Diane Ducret

HÍRHEDT DIKTÁTOROK ASSZONYAI

Kossuth Kiadó

A kiadás alapja
Diane Ducret: *Femmes de dictateur*

Fordította
Hotya Hajnalka

Szerkesztette Tóth Emese

Kiadói programvezető Tímár Rita

Borítókép
George Karger/Pix Inc./Time Life Pictures/Getty Images

ISBN 978-963-09-7048-8

„Szerettelek, hűtlent; mi lett volna, ha hű vagy?
S még most is, amikor kegyetlenül csap
Rám a szavad, mely a halált jelenti be:
Még most is kétkedem, hogy: nem szeretlek-e."

Jean Racine összes drámái, Magyar Helikon, 1963., 173. oldal
Andromaché, negyedik felvonás, ötödik jelenet
(Szabó Lőrinc fordítása)

BEVEZETŐ

Szerelmeslevelek diktátorokhoz

Az imádott Führer

„Az állam abba megy tönkre, hogy hagyja tönkremenni az anyákat. (...) A német asszonyok Öntől várnak szebb jövőt, kedves Hitler úr.
Emmy Hoffmann
Drezda, 1932”[1]

Többek között ezt a felhívást olvashatjuk a Hitlerhez írt magánlevelek hömpölygő áradatában, amely a kancelláriára érkezik. A német nők szebb jövőre várnak és Adolf Hitlertől remélik, hogy felépíti számukra azt. Vajon hallgat egy vidéki asszony szavaira a náci párt mindenre elszánt vezetője? A válasz egyértelmű igen. 1932-ben – a Hitlert hatalomra juttató választások előtt egy évvel – Hitler már odafigyel a nők véleményére, és programjába is igyekszik beépíteni azokat. A német férfiak számára Hitler elsősorban a birodalom új kancellárja, ám az asszonyok az emberfeletti embert látják benne, a férfit, akit az isteni gondviselés küldött.

Hitlernek a társadalom minden rétegéből írogatnak. Naponta özönlenek a gratulációk és a jó szándékú tanácsok a kancelláriára. A nők leveleit személyes meghittség itatja át: a férfiakkal ellentétben ők nem a megszokott, protokolláris stílusban írnak, és nem a vezérnek vagy az ideológusnak címezik soraikat, hanem a *férfinak*. És sokan közülük titokban abban reménykednek, hogy érzelmeik viszonzásra lelnek.

„Édes Führerem!

A nap minden órájában, percében csak magára gondolok. Oly szívesen látogatnék el Magához Berlinbe! Megtehetem? Van hozzá jogom? Bárhogy is legyen, az életem már úgyis a Magáé. Nem is értem, mi történik bennem,

képtelen vagyok dolgozni, folyton csak magára gondolok... Képtelen vagyok más férfit szeretni, én csak magát szeretem... Forrón remélem, hogy vágyam teljesül. Írjon, kérem, ha jöhetek."

Nem könnyű elképzelnünk a kefebajuszos diktárort szexszimbólumként. Legalábbis zavarba ejtő... Mégis tény, hogy Hitler annyi rajongói levelet kap, mint Mick Jagger és a Beatles tagjai együttvéve. A kancelláriára érkező levéltömeg mennyisége hűen tükrözi Hitler előbb növekvő, majd hanyatló népszerűségét. 1925-ben a leveleket még csak egy iratrendezőben tárolták. 1933 januárja és áprilisa között már több mint háromezer levél jött, számuk az év végére mintegy ötezerre duzzad. A következő évben már megközelítőleg 12 ezer levél érkezik, 1941-ben számuk megcsappan, de még mindig meghaladja a tízezret. A tömegével áradó levelek kezelésére 1933-ban megszerveződik a Magánkancellária, ahol külön helyen, az „A" levéltárban gyűjtik a „mániákus levélírónők által firkált" leveleket. 1935 és 1938 között a több tízezernyi levélben egyetlen kritikai véleményt vagy bíráló hangú sort sem találunk. Ennek hátterében az áll, hogy Hitler diktatúrája erősödésével a kritikai hangok is visszaszorulnak. Hitlerre népének tekintélyes része hódolattal tekint.

A leveleket archiváló tisztek egyértelmű utasítást kapnak: a szerelmes nők és megszállott rajongók leveleire tilos válaszolni, kivéve ha a levél küldője bejelenti, szívesen utazna Berlinbe, hogy imádott Führerjét karjaiba ölelje, mert a Magánkancellária igazgatója ilyen esetekben jelentést köteles tenni a lakóhely szerinti rendőrhatóságoknak. A szerelmes álmodozásnak ilyesféle hivatalos formalevelek vetnek véget:

„Asszonyom!

Jelen levéllel igazolom, hogy a Führerhez írt levelét megkaptuk. Ezúton közlöm Önnel, hogy a Führer elvből nem folyik magánügyekbe.

Német köszöntéssel:
Albert Bormann"

Hitlert kínosan érinti hódolói levéltömege. Értetlenül áll a szerelmi vallomások előtt, felismeri azonban a küldemények stratégiai fontosságát a közvélemény alakulásának mérésében. A levéltárak vezetői – 1931-ig Rudolf Hess, majd Albert Bormann – rövid kivonatokat készítenek számára, és szóban is tájékoztatják a náci vezért a levelekből kiolvasott „néphangulatról".

A Moszkvában tárolt levelek tanulmányozásával bepillantást nyerhetünk a nemzetiszocializmus odaadó híveinek érzelemvilágába. Feltárul előttünk a diktatórikus rendszerek egyik alapvető mozgatórugója: a diktátor iránt érzett személyes vonzalom. Nem kétséges, hogy a Hitler és népe közötti kapcsolatban az erőszak mellett kulcsszerepet játszott a vágy. Megdöbbentő felismerés, és mélyen emberi.

Sokakhoz hasonlóan egy bizonyos Klose asszony is szeretné tovább építeni Hitler mítoszát, s bízva abban, hogy műve megjelenik a német sajtóban, 1933-ban a Führernek elküldi a róla szóló versét.

Az emberek ujjongva köszöntenek,
Derűt, reményt s nyugalmat Te adsz!
Országunknak üdve vagy!
Lépted gondtól, terhektől nehéz,
Figyelmed mégis a célé csak:
Adolf Hitler Heil!

Hurrá, Hitler! Kiáltja az egész világ,
Itt minden szívben hős Te vagy!
Tehozzád mind hűek leszünk!
Legyen minden dicséret a tiéd!
Ennél több is meglesz még,
Rólad zengjen a dal, Hitler, a harcban![2]

A hölgy a következő választ kapja Brücknertől:

„Igen tisztelt Klose asszony!

A Führer hálásan köszöni levelét. Költeménye kinyomtatására azonban sajnos nem adható meg a kért engedély, mivel a Führer elvből ellenzi a személye dicsőítését."

A következő télen von Heyden földbirtokosnő nagy adag mézet küld Hitlernek Plötzből. Jó egészséget kíván, s kísérőlevelében részletesen elmagyarázza,

hogyan kell a mézet gondosan úgy melegíteni, hogy ne legyen túl csepp-folyós, s megőrizze „édes-selymes ízét”.

„Führerem!

Nagy örömmel vettem tudomásul, hogy mézküldeményem valóban személyesen Önhöz jutott el. (...) A továbbiakban még nagyobb örömömre szolgálna, ha megengedné, hogy kicsinykét gondjaimba vegyem a reggeliző asztalát, és időnként megint küldjek Önnek egy kevéske mézet. (...)

Járuljon hozzá Pomeránia földjének ez az eredeti, hamisítatlan terméke észrevétlenül az Ön felmérhetetlen szellemi és testi fáradalmai enyhítéséhez.

Tisztelettel és szeretettel híve,
M. von Heyden-Plötz”[3]

Imádói közül sokan nem hajlandóak beletörődni abba, hogy Hitler ereje és energiája pusztán politikai célokat szolgál. Többen nyíltan ajánlatot tesznek a vezérnek:

Hartmannsdorf, 1935. április 23.

„Édes Adolf Hitler!

Egy Szászország-béli asszony nagyon szeretne gyereket magától...
Tisztában vagyok vágyam különleges voltával, ám nem hagy nyugodni a gondolat, hogy Önnek nincs gyermeke. Így fogalmazódott meg bennem a kívánság, melyet ebben a levélben szeretnék megosztani Önnel.

Egy levél türelem dolga. El lehet olvasni, félredobni. Lehet hagyni, hogy szépséges dallamként visszhangozzék bensőnkben. S lehet úgy is kezelni, mint egyszerű levelet: megkapom, válaszolok rá.

Vágyaimba kételyek vegyülnek. Megeshet, hogy levelem el sem jut Önhöz. Az is lehet, hogy nem lenne ideje egy gyerekre. Esetleg túl idősnek érzi magát hozzá, s – mint valami lehetetlen ideát – már réges-rég kitörölte lelkéből a gyermek gondolatát. Ám mindezek ellenére nagyon fontos lenne, hogy Önnek gyermeke szülessen. Ez legnagyobb vágyam, melyet szívem minden erejével kívánok megvalósítani.

Friedel S.”

1938. április 21-én a Berlintől délre fekvő Ludwigsfeldéből három nő nyilvánítja ki levélben, milyen csodálatos élményt nyújtott számukra, hogy személyesen láthatták Hitlert.

„Führerem!

A szavazás napján a véletlen a ludwigsfeldei vasútállomásra vezényelt bennünket. Egy gyorsvonat érkezésekor (13 óra 20-kor) a mozdonyon egy egyenruhát viselő párttagot láttunk meg. Ebből azonnal megsejtettük, hogy Führerünknek kell ezen a vonaton lennie. Sejtésünk beigazolódott.

A jókedvű Führert boldogságtól sugárzó három asszony éljenezhette meg, s jutalmuk barátságos integetés volt.

Három nagyon-nagyon boldog asszony mond ezért most teljes szívéből köszönetet, és kér ennek a csodás és felejthetetlen pillanatnak az emlékére egy-egy autogramot.

Köszönjük! Sieg und Heil szeretett Führerünknek!
Martha Imse, Anna Loppien, Elisabeth Pässler”[4]

Az 1930-as évek végén a Hitler felé irányuló imádat a tetőpontjára jut. A romantikus képzelgések ekkor már zabolátlanul ömlenek:

„...egy Nyilas nő és egy Kos férfi! Az örök nőstény elcsábít! Szabadulj fel ujjongva, kedvesem, s hagyd, hogy a csillagok ahhoz kössenek, aki leginkább illik hozzád! Kérlek, mondd: »Én kicsi asszonykám, mennyire szeretlek«! Ugye szeretsz? Te vagy a rét összes virága... Oh, azok a margaréták!”

„Miért ez a félénkség, hogy titkos utakon indulsz felém? Nem értem, mi jár a fejedben. Tegnap este fél tizenegyig vártalak a lőszergyár központjában, de hiába. Te nőt akarsz magadnak, én meg férfit. Már két éve együtt élhetnénk, ha nem ilyen titkos utakon közelednél felém...”

Egyiptom, Alexandria, 1938. november 21.

„Hitler Úr!

Nem is tudom, hogyan kezdjem ezt a levelet. Hosszú-hosszú évek súlyos tapasztalatai, erkölcsi gyötrődései és aggodalmai, az önismeret hiánya és

mindig valami új keresése után aztán mindennek egyszerre vége lett, mégpedig abban a pillanatban, amelyben megértettem, hogy Ön itt van nekem, Hitler Úr!

Tudom, hogy Ön nagy, hatalmas személyiség, én pedig csak jelentéktelen asszony vagyok, aki idegen országban élek, amelyből talán sohasem utazhatom el, mégis meg kell értenie engem. Nagyon nagy boldogság az, ha az ember egyszer csak megtalálja élete értelmét, amikor egyszer csak fénysugár tör át a sötét felhőkön, és mind világosabb és világosabb lesz!

Ugyanez megy végbe bennem: mindent beragyog a nagy szeretet, a szeretet Führerem, tanítóm iránt, és ez a szeretet oly erős, hogy néha akkor szeretnék meghalni, amikor előttem van az Ön fényképe, hogy soha többé ne kelljen látnom valamit, ami nem Ön.

Nem egy hatalmas birodalom kancellár urának – talán jogom sincs hozzá –, hanem annak az embernek írok, aki drága nekem, és életem végéig örökkön az is marad. (...)

Az Önhöz halálig hű
Else Hagen von Kilvein bárónő"[5]

Itt vetjük közbe, hogy a levélírók közül egyik sem ismeri személyesen a Führert.

Berlin, 1939. szeptember 10.

„Drága, egyetlen Adolfom!

Muszáj írnom neked, olyan egyedül érzem magam. A fiúk elmentek sétálni, Lenchen egy barátjánál van, én pedig leültem kézimunkázni. Harisnyát stoppolok, mosok, ilyesmi. Szívesen sétáltam volna egyet, de esik az eső, és különben is, annyi a dolgom... Mindig csak a munka, igaz, kedvesem? (...) Folyton a te fényképeidet nézegetem. Kirakom őket magam elé, és végigcsókolgatom mindegyiket. Igen, igen, édesem, én jó Adolfom, a szerelem éppolyan valóságos, mint az arany. (...) Édesem, gondolom, megkaptad a csomagomat a süteménnyel, és kedvedre való volt. Színtiszta szeretetből küldök neked mindent.

Most már be kell fejeznem levelem. Szerelmem, drágám, én jó Adolfom, milliószor ölel, csókol a te kedves és jó Mieled."

A türelmetlenebb rajongók igyekeznek a lehető leggyorsabban hálójukban tudni a Führert, és egyenesen házassági szerződést küldenek neki, amit a „férjnek" már csak alá kell írnia:

„Az alábbi aláírt okmány igazolja, hogy Anne-Marie R. ezentúl hivatalosan az Ön hitvese."

Vajon tényleg elhitték maguknak ezek a nők, hogy postafordultával megkapják drága Adolfjuk aláírását? Dagmar Dassel egyetlenegy választ sem kap Hitlertől, mégis zavartalanul küldözgeti terjengős hódolói leveleit: összesen kétszázötven oldalt. Heves érzelemnyilvánítása egyre tiszteletteljesebb. Az elsőt 1940. február 25-én, a náci párt alapításának 20. évfordulója alkalmából küldi, az utolsót 1941. május 11-én:

„Führerem!

Most újra kifejezem elköteleződésem és feltétel nélküli szeretetem Maga iránt. Gondolataim és érzéseim folyton csak magához szállanak, Führerem, a férfihoz, akit annyira szeretek.

Csak Magához, aki a legnemesebb, a legnagyobb, a legkiválóbb! A különleges, a zseniális, Isten küldötte, akinek küldetése a békés megváltás. Magáé minden érzésem, a kiválasztott és felszentelt fiúé, akit Isten szeretete koronáz. Maga a béke égi követe – Isten, a pángermán birodalmi nép és páratlan hősi hadseregünk akaratának megtestesítője itt a földön. Csak a Magáé vagyok, Führerem, grandiózus hadseregünk legelső katonájáé, minden idők legzseniálisabb, legragyogóbb generálisáé és hadvezéréé, a nagy Németország legfenségesebb államfőjéé. Csak a Magáé vagyok, a magasztos hősé, napjaink és minden idők legnagyobb győztesééé, csak a Magáé vagyok, Führerem, a legtisztább, legcsodálatosabb férfié.

Csakis Magáért, a Maga boldogságáért és szeretetéért, népünk és a pángermán birodalom boldogulásáért buzgólkodom tiszta szívből, örökké boldog lélekkel.

Führeremnek,
Dagmar Dassel"

Berlin, 1941. július 17.

„Édes Adi!

Az az érzésem, te nem utánam sóvárogsz... De azért küldök egy fényképet szerelmem jeléül. Egy pici darabot önmagamból, ahol az égben trónoló Madonnára hasonlítok. Néha olyan szomorú vagyok...

Július 23-án szülővárosomba utazom. Biztosan te is jártál már Karlsbadban... Onnan még gyakrabban gondolok majd Rád.

Forró csókokat küldök, kis rosszaságom,
Ritschi"

Néhány nő odáig ragadtatja magát, hogy minden aggodalmát megfogalmazva egyenesen Németország irányításával kapcsolatban osztja meg elképzeléseit Hitlerrel.

Bad Kreuznach, 1941. szeptember 30.

„Szerelmem, én hű kedvesem!
Nagyságos Führerünk, zseniális hadvezérünk!

Éljen a győzelem! Éljen a győzelem! Éljen a győzelem!
A történelem legnagyobb pusztításának hadművelete lassan a végéhez közeledik, hogy a legragyogóbb győzelemmel érjen véget. Éljen a győzelem és a mi nagy és zseniális Führerünk és hadvezérünk, az én édes Führerem, hűséges szerelmem! Engedd meg, hogy szívemre öleljelek, és köszönetet mondjak munkádért, iparkodásodért, terveidért!

Csak imádkozni tudok az én drágámért, az Úr áldását kérve Rá és nagyságos művére. Erőfeszítéseid és gondoskodásod csak értünk szól, szép és nagy hazánkért. (...)

Gondolsz te is néha a te Josedre? Igen? Vigyázz rám, óvj engem, hű szerelmem! Én örökké jó és hűséges maradok hozzád, soha ne aggódj miattam!

Ma újra kirándulást tettünk Spreitelbe. A társaság egy része lovon, másik része kocsin ment. Szép kis faházikónk van ott az erdőben. Útközben vidám dalokat énekeltünk. Volt még szabad hely a kocsiban, és annyira örültem volna, ha az én szerelmem is ott van velünk...

De örvendjünk inkább a háborúnak! Igazam van, drágám? Köszönetet mondok neked mindenért. Köszönöm a szerelmet, a hűséget, a sok-sok szépséget. Te olyan imádnivaló és jóságos vagy velem, gazdaggá és boldoggá teszel ezzel, én hű szerelmem.

Gyakran mélységesen elszomorít, ha arra gondolok, mennyi munkád van, szerelmem, de a háború után neked is könnyebb lesz. (...)

Most sajnos véget kell vetnünk kis beszélgetésünknek, édes. Hisz mindent elmeséltem már!

Gyere, bújj szorosan hozzám, a szívemhez.

Fogadd legőszintébb, legszívélyesebb üdvözletem, én hű szerelmem, Adolf Hitler!

Jose, a te csintalan kölyöklányod"

U. Grömbach, 1943. március 29.

„Kedves birodalmi miniszter úr!

... A férjem már nem több számomra, mint egy idegen, mert én szívemben már csak a Legjobbat hordozom. Március huszadikán akart szabadságra hazajönni, végül elhalasztották, nem tudom, mikorra.

Azt érzem jó ideje, hogy már nem működik köztünk a dolog. Minél jobban telik az idő, annál kevésbé élünk összhangban a férjemmel. Ez akkor is így lenne, ha nem ismerném Magát, de az első perctől, ahogy Adolf Hitlerről hallottam, új hit, erő, hatalom, szerelem fuvallata érintett meg. Hitler a példaképem és az is marad számomra addig a napig, míg le nem hunyom a szemem örökre. Képes lennék érte vitatkozni, harcolni az utolsó leheletemig...

Hadd említsem meg tegnap esti szóváltásomat a kertésszel. Igen kellemetlen helyzetbe kerültem, amikor megkérdezte véleményemet a háborúról. Én azt feleltem, hogy a mi tengeralatti U-Boot flottánkkal hamarosan véget ér, és egy szép napon legyőzzük Amerikát.

(...) Már érzem, hogy kettőnk közt – közted és köztem – mély szerelem alakult ki. Küldöd felém a számtalan jelet, s én mindegyiket felismerem. Mindenekfelett arra kérlek, hogy ne kételkedj bennem! Senki másé nem akarok lenni, csak a tiéd! (...)

A szívemben ott a szent vágy, hogy jó Führerünk, a mi megmentőnk jó egészségnek örvendjen. Még nagyon sokáig meg kell őriznünk őt, mert nélküle semmik vagyunk.

Odaadó hűséggel köszöntelek, Heil Hitler köszöntéssel:

Madame Rosa M."

Berlin, 1944. március 6.

„Kedves német birodalmi kancellár!

Mivel sem érdeklődést, sem szerelmet nem tanúsít irántam, feltételezem, írásaim nem hódították meg szívét. Érzem, bizalmam megrendül. Kérem, írja meg, mi az oka, hogy nem bízik bennem. E nélkül kapcsolatunknak valóban nincs jövője. Egy férfi, aki fiatal nőt szeret, sokat változik, és minden jól alakul. Magával azonban sajnos nem így van. Maga számomra rejtély. Mindkettőnknek jót tenne, ha személyesen beszélhetnénk kettőnk dolgáról. Csakhogy Maga még egyetlenegyszer sem írt nekem. Egyszer sem mondta, hogy jöjjek. Azt kell tehát feltételeznem, hogy nem én vagyok a szerencsés kiválasztott.

Nos, hagyom magát. Zárom soraim, fogadja gyengéd üdvözletem.

Anna N."

A csábítás magasiskolája: a női tudatalatti

Hitler bámulatos hatással van a nőkre. Leveleket írnak neki, amelyekben kifejezik, hogy elkötelezik magukat a személye és az általa képviselt ügy iránt, és magukénak érzik Hitler német nemzetről vallott elképzeléseit. De van-e a csábításnak magasabb rendű megnyilvánulása, mint az emberi tudatalattiban való jelenlét? Jól tudjuk, hogy Németország élen járt a pszichoanalízis megteremtésében és elterjesztésében. A páciensek vallomásai álmaikról értékes adalékul szolgálnak a Führer és a női psziché közötti kapcsolatrendszer feltárásához. Lássunk néhány álmot, amelyet a páciensek analitikusuknak meséltek el!

„Gyakran álmodom Hitlerrel vagy Göringgel. Kívánnak. Én ahelyett, hogy azt felelném, tisztességes asszony vagyok, azt mondom nekik, hogy nem vagyok náci. Ettől csak még jobban vágynak rám."

Egy 33 éves háztartási alkalmazott:

„Hatalmas, sötét moziteremben vagyok. Félek. Nem volna szabad ott lennem, csak párttagok járhatnak moziba. Egyszer csak megérkezik Hitler. Még jobban rám tör a félelem, de nem zavar el, sőt marasztal. Mellém ül. Átkarol."

Egy háziasszony:

„Vásárlásból hazajövet látom, hogy az utcán táncolnak az emberek. Mint amikor a Bastille bevételét ünneplik a franciák július 14-én. De ez itt a Reichstag felgyújtásának ünnepe, mindenfelé örömtüzeket látok és négyszögletes, kötéllel körbevett táncparketteket. A párok a kötelek alatt bújnak be, úgy, mint a bokszmeccseken. Visszataszítónak tartom. Hirtelen hátulról erősen megmarkol valaki és az egyik táncparkettre húz. Táncolni kezdünk. Felnézek. Hitler a párom. És minden olyan gyönyörű."

Egy másik háziasszony:

„A Kurfürstendammon hosszú asztalok állnak, barna ruhás tömeg tolong arra. Kíváncsiságból én is leülök egy félreeső, üres asztalhoz. Ekkor feltűnik Hitler frakkban, könnyedén. Nagy csomagokból szórólapot osztogat. Gyors mozdulatokkal, szinte oda se figyelve. Minden asztal közepére ledob egy-egy pakkot, amit az asztalnál ülők szétkapkodnak. Úgy tűnik, én nem kapok. Hirtelen, egészen más, lágy mozdulattal elém is letesz egy paksamétát, egyik kezével kivesz belőle egy szórólapot, felém nyújtja, a másik kezével elkezd simogatni. Végig, a hajamtól a derekamig."

Hitler egyik kezével propagandát oszt, a másikkal simogat.

A Duce és a nők

A Duce a nők imádott bálványa, a vezér, az ideális férfi. Bárónők, parasztlányok, apácák és örömlányok árasztják el leveleikben ezernyi kérésükkel, legkülönfélébb kívánságaikkal. Számukra ő egy személyben az apa, a bizalmas tanácsadó, lelkiismeretük védelmezője, tisztességük őre. Nem csoda, ha minden hónapban 30–40 ezer levelet kap, amelyeket a Róma világkiállítási negyedében (EUR) található Állami Levéltárban őriznek, a Duce titkárságán. Van köztük olcsó füzetek kitépett lapjára írt levél, de nem egyet kézzel készített, míves képeslapra jegyeztek.

Az olasz nőket igen szoros kötelék fűzi az ő Ducéjukhoz. Mussolini - Hitlerrel ellentétben - párbeszédet folytat velük, válaszol leveleikre és igyekszik eleget tenni kéréseiknek. Sőt a leglelkesebb rajongók közül néhányan abban a kegyben részesülnek, hogy meghívást kapnak a Palazzo Veneziába, ahol a Ducéval közelebbről is megismerkedhetnek.

Mussolini még a politikájára nézve elítélő véleményeket is tudomásul veszi - feltéve, ha nők írják. Ha férfiak fogalmaztak volna meg hasonló gondolatokat, bizonyára azonnal lecsukják őket. Ám Mussolini a nőknek sok mindent megbocsát. Az asszonyok szeretetét, szerelmét, vágyakozását vagy épp gyűlöletét megfogalmazó sorokat kézjegyével látja el. A neki írt leveleket olvasva az érzelmek pazar gyűjteménye tárul elénk:

Modena, 1929. július 6.

„Kegyelmes uram!

Zavarban vagyok, reszketek, hogy Önnek írni merészelek. De felidézem magamban a szavait, hogy soha ne féljünk, soha ne hátráljunk, s ebből erőt merítve szánom rá magam az írásra, abban a reményben, hogy elolvassa majd szerény levélkémet. Írás közben bizakodva magam elé képzelem, amint Ön olvassa soraim, s már a gondolat is boldoggá tesz...

Él bennem a remény, hogy egy napon, amikor fáradtnak érzi magát, s némi pihenésre lesz szüksége, megkapom a lehetőséget, hogy tíz percre találkozhassam Önnel. Ha ez valaha megvalósul, én leszek a világ legboldogabb asszonya.

Kérem, ha lehetséges, néhány nappal találkozónk előtt tájékoztasson, hogy felkészülhessek az utazásra.

Bizakodva, reménységgel telt szívvel,
az Ön legodaadóbb híve,
Adele R."

Firenze, 1936. május 8.

„Duce, az elsőáldozásom napján, ezen a számomra különösen ünnepélyes napon gondolataim Ön felé kalandoznak. Ön felé, akire mindig is úgy gondoltam, mint második apámra. Szerettem volna, ha ebben az ünnepi pillanatban, amikor Jézus testét magamhoz veszem, az Ön áldott kezei nyújtják azt felém. Magamban azt képzeltem, hogy Ön áll előttem, egy fiatal lány előtt, akinek megannyi hibája van. Milyen önző is vagyok: szeretném Önt és Jézust egyszerre megkapni... Micsoda öröm is lenne a nyelvemen érezni Őt, miközben keblemen, szegény szívemen pihentetem Önt!

Margherita V."

Ferrara, 1934. június 2. szombat

„Duce!

Egy illető, aki számos, kézzel írott dokumentummal rendelkezik, azzal keresett fel, hogy elemezzek egy kézírást. Magam komoly tapasztalatokkal rendelkezem a grafológia terén. Az írást megvizsgálva ekképpen fejtettem ki véleményemet: a jobbra dőlő sorok és az extrovertált íráskép arról árulkodik, hogy a sorok írója bátor, szenvedélyes, erős személyiség, akiben nagyfokú intelligencia párosul humánummal. Évek óta foglalkozom íráselemzéssel, de életemben először találkoztam olyan valakivel, aki egyszerre bátor fizikai értelemben (ezt a jobbra dőlő sorok jelképezik: ebből látszik, hogy a személy nagy hatást kíván a világra gyakorolni), bátor lelkileg (ezt jelzik a megnyúlt formák és a szavak utolsó betűinek centrifugális jellege) és bátor erkölcsileg (ezt a szabályos sorok, és a t betű lendületes áthúzása jelzi).

Képzelheti megindultságomat, Duce, amikor elemzésemet követően az illető közölte, hogy ez az Ön kézírása! Bár bevallom, a lelkem mélyén mindvégig ösztönösen éreztem, csakis Ön írhatta a sorokat!

Kérem, küldjön akár csak egyetlen sort a kézírásával! Nekem már annyi is elég, hogy bátorságot és félelem nélküli hitet meríthessek az Ön munkásságából!

Fasiszta üdvözlettel:
Agostina B."

Róma, 1923. július 29.

„Mussolini kegyelmes úr!

Ma van az Ön születésnapja. Amikor még élt a papa, minden születésnapjára írtam neki egy kis levelet, amelyet csészéje vagy szalvétája alá rejtettem. Most, hogy a papa nincs többé, és mama is elment, a nagymamám gyakran mondogatja nekem, hogy Ön, Duce olyan nekünk, mint az édesapánk. Őrangyala és gyámja annak a népes és szép családnak, amit úgy hívnak: Olaszország. Így kívánok én Önnek boldog születésnapot. Szeretném, ha Ön is úgy találná meg ezt a levelet, mint apám a reggeliző asztalnál annak idején: rám nézett, elmosolyodott, könnybe lábadt a szeme, majd odajött hozzám és magához ölelt.

Nem tudom, mikor olvassa majd levelem. De ha meghallgatja kérésem, és küld egy fényképet, az olyan lenne, mintha apám mosolyogna rám. Újságokból kivágott képeivel már egy teljes albumot megtöltöttem, de ha személyes aláírásával ellátott fényképet küldene, segítene kitölteni az űrt, amely három éve ül otthonunkban.

Ersilia R."

Reggio Emilia, 1935. február 14.

„Olaszország Ducéja!

Csodálatot és végtelen hitet érzek maga iránt a sorsfordító 1919-es év óta. Tiszta képe egy eljövendő szebb Olaszországról fiatal nőként arra inspirál, hogy levelet írjak magának.

Most, hogy a Titanic építéséhez mérhető nagyszabású isteni terve megvalósult, vettem magamnak a bátorságot és elismerésem jeléül egy Lirica Duxot írtam magához.

Még ha tudásom nem is mérhető a téma nagyságához, egy olasz nő hálás és tüzesen dobogó szívével írtam versem. Maga számomra egy természetfeletti erővel rendelkező isteni küldött, aki az emberiség jóléte érdekében van itt a földön.

A magához mindig hűséges:
Wera B., Via don Giuseppe Andreoli 2, Reggio Emilia"

DUX
Lóháton erős, szálegyenes, büszke
Férfias arc, akár egy ókori római
Bronzba vésett vonások, ragyogó szemek
Hatalmasak, parancsolók, egy vezér szemei.
Sugárzó magas homlok, egy zseni homloka.
Akaratos száj és áll: íme a Duce!

Mussolini megjegyzése: „Nahát, ez elbűvölő!"

Venegono Superiore, 1940. január 13.

„Duce!

Fiatal fasiszta nő vagyok, és életem igen fontos napja közeleg, ezért szeretnék Öntől megerősítést kapni, ha lehet.

Kegyelmes uram, talán túl sokat kérek, mégis bízom benne, hogy válaszol nekem. Húszéves vagyok, jövő év februárjában lesz a menyegzőm. Szerettem volna személyesen elmenni Rómába, hogy láthassam magát előtte, de nem sikerült, így csokoládédesszertet küldök magának. Csak egyetlen szót olvasnék magától, amelyből bátorságot meríthetek új életem megkezdéséhez, amelyet fasiszta nőhöz méltón akarok élni.

Kérem, legyen kedves egy távol élő leánya kérését teljesíteni, aki – mivel nem mehet el magához – megelégszik egyetlen sorával, egyetlen szavával.

R. Severina"

A Duce kézzel írott megjegyzése: „Fehér fémdobozkában bonbont küldött. Így, hogy már kifogyott belőle a csokoládé, olyan üresnek tűnik."

Falconara, 1942. augusztus 9.

„Duce, kilátástalan helyzetbe kerültem, már csak az Ön végtelen jóságára számíthatok, hisz maga az én őrangyalom.

Sok családi viszontagság miatt elveszítettem a varrógépet, amellyel mindennapi betevőnket megkerestem. Hogy megéljek, kénytelen voltam a vajgyárban elhelyezkedni, de akárhányszor dolgozni megyek, mindig sírhatnékom támad. Ha arra gondolok, hogy nem gyakorolhatom szakmám, amely egyben szenvedélyem is!

(...) A nép leánya vagyok, és maga olyan jó a néphez! Tudom, sokat kívánok, de a szükség rávisz, hogy vakmerőn megkérdezzem: kaphatok esetleg egy varrógépet?

És mától – ha az emberileg lehetséges – csak még jobban fogom áldani az Ön nevét!

Az Ön odaadó híve:
Jole A.
Palazzo Ferrovieri, Falconara"

Mussolini megjegyzése: „Varrógépügyben intézkedni." A levélírónak az anconai prefektuson keresztül Necci márkájú varrógépet küldet.

Acquacalda, Lucomagno

„Kegyelmes uram!

G. Maria Paolina di Oliviero fasiszta nő vagyok, S. Cassianóban, Vicóban élek és Acquacaldában dolgozom csaknem húsz éve munkásnőként, mindvégig jó magaviselettel. 19 éve jegyeztem el magam P. Angelo fasiszta férfival, aki szintúgy vicói illetőségű. Két év jegyességet követően Angelo a carabinierik hadtestében kezdett szolgálni, s szolgál a mai napig.

Jegyesem többször is kérelmezte házasságkötésünket, ám kérését tizenkilenc éven át elutasították. Ma már aligha lehetséges számunkra, hogy elérjük életünk célját, hacsak nem a maga hatalmas kegye által, mert jegyesem felettesei nem engedélyezik egybekelésünket.

(...) Bocsássa meg, ha levelemben elragadtattam magam! De el tudja képzelni a végtelen fájdalmat, ami a szívemet nyomja. Tizenkilenc éve várok rá, hogy végre családot alapíthassak! (...) 35 éves vagyok, és ha addig várunk a házasságkötéssel, míg Angelót nyugdíjazzák, végképp le kell mondanom az anyaság öröméről.

Ön, Duce, egyetlen jóindulatú emberi gesztusával kegyelmi felhatalmazást bocsáthatna ki számunkra...

G. Maria Paolina"

A titkárnő megjegyzése: „Jó magaviseletről igazolás csatolva."

Róma, 1935

„A nagytiszteletű kormányfő részére

Nem volt sem bátorságom, sem pedig alkalmam arra, hogy az Ön automobilja kerekei alá vessem magam ma reggel a Piazza Venezián, amint autója begördült a híres palota kapuján.

Kegyelmes uram, helyettesítő tanárnő vagyok, egy árva gyermekkel, az apja meghalt. Két fivérem Afrikában harcol, én pedig június óta nem kaptam fizetést, a házunkat hamarosan elveszik.

Hová menjek? Mit tegyek?

M. Ilmenia"

Siena, 1925. december 14.

„Duce!

Tegnap hatalmas tömeg közepén láttam magát antik városunkba látogatásakor. Tekintetünk összetalálkozott. Az arcom csodálatot, rajongást fejezett ki, felfedve Ön előtt érzéseimet. Az én mellkasomban igazi szív dobog és nem szivacscafat, mint azoknak a buggyant asszonyoknak, akik egymás hegyén-hátán tolakodva rontottak magára a téren, és szinte életveszélybe sodorták! Képesek lettek volna kocsija szélvédőjét is betörni, csak hogy megérinthessék Önt! Bolond gyilkosok, mennyire gyűlölöm őket!

Mielőtt Ön megérkezett volna a városba, én voltam a világ legboldogtalanabb teremtése. Egy rideg férfihoz mentem feleségül, a házasság fullasztó kötélként tekeredett nyakam köré. De most már biztosan tudom, hogy én Önt

szeretem. Az újságokban azt olvasom, hogy Ön szinte levitál valódi élet helyett: mindenét Olaszországért adja, se nem eszik, se nem iszik, se nem alszik. Nos, én is levitálok: mióta magát először láttam életemben, nem eszem, nem iszom, nem alszom.

Tegnap is úgy rohantam maga után, nehogy szem elől veszítsem! Az izgatott szorongástól majd' összeestem... De még mielőtt kicsúszott volna a lábam alól a talaj, láttam, hogy maga is észrevesz engem... Éreztem, hogy megérintem Önt a szíve legmélyén. A meleg tekintet, amellyel rám nézett, mindent elárult nekem.

Itt, Siena földjén egy virágszál csak arra vár, hogy leszakítsák. Ne hagyja, hogy elhervadjon! Ha a kezébe szorítja, megtapasztalja, micsoda szenvedély, odaadás és tapintat bújik benne.

Michela C."

Pisa, 1927. november 14.

„Mélyen tisztelt Duce!

Mivel nem tudom a kis Romano címét, magán keresztül küldök szerény ajándékot kisfiának.

Minden elismerésem,
Florina D."

Mussolini nem mindig nyitott a nők kéréseire, de az ajándékokra odafigyel. Ehhez a levélhez azt fűzi kérdésként titkárnőjéhez: „És megjött az ajándék?" Florina kitartó, a gyereknek szánt ajándékkal tör be, mint valami trójai falóval, majd a következő év január 10-én sürgetőbb hangra vált:

„Duce, annyira szeretnék megismerkedni magával! Kitüntetne vele! Mikor tudna fogadni? Éljen Mussolini!

Odaadó hive:
Florina de F."

Trento, 1940. június 15.

„Május 16-án elhangzott beszédében azt fejtegette, hogy a politikában nincs helye érzelemnek. Politikában csak az érdek számít.

Nos, tudnia kell, Duce, hogy az olasz népet soha nem a hitvány önös érdek irányította. Az olasz nép a becsületért harcol. Duce, a Franciaországnak küldött hadüzenet aljas cselekedet. Egy tisztességes férfi nem ront rá sebesültre.

Maga úgy fog bevonulni a történelembe, hogy nevéhez számos becstelenség tapad...

Lina Romani"

Rapallo, 1934. október 3.

„Duce, éppen most érkezett meg gratuláló távirata a századik születésnapomra. Örömmel olvasgatom, még szemüvegre sincs szükségem, mert Isten az életemre helyezte védő kezét, s engedte, hogy könnyedén éljek a sok nehézség közepette, amelyeket mindig bátorsággal és szívem belső derűjével viseltem.

Hogy szebbé tegye napjait, Duce, igyon meg minden este, lefekvés előtt egy pohárka szőlő likőrbort. Én is ezt teszem immár nyolcvan éve. (...) Minthogy a likőrbor, a ratafia annál jobb, minél öregebb, küldök magának belőle tiszteletem jeléül száz üveggel. Eddig ezeket féltékenyen őrizgettem magamnak. Az ital benne, ha nem is annyi idős, mint én, de közel annyi lehet, mert férjemmel még akkor készítettük, amikor Róma főváros lett. (...)

A likőrbor úgy készül, hogy tíz napig fahéjat, szegfűszeget és koriandermagot áztatunk egy jó adag szőlőlében. Minden nap megrázzuk a palackot, hogy a gyógyhatású szerek alaposan összekeveredjenek. A tizedik napon veszünk egy szép fürt, érett, nagy szemű fehér szőlőt, magjait kigyűjtjük egy edénybe, és lassú tűzön főzzük. Óvatosan kevergetjük, ügyelve arra, hogy ne törjük össze a magokat, amelyek idővel maguktól is szétdurrannak. Ha ez megtörtént, szitán átnyomjuk a masszát, és miután leszűrtük a levét, hagyjuk lehűlni.

Ebből a főzetből úgy félliternyit adagolunk fél liter megerjedt szőlőléhez, amelyben már jól kiáztak a fűszerek. Ekkor már majdnem kész van a likőrbor, ám nem egészen. Jó egy hónapot várunk, mielőtt leszűrnénk, majd

cukrot adunk hozzá. Ezután minél tovább várunk az itókával, annál finomabb lesz az íze. Minden egyes pohárka újabb napot ad ajándékul annak, aki fogyasztja!

Így kívánom én Önnek, hogy érje meg egészségben a száz évet!

Elkötelezett híve:
Carmen G."

Vajon mivel magyarázható, hogy a diktátorok ekkora csáberőt képesek gyakorolni a XX. század felvilágosult, emancipált nőire?

A zsarnokok vitathatatlanul értik a módját, miként tűnjenek ártatlan báránykának... Meggyőző szónokok és erőtől duzzadó, előzékeny, sármos férfiak - elképzelhetetlen, hogy például Adolf vagy Benito ápolatlanul, borostás arccal lépjen a tömegek elé. Ám alábecsülnénk a nőket intellektuálisan, ha azt gondolnánk, hogy a vezérek pusztán jólfésültségüknek köszönhetik sikereiket.

A hatalom megszerzésének útján a diktátorok egytől egyig felismerték, hogy csak akkor jutnak el a csúcsra, ha sikerül megnyerniük és saját céljaikra felhasználniuk a nőket. Legyen a kiválasztott prostituált vagy gazdag értelmiségi nő, közös a sorsuk: népük fölé emelkedő diktátoraik oldalán csilloghatnak ugyan, miközben megcsalják és kihasználják őket.

Magda, Clara, Nagyezsda, Elena... Feleségek, társak, múzsák, rajongók, akik mind hatást gyakoroltak a világra a háttérből vagy maguk is uralkodva. Imádottjukat sokszor éppen ők növesztik az égig odaadó rajongásukkal, hogy azután a halálig elkísérjék őket.

A diktátorok kegyetlenek, birtoklók és hűtlenek. Megszámlálhatatlan riválissal csalják barátnőiket, akiket politikai karrierjükért gondolkodás nélkül dobnak félre. Kémkednek nőik után, lelkileg gyötrik vagy hét lakat alatt őrzik őket, azok mégis konokul kitartanak: zsarnokaik bűvöletében élnek, akiknek szintén nagy szükségük van rájuk.

A szerző könyvében ezeknek a pároknak egymáshoz fűződő homályos és szövevényes viszonyát vizsgálja, feltárva a hatalom belső és párkapcsolati drámáit. A diktátorok megszállottan hódítani akarnak, és többnyire sikerül is uralkodniuk a nők felett. Ám tetszeni vágyásuk minden mást felemészt, s végül önmaguk csapdájába esnek. A könyvet végigolvasva az az érzésünk támad, hogy mások felett csak úgy uralkodhat bárki is, ha az önmaga feletti hatalmat elveszíti.

1
Mussolini, a Duce

„Jaj annak a férfinak, akit csak egyetlen gondolat éltet. Különösen akkor, ha a gondolat tárgya egy nő."

MARGHERITA SARFATTI

Forradalmár ellenállhatatlan idomokkal

Pezsgés Riccionéban

Az Adria gyöngyszeme, Riccione nyaranta meglepő, ismétlődő rituálé színhelye: a tengerparton ifjabb és korosabb nők loholnak egy férfi után. A hölgykoszorú leghőbb vágya, hogy egyenruha nélkül lássa a tengerben megmártózó Benito Mussolinit. Még a vízbe is utána szaladnak, ügyet sem vetve átnedvesedő szoknyáikra, melyet a nagy sietségben nincs idejük levetni. Nem csak az olasz nők tülekednek azért, hogy a Ducét testhez simuló fürdőnadrágban láthassák. Mussolini egyik első embere, Quinto Navarra szerint a legelszántabbak a német, a jugoszláv és a magyar nők voltak, akik sikongva csodálták a Duce „deltás alkatát".[1]

Egyik évben az a kósza hír járja, hogy a Duce beteg. Mussolini azon a nyáron rögtön úszás után lóhátra pattan, s lovas gyakorlatokat mutat be az ámuló női szempárok előtt. Az előadás végeztével kihúzza magát a nyeregben és odaveti a hölgyeknek: „Na, most mondja bárki, hogy beteg vagyok!" S mint ahogy a nép nem kételkedett vezére életerejében, úgy a nők is bizonyosak lehettek vezérük férfiasságában.

A Duce legszívesebben a szülőföldje, Romagna fürdőhelyén, Riccionéban tölti nyarait. Mussolini büszke külsejére, jól tudja, hogy kemény izmaiból, sportos testalkatából hatalom árad. Tisztában van vele, hogy népe

szemében ő egy hős, emberfeletti ember. Legerősebb politikai ütőkártyája a saját teste.

1933-ban Engelbert Dollfuss osztrák kancellár Riccionéba érkezik, hogy Mussolini támogatását kérje a náci fenyegetéssel szemben. A két férfi hivatalos találkozójára a tengerparton kerül sor, a sajtó jelenlétében. Az alacsony Dollfuss ingben, nyakkendőben jelenik meg, Mussolini szokásához híven csupasz felsőtesttel mutatkozik. Annak ellenére, hogy a hitleri Németország éppen arra készül, hogy Ausztriát bekebelezze, a két vezető eszmecseréje oldott légkörben zajlik. A trükk beválik, a hatás nem marad el: Dollfuss utólag elragadtatva szól Mussoliniről: „Csak ilyen csodás testtel válhat valaki oly nagyhatású vezetővé, mint Mussolini! (...) Nézzék csak meg a mellkasát és a nyakát! Figyeljék meg alaposan a fejét, ahogyan a mellette ülő felé fordul. Akár egy görög hős márványszobra!"[2]

Hibát keresni Mussolini testében? Mintha valaki Michelangelo *Mózes*ét kritizálná... A külpolitika sem kerülheti meg az első számú törvényt: a Duce csábít és uralma alá von. Hódolói csodálva emlegetik „megejtően napóleoni" állát, melyből azt a kategorikus következtetést vonják le, hogy ilyen férfi előtt csak két út áll: elsöprő győzelem vagy halál.[3] A fasiszták a végtelenségig taglalják vezérük férfias jegyeit. Ámulattal emlegetik telt ajkait, melyek „gúnyos fintorba húzódnak, ha valaki pipogya, körülményes vagy siránkozó" - írja Filippo Marinetti, az olasz futurizmus atyja, aki a fasiszta ideológia egyik kezdeményezője. Hát még a szemeit hogy dicsérik! Fürkésző tekintete átlát a mindenkori beszélgetőtársa szándékán. Élénk, kutató tekintetében a „világos szembogár villámgyorsan villan, akár a farkasé". Abban mindenki egyetért, hogy tekintete varázsereje azt is hatalmába keríti, aki próbálna ellenállni. Kortársai arcának legapróbb részletét is elemzik, még szemöldöke sem marad ki: „a csúcs felé lépdelő Mussolini büszke személyisége szemöldökének erőteljes ívében is kirajzolódik"[4].

Az ellenállhatatlan vonzerejű test első számú áldozatai természetesen a nők, akik a Duce kollégái szerint „úgy érzik, Benito közelében gyengeségük erővé nemesedik"[5]. Olyan erővel vonzza őket, hogy bármire képesek lennének érte. „Vajon hányunkat látták térdre esni Benito lába előtt?" A női látogatók egytől egyig remegő térdekkel távoznak a Duce felségterületéről, az impozáns Palazzo Veneziából.

Egy ízben Cécile Sorel, a Comédie Française csípős nyelvű francia dívája Rómába érkezik Molière *Mizantróp*jának vendégbemutatójával. A díszes Mappemonde terem a római körséta kihagyhatatlan állomása a nagyvilági hölgyek számára. A díva délután 5-kor találkozik a Ducéval. A színésznő később így mesél: „A Duce már várt rám. Ahogy beléptem a hatalmas, szinte szentséges terembe, csak csillogó szemét láttam, semmi mást. Parázsló tekintetét belső tűz hevíti. Szemében hajlíthatatlan akarat, a győzelem feltétlen bizonyossága."

Mussolini már puszta megjelenésével hatalmas vonzerőt gyakorol a színésznőre, aki így vall a rutinos csábítóról: „Az első pillanattól megbűvölten feledkeztem arcának minden rezdülésébe. Ő csak hallgatott, nem mozdult. Arra figyelt, amit én mondtam neki, titokzatosan, mozdulatlanul. Amikor szavaim felkeltették érdeklődését, érzelmei azonnal kiültek arcára. Egyszerre volt komoly, ironikus és tragikus. Sokféle férfi lakozik benne, s a különböző szerepeket nem könnyű összehangolnia. Ha számos személyisége fölé sikerül kerülnie, szája fitymálón rándul egyet, és hangosan felkacag."

A fenti jelenet egy színész játékát idézi. Erőteljes mimika, széles gesztusok. A beszélgetés egy órán át tart, a végén Mussolini megígéri, még aznap este elmegy, hogy a dívát a színpadon is megnézze. Cécile kritikusnak szánt szellemességgel utoljára még megkérdi, vajon miből fakad az olaszok feltétlen odaadása az új vezér iránt. „Érzik, hogy figyelek rájuk, és azt is, hogy szeretem a hazámat. Kormányozni csak szeretettel lehet" - feleli a Duce oly szépen csipkézett szólammal, hogy a Palazzo rácsos kapuján kilépve Cécile Sorel már csak egyre tud gondolni: Mussolini mosolyánál nincs vonzóbb a világon.

Európa legmagasabb rangú hölgyei is elragadtatva távoznak a Mappemonde teremből. Nem rejtette véka alá ámulatát Paula de Saxe-Holstein hercegnő sem, akit a Duce legalább kétszer fogadott: „A Duce jóságos! Az óriás, a zsarnok jóságos! Hiszen az, aki így tud mosolyogni, nem lehet rossz...

Amikor hazaindultam tőle, éreztem, szemével követ a félhomályban. Végig magamon éreztem gyengéd tekintetét, s örökre szívembe zártam."

Értelmiségi nők is szép számmal fordulnak meg nála. „Mussolini olyan, mint egy nemes borral teli kristálykupa" - jelenti ki Ellen Forest holland származású írónő, aki így bontja ki merész hasonlatát: „Egyetlen korty

bizonyosan kevés lenne belőle. Ha azonban egy hajtásra kiinnánk, kárba mehet néhány cseppje. Ínyencként kóstolgatva kell hát megízlelni a benne rejlő vonzó aromákat, gondosan kivárva a pillanatot, míg zavartalanul belefeledkezünk az élménybe."

És a hódolat csúcspontja: Margarita Fazzini írónő egyenesen a korzikaihoz, Bonaparte Napóleonhoz hasonlítja. Ugyanaz a félelmetes akaraterő és szónoki kifejezőkészség jellemzi, és – akár az első konzul – a Duce is elegáns könnyedséggel bűvöli el a tömegeket és a nőket. Margarita ekképpen fogalmaz: „A nőket minden korban vonzotta a férfierő, főképp ha az csábítással párosul. A tömeg nőies, ezért azonnal felismeri a férfit. Az igazi férfit."[6]

Margarita ösztönösen tapint rá Mussolini egyik politikai alapelvére: a Duce nem a néphez fordul, hanem a tömeghez. Tudja, hogy ugyanolyan magabiztosnak és lehengerlőnek kell mutatkoznia, mintha nővel lenne. „A tömeg olyan, mint a nő. Arra való, hogy megerőszakolják" – írja később.

Szerelmi élete kezdeti időszakát ugyanaz jellemzi, mint politikáját: féke-vesztett vágy mások birtoklására. Első érzelmi csalódása az 1900-as évek elején éri. Mussolini ifjúi lelkesedéssel teli leveleket és bájos ibolyacsokrokat küldözget egy Vittorina nevű lánynak, egyik osztálytársa nővérének. Bátorsága azonban semmivé foszlik, amikor eljön a tettek ideje. Megvárja szerelmét munka után, ám szemtől szemben még egy közhelyes bókot sem képes kinyögni, s szégyenszemre visszavonulót fúj. Ekkor elhatározza: soha többé nem kerül olyan helyzetbe, hogy egy nő miatt így megszégyenüljön.

Fiatalkori letámadó stratégiájának első áldozata szegény Virginia B. Az eset 1901-ben történt, szülőfalujában, Doviában. A 17 éves Mussoliniben vonzalom ébred a szomszéd lány iránt. Virginia nem tűnik számára elérhetetlennek. Egy alkalommal ostromolni kezdi a lányt. A folytatást így meséli el: „A lépcső mellett kaptam el, belöktem a sarokba, az ajtó mögé, és ott tettem magamévá. A végén zokogva, megalázottan állt fel, könnyek közt szidalmazott. Azt hajtogatta, hogy elvettem a becsületét. Ezt nem is tagadom. Bár miféle becsületről is beszélünk?"[7]

Meg kell hagyni, már Mussolini első testi kapcsolata sem szolgálta partnere örömét. Férfivá avatásának árát meg kellett fizetnie: egy évvel a Virginiával történt eset előtt egy cimborája, Benedetto Celli elvitte Forlí egyik bordélynegyedébe. A tarifa 50 centesimo, amiért cserébe az ifjú Mussolini egy korosodó hölgy testét veheti kis időre birtokba. „Az ölébe húzott és csókokkal, simogatásokkal igyekezett felizgatni. Őszülő hajú nő volt, nemigen volt már rajta mit fogni." Benito lehajtott fejjel, remegve hagyja el a bordélyházat, mint aki leitta magát. „Olyan érzés volt, mintha valami bűnt követtem volna el" – vallja később. Ez volt hát élete első ütközete, melyet sikerrel, bár kevés dicsőséggel vívott meg.

Casanova útra kel

A 18 éves Benito legfőbb vágya, hogy eltávolodjon szülőföldjétől. Mussolini 1883. július 29-én született a helyi kovács fiaként, a szocialista Emilia-Romagna tartomány közepén, Dovia-Predappióban. A falu fiatal kiskakasa rendszeresen látogatja a helyi kávézókat és népszerű báltermeket, és buzgón udvarol a gyengébbik nemnek. Középiskolai tanulmányai végeztével ugyanazt az utat választja, mint néhány évvel korábban elhunyt édesanyja: főiskolára jelentkezik, hogy tanító legyen. 1902-ben kapja élete első állását egy közeli faluban. Ez idő tájt kizárólag feketét hord, ritkán látni széles karimájú kalap és bő köpönyeg nélkül. Hamar rájön, hogy ez a zárkózott külső nem hagyja közömbösen az embereket. Különösen nem a nőket.

Ebben az időszakban szinte minden nap részeg, emiatt gyakran kerül nevetséges helyzetekbe. Az éjszakai tivornyázásokat a falubeli fiatal szocialistákkal együtt hajnalonként a templomtéren heveri ki. Az ökölvívás iránti gyermekkori szenvedélyét a hétvégeken rendezett báli mulatságokon éli ki erőszakos, kötözködő viselkedésével. Bokszer nélkül ki sem mozdul otthonról.

A faluban ekkor már több botrány kering az erkölcstelen fiatal tanítóról. Egy bálon megismerkedik a 20 éves Giulia F.-fel, aki fiatal kora ellenére már családanya, férje pedig épp katonai szolgálatot teljesít. Azonnal „szimpatizálnak" egymással – ahogy Mussolini később fogalmaz –, levelezésbe kezdenek, miközben kapcsolatukat próbálják titkolni. Mussolini gyönyörrel teli emléket őriz első lopott találkájukról: „Giulia a küszöbön várt rám. Rózsaszín ingecskéje a félhomályban lassan leoldódott. Felmentünk a lépcsőn és két órán át az enyém volt. Szerelemtől mámorosan tértem haza."

A viszony nem sokáig marad következmények nélkül, a faluban élőkkel egy időben a felszarvazott férj is értesül a dologról, és őrhelyéről utasítja

szüleit, hogy rakják ki a hűtlen feleséget a családi fészekből. Giulia szobát bérel, ahol már gátak nélkül adhatja át magát Benito iránt érzett szenvedélyének. „Onnantól fogva már szabadon együtt lehettünk. Minden este felmentem hozzá. Az ajtóban várt rám. Csodás idők voltak." Mussolininek roppant élvezetet okoz, hogy Giulia teljesen alárendeli magát, elhagyja érte férjét, és feltétel nélkül engedelmeskedik neki. Ő ébreszti rá elsőként Benitót testi vonzerejének szinte irracionális hatalmára. Hónapokon át szinte kényére-kedvére bánik az asszonnyal. Amiről azonban visszaemlékezéseiben mélyen hallgat: kapcsolatukat gyakori és heves veszekedések jellemzik, sőt egyszer késsel támad a nőre. Más alkalommal az utcán beleharap a karjába, mert Giulia akarata ellenére megy el a bálba.

Mussolini számára a szerelmes nő csupán tárgy, melyet mindenestül birtokolni akar. Nem kétséges, hogy a szép Giulia ölelő karja kevés hozzá, hogy megtartsa a férfit.

A fasiszta férfi zsidó pártfogója

1904 márciusában a párizsi kommün 33. évfordulója alkalmából Angelica Balabanov tart beszédet a svájci Lausanne-ban. Az olasz szocialista párt által szervezett eseményen részt vevő olasz munkások Olaszország vidéki nyomora elől menekültek Svájc területére.

Az emigráns forradalmárnő, Angelica Balabanov ekkor 36 éves. Az ukrán arisztokrata családból származó, kitűnő képességű értelmiségi nő a haladó szellemű brüsszeli Université Nouvelle-en végzi tanulmányait, több nyelven beszél, munkásmozgalmi körökben nemzetközileg ismert. Szabadgondolkodású, élettel teli, barna hajú asszony, aki a századelő feminista eszméit terjeszti a munkások között. Lausanne-i beszéde alatt Angelica a tömeg soraiban észrevesz valakit, aki zavarba ejti. A férfi jelenléte zsigerileg hat az érzékekre. Egy bizonyos Vlagyimir Iljics Lenin is jelen van a gyűlésen, Angelicának mégis az ismeretlen fiatalember tűnik fel. Más, mint a többi olasz munkás: arckifejezése nyugtalan, külseje ápolatlan, mosdatlan szag árad belőle. „Még soha nem láttam emberi lényt ilyen siralmas állapotban" – írja Balabanov később[8]. És valóban: Mussolini úgy él Svájcban, mint egy csavargó. Állandó munkahelye nincs, híd alatt alszik. Az asszonyban kíváncsiság ébred a különös férfi iránt. „Azt mondták róla, tanító volt Olaszországban, de sokat ivott, betegeskedett, állandóan botrányokba keveredett." Az első kedvezőtlen benyomást csak megerősíti rövid beszélgetésük: „Azt állította magáról, hogy szocialista. De halvány fogalma sem volt róla, mi az a szocializmus."

Mussolini 1902-ben határozott úgy, hogy elhagyja Olaszországot. Odahaza sem a tanítóskodás szűk perspektívája, sem a katonai szolgálat nem tűnt vonzónak számára. Több úti célt is fontolgatott, végül Franciaország, az Egyesült Államok vagy Madagaszkár helyett a gazdag és közeli Svájc mellett döntött. Arra számított, hogy a helyi olasz közösség gyorsan befogadja. Svájcba érkeztekor egy fillérje sincs, alig beszél franciául, alkalmi munkákból tartja fenn magát. Dolgozik kőművesként, rakodómunkásként, kifutófiúként egy borkereskedőnél, sőt még hentessegédként is. Keveset keres, egyre gyakrabban látogatja a munkásszervezetek gyűléseit. Hamarosan felfigyelnek lázas elszántságára, egyre többször hívják meg a Svájc különböző városaiban rendezett konferenciáikra, szakszervezeti gyűléseikre. Rövid idő múltán Mussolini már a mozgalom titkára és cikkeket publikál a párt sajtóorgánumában, a *L'Avvenire del Lavoratoré*ban – mindezt úgy, hogy alig konyít a szocialista teoretikához. Ám újságírói stílusa vitriolos. Svájcról megállapítja, hogy „kolbászárusok köztársasága, melyet a protestáns csőcselék irányít".

Mussolini maga is említi, hogy a szocialista párton belüli előrelépése alapvető jelentőségű volt karrierjében. Később így vall erről újságíróknak: „Talán ez volt életem egyetlen időszaka, amikor nem éreztem egyedül magam." Angelica jelenléte valószínűleg önmagában is sokat jelent számára. A nála tizenöt évvel idősebb asszonyt azonnal lenyűgözi a fiatalember, kettejük között az első perctől teljes az intellektuális egyetértés. Angelica Benito szellemi tanítómestere.

„Benito tudta, milyen családból származom, és különben is, a nők előtt soha nem kellett bizonyítania, hogy legalább annyit ér, mint a többi férfi, ha nem többet... Talán ezért is fogadta el tőlem, ha tanácsot adtam neki vagy bíráltam valamiért. Mindig meghallgatott, még ha nem is mindig fogadott szót. Ha velem volt, soha nem próbálta elrejteni gyengeségét (...) Az idő alatt, míg együtt dolgoztunk, mindvégig a barátjának vallottam magam. Tudtam, hogy én vagyok az egyetlen ember, akinek a társaságában önmaga lehet. Az egyetlen, aki előtt nem kell megjátszania magát."

„Folyamatosan szüksége volt valakire, aki tőle függ. Hiúsága soha nem viselt volna el fordított viszonyt." Angelica ezzel rátapint a lényegre. A tapasztalt asszony pontosan érzi, barátjának arra van szüksége, hogy érzelmileg teljesen a magáénak tudja őt. Ezt az érzést úgy adja meg neki, hogy közben függetlenségének egyetlen morzsáját sem áldozza fel. Mussolini életében először kerül bizalmas kapcsolatba olyan nővel, akit nem kíván. És először találkozik olyan nővel, aki intellektuálisan fölötte áll, ami őt magát is meglepi. Talán egyik női partneréről sem beszél annyi elragadtatással, mint Angelicáról: „Ismétlem, nagyon sokkal tartozom Angelicának. Sokkal többel, mint azt ő valaha is sejtette. Igen bölcs volt politikai nézeteiben, és végig hűséges az eszmékhez, amelyek miatt otthagyta jómódú polgári családját, és amelyekért annyit harcolt. Nagyvonalúsága nem ismert határokat, mint ahogy barátsága és gyűlölete sem. Ha a szocializmusnak lenne saját vallási rituáléja, Angelicának kitüntetett helye volna benne. Ő lehetne a Szocializmus Birodalmának Szent Angelicája, Ég és Föld teremtője Marx mellett. Ha nem találkoztam volna vele Svájcban, nem lett volna belőlem más, csak egyszerű pártaktivista, amolyan vasárnapi forradalmár."[9]

Azzal, hogy megnyitja előtte a szocialista párt kapuit, Angelica menti meg Mussolinit a „hisztériától, a nyomortól és reménytelenségtől" – ahogy ő fogalmaz. Jótettei tökéletesen érdekmentesek. Kettejük közt nincs érzéki viszony. Ennek oka egészen prózai: Mussolini egyszerűen nem kívánta „Pygmalionja" közönséges testét. „Ha kitennének a sivatagban, és Angelica lenne az egyetlen nő, akkor is előbb udvarolnék egy cerkófmajomnak, mint neki" – mondta később feleségének. Elképzelhető, hogy éppen a testi vonzalom hiánya tartotta fenn ilyen sokáig – több mint tíz évig – kapcsolatukat.

Angelica nem csak Benito szellemére, de megjelenésére is hatással van, a fiatalember öltözködési stílusa sokat javul. Két és fél éves önkéntes száműzetése után kiművelten, keménygallérban, zsirárdikalapban tér haza Olaszországba, ahol megkezdi egyéves sorkatonai szolgálatát bersaglieriként, azaz gyalogosként.

Angelica hatása ezután hozza meg valódi gyümölcsét: Mussolini mindent elkövet, hogy újságíróvá váljon. Az olasz szocialista lapok sorra közlik beszámolóit és tárcáit. 1902-ben felelősségteljes állást kínálnak fel neki – a legnagyobb olasz szocialista napilap, az *Avanti* főszerkesztői székét.

Újságírói stílusa átütő, de csiszolatlan. Mussolini csak azzal a feltétellel fogadja el az állást, ha Angelica kapja a főszerkesztő-helyettesi beosztást. Példaképét a közelében akarja tudni, hogy folyamatosan támogassa, erősítse őt. Még mindig szüksége van az asszonyra, akitől az újságírás első fortélyait tanulta, és bevezette a pártirodalomba, segített gondolatait rendszerbe foglalni. Végül Mussolini és Balabanov együtt kerül Olaszország legolvasottabb lapjának élére.

Mussolini írásaiban a szocializmus megtestesült prófétája. Cikkeinek hangvétele vádaskodó – egyetlen alkalmat sem szalaszt el, hogy ostorozza a fennálló hatalom gaztetteit. Már ekkor megfogalmazza a fasizmus radikális vezérgondolatait: érzékelhető Nietzsche és Bergson életfilozófiájának hatása, szociáldarwinizmussal ötvözve. Írásaiban gyakori végkövetkeztetés, hogy a tömeg „birkatermészetű és nőies".

Mussolini újságírói kvalitásait azonnal elismerik, ám szónoki pályája döcögősen indul. 1910-ben felszólal a milánói kongresszuson, ám köznevetség tárgya lesz, mert beszéd közben nincs mellette Angelica, hogy rendbe szedje túlburjánzó képzeletét. Az emelvényre lépve gondolatai összekuszálódnak, elvékonyodó baritonja nőies, nyakkendője félrecsúszik, arca háromnapos borostától sötétlik, feje túl korán kopaszodó. Valahol a madárijesztő és a társadalmi igazság bajnoka közt áll félúton. „Őrült!" – suttogják a hallgatóság soraiban. Csakhogy míg párttársai egy bolondos, kopaszodó madárijesztőt látnak benne, addig a nők valami egészen mást. Nekik tetszik lázadó, provokatív stílusa, ahogyan az igazság feddhetetlen lovagjaként szélsőséges vádakat szór hallgatósága fejére. A századelő öntudatos amazon hölgyei szemében ez roppant vonzó. Ketten közülük odáig merészkednek, hogy Mussolini beszédére *nadrágban* jelennek meg, ami a korban igazi skandallum.

Keleti bűbáj

Leda Rafanelli újságírónőt szintén megragadja Benito vonzó külseje, amikor 1913-ban látja egy felszólalását. Egy cikkében úgy írja le, mint „a hősi idők szocialistája (...) Ő még érez, ő még hisz, ő még csupa férfias erő! Igazi férfi."

Mussolini rövid köszönőlevelet küld Ledának, amelyre a nő meghívással válaszol. Benito igent mond, csak azt kéri, találkozójukat tartsák titokban. Mit sem sejtve Leda különc életmódjáról, előkelően, szalonkabátban,

csizmában, keménykalapban jelenik meg nála. Vendéglátója nem mindennapi jelenség, különösen nem a háború előtti Olaszországban. Muszlim vallást követ, kendőben, széles ezüst karperecekben, súlyos fülbevalókban fogadja Mussolinit, aki Ledát „érzékien kihívó, telt ajkú, kéjesen dús idomú" nőként írja le. A lakás is keleties hangulatú, egyiptomi bútorokkal és dísztárgyakkal zsúfolt, levegőjét fűszeres illatok lengik be. A szoba közepén kis kályhán törökös kávé gőzölög. Benitót rosszullét környékezi, eszébe sem jut kikezdeni a nővel, pár óra elteltével sietősen távozik. Néhány nappal később levélben kér elnézést félénksége miatt, arra hivatkozva, hogy gyermekkora óta érzékeny a bódító illatokra, amelyek a tömjénfüstös vasárnapi misékre emlékeztetik, ahol többször elájult. Gyakorlott csábítóként jól tudja, miként érdemes mondatait tovább fűznie: „Három csodálatos órát töltöttem Magánál. Mindketten kedveljük a magányt. Maga Afrikában keresi, én a zsúfolt városban. De ugyanaz a vágy hajt mindkettőnket. Ha úgy érzem, társra vágyom, szívesen felkeresném újra Magát. Közösen olvasnánk Nietzschét és a Koránt."

A nő szívesen veszi közeledését, többször találkoznak kettesben, de Mussolininek nem sikerül a kiszemelt vadat becserkésznie. A csábítás érdekében még beduinnak is beöltözik, burnuszban, ámbrával a nyakában próbál hódítani. Arról azonban, hogy nős, végig mélyen hallgat. A kőszívű Don Juant játssza, aki a tökéletes asszonyra vár. „Tudja, minden férfinak, aki az élet rögös útját, és a társtalan magányt választja, szüksége van múzsára. Múzsára, aki inspirálja, támogatja, vigasztalja. Ugye, ért engem?" A szívtipró jól tudja, hogyan kell a női hiúságot legyezgetni: ő nem szeretőt, hanem múzsát keres magának. „Arra vágyom, hogy egy nő a lelkem mélyéig megértsen, hogy mindenestül rábízhassam magam. Aki, ha kell, tanácsot ad nekem, ha kell, megdorgál... Ugye, megért engem?" És Leda ért egyet s mást. Tökéletesen hidegen hagyja a múzsaszerep. Számára a szabadság a legfőbb érték, ismétli újra és újra Mussolininek. A férfi ekkor inkább bizalmaskodással igyekszik hálójába keríteni őt: „Tudja, két nő is halálosan szerelmes belém. Az egyik csúnyácska, de nemes lelkű és bőkezű. A másik szép, de ravasz, pénzéhes és zsugori. Nem meglepő. Zsidó a lelkem." Az első nő a hűséges Angelica, a második az *Avanti* művészeti rovatának vezetője, Margherita Sarfatti. Mussolini a szerkesztőségben ismerkedik meg vele, ahol a szép és okos nő hamarosan nélkülözhetetlenné teszi magát.

– A szép és zsugori épp annyira ravasz, mint amilyen őszinte a másik. A neve Margherita Sarfatti.

– Csak nem az ügyvéd felesége?

– De igen. Üldöz a szerelmével, de én soha nem lennék képes szeretni őt, annyira undorodom a kicsinyességétől. Pedig nagyon gazdag, a Corso Venezián lakik.

– Akkor nem benne látja a múzsát, akire vágyik?

– Nem. Soha nem engedném be azt a nőt az életembe.

Mussolini így számol be szerelmi ügyeiről 1913-ban a különc Ledának. De vajon tényleg ez a teljes igazság? Ki az a másik nő, az ügyvédfeleség, aki állítólag szerelmes Mussolinibe?

A szép velencei asszony

Térjünk vissza néhány évvel korábbra, az 1905-ös orosz forradalom évébe! A forradalom bukását követően Angelica Balabanov emigránsként meghívást kap Velencébe, hogy elbeszélje, népe milyen szegény sorban él. Az európai értelmiséget ekkor erősen izgatja a kérdés. A Velencében élő, 25 éves olasz nő, Margherita Sarfatti kíváncsiságból ellátogat a keleti „prófétanő" előadására. Hírből már jól ismeri feminista állásfoglalásait, de meglepődik, amint „szavai által egészen átlényegül"[10]. Margheritát rabul ejtik az ukrán emigráns nedvességtől csillogó, hatalmas szemei a szánalmasan szürkés-sápadt arcban. Így zajlik hát a mindent eldöntő első találkozás Angelica és Margherita között. A két nő gyökeresen átformálja Mussolini életét: segítségükkel a falusi tanítóból határozott, teljhatalmú vezető válik. Margheritát lenyűgözi Angelica felszabadult könnyedsége és politikai elkötelezettsége, de taszítja elhanyagoltsága. Már az első pillanatban megjelenik benne a féltékenység: „Metsző, repedtfazék-hangja volt, amin csak idegen, gurgulázó intonációja lágyított kissé. Fülsértő hangja a zsigerekig hatott, a misztikusok és elmebetegek ellenállhatatlan, meggyőző erejével."

A két nőt az ellenséges érzések ellenére sok minden összeköti: mindketten zsidó származásúak, nagypolgári neveltetést kaptak, és mindketten szembefordultak környezetük szokásrendjével és politikai nézeteivel. Margherita már jó néhány éve szakított a velencei kereskedőréteg mérsékelt liberalizmusával, annyira magával ragadta a szocialisták radikális és nagyvonalú gondolkodása.

Felszólalásában Angelica hosszasan beszél a „szent Oroszországról, amely szenved és szenvedélyesen vágyik jobb jövőre". Beszéde végén holtsápadtan, kimerülten rogy székére, és elsírja magát. „Mindannyian ugyanolyan sápadtak voltunk, mint ő, mi is sírtunk az asztal körül, mindannyiunkat felkavart, amit mondott" – emlékezik Margherita.

A Velencében történtek mély benyomást gyakorolnak Angelicára, a történet nem maradhat folytatás nélkül. Eddig Svájcban harcolt az olasz munkások jogaiért, most áttelepül Milánóba, ahol hamarosan megválasztják az olasz szocialista párt igazgatói tanácsának élére. Innentől kezdve Margheritával parázs vitákat folytat.

1912-ben újabb karizmatikus nőfigura tűnik fel a harcos feministák között: Anna Kuliscsov, orosz származású zsidó nő. Indítványozza, hogy közös ügyüknek teremtsenek maradandó formát – hárman megalapítják a *La Difesa delle Lavoratrici* (A dolgozó nők védelme) című lapot, melynek célja, hogy felhívja az olasz nők figyelmét a politikára. A lap tehát – melyet nagyrészt Margherita finanszíroz – a korabeli szocialista párt három prominens nőalakját vonultatja fel, akik között később az egyik legerősebb kapocs a Mussolini iránti vonzalom. Eközben a viharosan gesztikuláló, mondandóját átütő erővel hangsúlyozó népszónokot kinevezik az *Avanti* szerkesztőségének élére. A nőket elsősorban edzett testalkata, fáradhatatlan lelkesültsége és mágikus tekintete ejti rabul, de a szocialista párt férfi vezetőit is sikerül meggyőzni, hogy Mussolininél nincs alkalmasabb az igazgatói posztra.

Miközben az értelmiségi nők által pozícióba emelt Benito megállíthatatlanul halad felfelé a ranglétrán, a három harcos feminista közötti kapcsolat egyáltalán nem kiegyensúlyozott. A szerkesztőségi ülések gyakran fordulnak hajcibáló veszekedésbe. Margherita Sarfatti mecénásként jogosan várná el, hogy cikkei, amelyeket rendszeresen ír és ajánl kolléganőinek, megjelenjenek a folyóirat hasábjain, ám az ideológiailag rendíthetetlen szerkesztőnők szemében vajmi keveset nyom a latban, hogy a szerző pénzügyileg is támogatja a lapot. Sarfattinak a nők szavazati jogáról szóló cikkeit is elutasítják, és amikor tovább unszolja őket, Kuliscsov egyszerűen kipenderíti a szerkesztőségből. „Az egész szerkesztőség előtt alattomos és kicsinyes jelenetet rendezett velem. Mint amikor a cárnő odasuhint kancsukával az engedetlen muzsik asszonynak. Eszményeim törött cserepeit keblemre szorítva léptem ki azon az ajtón."

Miután a feminista laptól kirakták, Margherita fejébe veszi, hogy Angelicát kiszorítja Benito szívéből. A közös származást és politikai elköteleződést leszámítva a két harcostárs egyénisége egymás gyökeres ellentéte. Angelica jellemvonásaiban a rafináltan nőies velencei Madonna nem sok bájt talál. Páratlanul intelligensnek látja, de külseje szerinte „tömzsi és ormótlan". Sarfatti kísérteties hasonlóságot fedez fel Angelica megrögzött politikai elkötelezettsége és a vallási fanatisták viselkedése között: „Marxot és a marxizmust úgy ölelte magához, mint valami fetisiszta, monomániás vallást. A mester tanítását több nyelven prédikálta azzal a tüzes, szenvedélyes beszédmóddal, amely az irracionális kultuszok sajátja, és oly sebesen terjed, mint a skarlát. Nagyon is el tudom őt képzelni a középkorban önsanyargató körmenetekben, vagy a lourdes-i remetebarlangok egyikében, amint ostorral ütlegeli magát, csodára várva (...)"[11]

A kis csoport feloszlik. Az ideológiai rivalizálás lassanként szerelmi versengésbe csap át. Margherita konokul vágyik rá, hogy cikkei valahol megjelenjenek, ezért 1912 végén az *Avanti* főszerkesztői irodájába látogat. Gondosan készül az első találkozásra: hosszú, fekete, harang alakú, hermelinprém galléros kabátot visel, szőke fején apró szőrmekalap. Mivel az *Avantit* is támogatja anyagilag, megengedheti magának, hogy a szerkesztőségbe lépve egyenesen Mussolini irodájához siessen. Bekopog, majd választ sem várva benyit. Mussolinit éppen a nyomdai korrektúrák olvasása közben lepi meg. Az elbűvölő ismeretlent megpillantva az ifjú igazgató felpattan, és hellyel kínálja. Margherita gyorsan a tárgyra tér: rendszeres megjelenési lehetőséget követel a kulturális rovatban. A megbeszélés azonban nem egészen úgy alakul, ahogyan azt a szőrmekabátos hölgy tervezte. Hiába hangzatos védőbeszéde a művészetek pártlapban való megjelenésének fontosságáról – „korunk művészete a modernitás kifejeződése és a politikai cselekvés nagyszerű iránymutatója" –, Mussolini nem hagyja magát befolyásolni, és azonnal visszavág: „A művészet nem érv a szocializmus szolgálatában. Ami pedig a politikai cikkeket illeti, az általam vezetett újság számára én magam írom azokat."

Már az első mondatok után kicsúszik a gyeplő Margherita kezéből. Lázasan próbál más szocialista lapokkal példálózni, megemlíti, hogy a *La Voce* például kiemelt helyet szentel a kulturális híreknek. Mussolini szárazon veti oda neki: „én csak filozófiai és politikai cikkeket olvasok". Margherita elbizonytalanodva hagyja, hogy Mussolini a beszélgetést a számára

meghatározó gondolkodókra terelje. Szó esik Georges Sorelről és Friedrich Nietzschéről. Azután mélyen a nő szemébe néz, és elgondolkodva így szól: „én kereső ember vagyok". A beszélgetés hamarosan a nők társadalmi szerepe felé kanyarodik. Mussolini kifejti, milyen hasznos lehet egy asszony egy férfi oldalán. Margherita utólagos vallomása szerint szinte lehetetlen visszaadni beszélgetésük felfokozott hangulatát, erejét, hatását. A férfi szavai mélységesen megindítják. Ő is a ragyogó szempár hatása alá kerül, elvarázsolja az ide-oda villanó tekintet. Amikor Nietzschéről beszél, energikusabbá válik, és „akaratos szája sarkában megjelent valami kegyetlen vonás".

Ebből a mondatból is kitűnik az az erotikus feszültség, amely az első pillanattól megjelenik a két ember között. Margherita nincs hozzászokva, hogy ne az övé legyen az utolsó szó. Titokzatos kijelentéssel zárja le beszélgetésüket: „A szép nők csak szerényebbé válnak azzal, hogy saját szépségükre rácsodálkoznak." Mussolini ekkor azt ajánlja neki, írjon néhány cikket ingyen. „Ingyen nem írok egy sort sem. Cikkenként harminc lírát akarok!"[12] – válaszolja a nő szemrebbenés nélkül.

Alig néhány nappal ezután Margherita egy hangversenyen egy férfi égő tekintetét érzi magán, mely csaknem meztelenre vetkőzteti. „Vágyakozó, hatalmas szempár égette bőröm, szinte átjárta egész testem. Azután rádöbbentem, hogy Mussolini az." A párttársak hamarosan szeretők lesznek, akiket kivételes intellektuális kapocs fűz össze. Végtelen beszélgetéseik során Margherita sokat csiszol Benito durva stílusán, finomítja szónoki fordulatait, szélesíti kulturális ismereteit. A velencei asszony a művészeti rovat vezetője, emellett Mussolinivel együtt irányítja a lapot, ügyelve arra, hogy a szerkesztőség élén álló vezetők ideológiailag összehangoltak maradjanak. Nap mint nap ott van Mussolini közelében, miközben *A fasizmus doktrínájá*nak első változata lassacskán testet ölt. Intim kapcsolatukat sűrűn megszakítják Margherita külföldi útjai, amelyek során nagyvilági kapcsolatait ápolja.

Párizsban a Kléber sugárúton lakik, az avantgárd értelmiség köreit látogatja, gyakran látni a Függetlenek Szalonjában Duchamp, Léger vagy Delaunay társaságában. A század eleji párizsi művészvilág tobzódik a kicsapongó mulatságokban, polgárpukkasztó divatokban. Margherita összművészeti előadása a Champs-Élysées színházában tánc, festészet, zene, ének, költészet és mozi egyvelege. Előadás után az író-táncosnő Valentine de Saint-Point-nel szaffói párt alkotva kéz a kézben sétálgat, egyikük férfiruhában, cilinderben, nadrágban, mellényben, zakóban, a másik görög tógában. Margherita felkeresi Charles Péguy-t, a *Cahiers de la Quinzaine* alapítóját Sorbonne utcai szerény szerkesztőségében. Megteheti, hiszen az irodalmi füzetsorozat egy korábbi számának megjelenését ő finanszírozta.

Margherita tehát gyakran magára hagyja Benitót, aki szabadon kiélheti bujálkodási szenvedélyét: rengeteg szeretője van, amely eredményeként utódai száma is egyre nő. 1913-ban a zsidó származású marxista Fernanda Oss Facchinelli szül tőle gyereket. A szerencsétlen anya, akivel Mussolini még Trentóban találkozott, hiába kéri, hogy az apa ismerje el Benito Rebelt a fiaként. Mussolini teljesen érzéketlennek mutatkozik sorsuk iránt, még akkor sem enyhül a ridegsége, amikor a gyermek kétévesen súlyosan megbetegszik. Törvénytelen fia halálhíre sem hatja meg, sőt később Margheritának bevallja, hogy a hír hallatán megkönnyebbült.

Fasiszta pár Velencében

Benito félrelépései ellenére Margherita továbbra is őt tekinti annak a cselekvőképes, tökéletes férfinak, aki képes győzelemre vinni a szocializmus avantgardista eszméit. Feltétlenül hisz Mussolini politikai jövőjében, akinek pedig égető szüksége van Margheritára tervei megvalósításához.

Anna Kuliscsov nagy szomorúságára Margherita kitart a hűtlenségét nem titkoló Mussolini mellett. Anna határozott véleménye, hogy Mussolini megőrült: „Úgy telefonálgat, mint egy felelőtlen őrült. Ez a Mussolino [a névtorzítással egy XIX. századi szicíliai útonállóra céloz – *a fordító*] veszélyesen forrófejű. És még ha arra gondolok, hogy ez az őrült áll a párt élén! Rémálom." A tegnap szövetségesei mára kezdenek elpártolni Mussolinitől. Ám ez csak akkor derül ki nyíltan, amikor Olaszország belép az első világháborúba.

1914 őszén Olaszország döntés előtt áll: dönteni kell, hogy Németország és az Osztrák–Magyar Monarchia oldalára áll vagy Franciaország és Anglia felé nyit. Talán most visszaszerezheti osztrák fennhatóság alatt álló területeit... 1915 májusában Olaszország végül az antant szövetség mellett dönt, és hadat üzen Ausztriának.

Benito, felhagyva az újságírással, bevonul katonának. 1915 szeptemberében az alpesi frontra vezénylik, ahol az olaszok a hegyszorosaikat védik

az osztrák támadásokkal szemben. Mussolini két évig marad a katonaság kötelékében, de csak egy hónapot tölt a fronton és néhány napot lövészárokban. Bevetései során mindig bátran, sőt vakmerően harcol. Közben figyelmet fordít legendája építésére: gondoskodik róla, hogy tettrekészségének híre menjen. 1917 februárjában egy tüzérségi támadás közben szerencsétlenség történik, egy gránátvetőbe helyezett gránát idő előtt felrobban, amelynek következtében öt embere meghal, ő pedig a testébe fúródó repeszektől súlyosan megsebesül. Kórházba kerül, ahol többször is megoperálják. Lábát üszkösödés fenyegeti. Hogy megmentsék, a fertőzött szöveteket egészen a csontig hatolva eltávolítják. A műtét után hetekig teljes közönybe süllyed. Margherita látogatja betegágyánál.

Amikor ugyanezen év augusztusában elhagyja a kórházat, újrakezdik kapcsolatukat, bár nem minden zökkenő nélkül. Mussolini később jellemző történetet mesél egyik szeretőjének: 1918-ban, Milánóban, egy ködös estén történt. A taxihoz kísérte Margheritát, amikor az így szól: „Maga ugye sohasem gondolt rá, hogy szeretni tudnám magát? Pedig én szeretem." Mussolini tettre kész: „Beszálltam hát utána a taxiba (...), de azon az éjjelen valami szörnyű dolog történt a szállodai szobában. Semmit sem tudtam kezdeni vele. Először arra gyanakodtam, nem jó a pozíció, többször is megváltoztattam, de hiába, nem ment. Biztos a szaga miatt. A bőre szaga miatt."[13]

A két szerető újra együtt tölti szinte minden percét, nappal a szerkesztőségben, esténként Milánó divatos szórakozóhelyein. Margheritának soha nem volt még ennyire szüksége a férfi gyengéd figyelmére, mint most. Az 1918-as év nehéz időszak számára: az elválások éve. Angelica, akit a szocializmussal együtt kapott ajándékba, egy másik karizmatikus vezetőt, Lenint követve elhagyja Olaszországot. Távozását Margherita cserbenhagyásként és árulásként éli meg. „Nem volt humorérzéke, mint ahogy szépérzéke sem... Ez volt a szerencséje, különben belevetette volna magát az első kútba, amely az útjába akad. Már ha bármiféle köze is lett volna a vízhez." Csúfolódik rajta, mégis képtelen elfelejteni barátnőjét, aki oly közel állt hozzá. Utólag is folyvást kritizálja, csak egy sértett nő haragja lehet ilyen konokul kitartó. Könyvében ecseteli nőietlen alakját, puha, nagy melleit. Zsíros hajában „a világmindenség összes féregfajtája vígan elfért". Minden alkalmat megragad, hogy az egykori párttársat gyalázza: „unalmas, ronda kalmükföldi".

Margherita számára sokkal súlyosabb csapás, hogy 1918 januárjában a fia meghal a fronton. A halálhírt egyik katonatársa hozza, a 17 éves fiú vörös hajtincsével a kezében. A vigasztaló szavak minden irányból özönlenek. Gabriele D'Annunzio, a hős olasz pilóta is kifejezi együttérzését: „Nem volt tudomásom a szörnyű halálesetről. De amikor az ifjakhoz szóltam sorozáskor, vajon nem szóltam hozzá is? Vajon nem hallott ő is engem? Miért nem találkoztam vele? Ezer közül is felismertem volna... Nem akarok vigasztalni, hisz én magam sem vigasztalódom már meg soha. De vajon nincs-e most is velünk? Nincs-e jelen most is, még élőbben, mint amikor az Ön (Margherita) ujjai simogatták a szép haját?"

Margherita már több mint tíz éve ismeri és csodálja D'Annunziót, Mussolini jövőbeli vetélytársát a fasiszta mozgalom élén. A hazafi és költő bizonyította bátorságát levegőben és lövészárokban egyaránt, a háború után hatalmasra nő népszerűsége. Margherita úgy gondolja, eljött az ideje, hogy a két férfi – a durva Benito és a lovagias Gabriele – megismerkedjen egymással. Találkozójuk 1919 júniusában zajlik, de már az első pillanatban felébred a féltékenység a bontakozó nemzeti forradalmi mozgalom két emblematikus figurája között. Benito rossz szemmel nézi, hogy D'Annunzio repülőútra hívja Margheritát, az első Róma–Tokió megbeszélésre. Az asszony nagyon szeretne vele menni, miközben Benitót féltékenység gyötri: ő még csak első pilótaleckéit veszi. Vagyis a két férfi politikai hatalomért vívott harca mögött személyes okok is húzódnak. A közös repülés terve végül meghiúsul, D'Annunziónak más fontos elfoglaltsága akad: szeptember 11-én hadviselt katonákból álló önkéntes csapata élén elfoglalja Fiumét, a zömében olaszok által lakott várost, melyet az első világháborút lezáró versailles-i szerződés nem adott vissza az anyaországnak. D'Annunzio akciója váratlanul éri Mussolinit, kényszerűségből támogatását fejezi ki népszerű vetélytársának, sőt újságjában ígéretet tesz arra, hogy a „fiumei hősöknek" pénzalapot hoz létre, és megígéri, hogy hamarosan odalátogat.

Margheritával áthajózik a nő szülővárosába, Velencébe azzal az ürüggyel, hogy onnan Fiumébe mennek, amely időközben Fiumei Szabadállam néven városállammá alakult. Amint azonban Velencébe érnek, a pár szenvedélye fellángol, és nem fogják vissza magukat: élnek a lagúnák városa kínálta pazar szórakozási lehetőségekkel. Állítólag a rendőrség figyeli minden léptüket; idejük jó részét azzal töltik, hogy a sikátorokban

és csatornákban lerázzák a titkos ügynököket. Margherita a városnak ismeri minden zegzugát, Mussolini pedig kimondottan élvezi a macska-egér hajszát vakmerő nője oldalán. Közben helyet ajánlanak nekik egy Fiumébe tartó hadihajón, aztán egy hidroplánon, de a férfi mindkettőt visszautasítja, hol a rossz időre, hol más veszélyekre hivatkozva. Nem vitás, hogy húzza az időt, még autóval sem hajlandó D'Annunzio után indulni. Addig mesterkedik, míg az eredeti úti cél feledésbe merül. A velencei tartózkodás pedig leginkább egy nászútra emlékeztet - könnyed kikapcsolódás a választási kampány előtt.

Az 1919-es novemberi választások azonban csalódást hoznak Mussolininek. Az eredmény megszégyenítő: megkapja élete első politikai pofonját. Mély depresszióba esik, mint oly sokszor azelőtt. Bánatában különös terveket szövöget, Margherita elképedve hallgatja: „Még lehet belőlem kőműves! Remek kőműves vagyok! (...) Vagy elmegyek világ körüli útra a hegedűmmel. Gyönyörű életpálya a vándormuzsikusoké! (...) De lehetek még színész vagy színpadi szerző is! Ott a háromfelvonásos drámám is, a *Lámpa fény nélkül*. Már szinte kész, csak le kéne írni."

Egy összezavarodott ember gyenge próbálkozásai. Margherita azonnal felismeri a kórképet, és az elkövetkező hónapokban mindent elkövet, hogy visszahozza Benito életkedvét. Magával cipeli az ország négy sarkába, közben kettesben kimunkálják a fasizmus által elindított nemzeti forradalom fő lépéseit. Elviszi őt Nápolyba a tengerpartra, aztán újra néhány napra Velencébe a Ghetto antikváriusaihoz, a Teatro Goldoniba és a Hotel Danielibe egy kis luxusenyelgésre.

Az 1920-as évet már az életerős Mussolini köszönti. Új célkitűzése, hogy a hadviselt katonák szervezeteinek (Arditi, Fasci) bázisán magához ragadja a hatalmat. Szeretője nélkül, aki a fasiszta ideológia aranyművese, Mussolini nem jutna messzire. „Múzsája" nem csak jókedvéről gondoskodik, de átfogó stratégiát dolgoz ki, hogyan tolja őt a politikai színtér előterébe.

Margherita először is növeli a hitvallásuk fórumául szolgáló lapok példányszámát: az 1914 végétől kiadott *Il Popolo d'Italia* mellé megalapítják a *Gerarchia* (Hierarchia) című politikai lapot, melynek ő az igazgatója. Munkatársaik egyben bizalmas embereik. Az új lap profiljában komoly teret kap a kultúra, körülötte olyan futurista művészek gyülekeznek, mint például Mario Sironi, az ismert fasiszta festőművész. Margherita a fasizmust az avantgárd mozgalommal azonosítja.

A fasiszta gépezet működésbe lendítéséhez természetesen sok pénz kell. Ezen ne múljon! Margherita egymillió lírát adományoz a fasiszta pártnak. A fejébe veszi, hogy hatalomra segíti Benitót, érzi, hogy közeleg a soha vissza nem térő pillanat. Próbálja rávenni a férfit, szervezze meg bevonulását Rómába. Mussolini azonban nem akar vérrel hatalomra jutni, törvényesen akarja kezébe venni az ország irányítását.

Az olasz kormány közben megbukik, ám III. Viktor Emánuel király még habozik, nem akar a fasiszta vezetőnek teljhatalmat adni. Közeli emberei és Margherita azt tanácsolja Mussolininek, hogy gyakoroljon nyomást: szervezzen katonai erődemonstrációkat a nagyvárosokban. Mussolini azonban még mindig ódzkodik attól, hogy fegyveres különítményeit a fővárosba vezesse. Margherita a bizánci uralkodónő, Theodóra szavaival igyekszik őt meggyőzni: „»Menni vagy meghalni.« De én biztosan tudom, hogy te menni fogsz."

És Benito valóban menne, amikor megtudja, hogy a fasiszta megszállás megkezdődött. Menne - de külföldre. Október 26-a estéjén, amikor a fasiszta csapatok megérkeznek Róma alá, a szeretők éppen Milánóban, a *Teatro Dal Verme* színházban ülnek. Mussolinit előadás közben telefonon értesítik a hadművelet kezdetéről. Döbbenten áll fel, és ezekkel a szavakkal hagyja el a páholyt: „Hát itt vagyunk. Isten veletek." Margherita utánamegy, Mussolini továbbra sem akar puccsot. Magához húzza szeretőjét és a fülébe súgja: „Gyere, menjünk ki Svájcba, töltsünk Soldóban néhány napot. Várjuk ki, mi lesz ebből." A rámenős szőkeség azonban sötét tekintettel néz vissza rá. Szó sem lehet menekülésről. Ha most kimegy külföldre, miközben érte harcolnak, örökre megszégyenül. Mussolininek fogalma sincs, mit feleljen. Némán ballag vissza a páholyba. Rajongó szeretője Olaszország első számú vezetőjét látja benne. Ettől felmagasztosulva másnap Mussolini a címoldalon jelenteti meg vezércikkét, melyben teljhatalmat követel a királytól. 1922. október 29-én távirat értesíti, hogy kinevezték Olaszország miniszterelnökévé.

Margherita ösztönösen érezte, hogy eljött a pillanat. Képes volt meggyőzni a kétkedő Mussolinit a nyílt szembenállásról, holott azt annyira elborította a bizonytalanság, hogy legszívesebben szabad terepet hagyott volna a közkedvelt D'Annunziónak. Ám végül a vetélytársat elsöpörte a történelem. A sors fintora, hogy ezzel Margherita maga siettette azokat az eseményeket, melyek később eltávolították őt szerelmétől. A vezért új

teendői késlekedés nélkül Rómába szólítják. A milánói utcákon egész délután örömteli felvonulás zajlik, majd Margherita limuzinján a pályaudvarra kíséri Mussolinit, aki az utolsó, este nyolckor induló vonattal Rómába utazik. Míg odakinn hangosan ünnepel a tömeg, a szerelmesek a pályaudvaron meghatottan vesznek búcsút egymástól. Sejtik, hogy cinkos kapcsolatuknak vége szakad.

Mussolini Rómában

Római tartózkodása első időszakát szoros időbeosztás jellemzi, két hónapon át teljesen betemeti a munka, csak karácsony környékén tud időt szakítani arra, hogy Margheritához utazzon Milánóba. Sofőrje nem sokkal érkezésük után azt az utasítást kapja, hogy vigye őt barátnőjéhez:

„A Duce egy késői időpontban azt az utasítást adta, hogy vigyem a Venezia Corsóra. Megálltam a kapu előtt, amelyet mutatott. Kiszállt és megkért, hogy várjam meg. Épp azon morfondíroztam, mi érdekli annyira ebben a házban, mert már napközben is megállított ezen a címen (...), amikor észrevettem a szobalányt, aki hozzám jött le ismerkedni. (...) Minden körmönfontság nélkül kibökte, hogy gyakran számítsak ilyesfajta látogatásokra. Közölte, hogy Mussolini valódi otthona ez a ház, S. asszony háza. Azt is megmondta, hogy másnap elmegyünk egy villába a Comói-tóhoz, és tényleg úgy lett. Másnap Mussolini délelőtt a prefektuson volt, aztán maga vezette az autót a Comói-tóhoz, egy szerény nyári lakhoz, S. asszony tulajdonához. (...) Két napig maradtunk ott. (...) A szobalány több történetet is elmesélt a két szerető életéből, elmondta, hogy S. asszony férje minden alkalommal elhagyta a házat, ha Mussolini belépett. Arról is fecsegett, mi minden történt a szeretők hálószobájában, csupa olyasmi, amit én le sem írok, mert még egy bordélyháznak is becsületére válna!"[14]

Főnöke magánéletének szemtanúja, Ercole Borrato 1922-től 1943-ig volt Mussolini sofőrje. Visszaemlékezései szerint amellett, hogy a Duce egy népet kormányzott, életének legfőbb feladata szeretői vágyainak kielégítése volt. A sofőr így vall erről naplójában: „Számára a legsürgősebb az volt, ha egy-egy miniszteri hivatalból kilépett, hogy valamelyik szeretőjével találkozzon és teljesítse nem hivatalos kötelességeit."

Benito Milánóban tett villámlátogatásai természetesen nem elégítik ki az epekedő Margheritát, aki jól ismeri Benito nehezen fékezhető természetét, és kalandjairól is tudomást szerez. Reális a veszély, hogy egyik napról a másikra elveszítheti első helyét Olaszország új vezetőjének szívében.

Különösen Mussolini egyik római szeretőjére, Romilda Ruspira féltékeny. Hogy elterelje a férfi figyelmét a nőről, Margherita rövid tengerparti szabadságot szervez a Castel Porziano villába. Közös fürdőzés, napozás, gondtalan, szerelmes napok várnak rájuk, amilyenben az új politikai szerepvállalás óta nem volt részük. Csakhogy Benito szeretői még ebbe az elszigetelt világba is betolakszanak, Margherita nyugalmát szertefoszlatva. A sofőr így emlékezik az egyik esetre:

„Egy napon, amikor a Duce éppen R.-rel volt elfoglalva, telefonon értesítettek, hogy S. már a kapunál tart és a tengerpart felé igyekszik. (...) Úgy ítéltem meg, legjobb lesz, ha én próbálom meg elsimítani a helyzetet, legjobb tudásom szerint. Elébe szaladtam, és próbáltam visszatartani. Próbáltam megértetni vele, hogy most nem találkozhat a Ducéval, mert éppen sürgős megbeszélése van a külügyminisztérium egyik magas rangú beosztottjával. Rögtön láttam rajta, hogy nem hisz nekem. (...) Megkérdezte, hogy hívják a látogatót. Másodszor is kénytelen voltam hazudni, azt mímeltem, nem ismerem név szerint. Végtére megkérdezte, nem R. kisasszony-e véletlenül. Tagadó válaszomra dühösen sarkon fordult és visszament a kocsijához, közben szidott, mint a bokrot."

Margherita gyanúja megalapozott. A legrosszabb, amitől tart, végül már a szeme előtt zajlik: „A szeme láttára feküdtem le más nőkkel. Például Esther Lombardóval, akit Tessának becéztem. Igen, előtte tettem magamévá más nőket. Látott minket az aktus kellős közepén, de megelégedett annyival, hogy hozzám vágott egy maroknyi kavicsot a balkonról"[15] – meséli Mussolini a számára mulatságos anekdotát.

Margherita ellentámadást indít a látványos megcsalásokkal szemben. 1923 márciusában Mussolinit a Grand Hotelből a Palazzo Tittoniba költözteti, a Via Rasellába. A lakás és benne Mussolini szobája meglehetősen gyászos hangulatot áraszt, a falakon fekete-bordó tapéta, az előre bútorozott szobában az egykori antiklerikális szocialista ágya mellett imazsámoly és egy kis vitrin áll, tele vallásos medalionokkal. A taktika része az is, hogy Margherita a szigorú és határozott Cesira Caroccit nevezi ki Mussolini mellé titkárnőnek. A személyesen kiválasztott bizalmi ember egy ideig D'Annunziónál is szolgált. Olyan, mint egy házi besúgó: feladatai

közé tartozik, hogy visszaverje a többi szerető támadását, és ha Benito mégis lányokat hozatna ágyába, azonnal értesítse Margheritát.

Ezekben az időkben tehát Margherita Sarfatti uralkodik Olaszország új urának magánélete fölött. Margherita a hivatalos élettárs szerepét tölti be. Férje, Cesare Sarfatti 1924 májusában meghal, így elvileg már semmi sem állhat közös életük útjába. Félhivatalos státusa nyílt titok, színházi termekben vagy múzeumokban az emberek gyakran felállva éljenzik. Ilona olasz királyné a társalkodónőjévé nevezi ki, azzal dicsekedve, hogy jó barátnők. A Quirinale-palota vendégeként Margherita hivatalos rendezvényeken is gyakran részt vesz.

Mussolininek szüksége is volt rá, hogy valaki rendet tegyen a magánéletében. Római ténykedésének megszervezése napi szinten okoz gondot, teljesen kimeríti a miniszterelnöki munka terhe. Nap mint nap összetűzésbe kerül ellenfeleivel, akiknek beleszólási és ellenvetési joguk van a kormányban, melyet nem Mussolini állított össze, és amelyben a fasiszták kisebbségben vannak. Ráadásul maga vezeti a belügyminisztériumot és a külügyet is, demonstrálva, hogy az országhatáron belül és kívül is ő irányít mindent. De ez még nem diktatúra, messze nem az.

Az 1924-es évben egy esemény sokkolja az olasz közvéleményt: az ellenzék vezetőjét, Giacomo Matteottit világos nappal elrabolják és kivégzik. Sokan úgy vélik, hogy Mussolini áll a gyilkosság mögött... Az ügy kellemetlenül érinti. Már elszigetelődött, mind mérsékelt, mind szélsőséges támogatói magára hagyták, senki nem látja át terveit. Az éles helyzetben döntésre kényszerül: lemond vagy erővel irányít tovább. Margheritához fordul tanácsért. A beszélgetés ünnepélyes:

- Hogy vagy?
- Mit kívánsz, hogy legyek, drága múzsám?
- Semmi újság?
- Semmi. Ezentúl semmi nem lep meg, amit teszel. Még a legabszurdabb, a legborzalmasabb tetted sem. A legnagyobb baj az, hogy fogalmam sincs, mit gondolnak az én barát-ellenségeim. Azok, akik elárultak!

- Meglátod, minden rendbe jön! Próbáld megőrizni a hidegvéredet. Ne hagyd, hogy az idegeid feladják! Ne hagyd, hogy az indulat vezéreljen!

- Ez nem idegek kérdése. Nem érzek sem gyűlöletet, sem haragot senki iránt. De a sors sajnos az ellenségeimnek osztott jobb lapokat. Majdnem biztosan elvesztem a játszmát. És a végén még csak nem is szépeleghetek!

- Te mindig bizonyítottad, hogy ügyes játékos vagy! Jól tudod, hogy sokszor, amikor az elején még vesztésre áll valaki, az utolsó pillanatban, az utolsó osztásnál még fordulhat a szerencse.[16]

Komoly a tét, a vállalkozás kockázatos. Vissza kell szerezni az ellenzéktől a hatalmat. Mussolini eddig miniszterelnök volt, 1925 januárjától már a fasizmusDucéja. Ezt az évet arra szánja, hogy személyi hatalmát tovább építve a törvényeket saját képére szabja. Nem mellékesen a népet is tájékoztatni kell Mussolini tevékenységéről, az új politikai építmény csak akkor áll meg a lábán, ha nagyszabású propagandagépezet kíséri, mely kellően magasztalja és támogatja a Duce ambiciózus terveit.

Vajon ki más lenne megfelelőbb kommunikációs igazgató, mint a szerető, Margherita? Az asszony előtt nem kisebb feladat áll, mint hogy egy olyan embert szerettessen meg a néppel, akit az a legkevésbé sem tisztel. Mítoszt kell hát köré teremteni. Az ideális, mindenki fölött álló férfi mítoszát. Mussolini ügyes játékos, Margherita finom érzékű stratéga. A propagandagépezet mozgásba lendül.

A fáradhatatlan Duce napi tizenöt órát dolgozik, koncentrációs képessége és fizikai teherbírása átlagon felüli, kizárólag Olaszország érdekeiért munkálkodik, élete csak akkor teljesedik ki, ha testét-lelkét hazájának szenteli. Legalábbis Margherita ezt a képet sugározza részletgazdag Mussolini-életrajzában. A Duce életének és munkásságának múlhatatlan érdemeit taglaló Margherita tolla alatt Benito valóságos bálvánnyá válik. Évekkel korábban, börtönben ülve Benito egyszer már belekezdett önéletrajzának megírásába, ám kísérlete kudarcba fúlt: rájött, hogy az embernek 28 évesen még nincs túl sok mesélnivalója önmagáról.

Margherita az életrajzi írásában rengeteg fényképet jelentet meg, amelyek Benitót az élet legkülönfélébb helyzeteiben ábrázolják. Az olvasók láthatják fiatalon, fasiszta egyenruhában, idomárként pózolva kedvenc oroszlánjával, lóháton vagy éljenző tömeg közepén. Mit sem számít, hogy a valóságban – lovas edzője minden erőfeszítése ellenére – Mussolini alig tud megülni a nyeregben... Ami az oroszlánt illeti, valóban tart egyet, de az mindig kimeresztett karmokkal fogadja.

Margherita jó érzékkel felismeri és kiaknázza, hogy Benito nemcsak hatásos szónok, de jó fizikumú, csábító férfi is. A könyv szokatlanul sokat láttat Mussolini magánéletéből, a szövegből az is kitűnik, hogy a vezérnek is megvannak a maga gyengéi. Dühös vagy szomorú pillanatait érzékeltetve Margheritának sikerül az olvasók szemében meghatóan emberivé varázsolni a Duce figuráját.

Az első kiadás Londonban jelent meg, méghozzá nem olaszul, hanem angolul. Sarfatti becsvágya nem kevesebb, mint hogy az egész világgal megszerettesse az ő Benitóját. Kommunikációs stratégiája nagyszerűen bevált, a könyv azonnal hatalmas eladási sikert hozott, a töröktől a japánig mintegy húsz nyelvre fordították le.

Paradox módon Margherita saját haditerve áldozatává válik: az általa kreált Benito a gondviselés által küldött, feddhetetlen erkölcsű férfi, akiben nyoma sincs az egykori elítéltnek és szoknyapecérnek. A róla festett tökéletes képbe egy szerető nem illik bele. Életvitelükön változtatniuk kell, a Ducénak immár nem lehet hivatalosan a szeretője. Eddig kirakatban zajló élettársi kapcsolatuknak véget kell vetniük, ám Margherita nem mond le a férfiról: óvatosabbak lesznek, és ritkítják randevúikat. Ercole, a sofőr a felmerülő logisztikai problémákról így számol be: „A Duce Rasella utcai lakása nem volt alkalmas diszkrét vendégfogadásra, ezért S. azt javasolta a Ducénak, hogy költözzön át a Villa Torloniába."

Margherita személyesen tárgyal Torlonia herceggel, a villa tulajdonosával, s a lakbért szimbolikus havi 50 centime-ban állapítják meg. A nő most először érzi úgy, hogy rangjának megfelelő lakást talált Benitónak. Elhatározza, ő is végérvényesen Rómába költözik. A térbeli közelségtől azt reméli, hogy a köztük lévő egykori intimitás is újjáéled, és megmenekülnek attól, hogy kapcsolatukat a politika és a megszokás tönkretegye. A Via Nomentana egyik házába költözik. Milánóból most végre módja van elhozatni mindazokat a holmikat, amelyekben eddig a római bérelt lakás szűkös volta miatt hiányt szenvedett. Rómába érkeznek festményei, könyvritkaság-gyűjteménye, műtárgyai, stílbútorai. Alig két lépésre szeretőjétől abban reménykedik, majd ő is élvezni fogja a Villa Torlonia szép parkját, istállóját, lovardáját, ligeteit, a teniszpályákat, a madárházakat és a hattyúkkal, kacsákkal teli tavakat.

Rómába költözésekor Margherita egy ideig valóban úgy érezheti, hogy Benitóval újra egymásra találtak: „Néha, esténként Mussolini elment S.-hez a lakására, és együtt indultak vacsorázni a Casina Valadierra vagy kocsikáztak a római utcákon." Ám az idill nem tart sokáig. Mussolini hamarosan elköltözik, hogy saját dolgairól maga dönthessen. Hiába a térbeli közelség, soha nem voltak még ilyen távol egymástól. 1934 júniusában a Duce visszatér Velencéből, ahol Hitlerrel találkozott. Margherita ugyanekkor tér vissza az Egyesült Államokból, ahol Roosevelttel volt megbeszélése. Korábbi útjairól hazatérve Mussolini kiapadhatatlan kíváncsisággal faggatta barátnőjét: „Mindig is Mussolini volt a legfigyelmesebb hallgatóságom. Vágyott rá, hogy meghallgasson. (...) Biztos lehettem abban is, hogy beszédeiben vagy írásaiban itt-ott visszaköszönnek gondolataim – kifényesítve, gyémántként ragyogva."

Ezúttal azonban minden másképp alakul, Mussolinit nem érdekli más, csak a saját véleménye, saját megérzései. Margherita türelmetlenül várja, hogy a fehér házi benyomásait megossza vele, de süket fülekre talál. „Vártam, de nem kérdezett semmit. Mesélni kezdtem neki, de hiába, Hitler hatása már érezhető volt rajta. Őt fertőzte meg először, pedig azelőtt olyan hidegen tudta őt kritizálni... Mussolini nem érdeklődött. Alig szóltam pár szót, már vette is a kalapját, a noteszét, mint aki indulni készül.

– Nem is akarja tudni, mi történt Amerikában? – próbálja visszatartani a nő. – Roosevelt sokat tud az Olaszországban zajló eseményekről, és mondott nekem pár fontos dolgot, kérte, tolmácsoljam magának. Az általa készített új gazdasági tervről van szó. Azt javasolja, hogy...

– Persze, persze, nagyszerű! – szakítja félbe bosszúsan Mussolini. – Késő van. Mennem kell. Egyébként sem érdekel. Amerikának katonailag semmi jelentősége. Sem a hadserege, sem a flottája nem ér egy lyukas garast sem!

Margherita rá sem ismer a szeretett férfira. „Félájultan rogytam az iroda kanapéjára, keserűen zokogtam. (...) Annyira más lett, olyan mélyre zuhant, teljesen elborzadtam tőle."[17]

Ugyanaz a politika, amely eddig összekötötte őket, most kettejük közé áll. Kapcsolatuk fénykorában annyira kötődtek egymáshoz, hogy szinte elfeledték: Margherita, a fasiszta ideológus zsidó származású. 1930 előtt Mussolinit még hidegen hagyta az antiszemitizmus, de most egyre nyitottabb a Németországból és Franciaországból jött „új divat" iránt, melynek alapvetése a belső ellenség stigmatizálása.

Benito kíméletlenül, érzelemmentesen próbál megválni egykori szeretőjétől: „Megtettem minden szükséges intézkedést, hogy megszabaduljak tőle. Kirúgattam a *Popolo d'Italiától* és a *Gerarchia* igazgatói székéből. Végkielégítést természetesen kapott" – meséli egyik munkatársának 1938-ban, néhány nappal az első zsidóellenes intézkedések bevezetése előtt. A Fasiszta Nagytanács irányelvei alapján megszületett a *Kiáltvány a faj védelmében,* melynek értelmében az 1919 után állampolgárságot kapott zsidók nem jogosultak többé az olasz állampolgárságra, így kiutasíthatók az országból. Néhány hónap sem kell hozzá, és a zsidó származású olaszokat kizárják a közoktatásból, az akadémiákról, közhivatalnoki státusokból, és ingatlanuk sem lehet.

Margheritát épp az a szeretett ember száműzi hazájából, aki intellektuálisan és kapcsolatrendszerét tekintve is olyan sokat köszönhet neki. A nőnek végül nem marad semmije, kénytelen elhagyni Olaszországot. Nincs többé hatalma Benito fölött, a zsidótörvények őt is fenyegetik.

Kivándorlása előtt Margherita méltó nyughelyet akar adni fiának, aki mint hősi halott Stoccareddo egyik tömegsírjába került. Anyja monumentális nyughelyet építtet neki az Alpokban. A sírhely tömör kőtömb, középen lépcső vezet egy oszlopos sírkőhöz. A sztélé a mindössze 18 éves Roberto Sarfatti kiemelkedő harctéri érdemeinek állít örök emléket. Margherita ragaszkodik hozzá, hogy a síremlék még azelőtt elkészüljön, hogy végleg búcsút mond Olaszországnak és Benitónak. Roberto holttestének exhumálásakor a király is jelen van, ezzel fejezve ki néma támogatását a fasizmus ellenségévé vált Margheritának.

Miután fia újratemetésével Margherita Sarfatti még egy utolsó hazafias gesztust gyakorolt, kifejezve hazaszeretetét és ellenállását a fasizmussal és annak vezetőjével szemben, elhagyja Olaszországot. Először Uruguayban, majd Argentínában keres új otthont. Próbál felejteni. Mussolinivel való kapcsolatának emlékét több száz levelük őrzi, amelyeket Margherita – az elválás végső mozzanataként – tíz évvel később elad egy plasztikai sebésznek. A borítékon rúzsfoltot hagy a búcsúcsókja, a jelenetről fotó készül a sajtó számára.

Olaszországban egy asszony nézegeti féltékenyen a pletykarovatban megjelenő képet. Mussolini felesége az. Ugyanis Mussolini időtlen idők óta férj és családapa.

Egy Mussolini-mese

Hosszú eljegyzési éjszaka

– Figyelmeztetem, Rachele még kiskorú! Ha nem hagyja békén, panaszt teszek és maga börtönbe kerül!

– Jó![18]

1909 ősze, Romagna. Benito egyetértést színlelve távozik a szobából, özvegy Guidi asszony pedig megnyugszik, abban a hiszemben, hogy lánya udvarlója beletörődött az elutasításba. Benitóék szomszédasszonya az éjszaka kellős közepén arra riadt fel, hogy lánya és annak udvarlója csúnyán összeveszett. Benito rajtakapta Rachelét, amint egy másik fiatalemberrel ment bálba, Guidi asszony pedig próbálja elsimítani az ügyet.

A 16 éves szőkeség egy ideje Benito apjának fogadójában dolgozik felszolgálóként, s a férfi vendégek azon versengenek, kit szolgáljon ki, ami Benitónak egyáltalán nincs ínyére. Főnöke, Benito apja, Alessandro Mussolini egyszer elhívja a lányt, hogy hallgassa meg Benito beszédét. „Meghallgatjuk, aztán elviszlek táncolni!" Rachele kislánykora óta ismeri Benitót, tudja, mennyire utálja, ha ő is ott van, amikor közönség előtt tart beszédet. „Nem tudok úgy beszélni, ha tudom, hogy te is ott vagy" – magyarázkodik Benito. És hogy ráadásul utána a lány nélküle bálozzon!

Ám Rachele nem tud ellenállni a csábításnak, elmegy. Benito beszéde alatt próbál háttérben maradni, hogy a fiatalember ne lássa, de közben ámulva és büszkén figyeli a Benito nevét skandáló tömeget. A fiúét, aki titokban hónapok óta neki udvarol. Aztán a bálban már szavak helyett a zene varázsolja el. Épp felkéri valaki keringőzni, amikor bekövetkezik a katasztrófa: „Alig tettünk néhány lépést, ott termett előttem Benito. A szeme szikrákat szórt." A fiú dühösen kirángatja táncpartnere karjából a lányt, és magához szorítva tüzesen táncolni kezdenek, miközben a lányra „hatalmas szemeket mereszt".

De ez még csak a kezdet, Benito nem elégszik meg ennyivel. Szenvedélyesen végleges megoldást akar. Már hónapok óta udvarol a kis parasztlánynak, aki beragyogja apja kocsmáját, és nem bírja tovább nézni, ahogy a vendégekre mosolyog, akik csodaszép kebleit bámulják. Rachelét ő fedezte fel, futólag megkérte már néhányszor a kezét, de a lány ugyanolyan futólag nemet is mondott – bár egyre kisebb meggyőződéssel.

A fiú eddig kedves sármjával igyekezett megszerezni a lányt, de utóbb megszaporodtak az olyasféle fenyegetőzések, mint: „Ha nem kellek neked, vonat alá vetem magam és téged is magammal rántalak!" Nem kétséges, hogy ez az este is mozgalmasnak ígérkezik. Benito kirángatja féltékenyen imádott párját a bálról, és fiákert hív. Hazafelé egy árva szót sem szól hozzá. „Én a kocsi sarkába kucorodtam, ő végig a karomat szorongatta."

A fogadóhoz érve Benito jelenetet rendez az özvegy édesanyával, szemére veti, hogyan engedhette el fiatal lányát egyedül a bálba. Bármit is felel amaz, Benitót nem érdekli. Erőszakos és érthetetlen makacssága kihozza Guidi asszonyt a sodrából, ekkor hangzik el az ominózus figyelmeztetés, mire Benito kilép a szobából. A dühöngő szerelmes néhány pillanat múlva pisztollyal a kezében tér vissza. Csak azért ment ki, hogy gyorsan megkeresse apja fegyverét, amit a két nő szeme láttára biztosít ki: „Most figyelmeztetem magukat. Látja ezt a pisztolyt, Guidi asszony? Hat golyó van benne. Ha Rachele nemet mond, az egyik az övé, a többi az enyém. Választhat."

Íme Mussolini módszere: térdre kényszeríteni a sorsot, és térdre a nőket. Céljai érdekében a kegyetlen eszközöktől sem riad vissza. Két perc alatt eldől minden. Az eddig habozó lány elfogadja a jegyességet. Sőt úgy tűnik, még boldog is a dolgok alakulásától: „Azt hiszem, tízéves korom óta szerelmes voltam belé. Csak egy kis löket kellett, hogy ne bizonytalankodjak tovább."

A „kis löket" alatt vajon azt érti, hogy udvarlója pisztolyt szegez a családjára? Esetleg értsük ezt sajátságos metaforaként? Lehet, hogy Rachele nem egészen őszinte? Mi késztette valójában arra, hogy eljegyezze magát Benitóval? Lássuk a helyzet egy másik interpretációját, melyet Mussolini oszt meg húsz évvel később egyik szeretőjével: „Ez a lány ott volt az orrom előtt. Gyönyörű szép virágszál, majd' kicsattant az egészségtől, csodás mellekkel... Igaz, hogy csak parasztlány, de formás. Futottam utána, udvarolgattam, nagyon tetszett. Addig-addig, míg egyszer letepertem a díványon, és elvettem a szüzességét... Ahogy szoktam, erőszakosan. Aztán így ment egy darabig, míg egy szép napon be nem jelentette: Benito, terhes vagyok. Hát jó, akkor összeházasodunk."[19]

Az özvegy mama egy pisztollyal szembenézve nem mondhatott nemet, de másnap észhez tér, és Rachelét a nővéréhez menekíti, a tíz kilométerre fekvő szomszédos faluba. Ám az eltávolítási kísérlet csak még tovább korbácsolja Benito vágyait. Nap mint nap átbiciklizik hozzá. Fogják egymás kezét, váltanak néhány csókot, ám Rachele már ekkor úgy érzi, valami nem az igazi: „Nagyon messze voltunk azoktól a borzongó szerelmesektől, akik órákig néznek egymás szemébe, vagy a fűben hemperegnek, amilyeneket a házunk környékén láttam néha."

A csalódott Benito hamarosan úgy dönt, véget vet a képmutató családi komédiának – hiába kerekezik nap nap után, vágyai kielégítetlenül maradnak. 1910 januárjának egyik délutánján korábban érkezik, mint szokott, és derűsen bejelenti a nagynéninek, hogy talált lakást maguknak. „Azt akarom, hogy Rachele velem jöjjön és a gyermekeim anyja legyen... Szóljon neki, hogy iparkodjon, mert más dolgom is van" – folytatja kevésbé romantikusan. A néni sírva fakad, Rachele összeszedi kevéske holmiját és követi elszánt jegyesét. Egy pár ócska harisnya, két zsebkendő, egy ing, egy kötény és hét centesimo: mindössze ennyivel indulnak neki közös életüknek.

Benito később azt vallotta, Rachele csak azért kellett neki annyira, mert nem akarták odaadni. „Minél nehezebb megkapni valamit, az ember annál kitartóbb." A fiatal jegyesek lehangolva állapítják meg, hogy semmijük nincs. Arra gondolnak, szereznek útközben egy kis pénzt és megszállnak valahol – majd csak útjukba akad valaki, aki ad nekik kölcsön... Így tartanak Forlí felé: a lány lomposan, fedetlen fővel, a fiú rövid, világos színű felöltőben. És valóban: a városban megszánja őket egy irgalmas szamaritánus és szállást is kapnak. Most először alszanak együtt. Ha lehet egyáltalán azt a szót használni, hogy alvás... „Úgy éjjel három körül megszólal a feleségem: – Te, Benito, nem érzel valami furcsát az ágyban? – Kapcsold fel a villanyt! – felelem. Átvizsgáljuk az ágyat, és mi volt az?! Poloskák! Rachele csak úgy óbégatott miattuk. Az én oldalamon nem volt egy sem, de Rachele kiabálásától én sem aludtam egy szemernyit sem."

Az élősködők próbáját sikeresen kiállva már nem kérdés, hogy a pár együtt marad. Ám arról szó sem lehet, hogy egy elkötelezett szocialista férfi burzsoá konvenciókat követve megházasodjon. Majd élettársként élnek együtt... Nem kell se pap, se szerződés.

Az, hogy kettejük vonzalma nyers, durva, csak a testiségen alapul, már legelső találkozásukból is kiviláglik. A kislány Rosa Maltoni, vagyis

Rachele 11 évesen lármás, fegyelmezetlen kisdiák volt, Benito édesanyjának tanítványa. Amikor a tanítónő egyszer megbetegedett, 18 éves fia helyettesítette. Miközben a kislány rosszalkodott, nem vette észre, hogy Benito közeledik a padjához és jókorát suhint a körmére. „Félig sírva, félig dühöngve kaptam a kezem a számba... Amikor felnéztem, csak egy hatalmas szempárt láttam. Ezek a szemek olyan akaraterőt sugároztak, hogy nem is hallottam, mit mond, már a puszta tekintetétől meghunyászodtam." Később Rachele megállapítja, hogy a leghelyesebb jelző Mussolini szemére a „villódzó".

Az iskolás lánynak hét éven át semmi híre Benitóról, de képtelen őt elfelejteni. 1908-ban egy Forlíhoz közeli tanyán dolgozik, ahol egy cigányasszony titokzatos jóslatot mond neki: „A legnagyobb megbecsülést kapod egyszer, egyenrangú leszel a királynéval. Aztán minden összeomlik a talpad alatt, és gyász temet maga alá. Fogd ezt – tesz egy kis kavicsot a tenyerébe – és hozz nekem egy zsák lisztet." Rachele a fellegekben érzi magát, gondolkodás nélkül engedelmeskedik. A liszt miatt szigorú büntetést kap gazdáitól, akik nem érzik át kellően a jóslat jelentőségét... Néhány nappal később, a templomból kijövet valaki megszólítja. Benito az, a fiatal tanár úr. Időközben bajuszt és kis szakállt növesztett, fekete viseltes öltönyt és mélyen a fejébe húzott fekete kalapot hord. „Csak a szemét láttam, semmi mást. Még nagyobb lett időközben, de ugyanolyan csillogó maradt. – Szia Chiletta, jól megnőttél! Már szinte kisasszony vagy!" – kezdeményez suta közhellyel a későbbi nagyhatású szónok.

Találkozgatni kezdenek, első randevúikon mindketten zavarban vannak. 1908 tavaszán Benito felajánlja Rachelének, hogy jöjjön apja fogadójába dolgozni. A lány másnap jelentkezik Alessandro Mussolininál, aki azonnal felveszi. Mielőtt Benito Trentóba utazna, folyik a bor, és sírnak a hegedűk a családi kocsmában. Benito különös ígéretet tesz a fiatal lánynak:

– Holnap elmegyek, de ha visszatérek, elveszem magát feleségül. Meg kell várnia.

– És ha nem jön vissza? – veszi a lány tréfára a dolgot.

– Meglátja, visszajövök – válaszol Benito nagy komolyan.

És ez nem csak afféle kósza ötlet Mussolini részéről, hanem döntés kettejük jövőjéről. Fejben már mindent eltervezett. De próbáljon csak meg valaki egy 16 éves lányt arra kérni, hogy várjon! „Csak beszélsz te itt nekem, gondoltam, indulj el, aztán majd meglátjuk!" És ahogy párnájára hajtja fejét, Rachelének már esze ágában sincs férjhez menni.

Egészen a következő évig, a pisztolyos lánykérés napjáig. Csak az összeköltözéskor döbben rá, micsoda vadállatot kell majd nap mint nap kordában tartania. Vőlegénye folyton illegális gyűlésekre jár. „Egyszer hajnalig vártam haza. A fejem a kezembe temetve zokogtam, már a börtönben vagy a halottasházban láttam őt." Ekkor zajt hall a lépcsőházból. Amint remegve ajtót nyit, látja, hogy a halottsápadt, zavaros tekintetű Benitót két idegen férfi támogatja. „Ne aggódjon asszonyom, semmi baj! Csak túl sokat beszélt ma éjjel, és közben észre sem vette, mennyi kávét és konyakot ivott."

Rövid, megdöbbenéssel vegyes megkönnyebbülést követően Rachelének egy dühöngő őrülttel kell szembenéznie. „Nekiállt szétverni mindent, közben ordított, mint egy őrült. Mindent összetört: a bútorokat, a kevéske étkészletünket, a tükröt..." A fiatalasszony ijedten felébreszti az egyik szomszédot, együtt orvost hívnak, akinek segítségével az ágyhoz kötözik Benitót. Amikor kijózanodik, el sem hiszi, hogy a rombolást ő vitte végbe. A szégyenkező férfi ultimátumot kap: „Egy dolgot véss jól az eszedbe! Az én férjem soha nem lesz alkoholista. Volt egy nagynéném, aki ivott, épp eleget szenvedtem miatta kislánykoromban. Tudom, hogy csodás képességeid vannak, és még a nőügyeidet is elnézem, de ha még egyszer ilyen állapotban jössz haza, megöllek." Úgy tűnik, nem csak Benito privilégiuma a fenyegetőzés. Innen ered a Duce legendás mértékletessége: néhány ritka társasági alkalomtól eltekintve – amikor épp csak belekóstol az italba – Benito soha többé nem ivott.

Közös életük regényesen indul: a családjukból kitaszított, két nincstelen sorsa szorosan összeforr – ez alapján azt gondolnánk, elsöprő szenvedély köti őket egymáshoz. Ám, ha hihetünk Mussolini későbbi vallomásainak, a valóság egészen más: „Köztünk nem volt szerelem, csak testi vonzalom. Mert hogy szép lány volt, formás, jó alakú, ahogy mondani szokás: szép szál leányzó. Csak az érzékeim vonzottak hozzá, soha nem volt köztünk megértés. Nem is beszélgettünk."

Benito számára ez a kapcsolat nem volt hát több testi vonzalomnál. Az érzéki szenvedély pedig gyorsan elmúlik, annál is inkább, mert Mussolini erotikus kalandjai ebben az időszakban igen gyakoriak. Rachelét

kezdi magától eltávolítani, sorozatosan kimaradozik. Újságíróvá érését egy olyan élettárs mellett kezdi meg, aki szemet huny távollétei és allűrjei fölött. Rachele jóval kevesebb vizet zavar, mint az érzelmileg többet követelő jövőbeni szeretők.

Benito foglya

Ilyen problémás szerető többek között a Trentóban megismert osztrák Ida Dalser, aki 1909-ben Milánóban nyit masszázsszalont „Ida kisasszony keleti higiéniai és szépségszalonja" néven. Mussolini élvezi a fiatal nő tiszta és érdekmentes szerelmét, közben a háború kitörésével egyre erősebben foglalkoztatja a központi hatalmakkal szembeni fegyveres beavatkozás. Ida valósággal bálványozza a férfit, Foscolo utcai lakásának falait „Ben" fotói borítják, bármire képes lenne, csak hogy boldognak lássa. Egy ízben elkíséri egy útjára, és amikor egy szocialista ököllel támad rá, azzal vádolva őt, hogy a régi ügyet elárulta, Ida védelmezőn elé ugrik. Máskor egy megbeszélésen egy ellenséges párttag túl zajosan kritizálja Mussolinit, s Ida két csattanós pofonnal hallgattatja el. Amikor Mussolini megalapítja az *Il Popolo d'Italia* (Olaszország Népe) című napilapot, égető szüksége van pénzre. Ida eladja ékszereit, túltesz szépségszalonján, és tágas lakásából puritán albérletbe költözik. Cserébe Ben megígéri neki, hogy hamarosan hozzá költözhet. Amikor azonban a nő megtudja, hogy a férfi már együtt él valakivel, szakítani akar vele. „Nagyon kérlek, ne siettesd a dolgokat! Te még sokáig szép, boldog és imádnivaló leszel. Tudod, hogy mennek a dolgok. Miért ez az elbátortalanodás? Miért ez a reménytelenség?" - írja neki Mussolini, és hogy szép szavait tettekkel is alátámassza, kis lakást bérel Idának, sőt leveleivel együtt még aprópénzt is küld neki.

Mussolini tehát kettős életet él az idő tájt, amikor behívják katonai szolgálatra. És mialatt az olasz lobogó alatt harcol az Alpokban, megszületik Benito Albino, a kisfia. Amikor Mussolini tífuszban betegeskedik kórházban, Ida a betegágyához viszi a csecsemőt és kéri, ismerje el fiaként. Emlékezteti őt arra az apróságra is - ha netán kiment volna a fejéből -, hogy bevonulása előtt azt ígérte, a háborúból hazatérve elveszi feleségül. Benitónak fel van adva a lecke: vagy elveszi osztrák rajongóját, vagy végérvényesen megszabadul tőle azzal, hogy Rachele kezét kéri meg. Mussolini a harmadik szeretőhöz, az 1912-ben megismert Margherita Sarfattihoz fordul tanácsért, aki habozás nélkül a hűséges falubelire, Rachelére voksol. A művelt újságírónő nyilvánvalóan nem tekinti riválisának a „tudatlan és közönséges" parasztlányt.

Ilyen előzmények vezetnek a Treviglio katonai kórházában 1915. december 16-án tartott polgári esküvőhöz, amelyen Rachele Guidi és Benito Mussolini egybekel. Az eszét vesztett Ida bíróságon követeli, hogy közös gyermeküket Mussolini ismerje el sajátjaként. Egy hónappal később egy milánói jegyzőnél az apa ezt meg is teszi, ám a feldühödött Ida ekkor már kiengesztelhetetlen. Azt állítja magáról a hatóságok előtt, hogy ő Mussolini felesége, ezen a jogcímen még szerény segélyt is szerez a milánói polgármesteri hivatalban. Mussolini a leszerelése után is kénytelen elszenvedni megcsalt exszeretője sorozatos támadásait. Ida Dalser újabb sikeres pert nyer vele szemben, amellyel havi 200 lírás tartásdíjat akaszt a nyakába, egyik este pedig kisbabával a karján Mussolini szerkesztősége előtt, az utcán állva ócsárolja a férfit. A döbbent, majd felháborodott Mussolini szokás szerint erőszakkal akarja elintézni a dolgot: pisztollyal fenyegeti a nőt a balkonról, kollégái fogják vissza. Idát a rendőrségre szállítják, ahol hosszú, kínos kihallgatással próbálják elvenni a kedvét a hasonló jelenetektől. Mussolini azonban sehogy sem tudja leállítani - hatalomra kerüléséig legalábbis nem. Akkor azonban elintézi, hogy egy orvos hivatalos igazolást állítson ki arról, hogy Ida elmebeteg. A nőt Velencében elmegyógyintézetbe zárják, ahonnan nem jut ki többé: Benito foglyaként hal meg 1937-ben. Halála előtt a szoba falára egykori szeretője nevét kaparja. Közös fiúgyermeküket Mussolini gyorsított eljárással nevelőszülőknél helyezteti el, hogy minél előbb megfossza a jól csengő Mussolini névtől. A fiút a háború alatt Kínába küldik, ám a háborút követően ő is menhelyre kerül és ott is hal meg 1942-ben.

Benito szíve tehát hivatalosan a feleségéé, Rachelé, aki örül a megnyert csatának, ám Idán kívül számolnia kell még Margherita Sarfattival is. Rachelét nem kímélik a szaftos pletykák, amelyeket a velencei arisztokrácia terjeszt a férjéről és annak közvetlen munkatársnőjéről. Közben Margherita megözvegyül, de keserűen kell látnia, hogy a Benitóval hosszú évek óta tartó viszonyából nemigen lesz házasság. Ezért mindenféle úton-módon igyekszik Rachele életét megkeseríteni. Álnokul megkérdőjelezi a házastársak közötti intim kapcsolat őszinteségét, kijelentve, hogy Rachele valójában Mussolini féltestvére. Állítását arra alapozza, hogy egyszer

Mussolini állítólag kijelentette: „a vér köteléke mindig szorosabbra fonja a házasság kötelékét".

A valóságban azonban nem hogy rokoni szálak nem tartják össze Rachele és Benito házasságát, de semmi más sem. A feleség Milánóban él a gyerekekkel, a férj előkelő római paloták vendége és lakója. Benitónak már évek óta csak akkor jut eszébe Rachele, ha hivatalos eseményeken kell megjelennie, hogy fenntartsa a propaganda által közvetített ideális apa és férj látszatát. De számára felesége már csak egy nő a sok közül.

Kapcsolatuk 1918-ban romlik meg végérvényesen, amikor harmadik gyermeküket várják. Mussolinit nagyon bántja, hogy előző gyermeke születésekor nem volt jelen, ezért, mielőtt elindulna otthonról, így szól a közvetlenül szülés előtt álló feleségéhez: „Remélem, nem használod ki, hogy nem leszek itthon, és nem szülsz megint nélkülem! Elegem van már abból, hogy én tudom meg utoljára, hogy gyerekem született!" Aznap este a *Popolo d'Italia* szerkesztőségi munkatársa azzal a hírrel fogadja, hogy fia született. Benito taxiba ugrik, és lélekszakadva hazarohan. Otthon, a csecsemőre ügyet sem vetve dühösen förmed rá a kimerült asszonyra: „Nem megmondtam, hogy várj meg?! Miért tetted ezt?!"

Tíz évvel később, utolsó gyermekük születésekor a házastársak már egészen különös módját választják egymás bosszantásának. Rachele szembesíteni akarja Benitót azzal, hogy mennyire nem számíthatott rá a terhessége alatt: „Azt hazudtam neki, majd csak később szülök. Jóval későbbi időpontot adtam meg neki, mint amikorra a babát vártam." Így aztán Rachele teljesen egyedül, nőgyógyász és bábaasszony nélkül hozza világra negyedik gyermekét. Szülés után felhívja férjét Rómában:

- Megszületett - jelenti be nyugodtan.
- Ki?
- Hát a kicsike.
- Miféle kicsike?
- A miénk. Találd ki, mi legyen a neve.

Gyengéd, meghatott beszélgetés... Rachele elégedetten konstatálja, jól kibabrált a férjével. A revansra nem kell sokat várnia: „Kinyitom az újságot és ott olvasom, hogy előző nap életet adtam a kis Anna-Mariának. A névválasztással Benito ki akart velem szúrni, ugyanis édesanyámat is Anna-Mariának hívták. Valójában ezzel örömet szerzett..." A férj ekkor már teljes közönyt érez felesége iránt, amit Rachele is jól lát: „A legnagyobb gond az volt a férjemmel, hogy állandóan nőzött. Bevallom, három közülük valóban érzékenyen érintett: Ida Dalser, Margherita Sarfatti és Clara Petacci."

Az első kettő nő sorsát már ismerjük. Benito Mussolini hatalomra kerülésekor kettős életet él: az egyik oldalon ott áll felesége, Rachele Guidi, a másikon szép és intelligens szeretője, Margherita Sarfatti. A harmincas években azonban egy harmadik nő bontja meg a szerelmi háromszög törékeny egyensúlyát.

A tenger leánya

Benito 1932. április 24-én Alfa Romeo kabriójával a Rómához közeli tengerparti üdülőhelyre, Lido di Ostiába indul. Útközben egy vatikáni jelzéssel ellátott Lancia Imperia szegődik a nyomába. A Petacci család tulajdonában lévő sportautóban Clara Petacci ül vőlegénye, Ricardo Federicci, kishúga, Myriam és édesanyjuk társaságában. Mussolini széles napszemüvegben és sportdzsekiben vezeti autóját, de a húszéves Clara azonnal felismeri és kiabálni kezd: „Ez a Duce!" Üdvözlésképpen kalapjával lelkesen átinteget a másik autóba és arra utasítja a sofőrt, kövesse a Ducét. Üldözéses jelenet veszi kezdetét. Mussolini végül az ostiai körforgalomnál megáll és kiszáll. Kíváncsi az izgatott lányra. Clara remegő térdekkel száll ki az autóból.

- Bocsásson meg, Duce, Clara Petacci vagyok... Ez pedig itt a vőlegényem...

Mussolini szemügyre veszi a piruló lányt. Clarával a természet bőkezűen bánt, szép alakú fiatal nő, arca sápadt, tekintete melankolikus, keblei dúsak. Egyszerű, fehér ruhájában, hatalmas firenzei szalmakalapjában olyan, akár egy angyal. Mussolini közönyt színlelve mélyen a szemébe néz, majd visszakérdez:

- Clara Petacci...? Tessék?
- Duce, én küldtem nemrég verseket magának... - bátorodik fel a lány.
- Verseket? Hmm... Igen, mintha rémlene valami... Sok lélek és érzelem volt a verseiben... - hazudja a Duce, majd azzal menti ki magát, már várják, indulnia kell.
- Duce, úgy örülök, hogy láttam Önt.[20]

Búcsúzkodás közben Clara ruhája beleakad egy faágba, a férfi segít kiszabadítani, s a mozdulat megpecsételi sorsukat. Megtetszik neki a lány, aki egyetlen pillantásával megfiatalította. Mussolini majdnem ötvenéves, a lány húsz. És más, mint a többi.

Este a Petacci családban az asztalnál Clarának nincs más témája: „Micsoda férfi! Micsoda szemek! Ekkora szerencse is ritkán akad az életben..." Clara már évek óta Benito fényképével a párnája alatt alszik. Másnap tengert ábrázoló festmény festésébe kezd, a Ducénak szánja. Ezalatt a Palazzo Venezia levéltárosai parancsot kapnak, hogy kerítsék elő a lány verseit, az állítólagos költemények helyett egy köteg érzelmektől izzó, izgatott hangú levélre bukkannak. Az egyiket annak idején a Duce véletlenül elolvasta, és ezt írta rá: „Ki ez az őrült?" Ennek ellenére másnap odatelefonál a Petacci-házba. A telefont Clara húga, a kilencéves Myriam veszi fel:

- A kisasszony ott van?
- Milyen kisasszony?
- Clara kisasszony.
- Ki keresi?
- Mondja meg neki, hogy az úr Ostiából.

Amikor Clara beleszól a kagylóba, a Duce csak ennyit mond neki: *Palazzo Venezia, este hét óra.*

A meghívás felér egy paranccsal.

Amikor Clara Petacci 1912. február 28-án megszületett, a 29 éves Mussolini éppen börtönben ült. A lány köztiszteletnek örvendő polgári családból származott, a római Lungotevere negyedből. Apja XI. Pius pápa egyik magánorvosa volt a Vatikánban, s a századelőn egy ilyen bizalmi állás kivételes rangot biztosított a családnak. Clarát hipochondria gyötri, éppúgy retteg a betegségektől és a fájdalomtól, mint a Duce. Nagy csokoládérajongó, édesanyja bánatára csokoládén kívül szinte nem is eszik mást. Nem valami szorgalmas diák, kevés benne az akaraterő, inkább a zenéhez vonzódik. Zongorázni és hegedülni tanul, imádja Leopardit és Chopint, akiknek muzsikája összetartja széthulló személyiségét. Már kislányként „Dux" felirattal díszíti az anyja által készített tortákat.

1932. április 29-én este hét órakor Clara szaporán dobogó szívvel lépked a Palazzo Venezia felé. Mussolini a Mappemonde teremben fogadja, és ezernyi kérdéssel árasztja el festészetről, irodalomról és zenéről. A férfi átszellemülten vall Petrarca és Leopardi iránti rajongásáról. Közben az utcán, a kocsiban várakozó mama azt sem tudja, hová legyen aggodalmában, pedig Benito és Clara közeledése nem lépi át a polgári tisztesség határát. És ez nemcsak az első alkalomra igaz, de a későbbiekre is. Hónapokig csak beszélgetnek, bizalmasan, legbensőbb érzelmeiket megosztva. „Érzed a tavaszt? Én már nagyon érzem. Különösen itt, ebben a városban, ahol minden látszat ellenére olyan egyedül vagyok, barátok nélkül" - panaszkodik a Duce, és sokat beszél Clarának (akit kicsi lánynak, *Piccolá*nak becéz) az idő feltartóztathatatlan múlásáról, vagy néhai apjáról. A szívtipró Mussolini most oly finoman és tisztelettel bánik Clarával, ahogy nővel még soha. Sajátos rituálé alakul ki kettejük között: a lány különös módon kezdi csábítgatni a férfit. Minden nap vágytól forró leveleket ír neki:

1933. február 22.

Magáról álmodtam, zsibbadt tagjaimba a szépség fuvallata hozott új életet. Álmomban hozzám beszélt. Hangja akár egy lágy dallam, mosolya a napsugár meleg simogatása...

Bocsássa meg nekem, de csak magára gondolok...

Kívánom magát.

Clara megígéri Benitónak, hogy délutánonként öt és hat között várni fogja a hívását. Mussolini szó szerint veszi az ígéretet:

- Aha! Szóval ott van! Csak azért telefonálok, hogy tudjam, valóban otthon van és várja a hívásom öt és hat között, ahogy ígérte.
- Látja, itt vagyok. És mindig itt leszek öt és hat között. Miért nem hitt nekem?
- Soha senkinek nem szabad hinni. Sohasem lehet tudni.
- Maga olyan csúnya!
- Ó! ... Akkor azt hiszem, találkoznunk kellene ezen a héten.

Clara már másnap elmegy a Palazzo Veneziába. Az udvarias üdvözlések után a Duce kereken megkérdezi:

- Hogy van a vőlegényed?
- Az Kegyelmedtől függ.
- Tőlem? Na, azt már nem! Tudod, hogy lehetetlen!

Benito továbbra is mindennap odatelefonál a Petacci-házba, de óvakodik attól, hogy érzelmileg elköteleződjön.

- Minek jöttél ide? Ez abszurdum! Egyszerűen nevetséges!
- De ... Maga megígérte, hogy ezen a héten... És még mindig semmi. Miért nem? Ez kínzás, tudja?
- De mit akarsz itt? Én már öregember vagyok, te meg egy gyerek.
- És ha férjnél lennék?
- Akkor más lenne a helyzet.
- Akkor vegyen el feleségül! - kérleli Clara, és biztosra veszi, hogy Mussolini ezen felbosszantja magát. Ám a Duce váratlanul igent mond.
- Most meg sír. Sír. Miért sír? Maga tényleg nagyon furcsa! Miért sírsz? Belém szerettél? Mit eszel te rajtam? Mondd meg, mit eszel rajtam? Mert én aztán nem tudom. Őrült vagy! Vagy végtelenül ostoba! (...) Ha fiatal lennék, ha egyedülálló lennék! (...) De nem. Épp ellenkezőleg. Rabszolga vagyok.

1934. június 27-én, a Palazzo Veneziával szemben álló Szent Márk-bazilikában Clara Petacci hozzámegy vőlegényéhez, Ricardo Federiccihez. Mussolini nem vesz részt az esküvőn, de nem tudja elfelejteni a lányt, ahogy a menyasszony sem a férfit - a szertartás alatt végig ő jár az eszében. Clara és Ricardo luxusnászútja keserűen telik: nem értik meg egymást. Alig két évvel később elválnak.

1936 októberében Mussolini behívatja Clara anyját a Palazzo Veneziába. Katonai egyenruhában intézi formális kérdését a mamához: „Asszonyom, megengedi nekem, hogy szeressem a lányát?" Úgy tűnik, anyósokkal szembeni modora sokat javult első lánykérése óta... Valójában már hónapok óta viszonyuk van: 1936. május 6-án a Duce nemcsak Etiópiát hódította meg, de - anyai beleegyezés ide vagy oda - Clarát is.

Őrült szerelem

Reggelente Claretta első mondata a következő: „Mama! Mit vegyek fel?"[21] Szokásához híven az ágyban reggelizik, majd bevonul az elegáns fürdőszobába, gondosan kifesti magát, nem spórolva sem az ajakfénnyel, sem a szempillaspirállal, majd kifesti körmeit, szakszerűen feltupírozza haját, és így elkészülve várja a Duce első telefonhívását. Rágyújt, elnyúlik a kanapén és várja, hogy megcsörrenjen a telefon. Ágya mellett külön erre a célra fenntartott kis rózsaszín telefon áll, hosszú zsinórral. Ezen kizárólag *vele* beszél. „Az élete egy végtelenül hosszúra nyúlt várakozás volt" - jellemzi Clara helyzetét később az anyja. Mussolini és Clara között testileg és pszichésen is igen szoros kapcsolat alakul ki. Mussolini egy idő után a nő rendelkezésére bocsátja a Palazzo Veneziában a Cybo szárnyat, benne a Zodiákus hálóteremmel, melynek boltíves mennyezetét égszínkék alapon a tizenkét csillagkép aranyozott szimbólumai díszítik. Clara itt várja a Ducét minden délután három órától. Benito általában piros oldalkocsis motorkerékpárján érkezik - az őrök a járművet csak úgy nevezik, a szerelem motorbiciklije. Clara a Zodiákus terembe hozatja rajzait, hanglemezeit, tükreit - szűkös kis világa személyes tárgyait.

És Benito szinte minden nap eljön hozzá. Este hét-nyolc körül, néha csak kilenckor. Kiéhezve érkezik, sötétedésig szeretkeznek. „Számomra az jelentett vigaszt, ha sikerült eltüntetnem homlokáról az aggodalom ráncait." Örömük rövid ideig tart, Benitót szorítja az idő, vissza kell térnie a Villa Torloniába, ahol Rachele már türelmetlenül várja.

Clara este tíz körül ér haza, gyorsan megvacsorázik, naplót ír, azután ül és várja a Duce aznapi utolsó telefonhívását. Az 1937-es évben a Clara által vezetett szerelmi naptár igencsak sűrű, lássuk például január utolsó néhány napját:

Január 20. Háromkor érkeztél, egyből megkívántál, este hatig együtt maradtunk.
Január 21. Az egész délelőttöt és délutánt együtt töltöttük.
Január 22. Csak délelőtt voltunk együtt, kettőkor elutaztál Rómába.
Január 23. Este láttalak az operában. Szép voltál, szerelmem.
Január 24. Eljöttem hozzád, szeretkeztünk (...)
Január 27. Most először szeretkeztünk nálam. Soha nem felejtem el megindultságodat. Azt mondtad, olyan meghatott vagy, mint egy kamasz fiú.

Ennek ellenére Clara kapcsolatuk első percétől érzi, hogy nem ő az egyetlen. Tudja, kemény munkája lesz a Duce többi ágyasával. Ott van először is a feleség, aki azért költözik Rómába, hogy némi gátat szabjon férje szabados életvitelének, bár kapcsolatuk az 1920-as évek végétől már kimondottan fagyos. Állítólag Rachele meg is csalta a férjét, Benito legalábbis

ezt mondta Clarának: „Persze mindent letagadott. A gyerekek miatt bocsátottam meg neki, és mert nem volt feltűnő. Próbáltam neki hinni, de mindhiába: az eset után teljesen megutáltam. És a mai napig utálom. Az 1923-as és 27-es évekre a feleségem csak pirulva és mélységes önutálattal gondolhat vissza. Ha csak megemlítem, újra érzem magamban a sebet, amit okozott." Rachelével kapcsolatban még ezt a különös vallomást teszi szeretőjének: „A feleségem soha nem tekintett kiemelkedő képességű férfinak. Soha nem vett részt az életemben, teljesen közönyös volt a dolgaim iránt. És igen, meg is csalt, kár tagadni. Mindenki tudta. Egy nő nem tartóztat éjszakára a házában egy férfit, ha nincs rá oka."

A kérdéses férfi Corrado Valori, aki ügyintézőként és gyermekfelügyelőként dolgozott a Mussolini-házban. Mussolini úgy érzi, kezében tartja a bizonyítékot a félrelépésre: „Elmesélek neked egy epizódot az életünkből. Karácsonykor ott ültünk mindannyian az asztal körül. Az egész család és a húgom, Edvige. Nem tudom, hogyan, egyszer csak az egyik gyerek kiejtette ennek a bizonyos úriembernek a nevét. Corrado Valori. (...) A feleségem elvörösödött. De olyan feltűnően, hogy mindenki zavarba jött."

Mussolini sofőrje, Ercole Borrato megerősíti a férj gyanúját. Neki is feltűnik, hogy ebben a családban egyik törvényes hitves sem túl hűséges a másikhoz, a feleség visszaadja a kölcsönkenyeret férjének: „Bizonyítékom is van rá. Egyszer váratlanul érkeztünk autóval Rómából a Carpena villába, Mussolini Milánóhoz közeli házába. Éjfél körül értünk oda. Először nem is nagyon értettem, minek utazunk oda ilyen alkalmatlan időben, de másnapra minden világossá vált. Az egyik bennfentes szobalány kikotyogta, hogy néhány perccel megérkezésünk előtt Donna Rachele titokzatos telefonhívást kapott. Valaki szólt neki, hogy férje a ház felé tart. Így egy bizonyos V. még időben kisurranhatott, és megúszhatta a kellemetlen találkozást..." A szeretőnek azonban már nem volt ideje összeszedni a holmiját, és azt is észrevették, hogy vele együtt eltűnt a Duce egyik vadászfegyvere is a házból – Mussolini legalábbis hiába kereste. Nem is tudta másra vélni, mint hogy felesége adta oda a szeretőjének.

A fiatal Mussolinit Rachseléhez a testi kívánás kötötte, ám mostanra ebből épp az ellenkezője lett – a testi undor. Mussolini szinte a perverzióig fokozva a bizalmaskodást, minden intim részletet kibeszél szeretőjének: „A feleségemmel voltam ma háromnegyed kilencig. Meg kell hogy mondjam, kicsit meg is kívántam. Utána mentem... És mit gondolsz, hol találtam rá? A fürdőkádban. És ettől egyszeriben minden vágyam lelohadt. Elment a kedvem tőle."

Úgy tűnik azonban, Mussolini lelke mélyén gyötrődik attól, hogy ennyire megromlott a feleségével a viszonya. Bántja Rachele közömbössége, ő akar az egyetlen férfi lenni az asszony életében. Erről is a vetélytársnak, Clarának panaszkodik: „Még akkor is közönyös marad, amikor évente körülbelül hétszer vagy nyolcszor szeretkezem vele. Azt hiszem, nem érez velem semmit, vagy majdnem semmit. Minden szexuális vágy kihunyt belőle. Legalábbis velem szemben. Ilyenkor mindig az a pár jut eszembe, tudod... a férfi rámászik a nőre, kezdi magáévá tenni, az meg közben végig a *Vogue* magazint olvassa. Csak ül egy fotelben, előtte térdepel a férfi, a nő meg csak képeslapot olvasgat. Undorító. Hát valahogy így, csak az én feleségem nem tud olvasni."

Néha teljesen világosan átlátja házasságát, de a felismeréseket igyekszik magába fojtani: „Jó, elismerem, nagyon rondán viselkedtem vele. Házasságon kívül is születtek gyerekeim, szeretőim voltak... De több enyhítő körülmény szól mellettem. Végtére egy olyan férfi, mint én, akinek annyi kihagyhatatlan helyzete adódik az életben... Hát hogyan tarthattam volna vissza magam? Minden férfi átveri néhanap a feleségét, még a borbélysegédek is... Mindegyik, kivétel nélkül, pedig semmi okuk nincs rá. Nekem legalább volt rá okom... Nekem volt."

Clara és Benito kapcsolatában az 1937-es év maga az idill. Szerelmük nyáron tetőzik. Clara részletekbe menően jegyzi fel szeretője minden apró gesztusát és közös életük apró-cseprő eseményeit: „Együtt ettünk. Megsimogatott, átkarolt, aztán felállt és megszólalt: »Szeretem Clarát!« Aztán hangosan elismételte: »Szeretem Clarát! Hallod, szerelmem? Szeretlek! (...) Ugye te sem akarod, hogy csak hetente egyszer szeretkezzünk, mint a jóravaló kispolgárok? Már hozzászoktattalak téged és magamat is, hogy gyakrabban vagyunk együtt. Remélem, te sem akarsz más ritmust szabni az életünknek...« Még beszélgettünk egy kicsit, aztán őrült szeretkezésbe kezdtünk. Utána elmentünk egy kicsit sétálni. 4.20-kor ment el. Előtte, szokás szerint, segítettem neki felöltözni." Mussolini ezután kétóránként hívogatja, egészen lefekvésig.

„Te vagy a szívem legutolsó állomása. Te zárod le istenien szerelmi pályafutásom." Clarának még néhány apró változtatást is sikerül elérnie: Benito utálja a teát, de a nő kedvéért megissza, hagyja, hogy virág legyen

az asztalon, holott azt még jobban utálja. Apró kis dolgok, mégis a megnyert felségterület csalhatatlan bizonyítékai a nő számára. A turbékoló szerelmesek közti párbeszédek a Roger Vadim-filmek jeleneteit idézik:

- Szereted a testem? Állítólag az enyém Olaszország egyik legszebb férfiteste.
- Ki mondta ezt?
- Egy férfi a tengerparton... Egész pontosan így fogalmazott: „Mussolini, neked van a legszebb felsőtested az egész parton! Én pedig erre azt feleltem: Dehogyis! Egész Olaszországban!" Csak azok a görbe lábaim mindent elrontanak. Az a k... Margherita hajtogatta mindig, hogy rondák a lábaim.

Mussolini számtalan, ideig-óráig használt nője között Clara különleges. Ő a vigasztalója és bizalmasa. Kizárólag Clara naplójában találkozhatunk a gyengéd Mussolinivel: „Rám néz, ajkát a nyakamra szorítja, aztán fejét a vállamra hajtja, és behunyja a szemét." Gyengédség, talán igen. De hűség... Azt már nem!

- Egyre jobban fogsz szeretni, végül már szinte megőrülsz értem. És amikor már együtt élünk, annyira megbízom benned és a szerelmedben, hogy meg foglak csalni.
- Nem. Engem nem árulsz el! Mondd, hogy nem tennéd meg!
- Igaz is, nem érné meg. És te? Te sem fogsz soha elárulni, ugye? Nem is tudnám megszámlálni, hány nő szeretett életemben. De így visszatekintve már látom, hogy igaz szerelmet egyiktől sem kaptam.

Clara olyasvalaki, aki háttérbe tudja szorítani saját önzését. Felismeri, hogy Mussolini gyengédségre vágyik. Meglátja azt, amit Benitónak az egész világ elől sikerült eltitkolnia: a férfi magányát. „Végtelenül magányos volt. Nem volt egy barátja sem, a szajhái halálra untatták. Láttam, hogy folyamatosan azt keresi, amit az élet addig megtagadott tőle... A kilátástalan magányt láttam benne, és a mélységes szomorúságot, egész, átlátszatlan falak közé zárt életét."[22]

Mussolini ekkor jár népszerűsége és hatalma csúcsán, Clara joggal érezheti, hogy egy óriással osztja meg ágyát és érzelmeit. 1937 októberében, a római bevonulás évfordulóján észreveszi, hogy Benitót mennyire felvillanyozza a palota előtt összegyűlt hatalmas tömeg látványa. Magabiztosabb, mint valaha. Mussolini egy magát ábrázoló képet nyújt át Clarának, amelyet egy amerikai fotós készített:

- Ezt nézd meg! Micsoda erőteljes áll! Teljesen meg tudom érteni, ha egy nő beleszeret egy ilyen férfiba. Az is érthető, hogy az én fényképemet teszi a párnája alá esténként, amint te is tetted. Nem hiúságból mondom, de tényleg szép. Nézd meg ezt az orrot! Ezt a szájat! Mondd csak, szerinted beleszeretnek a nők egy ilyen férfiba?
- Én szeretlek - feleli Clara beleegyezőn.
- De én nem rólad beszélek, hanem úgy általában a nőkről.
- Én szeretlek, és szerintem más nők is beléd szeretnének.
- Bújj el hátra, odamegyek az ablakhoz!

Mussolini odainti első emberét, Quinto Navarrát, aki kitárja előtte az ablakot. A tömeg szinte önkívületbe esik, az emberek kiáltoznak, az ég felé repülnek a kalapok és a kendők, az arcok örömtől ragyognak. Mussolini kissé lecsillapulva húzódik vissza, de Clara egész testében reszket. A tömeg lázas ünneplése lénye legmélyéig megrázza, szédülni kezd. Nem fogta fel eddig, hogy szeretője Olaszország legnagyobb hatalmú államférfija.

- Gyere, bújj hozzám, hatalmas mellkasomhoz! Szorítsd magad a te óriásodhoz, én kicsi, nagy szerelmem! (...) Én vagyok a te sasmadarad, aki hatalmas szárnyával betakar és megvéd téged.

Benito számára a legfőbb szerelmi bizonyíték nem feltétlenül csak a szavakban és vallomásokban van: „Ugye, mindig csak rám gondolsz? Minden órában, minden percben? Pisilés közben is?" Úgy tűnik, Mussolini szoros kapcsolatot lát a szerelem és az ürítés között: „A politikán kívül mindenben rászorulok, hogy valaki irányítson. Szükségem van egy nőre, aki rám szól, hogy egyek, takarózzak be, igyak vagy menjek el pisilni. Különben képes vagyok két-három órán át is visszatartani." A fasizmus Ducéját éppen abban kell irányítani, amit senki más nem tehet meg helyette: „Folyton csak rád gondolok. Még éjjel is, amikor felébredek és kimegyek pisilni, vagy amikor néha, ha iszonyú kimerült vagyok, a padlóra

vizelek. Ilyenkor is az jut eszembe, mi lenne, ha velem lennél, milyen aranyos lennél..."

Clara azonban a szerelem legfőbb bizonyítékát inkább a hűségben látná, bár Mussolini már a kezdet kezdetén felhívja a figyelmét csapodár jellemére: „Hogy mennyi nőm volt? Rómába költözésem idején egyfolytában jöttek-mentek a hotelszobámban. Napi négy biztosan volt."

1938. május 12-én Clara a palotában egy barna színű női övet talál. Nem tesz megjegyzést, nem sír, nem kérdezősködik, csak mélyen a férfi szemébe néz. Benito először ügyetlenül hazudozva próbál szabadkozni: „fogalmam sincs, hogy került ide, talán valaki szándékosan tette oda", ám Clara rezzenéstelen tekintete előtt hangot vált: „Ha nem szenvedtél volna annyit értem, nem lennék csak a tiéd. Úgysem sikerült volna, elviselhetetlen számomra a tudat, hogy csak egyetlen nőhöz tartozzak. Volt olyan időszak, amikor tizennégy szeretőm volt egyszerre, egyikkel a másik után szeretkeztem. (...) Talán van fogalmad a szexualitásomról. Egyet sem szerettem, csak az élvezet miatt feküdtem le velük. Ha te nem lettél volna ennyire szívósan kitartó, és nem viseltél volna el ennyi mindent tőlem, akkor rád is csak két másik között került volna sor. Még akkor is, ha szerettelek volna."

Clara feltétel nélküli szerelme önmérsékletre tanítja a vénülő oroszlánt. És ezzel a nő mindent megkap, amire vágyik – számára a Duce kizárólagos szerelme egyenértékű a boldogsággal. Benito démonai azonban továbbra sem kímélik, a férfi ilyeneket mondogat neki: „Nekem kettős énem van. A másik énem rossz, féltékeny és birtokló." Mussolini folyton féltékeny kihallgatásoknak veti alá Clarát, de nem csal ki belőle mást, csak könnyeket. A Duce szeretete puszta erőszak, amit megélni és elviselni is kínszenvedés.

– Őrülten szeretlek... De közben szeretnélek elpusztítani, fájdalmat okozni neked, kegyetlenkedni veled. Az én szerelmem miért ilyen kegyetlen? Úgy érzem, el kell hogy tapossalak, szét kell téged tépnem, tele vagyok erőszakos indulattal. Én egy vadállat vagyok.

– Oroszlánmancsaid vannak, az igaz! – erősíti meg a nő.

– Gondolj mindig rám, a te oroszlánodra, a te farkasodra! – szól vissza a férfi, akinek hiúságát legyezgeti, hogy már nemcsak az emberek, de az állatok királya is.

Egy délutáni szeretkezésük után Mussolini odáig ragadtatja magát, hogy saját férfiúi erejét kezdi magasztalni, mellyel barátnőjét az imént kitüntette. Gondolatmenetét így folytatja: „Veszedelmes állat a bika. Ha igazán meg akarjuk ismerni a természetét, látnunk kell a koituszát... Megközelíti a tehenet, mellső lábaival ráugrik, belevágja majd' karhosszúságú szerszámát, és néhány pillanat múlva kész, vége. (...) Utána leszáll, szégyenteljes zavarodottságban, mintha megverték volna."

A féltékeny és pusztító Mussolini emellett profi hazudozó. Felesége, Rachele, kedvese, Clara és néhány rendszeres alkalmi szeretője közt fokozott találékonysággal kell ügyködnie, hogy párhuzamosan futó szerelmi szálai össze ne kuszálódjanak. Nap mint nap bújócskázik Róma utcáin, nehogy szeretői összetalálkozzanak és egymásnak essenek.

Ráadásul Rachele megtorló hadjáratba kezd a Casa Mussoliniben. „Öt évvel ezelőtt még saját külön telefonvonalam volt a házunkban. Egyszer, amikor éppen nyugodtan telefonáltam, éreztem, hogy egy kéz nehezedik a vállamra. A feleségem volt, és megszólalt: Ne telefonálgass már ennek a k... Sarfattinak! Ilyenkor már biztosan alszik. (...) És ezzel elkobozta a magántelefonomat." Miután Sarfatti kiiktatódott Mussolini életéből, Rachele a Clarával való éjszakai telefonálgatások ellen is fellép. „Tegnap este azt hittem, már lefeküdt. Épp arra gondoltam, felhívlak, amikor váratlanul belépett a szobámba. Rózsaszín pongyolát viselt. Én szerencsére nem csináltam semmi gyanúsat, újságot olvastam. (...) Felkeltem, átöltöztem én is fürdőköpenybe, ő közben kiment. Vízcsobogást hallottam a fürdőszobából. Megvártam, míg lefekszik és felhívtalak. Iszonyúan féltem. Ha észreveszi, még elveszi a telefont."

A jelenetek hol regényesek, hol olcsó vígjátékra emlékeztetnek. Egy alkalommal a sofőr a kivételezett szemtanú: „Egyszer, amikor a Duce azzal a híres-nevezetes Clarettával volt, egy magas rangú személyiség, S. hercegnő érkezett, aki szerette volna, ha Mussolini fogadja. A sofőr nekem szólt, hogy jelentsem be. Mussolini azonnal behívatta, Clarát meg a holmijával együtt elbújtatta a zuhanyfülkében. A megbeszélés közel két órán át tartott. Clarának közben végig a tűző napon kellett álldogálnia, el lehet képzelni, milyen állapotban jött elő a búvóhelyéről. Ömlött róla az izzadtság. (...) A hercegnő aztán elég gyakran járogatott vissza a Ducéhoz. Rájöttem, hogy van köztük valami. Kabátban érkezett, de rögvest levetette, csak fürdőruha volt alatta, s végig abban maradt."

De Clara legveszélyesebb vetélytársa olyasvalaki, akire korábban nem is mert volna gyanakodni: saját kiskorú húga. Kételyeit naplójában is rögzíti: „Mimi is ott volt, ő pedig megállt beszélgetni vele. Ma valahogy másképp nézett rá, férfiként, mint még soha azelőtt. Egy kicsit meg vagyok döbbenve. Amikor újra sétálni kezdtünk, olyan furán viselkedett, mint aki azt hiszi, tetszik valakinek és bárkit megszerezhet magának, akit csak akar. Olyan kaján volt a mosolya. Amikor megneszelte, hogy észrevettem, ügetésbe fogott, még néhány árkot is átugratott."

Clara gyanúja megalapozott, a sofőr is észrevette a mesterkedést: „Azokon az estéken, amikor Clara indiszponált volt, Myriam tette vidámmá Mussolini éjjeli óráit. A hotel tulajdonosától úgy tudom, a kishölgy mindig elment pirkadat előtt, így helyettesítette a nővérét."

Egy viszony alkonya

1938 szeptembere a szenvedély hanyatlásának a kezdete. Clara ez idáig süket és vak volt Mussolini politikájára, de most látja, szeretője megváltozott és hirtelen szembefordult a zsidókkal. Hitler mély benyomást gyakorol Mussolini gondolkodására: ő is zsidóellenes törvényeket tervez. „Sarfattival (...) már második alkalommal nem sikerült. Nem bírtam a szaga miatt. Az a gusztustalan szaguk, az. (...) Csak kihasználnak és gyűlölnek minket, se istenük, se hazájuk. Ma lengyelek, holnap törökök, holnapután franciák. Oda mennek, ahol valami jót sejtenek, aztán meg kifacsarják a másikat. Átkozott egy faj. (...) Nem fogom bántani őket, de külön kell élniük tőlünk. Mint az idegeneknek." Alig egy hónappal később radikalizálódik álláspontja:

– Ó! Azok a zsidók! Mind egy szálig kiirtom őket. (...) A disznókat. Mindet megölöm, mind, mind!

– Életed legnagyobb hibája lenne. Szégyenfolt rajtad – szegül szembe vele a nő, életében először és utoljára.

Nem a zsidók elleni gyűlölet az egyetlen változás az életében, Benito teljes személyisége gyökeresen megváltozik. A vénülő oroszlán érzi, nincs már ereje teljében. Sikertelenül próbál küzdeni az idő múlásával: „Te túl fiatal vagy, el fogsz hagyni. (...) Én megöregszem, de te nagyon fiatal vagy még, azt mondod majd: végtére is, neki adtam az ifjúságom! Aztán találsz magadnak egy fiatal, nagyhajú, egészséges férfit, akinek néha azt mondod: ne haragudj, édes, most el kell mennem meglátogatni az öreget. Megelégszik az már kevéssel, nincs már semmi bogara. Unalmas, tudom, én már csak téged szeretlek. És eljössz hozzám, de undorodni fogsz tőlem."

Éjjelente Benito tudatalattija is működésbe lép, rémálmok gyötrik, visszatérő álma, hogy meggyilkolják. „Valaki rám lőtt. Két lövés, durr, durr. Egy a fejbe, egy a hátba. Az autóra roskadok. Tényleg éreztem azokat lövéseket... Szerinted mit jelent ez?" Az egykor életerős férfi állandó alváshiánnyal küzd, ami kikezdi az idegeit. Clarával mindennaposak a borzalmas jelenetek: „Most meg miért duzzogsz, mi?! Senki mással nem fekszem le! Igazat mondok! Ha volna kedvem, megtenném, de nincs! Nincs hozzá kedvem!" Feldühödik, ököllel veri a székeket, rugdossa az újságokat. Clara tehetetlenül figyeli a férfi belső vívódását: „Hiába próbáltam csitítani, ő csak féktelenül őrjöngött tovább. Nagyon megijedtem, sírtam." Clara hazamegy, este kilenckor Benito telefonál, de csak azért, hogy tovább veszekedjen: „Mit akarsz még tőlem? Ez így nem mehet tovább, ez már nem szerelem, ez méreg! Belefáradtam. Figyelmeztetlek, ha még egyszer így kikészítesz, nem lépheted át többé a palota küszöbét. Jó, elismerem, te semmi rosszat nem mondtál. De este nyolcra az idegeim már rongyokban állnak. Neked nincs más dolgod, csak hogy mosolyogj. (...) Legyél még kedvesebb, gyengéd, elfogadó! Képtelen vagyok így élni."

Az 1938-as év végén Mussolini már mélyen depressziós. „Végtelen szomorúság fojtogat, úgy érzem, élő halott vagyok" – vallja be Clarának. Mindentől elzárkózik. A feneketlen örvényben már csak egyetlen lény ér el hozzá és eltemetett érzelmeihez: Clara. Ő is öregedni kezd mellette, túl korán. „Úgy örülök, hogy neked is van már ősz hajszálad, így még jobban szeretlek." Egyik délután, amikor a rádióban a *Bohémélet*et közvetítik, Mussolini elpárásodó tekintettel húzódik félre. Úgy tesz, mintha újságot olvasna, de egyre jobban erőt vesz rajta a meghatottság, végül felpillant, és Clara látja, hogy könny csorog az arcán. „Átöleltem, és együtt zokogtunk."

Nászindulótól a gyászindulóig

A helyszín a Palazzo Venezia Zodiákus terme, 1939 tavaszának végén. Európát már csak néhány nap választja el a háborútól. Clara beszélni szeretne Mussolinivel, megnyugtató szavakra vágyik, ám a férfi félbeszakítja: „Női butaság!" Clara megszégyenülten némul el, és ezt írja Benitónak:

„A te benső életedben az ösztön dominál. Olyan vagy, mint egy nagyragadozó: leütöd és hagyod szenvedni áldozatod. Csöppet sem érdekel, mennyi fájdalmat okozol neki." Szeretője mindeközben nem kevesebbre, mint az Új Római Birodalom megteremtésére vállalkozik, de Clara nem enged romantikus elvárásaiból. Olaszország legtitkosabb szerelmi viszonya tönkremenni látszik, Benitót magába szippantja a világpolitika - egyszerre hallgatag, tomboló, erőszakos és sebezhető.

1940. június 10-e. Mussolini, ha lehet, még feszültebb, nehéz éjszaka áll mögötte, az ember nem minden nap jelent be háborút. Délelőtt kétszer hívja fel Clarettát, először azért, hogy veszekedjen, másodszor, hogy kibéküljön vele. Beteges eufóriát él meg, szükségét érzi, hogy emberekkel beszéljen. Megteheti: több százezren jönnek el a beszédét meghallgatni.

- Mi a baj? Már nem szeretsz? Már nem vagy az enyém? - kérdi Clara öntudatlanul.

- Hogy a fenébe lehet ilyen hülyeségeket beszélni, amikor Olaszország percek múlva sorsdöntő pillanathoz ér?! - zúdítja a benne felgyülemlett feszültséget Mussolini a nőre, és levágja a kagylót. Most az egyszer talán igaza is van.

Clara zokog, kis idő elteltével lelkifurdalástól vezetve, lehiggadva Mussolini visszahívja. Fél órával a hivatalos bejelentés előtt újra felhívja. Myriam veszi fel.

- Fél óra múlva bejelentem a háborút - közli vele nem a legkíméletesebb módon.

- És rövid lesz? - kérdez vissza döbbenten a fiatal lány.

- Nem. Hosszú lesz.

Olaszország hadat üzen Franciaországnak és Jugoszláviának, Mussolini el akarja foglalni többek között Líbiát és Egyiptomot. Ugyanezen a napon Clarának nagy újsága van: gyereket vár tőle. Mussolini csapatait minden fronton legyőzik, számára a háború gyászosan veszi kezdetét, míg Clara Rimini egyik sikkes szállodájában, a Grand Hotelben nyaral családjával, és végre boldognak érzi magát. Mussolini naponta hívja, lelkes, mint szerelmük kezdetén. Augusztus 18-án Clara heves görcsöktől

szenved. A diagnózis lesújtó: méhen kívüli terhesség. Rómába viszik, ahol augusztus 27-én megoperálják. „Imádkoztam érted" - mondja neki egyszerűen Mussolini. Újraéledő idilljük halványulni látszik. Clara már nem ismeretlen az emberek előtt, bujkálnia kell. Ő a Duce második felesége, akit mindenki utál. Így gúnyolják: „kitartott nő", „keselyű", „kis madame Pompadour". Clara sejti, milyen sors vár rá: „Meg fogok halni a szerelemért. Vagy én ölöm meg magam, vagy ők ölnek meg. Az emberek azt hiszik, tisztán látnak engem. Pedig mintha egy vidámpark görbe tükrében látnának, amelyben olyan furcsák az emberek, túl vékonyak, alacsonyak vagy formátlanok. Madame Pompadour? Miért nem inkább Kleopátra? Mit tudnak ezek rólam?"

Clara már senki máshoz nem kötődik a világon, csak Benitóhoz, aki ekkor már önmaga árnyéka. Mérhetetlenül szűkszavú, a kérdésekre csak egy-egy szótaggal válaszol. Majd megkapja az élettől a kegyelemdöfést: 1941 augusztusában fia, a 23 éves Bruno repülőgépével lezuhan és szörnyethal. Mussolini számára ez az utolsó érzelmi csapás, ettől fogva képtelen megfelelni a sors kihívásainak. Az orosz fronton 1942-ben elszenvedett vereségek hatására porig alázottnak érzi magát, végérvényesen elveszíti önbizalmát. Clara szerelme fojtogatja, képtelen elviselni odaadó rajongását, könnyeit, nyaka köré font ölelő karját. Mussolini nem álmodik többé birodalmat, Clara sem képes lelket önteni belé. A férfi szakítani akar vele, többször is kirúgja a palotából, de Claretta tíz körömmel kapaszkodik arany-kék kalitkájába.

„Tizenkét évet áldoztam neked az életemből" - írja neki a nő keserűen 1943. április 1-jén egy fagyos telefonhívást követően, amikor Mussolini odaveti neki: „Egyedül akarok lenni." Clara megérti, az ő boldogsága ugyanúgy hemzsegett a sötét előjelektől, mint a fasiszta rendszer fénykora. Azt írja Benitónak: „Mindig megcsaltál. A szerelmem ólom, de az életemnek vége... Nem tudom, érdemes-e élni, érdemes-e szeretni." Május 1-jén, amikor Olaszország az utolsó afrikai területeit is elveszíti, Benito széttépi Clara összes fényképét, és szigorú parancsot ad Quinto Navarrának: „Azt akarom, hogy az a nő ne lépjen be többé a Palazzo Veneziába."

Clara egy barátjának ezt mondja: „Tönkretette az egészségem a kegyetlenségével." Július 20-án mégis bejut a palotába, öngyilkossággal fenyegetőző levelet visz magával. „Figyelmeztetlek, Ben, ha nem akarsz

magadnak tragédiát, ami csak bonyolítja az életed, ne alázz meg többször engem. Ha még egyszer rajtam gyalázkodsz, nem megyek ki innen élve. Itt maradok örökre. Hullaként." Mussolini háromnapnyi tépelődés után magához hívatja, beszélgetésük rövid. A Nemzeti Fasiszta Párt magas rangú tisztviselői ellene szervezkednek, megbuktatását másnapra tervezik, nagy szüksége van Clara támogatására. 1943. július 24-én a Fasiszta Nagytanács megfosztja Mussolinit posztjától. Amint hajnalban visszaér az irodájába, felhívja Clarát.

- Hogyan történt?
- Szerinted hogyan történjen?
- Megijesztesz.
- Nincs már mitől félni. Elértünk az epilógushoz, a történelem legnagyobb fordulópontjához. A csillag kihuny. (...) Biztos helyre kell kerülnöd.

25-én délben újra felhívja Clarát, utoljára a Palazzo Veneziából. Azt mondja, a király mellette áll, még aznap délután elmegy hozzá. Clara veszélyt szimatol: „Ne menj oda! Én nem bíznék bennük a helyedben. Légy óvatos, nagyon vigyázz! (Ezek) ketrecbe (zárnak), mint egy egeret. Nem akarom, hogy a fejeddel labdázzanak." Benito ezen nagyot nevet. De téved. A király audiencián fogadja a Villa Savoiában, ahonnan távoztakor a carabinierik letartóztatják. Badoglio marsall alakít új kormányt, augusztus 12-én a Petacci családot is börtönbe csukják. Clara egyetlen tárgyat visz magával, egy nyakláncot, medálján ezekkel a szavakkal: „Clara, én vagyok te, és te vagy én."

Szeptember 17-én Mussolinit egy náci ejtőernyős rohamosztag kiszabadítja fogságából. Ezt követően Clarát is kiengedik. Benito és Clara október 28-án látják viszont egymást Gardonéban, a Garda-tó partján, ahol a németek felügyelete alatt állnak. A hosszú, megpróbáltatásokkal teli út végéhez értek, Clara számára a „nagy ő" tért vissza. Mussolinit nem hagyja érintetlenül, hogy élete utolsó fejezetéhez érve Clara még mindig mellette áll. Szinte már csak egyedül ez a szerencsétlen nő tart ki mellette, miközben fasiszta párttársainak többsége elhagyta. „Ez a törékeny teremtés végig hűséges maradt hozzám... Az adósa vagyok." Clarát a németek Benitótól néhány kilométerre túszként őrzik. Az őrülettel táncoló, elvakult

Clara a fogság napjaiban is végigviszi a Zodiákus terem megszokott rituáléját: reggelente elegánsan felöltözik, kisminkeli magát és vár. Várja az igazit.

A római szalonok ismert asztrológusa, Mustafa Omari korábban ezt jósolta neki: „Óvakodjon a tragikumtól, elégedjen meg a polgári élet nyújtotta szerény örömökkel. Végzete elválaszthatatlanul összefonódik élete párjának sorsával." De mi történt eközben Rachelével? A feleség jól tudja, hogy az utolsó évek elszigeteltségét férje egy másik nővel osztja meg. 1944. október 18-án jelenetet rendez a Petacci-házban: ordibál, szitkozódik, zokog. Ez azonban már nem a régi féltékenység, hanem a reménytelenség. Rachele attól fél, hogy férje, aki gyakorlatilag a németek foglya, már menthetetlen. A bálványt porig rombolták, de sem Rachele, sem Clara nem hagyja el a férfit, akit mindketten szerettek. 1945. április 18-án Mussolini elhagyja komor gardonei börtönét, és Milánóba megy. Clara oda is követi.

- Menj ki inkább Spanyolországba!
- Nem. Maradok.

Clara döntése végleges. „Túl sokan fordítottak neki hátat ahhoz, hogy én is elkövessem ezt a hibát." A nő áldozatkészsége önpusztító. „Aki szeret, meghal. A sorsomat én magam követem. És az én sorsom Ő" - írja egyik utolsó, Myriamnak eljuttatott levelében. Húgának azt az utasítást hagyja, hogy a borítékot csak Spanyolországba érve nyissák ki. A levél a végrendelete. „Soha nem hagyom el őt, bármi is történjék, bár tisztában vagyok vele, hogy nem tudok rajta segíteni. (...) Kérlek, akárhogy is lesz, próbáld elintézni, hogy kiderüljön az igazság rólam, Róla, a mi csodálatos szép szerelmünkről, ami minden idők felett áll. Ami az élet felett áll."

Április 25-én este Clara követi a Duce konvoját, amely elhagyja Milánót. A nő nercbundában utazik, fekete kézipoggyásszal és kis bőrönddel, benne sminkkészlet és gyógyszerek. A Comói-tó felé indulnak, másnap reggelre tervezik elérni a svájci határt. Clarát annyiszor emlegették Mussolini szukájaként, hogy végül beletörődik: „ahová a gazda megy, oda megy a kutya is". Eközben Mussolini Rachelének ír búcsúlevelet, amelyben figyelmezteti:

Kedves Rachele!

Elérkeztem életem utolsó szakaszába, életem könyvének utolsó lapjához; talán soha nem látjuk már viszont egymást. Ezért írom neked ezt a levelet. Bocsánatot kérek tőled minden rosszért, amit akaratlanul is elkövettem ellened. Tudnod kell, te voltál az egyetlen nő az életemben, akit valaha is szerettem, Istenre és a mi Bruno fiunkra esküszöm ebben a döntő percben. Tudod, most Valtellinába tartunk. Te siess Svájcba a gyerekekkel. Ott majd új életet kezdtek.

A történet azonban a Comói-tóhoz vezető úton véget ér. Mussolini, akit a szövetségesek és az átmeneti olasz kormány is köröztet, német egyenruhába bújva egy SS-hadoszlopba vegyülve próbál Svájcba szökni. Tehergépkocsira száll és még géppisztolyt is kap. Az üldözött Mussolini tehát rangon aluli németnek álcázza magát - sebaj, Napóleon annak idején osztrák generális ruháiban jutott el Elba szigetére.

Dongóban a menetet olasz partizánok tartóztatják fel. A partizánvezér döbbenten veszi észre a németek között az álruhás Mussolinit. Clara másik teherautón utazik, de hamarosan őt is elfogják: a sors a végső, nagy záró felvonásra újra egyesíti őket.

Másnap délután négykor kivezetik őket a faluból. Clara megállás nélkül zokog, Mussolini rezignált. Clara átöleli és belesúgja a fülébe: „Örülsz, hogy az út végéig elkísértelek?” Mussolini hallgat. Kisvártatva lövések dördülnek.

2

Lenin és a vörös trió

„Nagyon sok a szúnyog. (...) Nem tudom, miért, de főleg Vologyát támadják.”

NAGYEZSDA KRUPSZKAJA

Nagyezsda, „a hering”

Marx esete Oidipusszal

1894. Szentpétervár

A 24 éves Vlagyimir Iljics Uljanovnak kezdő jogászként kevés az ügyfele. „Megint túlköltekeztem, saját erőmből már biztosan nem tudok kimászni, küldj nekem vagy 100 rubelt”[1] - írja Vologya anyjának, Marija Alekszandrovna Uljanovnának, aki Szentpétervárra költözése óta anyagilag támogatja a fiát. Vlagyimir ügyvédi pályája döcögősen indul, az ifjú jogász hamar megunja, hogy tétlenül várja a szerződéseket. Európai körútra indul, hogy felfedezze mindazt, amit a gazdag nyugati országok kínálnak egy fiatal orosz értelmiséginek. Anyja mindvégig mögötte áll, a kiemelkedő képességű Vlagyimir biztosan számíthat rá. „Nagy rémületemre már megint anyagi gondjaim vannak, nagy a kísértés, hogy könyveket vegyek, vagy ördög tudja, hova megy el a pénz... Megint a segítségedet kell kérnem, küldj nekem 50–100 rubelt.”

Még évekkel korábban, 1887 decemberében, amikor diáktüntetésen való részvételért és zavargásért fiát kicsapták a Kazanyi Állami Egyetemről, Marija Alekszandrovna Uljanova eladta szimbirszki családi házukat, és a 7500 rubelből Moszkvától 900 kilométerre, Szamara közelében egy nagyobbacska gazdaságot vett. Azt remélte, hogy a gazdálkodásból nemcsak

özvegyi jövedelmét egészítheti ki, de a mezőgazdasági munkálatok, a paraszti közeg lázongó fia figyelmét is eltereli különös eszméiről.

Ám a mama által kijelölt út nem Vlagyimirnek való. A gazdaság igazgatása nem a csetlő-botló, csenevész fiatalember világa: „A mama azt akarta, hogy vidéken gazdálkodással foglalkozzam. Meg is próbálkoztam vele, de hamar kiderült, hogy nem megy."[2] Többször került összetűzésbe a tehetős orosz parasztokkal, a kulákokkal. „Kapcsolatunk abnormálissá vált" - győzi meg magát végleg a fiatalember, hogy máshol a helye.

Magánhallgatóként jogi diplomát szerez, majd elindul a fővárosba szerencsét próbálni. Pétervárott kapcsolatba kerül a cárellenes földalatti mozgalommal. Hamarosan elköteleződik, legtöbb idejét a marxista aktivistákkal tölti. A kulákok kigúnyolták, de itt, az illegalitásban hamar a figyelem középpontjába kerül, a mozgalom vezetői körében gyorsan népszerűségre tesz szert. Otthonosan mozog a vele azonos világnézetű emberek között, bármely témában szólal is fel, beszédei nagy hatással vannak a többiekre. Stílusa, pontos megfogalmazásai és szenvedélyes retorikája hatásos szónok hírét keltik.

A félelmetes cári titkosrendőrség, az Ohrana is felfigyel rá. Amikor 1985-ben visszatér Európából, letartóztatják és egy szentpétervári börtönben tartják fogva. Anyja félti a fiát a nélkülözéstől, ezért temérdek holmit küld be neki: ruhákat, alsóneműt, takarókat, gyapjúmellényt. „Elképesztő élelmiszerraktáram van - írja Vologya a nővérének, Annának -, akár teaboltot is nyithatnék; én kevés kenyeret eszem, próbálok tartani egy kis diétát, de te annyit küldtél, hogy egy hétre elég volna. Ne küldj több fehérneműt, már nem tudom hova rakni."

Anyján kívül Vlagyimir másik pártfogója Anna, aki az ifjú forradalmár letartóztatásakor Moszkvából Szentpétervárra költözik. Vlagyimir az elszigetelt magányban írni kezd, az írás számára egyfajta beszédpótlék. Eddig emberek vették körül, akikkel megoszthatta gondolatait, most kénytelen ezt az igényét írással kielégíteni. Komoly előtanulmányokat folytat, nővére tucatnyi könyvet hord be neki. Az odaadó Anna valódi segítség, még házasságát is kész feláldozni érte, ám Vlagyimir mintha ennek nem is lenne tudatában. Anna megírja naplójában, hogy öccse egyszer azt kérdezte tőle a beszélőn, mi az oka, hogy éppen Szentpétervárra költözött. Vlagyimirt születésétől fogva odaadó nők veszik körül. Gondoskodásuk természetes számára, eszébe sem jut hálálkodni érte. Ő az egyetlen fiú utód, a kedvenc az Uljanov-házban. Tizenöt éves korában elveszíti apját, aki betegségben hal meg, egy évre rá pedig bátyját cárellenes szervezkedés miatt kivégzik.

Annának egy idő után vissza kell térnie Moszkvába. Aggódik börtönben ülő öccse miatt, akit az előírás szerint nem látogathat más, csak családtag vagy menyasszony. Leninnek már ebben az időben is akadnak rajongói, köztük Nagyezsda Krupszkaja. A lány mozgalmi tevékenysége nem ismeretlen a rendőrség előtt. Annát távollétében egyik barátnője, Apollinarija Jakubova (vagy „Kockácska", ahogy a férfi becézi) helyettesíti: az ő dolga gondoskodni a börtönben lévő Vlagyimirról. A börtönsétára induló Vlagyimir a folyosó ablaka előtt elhaladva vágyakozva nézi, ahogy az előre megbeszélt időben Apollinarija és Nágya együtt állnak a Spalernaja utcán. Egy idő után már csak Nágya várakozik, aki szívesen vállalná az ara szerepét.

Hat hónappal később, a tárgyalás idejére a mama két lányával, Annával és Marijával Szentpétervár közelébe költözik, hogy a csodagyereknek tartott Vlagyimir közelében legyenek. Anyja különös figyelmet szentel fia diétájának, ízlése szerint főzi és fűszerezi ételeit. A jó Marija Alekszandrovna azonban hiába próbálja meglágyítani az igazságügyi minisztérium alkalmazottjainak szívét, a bíróság döntése végleges és megfellebbezhetetlen: Vlagyimirt három évre száműzik a végtelen Szibériába, a Léna folyó kietlen vidékére.

Tajgai magányában alakulnak ki benne azon tulajdonságok, melyek később forradalmi vezetővé teszik, és valószínűleg a Léna inspirálja arra is, hogy magát Leninnek, azaz a „Léna emberé"-nek nevezze. Leveleit ebben az időszakban már Leninként írja alá. A száműzetés nem a legvidámabb fordulat az életében, de legalább a legrosszabbtól, a halálbüntetéstől megmenekül. Nem úgy, mint Alekszandr bátyja, akit a III. Sándor orosz cár elleni merénylet miatt 1887 májusában felakasztottak. Anyja úgy érzi, nem élné túl, ha még egy fiát elveszítené, legszívesebben Szibériába is elkísérné. Vologya az utolsó pillanatban meggyőzi, elég, ha félútig kíséri. Majd feleséget kerít, aki gondját viseli. Házasság azonban még nincs kilátásban.

Házasodás szibériai módra

1897 májusában Vlagyimir vadászatra indul Susenszkoje környékére. Száműzöttként ez az egyetlen szórakozása. Hazaérkeztekor fényt vesz észre a parasztházban bérelt szobája ablakában. Az őt kísérő parasztember szerint betört valaki - talán egy másik száműzött -, és már ki is fosztotta. Vlagyimir mérgesen rohan a ház felé, ahol meglepetésére egy magabiztosan mosolygó ifjú hölgyet talál. Nagyezsda Krupszkaja a látogató - a fiatal aktivista, aki néhány évvel azelőtt már szívesen játszotta volna a menyasszony szerepét.

Nágya, akit - ugyanabban az ügyben, mint Lenint - szintén elítéltek és száműztek, kérvényezi, hogy Vlagyimirral együtt tölthesse a száműzetés éveit. Azzal a férfival, akivel az illegalitásban éjszakákat beszélgetett át lázasan az orosz nép jövőjéről. Nágya azzal a feltétellel kapott a hatóságoktól utazási engedélyt, hogy ott, helyben férjhez megy. A lány anyjával, Jelizaveta Vasziljevnával együtt Vlagyimir után megy Szibériába. 8000 kilométert vonatozik, majd három napig szánon utazik.

A szerény faházikóban az első találkozásuk visszafogott. A kimerült, de eltökélt nő hosszan néz a fiatalember szemébe, magában megállapítva, hogy remek színben van. Vlagyimir rezzenéstelenül nézi, lassan ráeszmélve, min mehetett át érte az elmúlt hetekben. Nem kétséges, jövőbeni feleségével áll szemben. Nágya édesanyja, Jelizaveta nem zavartatja magát a meghitt pillanatban, és Vlagyimirt végigmérve megjegyzi: „Hű, de meghízott..."

A ház tulajdonosa beleegyezik, hogy a két nő ideiglenesen a Lenin melletti szobába költözzön. Épphogy kipihenik az utazás fáradalmait, máris belefognak az esküvő előkészítésébe. Lenint lenyűgözi a „forradalmi taktika", és örömmel fogadja új státusát.

Szibériába indulása előtt Nágyát Moszkvában Vlagyimir anyja bőségesen felpakolta élelmiszer- és ruhacsomagokkal, valamint egy könyvtárnyi könyvvel, hogy szállítsa Oroszország másik csücskébe, imádott gyermekének. „Küldj nekem annyi pénzt, amennyit csak tudsz" - írja neki már sokadszor Lenin.

Nágyával szemben Lenin nővére kedves, de távolságtartó. Anna féltékeny birtoklási vággyal imádja testvérét, a menyasszonyt heringhez hasonlítja. A mama jóváhagyása azonban bőven elég az eltökélt Nagyezsdának, aki három héttel megérkezése után így számol be neki:

Kedves Marija Alekszandrovna!

Itt ül mellettem Vologya, és éppen elmélyülten beszélget a molnárral, csuda tudja, miféle házakról és tehenekről. Én pedig leültem, hogy írjak magának egy kicsit. Nem is tudom, hol kezdjem... Az egyik nap csak olyan, mint a másik. Nemigen történik semmi különös. Mintha egy örökkévalóság óta itt élnénk Susenszkojéban. Már teljesen hozzászoktam. Így, nyáridőben egészen kellemes itt. Esténként sétálni megyünk... Egész messzire eljutunk. Kellemes errefelé. Csak az a baj, hogy sok a szúnyog, és hálókat kellett felszerelnünk védekezésül. Nem tudom, miért, de főleg Vologyát támadják.

Nágya 1869. február 5-én született Szentpétervárott. Egy évvel idősebb Leninnél, néhány centivel magasabb is nála. Elszegényedett nemesi családból származik, szülei haladó szellemiséget képviselnek, Nagyezsda már kislánykorától szívja magába az új eszméket: „Egy időben sokat beszéltek odahaza a forradalomról, természetes volt, hogy szimpatizálok a forradalmárokkal."[3] A középiskola után pedagógiai tanulmányokat folytat. Tehetséges, türelmes tanítónak bizonyul, aki komolyan veszi feladatát, de mivel sem vidéken, sem a fővárosban nem talál állást, végül egy vasárnapi iskolában helyezkedik el, ahol esti órákat ad munkásoknak. Az itt töltött öt év örökre a munkásosztályhoz köti. Tanítványaitól hall először Marx betiltott könyvéről: „Említették nekem a *Tőke* című művet, kizsákmányolókról és kizsákmányoltakról. (...) A szívem olyan hevesen vert, szinte hallani lehetett." Nágya sokkal inkább idealista, mint marxista.

Leninnel először 1894-ben, az ismert szentpétervári marxista, Klasszon lakásában rendezett ifjú marxisták partiján találkozik. Azonnal megigézi az ígéretes ügyvédtanonc társadalmi elhivatottsága és szavainak mágikus ereje. És Lenin? Rá vajon milyen hatással van a félénk lány, aki a gyűlés végén kérdéseket tesz föl neki? Semmilyennel. Nágya tipikus szláv nő, világos szemekkel és hajjal, nagy, duzzadt ajkakkal. Nem egy kimondott szépség. Puritán módon öltözködő szikár tanítónő, idősebbnek is tűnik koránál. „Krupszkaját elnézve az embernek az az érzése, Lenint valójában nem is érdekelték a nők" - fogalmaz kíméletlenül Ilja Ehrenburg orosz író.

Kevesen tudják azonban az igazságot: Nágya pajzsmirigybetegségben, bazedovkórban szenved,[4] amelynek jellegzetes tünetei a dülledt szemek,

a testsúlyproblémák és az időnkénti pszichés zavarok. Nem szívesen szerepel fényképeken, kevés felvétel maradt fenn róla. A száműzetés talán megkönnyebbülés is számára, addig is rejtve marad betegsége, és Vologya kizárólag az övé: „Mostani életünk minden szempontból olyan, mint egy vakáció." Nágya számára a szibériai száműzetés a mézeshetek ideje, bukolikus nászút a természet lágy ölén. A következő évben ezt írja anyósának: „Itt a tavasz már a levegőben, a befagyott folyó jege alól felfelbugyog a víz. A fehér fűzfákon őrült zsivajt csapnak a verebek, a marhák bőgve baktatnak az utcákon, a háztulajdonos kályhavackában a tyúkok akkora zajt csapnak reggelente, hogy mindenkit felébresztenek. Az utak sárosak, Vologya egyre gyakrabban emlegeti, ideje lenne előkeresni vadászfegyverét és csizmáját. Mama és én arról beszélgettünk, milyen virágokat szánunk a kertbe."

A szibériai háziasszony csupa vidám, könnyed pillanatról számol be, esténként együtt dalolnak a parasztokkal. „Vlagyimir szenvedélyt és élénkséget hozott a mi kis szórakozásunkba. Amikor azon tanakodtunk, melyik dalt énekeljük, mérgesen ránk förmedt, hogy énekeljük azt, *Bátorság, elvtársak, induljunk!*" Lenin még kikapcsolódás közben is irányítani akarja a többieket: „Izzó tekintettel verte öklével a ritmust, idegesen dobogott lábával, bariton hangját a zenei harmónia kárára a végsőkig feszítette, hangja mindenki másét elnyomta."[5]

Ez az egyetlen nyugodt és boldog időszak házaséletükben. A vágy hamar elmúlik. Úgy tűnik, Lenin több évre elfelejti libidóját, hogy energiáit kizárólag a forradalom ügyének szentelhesse. Nágya egyébként is nehezen éli meg nőiségét, betegsége miatt gyermeket sem szülhet Leninnek.

A Léna folyó menti faluban megélt meghitt pillanatok mögött ott a komor valóság, a szibériai száműzetés embert próbáló feszültsége, ami mindkettőjüket megviseli: „(Lenin) igen aggódik biztonságunk miatt. Megkért egy másik száműzöttet, hogy jöjjön át hozzánk éjszakára, és engem is megtanított rá, hogyan kell revolverrel lőni." Az enyhe nyarat kemény tél követi, ajtót-ablakot bezárnak, hogy túléljék a hideget. Elszigeteltségük lélekölő. Lenin német filozófusokat, Kantot és Hegelt olvas, és vasárnaponként olykor még jogi tanácsadást is tart.

Így telik első közös három évük: száműzetés Leninnek és boldog házasság Nágyának. A szexuális kapcsolatukat megöli Szibéria, de életre-halálra szóló cinkosság alakult ki köztük. Lenin soha többé nem akar megválni a nőtől, aki hajlandó volt utána jönni a zord jégvilágba.

Utazó házaspár

Lenin számára 1900-ban véget ér a száműzetés. Moszkva mellett élő anyjához költözik, ám a nagyvárosban úgy érzi, minden lépését figyelik, ezért – abban a reményben, hogy eszméi Európában nyitottabb fülekre találnak – újra útra kel. Július 16-án vonatra száll, úti célja Zürich. A semleges Svájcban[6] orosz politikai menekültek jól szervezett csoportja fogadja. Háromévnyi kihagyás után Lenin hozzálát, hogy a hatalom megszerzésének elengedhetetlen feltételeként megszervezze az országban izoláltan működő marxista sejteket. A területfoglalás részeként megalapítja az *Iszkra* (Szikra) című lapot, melyen keresztül egészen Oroszországig hallatja hangját. A lapot Berlinben élő testvére, Anna nyomtatja.

És Nágya? Az asszonynak további hat hónapra Szibériában kell maradnia. Egyetlen kapocs köztük, hogy leveleket küld férjének, amelyeket a titkosrendőrség megtévesztése céljából egy prágai postafiókra címeztet. De Lenin nemcsak az Ohranát, saját feleségét is félrevezeti. Szerencsétlen asszony Szibériából szabadulva egyenesen Prágába utazik, ahol napokon át elkeseredetten kutat férje után. Végül a postafiókot ürítő megbízott árulja el, hol van a férje. Nágya, mit sem törődve a távolsággal, utána indul Zürichbe.

Svájcban gondoskodó asszony módjára sürgősen nekilát, hogy férje erőnlétét javítsa: „Vlagyimirnak először is sok egészséges ételre volt szüksége. Én magam álltam neki főzni a szobánkban." Az említett szoba komfort és konyha nélküli, melyet heti bérletben vesznek ki. Luxus nélküli mindennapjaikat Uljanova mama elmaradhatatlan küldeményei teszik elviselhetőbbé. Lenin belekezd könyve megírásába. Teljes csöndet követel. Nágya lábujjhegyen jár körülötte. „Munka közben fel-alá rohangált a szobában és mondatokat mormolt az orra alá. Ilyenkor én meg sem szólaltam. Csak később, séta közben mesélte el, miket írt. Az, hogy megosztja velem, ugyanolyan fontos mozzanata volt a munkának, mint az, hogy fejben előkészítette mondandóját."

A nélkülözhetetlen Nágya jelen van Vlagyimir Iljics gondolatainak születésénél, ő a jobbkeze, a feladatok nagy részét átvállalva segíti műve megalkotásában. Az *Iszkra* szerkesztőségi titkárnőjeként az asszony szervezi

az újság körül megjelenő marxista művésztársaságot. „Délben ebédeltünk. Martov egy körül érkezett, utána megjöttek a többiek is. A szerkesztőségi gyűlést megnyitottuk. Folyton csak Martov beszélt, hetet-havat összehordott. Vlagyimir Iljicset fárasztották ezek a mindennapos, akár négy-öt órás megbeszélések. Csak feltartották a munkában. Egyszer megelégelte és arra kért, mondjam meg Martovnak, hogy ezentúl ne jöjjön, inkább én találkozzam vele; megbeszéljük, milyen levelek jöttek és elmondja ő is a híreit."

Nágya megtalálja a módját, miként vegye hasznát a szószátyár elvtársnak: egyszerűen ráveszi, hogy a megbeszélések közben segítsen neki a főzésben. Lenin felesége a marxistákból kuktát csinál, a nőket viszont arra ösztönzi, hogy olvassanak minél többet. Számukra külön újságot alapít, címe szerényen *Rabotnyica* (Munkásnő)[7]. A lapnál a szerkesztői feladatokat Nágya látja el, Lenin csak az ötödik számban publikál először - elvégre nem vesztegetheti a drága idejét holmi divatbolond nőkre, akik azzal kérkednek, hogy mennyire érdekli őket a szocializmus ügye.

Nágya azonban hisz újságja erejében. Rá akarja ébreszteni a nőket, hogy élhetnek teljesebb életet is. A marxista tanok mellett helyet kapnak lapjában praktikus életvezetési tanácsok, lakberendezési ötletek és gyermeknevelési tippek éppúgy, mint a frizura- és a sminkkészítés apró trükkjei. A *Rabotnyica* hasábjain egyszerűségükben is elegáns modellek népszerűsítik a legújabb kozmetikai készítményeket, megteremtve a kommunista nő ideáját. A gyorsan népszerűvé váló lap számos nőt nyer meg a lenini eszméknek. Nágya a gyakorlatban bizonyít, a hetilap sikere alapítója legszebb reményeit is túlszárnyalja: nemcsak hogy hosszú évtizedeken át fennmarad, de túléli a kommunizmus bukását: az „orosz *Elle*" magazin ma is igen népszerű.

Zürich egy idő után túl szűk Leninnek, a házaspár Genf mellett bérel egy kis házat. A szegényes zürichi szoba után a többszintes épület komoly előrelépés, jobban illik a vezetői szerephez, amelyre Vlagyimir készül. A földszinten tágas konyha, az első emeleten pedig három szoba található, ám a sok száműzetés és költözködés miatt még mindig alig van bútoruk. A találékony feleség Lenin gazdag könyvtárának faládáit használja a konyhában asztalként és székként. A házban örökös a jövésmenés, a vendégek egymásnak adják a kilincset. Nágya a közeli parkba csábítja férjét sétálni, ha kettesben akar vele maradni.

Lenin néha elégedetlenségének is hangot ad: egy Caprin töltött utazásából hazatérve a genfi állomáson fagyos szél fogadja. „Olyan, mintha sírba temetném magam" - mondja otthonába lépve feleségének. Genfben jobban élnek, mint azt megengedhetnék maguknak. Míg Lenin „a filozófiától megrészegedik" és gyűléseket tart, addig Nágya az anyagiakon tépelődik. Végül anélkül, hogy nagydobra vernék, lemondanak takaros kis házukról és újra kisebb lakrészbe költöznek. Délutánonként Nágya unalomúzésből franciául tanul. Férjével egyhangúak az esték. „Esténként nem nagyon tudtuk mivel elütni az időt. Semmi kedvünk nem volt hideg és kényelmetlen szobánkban maradni, sokat jártunk szórakozni, hol moziba, hol színházba."

Az igazság az, hogy unatkoznak kettesben. Lenin egyetlen témája a forradalom. Ebben az időben több orosz aktivistával ellentétbe kerül, akiket nem tud megnyerni az ügynek. A nyomasztó hangulat elől Franciaországba menekülnek. „Abban bízunk, hogy a nagyváros mindkettőnket felráz. Nagyon elegünk van abból, hogy itt üljünk ebben a vidéki zugban"[8] - írja Nágya anyjának két héttel elutazásuk előtt.

1908. december 3.

A Lenin család négyesben költözik Párizsba: a házaspárhoz csatlakozik a feleség édesanyja, és Lenin húga, Marija. Bérelt lakásuk egy polgári ház második emeletén található a Porte d'Orléans-hoz közel, a Baunier utca 24. szám alatt. Van előszobája, négy hálója, konyha, kamra, víz, gáz, ruhásszekrény akasztókkal, és - Nágya ámulatára - tükör a kandalló fölött, igaz, ebbe a lakásukba is csak kevés bútor jut: egy fehér faasztal és néhány hokedli. A bérleti díj évi 840 frank, plusz a rezsi, de szerencsére Uljanova mama most sem hagyja cserben fiacskáját, Oroszországból továbbra is érkezik ellátmány: szalonna, füstölt hal, sonka, mustár.

Az első időkben Nágya sokat bosszankodik az ügyintézés nehézkességén: „Minden ügy húzódott, mint a rétestészta. Ahhoz például, hogy legyen gázunk, háromszor kellett elmennem valahová a belvárosba, míg végre megkaptam a szükséges papírokat. Franciaország szörnyen bürokratikus" - vonja le a végkövetkeztetést.

1909 nyarán Nágya úgy érezheti, a komor téli hónapok után újra feltámad köztük a meghitt melegség. Egy kis családi fogadóban töltik vakációjukat

Bombonban, Seine-et-Marne megyében. Kerékpáros túráik a francia vidéken néhány hétre feledtetik velük politikai gondjaikat, legalább egy időre megszabadulnak harcias elvtársaiktól. „Meg sem említettük a pártügyeket beszélgetéseink során."

A Baunier utcai lakással Lenin nem elégedett, ezért húga elköltözésekor ők is továbbállnak. A Marie-Rose utcai új lakásukban végre megismerik a kényelmet, van villany és - Nagyezsda nagy örömére - központi fűtés. A lakás klasszikus beosztású: üvegajtóval elválasztott nappali és étkező, két utcára néző szoba, egy udvari hálószoba és konyha. A kétablakos, viszonylag tágas, világos nappaliban rendezik be Lenin dolgozószobáját, ágyuk az étkezőbe kerül, az anyós a hálószobában lakik, a konyha pedig egyszerre étkező és nappali. Nágya boldog: a modern lakásban talán Lenin teljes jogú felesége lehet... De férje szíve ekkor már egy másik nőért dobog.

A másik trojka

Puskino, 1909 januárja. Felforgató tevékenysége miatt Inessza Armandót az Északi-tenger partjára, Mezenbe száműzik. Férje, Alekszandr hűségesen vár rá hónapokig, ám hazaérkeztekor Inessza egy másik férfi, Vlagyimir után sóvárog. A fiatalember - aki nem más, mint a sógora - kórházban fekszik tuberkulózissal a dél-franciaországi Nizzában. Állapota egyre romlik, orvosai utolsó próbálkozásként életmentő műtétet javasolnak. Inessza hivatalosan nem hagyhatja el Oroszországot, mégis átszökik a finn határon, és a befagyott svéd tavakon, lovas szánon Stockholmba megy, ahol vonatra száll, majd néhány nap múlva Nizzába érkezik. Vlagyimir túl van a műtéten, de állapota továbbra sem javul. Orvosai mérgezésre gyanakszanak, ami Vlagyimir munkásmozgalmi tevékenysége kapcsán nem kizárt. Végóráiban csak szeretője, Inessza van mellette. A férfi az ő karjaiban hal meg február elején.

Inessza elveszíti a férfit, aki a forradalom ügyébe beavatta. Testileg-lelkileg összetörve hagyja el Nizzát, hogy férjével a franciaországi Roubaix gyárvárosban találkozzon. Úgy érzi, imádott Vlagyimirja halála után képtelen egy másik férfival megosztani ágyát, ezért inkább Párizsba költözik, hogy egyedül dolgozza fel a gyászt. „Halála pótolhatatlan veszteség a számomra, ő volt életem minden boldogsága. És személyes boldogság nélkül a lét útja olyan nehéz"[9] - írja barátnőjének, Anna Ashkenazynak. S valóban: kezdetben talán nem könnyű, de Párizs hamarosan gyógyírt kínál bús magányára.

Inessza sokat jár a Porte d'Orléans környéki kávéházakba, és - mivel kiválóan beszél oroszul és franciául - jó kapcsolatot ápol az orosz emigránsokkal, akiknek segít lakást és állást találni. Egyre közelebb kerül a bolsevik körökhöz. Életének ebben a zaklatott szakaszában ismeri meg Lenint.

Egy nő a kávéházból

Inesszát egyik barátnője egy alkalommal illegális gyűlésre hívja egy kávéház hátsó helyiségébe. A karizmatikus előadó neve Vlagyimir, csakúgy, mint gyászolt szerelméé. Inessza szerint a férfi gyűrött, kinyúlt, túl bő ruháiban úgy néz ki, mint egy jómódú paraszt - amolyan „ravaszdi muzsik"[10]. Vlagyimir, azaz Lenin érdeklődését azonnal felkelti a melankolikus, sápadt, ugyanakkor előkelő benyomást keltő, piros tollas kalapot viselő hölgy. Lenin ekkor 39 éves, Inessza 35. A gyors észjárású nő finom vonásaival, hatalmas szemeivel, érzéki szájával, vörösesbarna hajzuhatagával és magabiztosságával első pillantásra magába bolondítja a főideológust. Lenin már aznap estére randevúzni hívja Inesszát a Café les Manilleurs-ba, ezt követően gyakran látni őket együtt. De ki ez a nő, aki egy szép napon besétál az orosz emigránsok közé, és egy szempillantás alatt elcsavarja vezetőjük fejét?

Inessza anyja - egy angol származású moszkvai nő - fiatalon beleszeretett Théodore Stéphane-ba, egy párizsi színészbe, akivel Franciaországba szökött. Házasságkötésük előtt három hónappal, francia állampolgárként megszületett első gyermekük, Inessza, akit még két gyermek követett. A férj zilált művészélete azonban tönkretette a házasságukat, s öt év múlva elváltak. A gyerekeket anyjuk nevelte, mígnem az anyai nagymama és nagynéni magával nem vitte Inesszát Oroszországba, a Moszkva melletti Puskinóba. A pótmamák kitűnő neveltetést biztosítottak a kislánynak, aki zenét, irodalmat és nyelveket tanul. A nagymama felügyelte a háztartást, a nagynéni gazdag moszkvai családok nevelőnőjeként kereste a pénzt. Kellemes polgári jövőt szántak Inesszának.

Tizenhét évesen bemutatják a gazdag Armand családnak, ahol a nagynéni tanítóskodott. A külföldről hazatérő nagyobbik fiú, Alekszandr Armand meglepődve látja, hogy a kislány, akivel gyerekkorában együtt játszott, kívánatos ifjú leánnyá serdült. Azzal az ürüggyel, hogy egy közös barát címére kíváncsi, levelet ír neki, amelyben elhívja a születésnapjára. „Jöjjön el, várjuk! Sok fiatal lány lesz és mindössze négy vagy öt fiatalember!"

A vadóc Inessza nincs túl jó véleménnyel az erősebb nemről. Tizennyolc évesen így összegzi férfiakkal kapcsolatos tapasztalatait: „Azt hiszik magukról, ők a teremtés koronái. Lenézik a nőket, ami abból is látszik, hogy éppen gyengeségüket tisztelik bennük. Egyes férfiak roppant nagyvonalúnak gondolják magukat, pedig a kedvesség álcája alatt csak áltiszteletet és türelmet tettetnek a nők felé. Úgy viselkednek velük, mint a gyerekekkel. A nők pedig bármit elhisznek, holott a férfiak hazudnak, mint a vízfolyás." Alekszandr azonban nem hagyja magát lerázni. Tudja, hogy Inesszának mennyire fáj, hogy kislányként a távoli Oroszországba került. Gyökértelen, bűntudata van, és lázadni próbál.

„Igazad van, nem bízom benned. Mert nem ismersz engem. Csak a jó oldalamat ismered, a rossz tulajdonságaimat nem. (...) Ha csalódnál bennem, talán vége szakadna barátságunknak, amit nagyon sajnálnék. Látod, milyen őszinte vagyok veled?"[11] Inessza bizalmatlanságát tovább fokozza, hogy anyja másodszor is elárulja: utána jön Moszkvába, de hamarosan ismét meglép az új szeretőjével, Charles Louis Joseph Faureral. A férfi családja birtokolja többek között azt a mulatóhelyet, ahol Inessza apja is dolgozik.

A kitartó Alekszandr végül megszelídíti Inesszát, s 1893-ban elveszi feleségül. Családanyaként gyermekkori szorongásai enyhülnek, jómódú férje mindent megad neki, amit csak kíván, saját alkalmazottakat tart, kedvére utazgathat és vásárolhat. Alekszandr kedves és figyelmes férj, Inesszát biztonságos otthon veszi körül. Van azonban valami, amit férje soha nem lesz képes neki megadni: a kaland izgalmát. Túlságosan is elismert tagja a társadalomnak ahhoz, hogy lázadjon, és félelemben éljen.

Annál nagyobb lázadó Alekszandr tizenhét éves öccse, Vlagyimir. Több más diáktársához hasonlóan ő is otthonában, a moszkvai Arbat utcában lévő családi fészekben szervezi a gyűléseket. Pezseg körülötte az élet, művészek, értelmiségiek veszik körül. A nyugodt, komoly, törékeny, nyílt

tekintetű, barna szemű fiatalembert társai szerint kivételes apostoli egyszerűség jellemzi.

Tíz évvel idősebb sógornője gyakran szökik el hazulról illegális gyűléseire, ahonnan csak éjjel keveredik haza. Az értetlen Alekszandr dühös, ugyanakkor büszke is zabolátlan, szabad szellemű feleségére. „Micsoda egyéniség volt!" – emlékezik később. A titok nem sokáig marad rejtve a család előtt, Inessza választani kényszerül. Alekszandr másik testvére, Iván naplóbejegyzéséből tudjuk, hogy a Moszkva környéki Eldiginóban, a család erdei házában a feleség a két férfi között a kanapén ülve sírva hajtogatta: „Nem tudok kettészakadni. Sajnálom."

Alekszandr elveszíti feleségét. Mélyen megbántódik, de lovagias természete nem engedi, hogy cserbenhagyja Inesszát, akit továbbra is támogat, sőt még puskinói házát is a rendelkezésükre bocsátja. Inessza a szabad szerelem jegyében szeretőjével be is költözik. Míg az ifjú forradalmár a világ megmentésén buzgólkodik, ő a prostituáltak ügyét karolja föl. Ám szabadságuknak gyorsan vége szakad. 1905 februárjában Moszkva kormányzóját, Szergej orosz nagyherceget meggyilkolják. A rendőrség a radikális fiatalokat gyanúsítja, a puskinói házban is házkutatást tartanak. Inessza nagyobbik lánya, a négyéves Inna hajnali négykor arra ébred, hogy a rendőrök minden sarkot átkutatnak, a bútorokat felborogatják, még a gyerekágyat is átvizsgálják. Inna úgy emlékszik, hogy anyjuk nyugodtan, mosolyogva állt mellettük. „Ne mutasd ki, hogy félsz, meg ne szólalj! Lehet, hogy majd neked kell vigyáznod a kicsikre!"

A rendőrség gyanús leveleket és egy revolvert talál a gyerekszobában. „Ne mondd el senkinek, hogy letartóztattak!" – súgja az anya kislányának, mielőtt elvezetnék. Inesszát a Moszkva-Baszmannyij kerületi börtönbe viszik. „Sokkal rosszabb, mint amire számítottam. Beraktak az iszákosok közé. Éjjel összegyűjtik, kíméletlenül összeverik, majd sötétzárkába csukják őket. Amikor behoztak, az őr rám parancsolt, vegyem le a nadrágom, aztán megmotozott. A paradicsomból a pokolba kerültem. Jól odavágtak a halántékomra. Üdvözlünk az új rendszerben."

Alekszandr mindent megmozgat, hogy kihozza az asszonyt, aki ellen a vád merénylet és robbanóeszköz készítése. Inessza a börtönben sem mond le elveiről: „Milyen csodálatos a mi kettőnk kapcsolata! (...) Ami pedig ajánlatodat illeti, hogy megpróbálsz kivinni innen... Ne strapáld magad! Ha ugyanúgy megy, mint bárki másnál, vágj bele, de ha különleges

bánásmóddal jár együtt, akkor, könyörgöm, ne csináld!" Alekszandr nem nyugszik, míg Inesszát ki nem engedik. A szabadon bocsátás feltétele, hogy Alekszandr felelősséget vállal érte, s a nő nem hagyhatja el az országot. Vlagyimir, akit szintén lecsuktak, a börtönben tuberkulózist kap, szabadulásakor az orvosok Nizzába küldik. Inessza nem tart vele: a börtönben tovább erősödött forradalmi öntudata, nem szívesen süttetné magát a francia Riviérán. Közben a nőt fegyveres felkelésben való konspiráció vádjával újra letartóztatják, és a legveszélyesebb politikai foglyokkal együtt az Északi-tenger partjára, Mezenbe száműzik. Néhány hónap múlva, hosszas tervezgetés után parasztlánynak öltözve lengyel száműzöttekkel megszökik. Vlagyimir után ered, de a férfit a halálos ágyán találja...

Ám fél évvel az Európát átszelő őrült rohanás után Inessza Armand egy kávéházi asztalnál, Lenin oldalán végre megpihenhet.

Párizsi románc

Megismerkedésükkor Inessza 35 éves. Élete csupa bizonytalanság. Nyugodt polgári életét feladta, üldözik, illegalitásban él. Lenin az asszony szellemi tükörképe. Ugyanazzal a szenvedéllyel hisznek elveikben. Lenin örömmel veszi a megalkuvás nélküli, elegáns Inessza társaságát. A menekülés és száműzetés után a sokat szenvedett nő elámul Párizs divatos eleganciáján, romantikáján. „A férfiak keménykalapot, a nők óriási tollas kalapokat hordanak. A kávézók teraszán a szerelmespárok önfeledten csókolóznak." Rövidesen ő is párizsi módra öltözik, és kávéházi törzstaggá válik. Egyszer, amikor az író Ilja Ehrenburg[12] csatlakozik asztalukhoz, és nem tudja, mit rendeljen, Inessza odaszól a pincérnek: „Gránátalmaszörpöt, legyen szíves! Mindannyian azt szoktunk inni, kivéve Lenint, aki legtöbbször egy pohár sört kér."

1910 nyarán Rosa Luxemburg, Trockij és Plehanov mellett Lenin Inessza nevét is felveteti a II. Internacionálé koppenhágai kongresszusára meghívottak sorába. Inessza meglepődik, hiszen alig ismerik egymást. Évekkel később így vall Lenin iránt érzett első érzelmeiről: „Úgy féltem akkor Tőled, mint a tűztől. Mindig nagyon szerettelek volna látni, de inkább meghaltam volna, semhogy be merjek lépni a szobádba. Amikor Te benyitottál valamiért N. K.-hoz, én mindjárt zavarba jöttem, és olyan nagyon butának éreztem magam. Mindig csodáltam és irigyeltem azokat, akik csak úgy beléptek Hozzád, hogy megbeszéljenek veled valamit."[13] Inessza továbbra is bizalmatlan a férfiakkal szemben, ám a közösen vallott eszmék és az egymást jól kiegészítő személyiségjegyek folytán a Lenin iránt kialakuló szerelem szinte törvényszerű. Inessza hivatalosan még Alekszandr felesége, amikor két gyermekével, férjétől született kislányával, Varjával és sógorától született fiával, Andrjusával az Avenue Reille-re költözik, nem messze Leninék Baunier utcai lakásától.

Nágya és Inessza megismerkednek. Minden várakozással szemben a két nő között féltékenység helyett barátság szövődik – politikai elveik, feminizmusuk és a Lenin körül közösen ellátott feladatok egy életre összekötik őket. Nágya intézi az oroszországi aktivistákkal való levelezéseket, a több nyelven beszélő Inessza pedig az Európa-szerte működő kommunista csoportokkal tartja a kapcsolatot. Nágya sokat törődik vetélytársnője gyerekeivel is.

Ezzel szemben Angelica Balabanov – a marxista-feminista mozgalmár, aki annak idején Lenin kedvéért hagyta ott Mussolinit – ellenszenvesnek tartja Inesszát: „Nem voltam elragadtatva tőle, az biztos. Minden ízében pedáns nő volt, úgy öltözködött, mint egy igazi bolsevik, folyton ugyanabban a szigorú stílusban, és ugyanez a szigorúság jellemezte beszédét, gondolkodását is."[14] Inessza leninistább Leninnél, állapítja meg Balabanoff, ami azért találó megjegyzés, mert Lenin lába alól ekkoriban valóban kicsúszik a talaj. A „bomlasztó elemek" földbe döngölik azzal, hogy forradalom helyett törvényes megoldásokat sürgetnek. Lenin tisztában van vele, hogy szervezkednie kell, ha eszméit széles körben akarja terjeszteni. Egyre gondterheltebb, fáradtabb, idegesebb. Nágya aggódik az egészségéért, ezért anyósával és sógornőjével, Annával ráveszik Lenint, hogy pihenés céljából utazzon két hétre Nizzába. „Valóban kikapcsolódom – írja Lenin Annának. – Igen kellemes itt, jó meleg van, és itt a tenger, a napsütés." Ennél hosszabb időre a megszállottan dolgozó Lenin képtelen leállni.

Lenin Inessza közreműködésével júniusban 18 diákkal elindítja első pártiskoláját, ahol a jövő kommunista elitje tanul. Inessza – férje anyagi támogatásával – tágas házat vesz Longjumeau-ban, ahol a növendékeket elszállásolják. (A házban ma török étterem üzemel *Kebab Lenin* néven.) Inessza a közelben egy kovácsműhelyt és egy másik házat is bérel a tantermek számára, és folyamatosan ellenőrzi a kurzusokat. Az iskolában

a forró nyári napokon az előadók mezítláb tartják az órákat. A diákok néha a szabadba is kimennek, a fűben heverve dalolnak. A társasághoz olykor Lenin is csatlakozik, aki Nágyával együtt naponta jár át vacsorázni az iskola menzájára a város másik feléből.

A közösen alapított iskola Lenint és Inesszát még közelebb hozza egymáshoz. Pletykálnak róluk, a párttársak többsége szerint ebben az időben kezdődik viszonyuk. Inessza azonban így ír egyik levelében: „Csak a következő ősszel szoktam egy kicsit Hozzád, amikor fordítottam meg egyéb dolgokat csináltam. Nemcsak hallgatni szerettelek, hanem csak úgy egyszerűen nézni, ahogy beszélsz. Először is, az arcod ilyenkor mindig úgy megélénkül. Észrevétlenül nézhettelek."[15]

A kezdődő románc az egyik iskolába járó tanítványnak, a francia Charles Rappoport-nak is feltűnik: „Lenin le nem vette a két szemét a kis francia nőről." Nágya anyja felháborodottan próbálja meggyőzni lányát, szabaduljon a megalázó helyzetből, mire az asszony 1911 nyarán - nem először - felajánlja Leninnek, hogy félreáll. Férje azonban nem engedi elmenni. Nágya pótolhatatlan az életében, érti minden rezdülését, közös az ideológiai meggyőződésük, Lenin számára ő a biztos háttér. Inessza inkább a férfi hiúságát legyezgeti, miközben legelemibb vágyait táplálja. Mindketten rajonganak Beethovenért, kedvenc olvasmányuk Csernisevszkij *Mit tegyünk?* című regénye, amely hőseinek helyébe képzelik magukat.[16]

Amikor a longjumeau-i időszakot követően, 1911 végén visszaköltöznek Párizsba, Inessza közvetlenül a Leninék háza melletti épületben bérel lakást. A két család között szimbiotikus kapcsolat alakul ki. A gyermektelen házaspár Inessza gyerekeit kényezteti. „Igazi kis bolsevik vagy!" - mondogatja Lenin Andrejnek. Vlagyimir Iljics meggyőzi Nágyát, hogy élete végéig vele marad, a feleség cserébe elfogadja férje szeretőjét. Hat éven át élnek szerelmi háromszögben.

A szerelmi háromszög

A pártiskola sikerén felbuzdulva Lenin már nem éri be a két nő elismerésével, több kell neki: egészen Oroszországig akarja hallatni a hangját. A következő nyáron feleségével Krakkóba költözik. A házaspár röpiratok nyomtatásába kezd. Szabadon megtehetik, hiszen a lengyel rendőrség nem működik együtt az *Ohraná*val. Nágya a szamizdatterjesztés valóságos mestere: piaci kofákkal juttatja el a paksamétákat Oroszországba.

Lenin ismét újságot alapít, *Pravda* (Igazság) címmel. Szentpéterváron is szeretné kiadatni, de Oroszországban a neve még nem ismerős a kiadók előtt. Úgy dönt, hogy a bájos Inesszát használja fel az oroszországi kapcsolatépítéshez, azzal sem törődve, hogy szeretőjét üldözi a titkosrendőrség.

Inessza hamis papírokkal, lengyel parasztasszonynak öltözve lépi át a határt. A rendőrök felismerik az ócska csizmás, nagykendős „Franciskát", de futni hagyják. Szabadon értékesebb számukra, mintha lecsuknák, hisz Lenin bizalmi embereként a mozgalom kulcsfiguráihoz vezethetí el őket. A szentpétervári lapkiadók egyáltalán nem fogadják tárt karokkal a szépasszonyt, akit 1912. szeptember 14-én egy feminista gyűlésen a rendőrség letartóztat és két héten át tartó kihallgatásnak vet alá. A rendőrök mindent elkövetnek, hogy információkat csikarjanak ki belőle Lenin tevékenységéről, de Inessza konokul lengyelnek mondja magát.

A nőt ismét bebörtönzik. Egészsége megrendül, még a legelemibb jogaiért, a mosakodásért is meg kell küzdenie. Kétségbeesetten próbálja emberi méltóságát, lelki épségét megőrizni. A hűséges Alekszandr itt is rendszeresen látogatja, közbenjárására hat hónap múlva ideiglenesen szabadlábra helyezik. Az óvadék 5400 rubel, a szokásos összeg tízszerese. A bírósági pert Inessza nem várja meg, visszaszökik Krakkóba, útközben szemrehányó levelet küld Leninnek: „Drágám, már Ausztriában vagyok, és itt is maradok egy ideig. Nincs sok írnivalóm ezzel kapcsolatban. A hegyekben maradok. A felhők egészen az ablakomig érnek. Nagyon sajnálom, hogy szót fogadtam magának."

Nágya örül a viszontlátásnak. Párizsban sokan voltak körülöttük, Krakkóban kis baráti körben élnek: „Csoportunk az ősszel Krakkóban nagyon összebarátkozott Inesszával. Kifogyhatatlan életöröm és valami állandó lelkesültség volt benne. (...) Inessza volt a napsugár a mi mindennapi gondokkal és pártfeladatokkal telezsúfolt, inkább diáktanyára, mintsem családi otthonra emlékeztető lakásunkban. Sokat mesélt akkoriban nekem az életéről, a gyermekeiről, megmutatta a leveleiket. Minden szavából melegség és szeretet áradt. Sokat jártunk sétálni hármasban Iljiccsel."[17]

Szerelmi válság Krakkóban

1913 karácsonyán a boldog időknek vége szakad. Nágya betegsége súlyosbodik, szemműtétre van szüksége, amelyre Bernben kerül sor. A lábadozás hosszú időt vesz igénybe, Lenin úgy dönt, szakít Inesszával.

Nágyának nagyobb szüksége van rá, mint valaha. Inessza az ünnepekre Párizsba utazik. Levelei alapján vélhetőleg nemcsak Lenin, de Nágya is mérhetetlenül hiányzik neki:

Drágám!

Hiába Párizs a fény városa, nekem mégis visszataszító. Az utcák szürkék, a nők agyonfestik az arcukat... Ahogy végigsétáltam a Porte d'Orléans sugárúton, megrohantak az emlékek. Úgy elszomorodtam, hogy az borzasztó. Minden régi érzés és a sok párizsi élmény feltolult bennem, és olyan szomorú a felismerés, hogy örökre vége. (...) Te sem térsz vissza már hozzám, tudom. Azt kérdezted, haragszom-e, hogy a szakítás mellett döntöttél. A válaszom: nem. Azt gondolom, nem önmagadért tetted. (...) Párizsban jól alakultak a dolgok N. K.-val kapcsolatban is. Egyik legutóbbi beszélgetésünkkor azt mondta nekem, hogy csak nemrég lettem kedves és közeli a számára. Én viszont az ismeretségünk legelső percétől megszerettem őt. Van valami különleges, varázslatos tapintat és megbízhatóság az elvtársakhoz való viszonyában. Párizsban gyakran benéztem hozzá. Csak úgy elüldögéltünk a szobájában. Előfordul nemegyszer, hogy csak úgy odaülünk mellé, hogy a folyó ügyekről beszéljünk, de aztán egészen más dolgokra terelődik a szó, és ottragad nála az ember.

Inesszát sötét gondolatok foglalkoztatják. Egyik elvtársnője öngyilkosságának hírére benne is felmerül a gondolat: „Tamara halála szörnyen megérintett, azóta sem tudom túltenni magam rajta. Úgy érzem, engem is a halál felé vonz valami..." Párizsban minden fájdalmasan Leninre emlékezteti: „Végigjárom a számunkra kedves helyeket, és csak most, Párizsban döbbenek rá, milyen fontos voltál mindig is nekem. Bármit csinálok, mindenről te jutsz eszembe. Nem voltam mindvégig szerelmes beléd, de mindvégig szerettelek. Bárcsak láthatnálak, akkor talán elviselném csókjaid hiányát. Annyira boldoggá tenne, ha néha beszélhetnék veled; és még csak nem is okoznánk fájdalmat senkinek. Miért akarsz megfosztani ettől?" 1914 júniusában Lenin arra kéri, küldje vissza neki leveleit, feltehetőleg meg akarja semmisíteni őket, szeretne az egykori érzelmektől végső búcsút venni. „Szakítottunk... Annyira fáj" – írja Inessza egy soha el nem küldött levelében.

Amikor Lenint a háború kitörésekor egy házkutatás során fegyverbirtoklás miatt letartóztatják, az osztrák szociáldemokrata vezető, Viktor Adler jár el érdekében a belügyminiszternél. Lenin tizenkét nap elteltével kiszabadul, s felesége után Bernbe utazik, ahol Inesszával együtt, hármasban lakást bérelnek a Distelweg 11.-ben. Ott folytatják közös életüket, ahol abbahagyták. „Néha órákig elüldögéltünk a napsütötte hegyoldalon a bokrok között. Iljics beszédein és cikkein dolgozott, kereste a legkifejezőbb szavakat. Én olaszul tanultam Thussen könyvéből. Inessza pedig szoknyát varrt, és nagy gyönyörűséggel süttette magát az őszi napocskával." Inessza az alpesi környezetben a szabad szerelemről szerkeszt röpiratot, új szerepét a nők szabadságjogainak védelmezésében találja meg. Az ügy annál is fontosabb számára, mert személyesen érintett benne: még Alekszandrral élt együtt, amikor harmadik gyermekével a szíve alatt kiutasították egy puskinói templomból azzal az indokkal, hogy tisztátalan. Inessza ezt hívő emberként rosszul viselte.

Írásait először Leninnek mutatja meg, abban bízva, hogy értő olvasója lesz. Vlagyimir Iljics azonban nem azonosul ügyével, sőt beleköt érvelésébe: „Még a futó szenvedély és futó viszony is poétikusabb és tisztább, mint az unalmas és közömbös házastársak szerelem nélkül adott csókjai. Ezt írja Ön. És ezt szándékozik megírni a brosúrában. Remek! Logikus-e a szembeállítás? Közömbös házastársak szerelem nélkül adott csókjai szennyes csókok. Ezzel egyetértek. Ezzel szembe kell állítani... De mit?... Azt hinné az ember, hogy a szerelmes csókokat, nemde? Ön azonban a futó (miért futó?) szenvedélyt (miért nem szerelmet?) állítja szembe vele, amelyből logikusan az következik, hogy a szerelem nélkül adott (futó) csókok a szerelem nélkül adott házastársi csókokkal állnak szemben... Különös. Nem lenne jobb, ha egy népszerű brosúrában a szerelem nélküli és (...) a szerelmen alapuló, proletár (...) házasságot állítaná szembe (...)?"[18] Különös, valóban. Különös egy olyan férfi szájából, aki sajátos élettársi kapcsolatot tart fenn egyszerre két nővel. A témáról ugyanakkor nem beszéli le. 1915. január 17-én ezt írja neki:

Drága barátnőm!

Azt javaslom, a lehető legalaposabban tervezze meg röpiratát, hogy minél kevesebb részlet maradjon homályos. Hadd fejtsem ki álláspontomat!

Javaslom például, hogy a teljes harmadik bekezdést – „A nők szabad szerelmet követelnek" – törölje, hiszen ez nem proletár, sokkal inkább burzsoá felvetés. Különben is, mit ért „szabadság" alatt? Lássuk a lehetséges értelmezéseket:
- *szabadság a szerelem anyagi és pénzügyi vonatkozásaiban? (...)*
- *a vallási előítéletek viszonylatában?*
- *az apai tiltások ellenében?*
- *a társadalom tiltásai ellenében?*
- *a törvénnyel, a bíróságokkal vagy a hatóságokkal szemben?*
- *a szerelem komolyabb tartalmával, a gyermekvállalással szemben?*
- *vagy a házasságtörés jelenti a szabadságot?*

Lenin szerint a feministák harca a szabad szerelemért „üres fecsegés és butaság", semmi más. Ezzel az erővel akár még a „prostituáltak is alakíthatnának szakszervezetet"[19].

1915 őszén több hónapra a svájci Sörenberg szanatóriumába költöznek. Az elméleti vitáktól eltekintve a trojka élete nyugodt, harmonikus. „Korán keltünk, és ebédig – ami Svájcban déli tizenkét órakor kerül az asztalra – a kert egy-egy sarkába húzódva mindegyikőnk a maga dolgával foglalatoskodott. Inessza gyakran zongorázott, és a zene kiszűrődő hangjai mellett még serényebben ment a munka." A zongorajáték leggyakrabban Beethoven *Holdfényszonátá*ja, melyet Lenin rajongásig szeretett.

És Lenin megteremté a nőt

Számos európai útjának és börtönbüntetéseinek köszönhetően Lenin komoly hírnevet szerez a kommunista nők körében. Az a hír járja róla, hogy valósággal hipnotizálja hallgatóságát. Ha valaki nem szeretne a hatása alá kerülni, jobb, ha elkerüli.[20] Rosa Luxemburg, a születő feminizmus és a szocializmus német vezéralakja már 1907-ben észreveszi az akkor még névtelen aktivistát: „Nézd csak meg őt ott! – súgja barátnője fülébe a II. Internacionálé stuttgarti kongresszusán. – Úgy hívják, Lenin. Nézd azt az energikus koponyát! Igazi orosz paraszt feje van, enyhén ázsiai vonásokkal. Fejjel megy a falnak, meglásd! Ha beszakad is a koponyája, akkor sem adja fel." Lenin gyermekkora óra élvezi a nők társaságát és odaadó támogatását. Csak bennük bízik, a férfiak elsősorban politikai riválisai. Lenin korán felismeri annak fontosságát, hogy a nőket tömegesen megnyerje ügyének. Felkarolja a feminista célokat. „Nők nélkül nincs mozgalom. Sok millió nő támogatása nélkül proletárdiktatúra sem lehetséges." A dolgozó nők a proletármozgalom kitüntett szereplői. De vajon miben látja Lenin a nők jövőjét? Természetesen a munkásmozgalomban. A nők felemelkedésének útja a szántóföldről a gyárakba vezet.

Ugyanakkor Vlagyimir Iljics meglehetősen földhözragadtan gondolkodik a nőkről, nem érzi át kellően helyzetüket. A nők férfiak általi kizsákmányoltságát elbagatellizálja. „Fenntartással vagyok a szexuális elmélet és szakirodalma iránt, ami mostanság olyan előszeretettel burjánzik a burzsoá társadalom trágyadombján. (...) A szexuális elméletek többsége véleményem szerint puszta feltevés. Méghozzá önkényesen alkotott feltevés, amelyet egyesek személyes érdekből terjesztenek, hogy saját abnormális vagy beteges életvezetésüket igazolják a burzsoá erkölcsi normák előtt." A túlzott érdeklődés a szexualitás témája iránt már-már forradalomellenes: „Akármennyire is haladó eszméknek tűnnek, ez mind mélységesen burzsoá. Az értelmiség divathóbortja."

Mindeközben Lenin a korai feminizmus úttörőinek kegyeit keresi. Inessza Armand, Alekszandra Kollontaj, Angelica Balabanov támogatása igen fontos a számára. Felismeri, hogy eszmerendszerét a századforduló feminizmusával fűszerezve nők tömegeit nyerheti meg ügyének. Alekszandra Kollontaj – egy időben Lenin személyi titkára – egyenesen szexuális kommunizmust hirdet. Úgy véli, ahhoz, hogy a cári rezsimben a szabadságról és a nemi életről vallott régimódi felfogás megtörjön, az emberek fejében kell a forradalomnak megtörténnie.

Nőügyei ellenére Lenin továbbra is hajlíthatatlan a szexualitás és a házasélet kérdéseiben, merev álláspontján nem hajlandó változtatni. Amikor azt kérdezik tőle, készül-e ezeket a kérdéseket politikai programjába belefoglalni, legsúlyosabb érveivel hozakodik elő: „De kérem, biztos most van itt az ideje, hogy a munkásnőket hónapokon át azzal traktáljuk, hogyan kell szeretni és szeretve lenni?! Most, amikor az elvtársaknak és a nép asszonyainak minden gondolatukkal a proletárforradalomra kell összpontosítaniuk?! Csak a proletárforradalom teremthet alapot a szexuális kapcsolatok gyökeres megújításához! Most ténylegesen nagyobb problémák várnak megoldásra, mint az ausztráliai bennszülöttek házassági szokásai vagy az antik világ vérfertőző házasságainak kérdése!"

A századelőn járunk. Sigmund Freud szexuálpszichológiai elmélete nagy hatással van az értelmiségre. Leszámítva persze Lenint: „Nem kétséges, hogy a legtöbbet olvasott könyv manapság egy fiatal bécsi elvtárs irománya a szexualitásról. Micsoda zagyvaság! Freud hipotéziseiről beszélgetve egyesek roppant műveltnek érzik magukat, sőt tudományosnak! Holott az egész nem több egy közepes, iskolásszintű dolgozatnál." Vezérük szemrehányásai nélkül az ifjú szocialisták nem áshatnak mélyre tudatalattijukban, új szexuális perspektívák után kutatva: „Az ifjúsági mozgalmakat is elérte az úgynevezett modernizmus a szexuális attitűd tekintetében. A kérdés igencsak izgatja őket. (...) Ez hiba. A téma ártékony és veszélyes, egyes elvtársak esetében a szexuális szempontok túlsúlyba kerülése egészségüket és energiájukat is veszélyezteti." Lenin tizenkilencedik századi, tanító bácsis stílusban prédikál a szenvedélyek kordában tartásáról és az ösztönök elfojtásáról.

„Noha én magam is minden vagyok, csak nem aszkéta, nézeteim szerint a fiatalok és olykor az idősebbek úgynevezett új szexuális élete mégis merőben burzsoá. Mintha egy óriási burzsoá bordély lenne kialakulóban. (...) Minden bizonnyal maguk is hallottak a manapság divatos elméletről, amely szerint a kommunista társadalomban a szexuális szükségletek kielégítése annyi lesz, mint meginni egy pohár vizet. Ez a pohár víz elmélet teljesen megőrjítette az ifjúságot."

Lenin úgy véli, a kongresszusokon felszólaló nők beszédei csak zagyva locsogások: „Valóban garantálják, hogy a női gyűléseken a szexualitás kérdését a történelmi materializmus szemszögéből fogják megvitatni? Hiszen ez a kérdés alapos és kiterjedt tudást feltételez, nem beszélve a kiterjedt szakirodalom ismeretéről! Magukban tényleg megvan a kellő szakértelem hozzá?" – szegezi Clara Zetkinnek, a feminizmus egyik első német teoretikusának a kérdést. Lenin egyébként szereti hangoztatni, hogy még nem találkozott olyan nővel, aki olvasta volna a *Tőkét*, de még olyannal sem, aki tudott volna sakkozni vagy vasúti menetrendet értelmezni.

Nemcsak a női vágyak kiélése, már maga az „élvezet" szó is bosszantja: „Nem alapoznék szívesen annak a nőnek az elvi kitartására és megbízhatóságára, akiknek magánélete belekeveredik a politikába, mint ahogy azokban a férfiakban sem bízom, akik minden szoknya után futnak, és minden nőbe belebolondulnak. Nem, nem, ez nem egyeztethető össze a forradalommal!"[21]

Ugyanakkor az egykori szibériai száműzött hangsúlyozza, hogy híveitől nem vár el aszketizmust – sőt! „Ép testben ép lélek. Se nem szerzetesek, se nem donjuanok, sem pedig német nyárspolgárok nem vagyunk." Lenin prűd és romlatlan. Legalábbis ezt próbálja elhitetni magáról. Mert bizony abból, hogy se nem szerzetes, se nem donjuan, saját magára csak az első kitételt vonatkoztatja.

Hármas a Kremlben

1917 márciusa, Bern. Leninék éppen mosogatnak, amikor egy elvtárs érkezik a hírrel: Oroszországban kitört a forradalom. Vlagyimir a város orosz könyvesboltjába rohan. Eljött a nagy pillanat, már csak karnyújtásnyira van a céltól. „Mindannyian arról álmodozunk, hogy elutazunk"[22] – jegyzi fel Inessza. Leninnek mindenáron haza kell jutnia Oroszországba.

Először egy néma svéd férfi útlevelével próbál átjutni a német határon, de terve kudarcba fullad. Némi diplomáciai háttérmunka után a német vezérkar végül hozzájárul Lenin hazautazásához. A németek eredetileg csak két személy szállításával számolnak, ám Grigorij Zinovjev, a marxizmus-leninizmus fő teoretikusa, aki Lenin közvetlen munkatársa az emigrációban, táviratban közli, hogy a „Bácsika többet akar. Hivatalos személyes szállítás elfogadhatatlan."[23] Végül Zürichből harmincharman utazhatnak Szentpétervárra a híres „leplombált vonaton".

„Remélem, veled együtt utazhatunk el" – írja Lenin Inesszának, aki ragaszkodik hozzá, hogy mindkét asszonya vele legyen, amikor a forradalom élére áll. A leplombált vagon védettséget élvez, nem tartóztathatják fel. Lenint aggasztja, hogy kénytelen kiszolgáltatni magát II. Vilmos császárnak, aki épp annak a cárnak a kuzinja, akinek a hatalmát megdönteni készül. De nincs más választása. A szentpétervári Finn pályaudvaron többen izgatottan várják a vonatot, köztük Alekszandra Kollontaj, virágcsokorral a kezében. Kollontaj Lenin egyik nagy rajongójaként pénzadományokat is gyűjtött, s nagy része van abban, hogy az emigránsok vonata a német frontvonalon, majd Finnországon keresztül Szentpéterváron sértetlenül célba ér.

Az októberi forradalomban megalakul az első szovjet kormány, a Népbiztosok Tanácsa, elnöke Lenin. Marija, a húga a *Pravda* szerkesztőségében kap felelős pozíciót, Inessza a moszkvai városi szovjetet vezeti. Kollontaj a Népjóléti Bizottság komisszárja (a világon az első női miniszter).

Inessza, aki szintén erre a pozícióra ácsingózik, arra gyanakszik, hogy Kollontajnak viszonya van Leninnel. Annál is inkább, mert Alekszandra Kollontaj *Egy nagy szerelem* címmel regényt jelentet meg... Kérdés persze, hogy a leírt szenvedélyes kapcsolat csupán fikció vagy Leninről és róla szól? Alátámasztható a feltételezés, hiszen még korábban, 1915-ben, Svájcban sokat voltak együtt egy promiszkuitív időszakukban.

Inessza megsértődik és visszatér Puskinóba Alekszandrhoz, aki törvényes férjeként még mindig tárt karokkal fogadja. 1918 szeptemberében egy mensevik rálő Leninre, élete egy hajszálon múlik, s ekkor Inessza újra otthagyja érte Puskinót és a férjét. A történelem ismétli önmagát: Nágya, Vlagyimir és Inessza ismét szerelmi triót formál, miközben a Kremlben a Szovjetunió megalakulásán fáradoznak (a Szovjetunió létrejötte: 1922. december).

A trojka tagjai közül Nágya folyamatosan küzd betegségével, Lenin a merényletben megsebesült, mégis Inessza hagyja el elsőként a történelmi színpadot. Az 1920-as év elejétől Inessza belefárad a kremlbeli életbe és a politikai munkába. A bolsevik párt Központi Bizottságában Lenin Inesszára bízza a parasztkérdést. Mindezt egy roppant területű országban, ahol a népesség mintegy háromnegyede földműves paraszt! A nőre mérhetetlenül nagy felelősség hárul, az idegkimerültség jelei mutatkoznak rajta. Lenin először egy hegyi szanatóriumba utalja a Kaukázusba, majd Szocsiba, a Fekete-tenger partjára küldi pihenni. Inessza naplóírásba fog: „Mindennap írok majd, bár nehéz a fejem, és úgy érzem, mintha egy nagy gyomorrá változtam volna, amely egész álló nap csak emészt. (...) Eszembe jut a bibliai Lázár, aki feltámadt, de rajta maradtak a halál stigmái, és az emberek megrémültek tőle. Én is olyan vagyok, mint egy élő halott. Szörnyű."[24] A Párizsban kísértő sötét gondolatok visszatérni látszanak.

A szerelmes nő, aki egész lényével Leninnek és az ügynek szentelte önmagát, kezd érzelmileg kiürülni. „Régebben én minden emberhez meleg érzésekkel közeledtem. Most mintha kihűlt volna a szívem, mindenki iránt közömbös vagyok. És legfőként – szinte mindenki untat. Csupán a gyermekeim és V. I. iránt táplálok még forró érzéseket. Minden egyéb vonatkozásban szinte teljesen érzéketlen vagyok. Miután odaadtam minden erőmet, minden lelkesedésemet V. I.-nek és az ügynek, mintha kimerült volna bennem a szeretetnek az a forrása, amely korábban oly bőven áradt. (...) Olyan ember vagyok, akinek fokozatosan elhal a szíve..." – szól egyik utolsó naplóbejegyzése. Majd kifejti: „A romantikusok szerint a szerelem mindent megelőzően fontos az ember számára."[25] Lenin azonban nem romantikus alkat.

Inessza Armand a szanatóriumi tartózkodása során kolerában megbetegszik, legyengült szervezete nem bírja tovább. Egy éjszakán át tartó szenvedés után, 1920. szeptember 24-én hajnalban meghal. Október 11-én, hajnali háromkor Poljana Vinogradszkaját, Inessza egykori barátnőjét telefonhívás ébreszti. A vonal másik végén Lenin közli, hogy az Inessza holttestét szállító vonat hamarosan a kazanyi pályaudvarra érkezik. Poljana kirohan a pályaudvarra, ahol Lenin, Nágya, Inessza gyerekei és női díszőrség várja a vonatot.[26] A gyászmenet a pályaudvarról reggel nyolc óra körül indul a Kreml felé, Lenin ragaszkodik hozzá, hogy gyalog kövessék a koporsót a három kilométeres úton. Inessza holttestét a Kreml falának tövébe temetik, koszorúján rövid felirattal „Inessza elvtársnőnek. V. I. Lenin."

Lenin összeroppan. Nágya és Alekszandr is mély gyászba borul. Nem tudni, hármójuk közül melyiküket viseli meg jobban a haláleset. Angelica Balabanov, aki barátságtalanul viszonyult Armand-hoz, és nem látta szívesen őt a szovjet vezető környezetében, így írja le Lenint: „Úgy tűnt, teljesen magába roskadt: sapkáját a szemébe húzta. Egyébként is alacsony termetű volt, de most teljesen összegörnyedt, és még kisebbnek látszott. Szánalmas volt, ahogy elhagyta magát. Addig soha nem láttam még ilyennek. (...) Olyan ember benyomását tette, mint aki egy nagyon fontos és közeli személyt veszített el, és ezt nem is próbálja leplezni."[27] Egy másik helyen ezt írja: „Lenin szemeit elöntötték a fájdalom visszatartott könnyei." Kollontaj szintén úgy fogalmaz, hogy Leninre „nem lehetett ráismerni", „azt hittük, hogy mindjárt összeesik"[28].

Nágya, nem leplezve fájdalmát, hangosan zokog. Tisztelete jeléül ő írja a nekrológot Inesszának, aki az élete része volt. Lenin és Nágya vállalja Andrej gyámságát, saját fiuknak tekintik.

A mozgalom atyjának legbelsőbb köréhez tartozó Armand család később, a sztálini időkben is egyfajta védettséget élvez. Tágas puskinói házuk és a forradalom után Lenintől kapott lakásuk is megússza Sztálin terrorját. Lenin szeretője, Inessza Armand számára is érinthetetlen.

Dámajáték a Kremlben

A személyi titkárnők

1921. május, Kreml. Lenin agyvérzést kap[29], másfél évig szinte mozgásképtelen, jobb oldala lebénul, akadozva beszél, sem írni, sem dolgozni nem képes. Az új szocialista állam irányításán munkálkodó nők gondoskodásukkal veszik őt körül. Orvosai egy időre eltiltják a politikától, ám később a diktálást engedélyezik számára. A bizalmi állást kizárólag nők látják el: a felesége, Nágya, a nővére, Marija vagy a titkárnője, Fotyeva, illetve később Sztálin fiatal felesége, Nagyezsda Allilujeva. Lenint már a kezdettől fogva titkárnők valóságos garmadája segíti a Kremlben. Vezető titkárnője, Lidija Alekszandrovna Fotyeva feladatai közé tartozik többek között a külföldi vendégek fogadása is.

Betegsége idején titkárnői kitüntetett kedvességgel veszik őt körül. Az ő együttműködésüknek köszönheti, hogy munkáját egy pusztuló, polgárháborúval fenyegetett állam élén is képes folytatni. Közben Lenin hatalma megrendül. Az utódjelöltek ott toporognak a nyomában. Trockij és Zinovjev a pártvezetői posztra pályázik, Sztálin úgyszintén. Leninnel kapcsolatban többször kifejezi fenntartásait: eljárt az „öreg”[30] felett az idő, vissza kellene vonulnia, már nem az igazi... Ugyanakkor tudja, hogy szüksége van rá, hiszen csak ő nevezheti ki hivatalosan a párt élére. Hogyan uralkodhatna egy olyan hatalmas birodalmon, mint a kommunista Oroszország, ha nem kapja meg a forradalom atyjának jóváhagyását? 1922 végén a X. Összoroszországi Kongresszuson kimondják a Szovjetunió megalakulását, a kormányként működő Népbiztosok Tanácsának elnöke Vlagyimir Iljics Lenin. Kérdés, hogy meddig. Egészségileg is gyengül, érzi, hogy közel a vég. Karácsony estéjén levelet diktál a kongresszusnak, afféle politikai testamentumot: „Úgy vélem, a KB-ben (Központi Bizottság) az olyan párttagok, mint Sztálin és Trockij fenyegetik a stabilitást. (...) Főtitkárként Sztálin elvtárs roppant hatalmat összpontosít a kezében, és nem vagyok benne biztos, hogy hatalmával kellő körültekintéssel bánik.” Néhány nappal később ezt a megjegyzést fűzi még hozzá: „Sztálin túlságosan alpári. (...) Azt javaslom az elvtársaknak, hogy távolítsák el posztjáról.” Továbbá: „Gondolkodjanak el azon, hogy kellene (Sztálint) erről a posztról áthelyezni.” Ha a végakarat nyilvánosságra kerül, ellentmondásnak nincs helye. A levelet Lenin halála után kizárólag Nágya Krupszkaja bonthatja fel. Vajon a feleség átérzi azt az óriási felelősséget, amit férje politikai utódlása jelent? Sztálin felesége - Lenin titkárnőjeként - szintén ismeri a végrendelet tartalmát. Kérdés, hogy mit kezd az információkkal...

Nágya Sztálinnal szemben

December 22-én Sztálin heves vitába száll Nágya Krupszkajával. Ordenáré módon veti Nágya szemére, hogy hagyta, férje levélírással fárassza magát. Megfenyegeti, hogy megvádolja a Központi Bizottság előtt. „Miért kellene a hátsó lábamon pitiznem Nágyának? Az, hogy lefeküdt Leninnel, még nem jelenti, hogy érti is a marxizmus–leninizmust. Csak mert ugyanazt a vécét használja, mint Lenin...” - szól magasröptű érvelése. Sztálin világosan Nágya tudtára adja, mire számíthat férje halála után. Nemcsak azzal fenyegeti, hogy bíróság elé citálja, de azt is felveti, hogy ha nem húzza meg magát, akkor az utókor számára Leninnek egy másik özvegyet kreál: „Ha nem fogja be a száját, a párt Jelena Sztaszovát (Inessza egyik barátnőjét) jelöli ki Lenin hivatalos özvegyéül!” Nágya csak március 5-én beszél Leninnek a szóváltásról, aki nagy haragra gerjedve lediktálja utolsó előtti levelét, amelyben felesége becsületét védelmezi Sztálin gorombaságával szemben:

„Nagyra becsült Sztálin elvtárs!

Maga merészelte felhívni a feleségem és gorombáskodni vele. Ő hajlandó elfelejteni, amiket mondott, de mindenesetre beszélt róla Zinovjevvel és Kamenyevvel. (...) Én nem vagyok hajlandó egykönnyen elfelejteni azt, amit ellenem elkövettek, s mondanom sem kell, hogy amit a feleségem ellen követtek el, azt úgy tekintem, mintha ellenem is elkövették volna. Meg kell tehát kérnem, vonja vissza szavait, és kérjen bocsánatot, különben minden kapcsolatot megszakítunk önnel.”[31]

A Kremlben uralkodó feszültség miatt Nágya zaklatott idegállapotba kerül. Clara Zetkin, aki Nágyát 1915-ben, Svájcban látta utoljára, a viszontlátáskor így írja le külsejét: „Lapos, hátrafogott hajával, hanyag kontyával, szegényes ruháiban olyan volt, mint egy megtört munkásnő.”

Lenin március 10-én újra agyvérzést kap. Már képtelen leveleket diktálni. Sztálin jobbulást kíván neki és bocsánatot kér, Lenin azonban nem hajlandó a politikai végrendeletén változtatni.

Amikor 1924 januárjában meghal, Nágya kénytelen munkakapcsolatba kerülni utódjával, Sztálinnal, de 1925-ben nyíltan szembefordul vele, és Kamenyevet, illetve Zinovjevet támogatja a központi vezetés belső harcában. Sztálin újra megfenyegeti: „Mindenkinek el fogom mondani, ki volt Lenin igazi felesége!" Amikor 1932 novemberében Sztálin felesége meghal, Nágya a korábbi sérelmekért revansot véve, félreérthetetlen gúnnyal levelet fogalmaz:

„Kedves Joszif Visszarionics!

Gondoltam rád a minap. Biztosítalak együttérzésemről. Nehéz elveszíteni a hozzánk legközelebb álló embert. Emlékszem a beszélgetéseinkre Iljics irodájában a betegsége alatt. Annak idején ezek az eszmecserék sok erőt adtak nekem.

Fogadd kézfogásomat. Gondolatban kezet szorítok veled.

Nagyezsda Krupszkaja"

A provokatív üzenetben Nágya régi vitájukra utal, a híres beszélgetésre, amely során Sztálin sértegette, és ezzel majdnem kiírta magát a hatalomból. Levelével Nágya azt jelzi Sztálinnak, hogy nem felejt. Haragjában tegezi Sztálint és rosszul írja a nevét: Joszif Visszarionovics helyett Visszarionics a megszólítás, és közben ügyet sem vet a rangjának kijáró udvariassági formulákra, jelezve, Sztálin az ő szemében egy senki, akit Lenin az élete végén megtagadott. Oroszország legbefolyásosabb emberét alázza meg, aki több mint hat év múlva vág vissza Krupszkajának. 1938-ban, a tömeges kivégzések idején Nágya és Marija, Lenin húga kegyelemért folyamodik régi elvtársaiért. Sztálin érzéketlen. „Kit védenek?! Maguk gyilkosokat védenek!" – üvölti az arcukba, és katonai erőkkel távolítja el őket irodájából.

1939. február 26-án Nágya a 70. születésnapját ünnepli barátaival. Sztálin tortát küld neki. Az este folyamán Nágya görcsöl, tünetei mérgezésre utalnak, még az éjjel kórházba szállítják, ahol másnap reggelre meghal. Holttestét késlekedés nélkül elhamvasztják. A temetésén Sztálin viszi a hamvait tartalmazó urnát.

3

Sztálin

Szerelem, dicsőség és dácsa

„Hóhér vagy! Halálra gyötröd a fiadat, a feleségedet, egész népedet halálra gyötörted!"

NAGYEZSDA ALLILUJEVA

Kato

1907. június 13., Gori, délelőtt 10 óra. Kato, azaz Jekatyerina Szvanidze a teraszon ringatja három hónapos kisbabáját, amikor hatalmas robbanás rázza meg a környéket. Kato rémülten menekül be a lakásba. Este férje, Szoszo győzedelmes arcára nézve Kato mélyen megdöbben. A férje és a bátyja, Kamo a bandájukkal Tifliszben (ma Tbiliszi, Grúzia fővárosa) pénzszállítmányt raboltak. 300 ezer rubelt (mai értékén több millió USA-dollárt) zsákmányoltak a bolsevik párt számára. Kamo, hogy hősiesebbnek tűnjön a nép szemében, apjától ellopott kardjával halomra kaszabolta a szállítmány védelmével megbízott embereket. Az akciónak közel ötven áldozata lett. A fiatalasszony – akit nem is maga a tett, hanem az elkövetés módja sokkol – tudatában van, hogy a Kaukázusban elkövetett bankrablások főszervezője nem más, mint férje, Joszif Visszarionovics Dzsugasvili, gyerekkori becenevén Szoszo.

1907. június 13-án hajnalban Joszifot beépített emberei riasztják. Eljött az alkalmas pillanat. A tiszti egyenruhába bújt két vezér öt felfegyverzett asszonnyal elbújik a Jereván téren egy kocsmában, majd az alkalmas pillanatban előlépve Kamo kirántja kardját, az asszonyok ruhafodraik közül előveszik a pisztolyokat és kirabolják az elhaladó szállítmányt. A kozákok és rendőrök üldözőbe veszik őket, de az asszonyok a melltartójukba, fehérneműjükbe gyömöszölt pénzzel vonatra szállnak, hogy a zsákmányt

eljuttassák a bolsevik párt központjába, Leninhez. Ez az utolsó abból a „kisajátítási" akciónak nevezett bankrablássorozatból, amelyet Joszif és bandája a kőolajban gazdag Kaukázusban elkövet.

A bűncselekmény másnapján Koba (Joszif egyik álneve) feszült: lehet, hogy felismerték, és nyomában a rendőrség; menekülniük kell. Kato öszszecsomagol. Zsebükben tizenötezer rubellel 13 órán át vonatoznak a hőségben Bakuba, az orosz-grúz-perzsa-francia érdekeltségbe tartozó kőolajmező központjába. A fantasztikus léptékben gyarapodó azeri főváros lakossága súlyos árat fizet a jólétért: a mérgező olaj mindenbe beissza magát, szennyeződik a tenger, pusztul a zöldnövényzet. Ám az olajipar ökológiai vonatkozásai, a környezetvédelem ekkor még teljességgel érdektelen.

Az érzéki, barna hajú Katónak nincs könnyű élete bűnöző férje oldalán. Nem erről álmodott, amikor alig egy évvel korábban hozzáment. Állandó rettegésben él, hogy mi lesz a csecsemőjükkel, ha Joszifot elkapják.

Jekatyerina 1880. április 2-án született Grúzia fővárosában, Tifliszben, a Szvanidze család legfiatalabb gyermekeként. A forradalmár Sztálin (a később felvett név jelentése 'acélos') gyakran keres menedéket abban a francia ruhaszalonban, ahol a kamaszlány Kato két nővérével együtt dolgozik. Az egyik nővér így emlékszik Joszifra: „szegényesen öltözött, vékony fiú volt, olajbarna arcán himlőhelyek. Alacsonyabb is, mint az átlag."[1] Ám a nincstelen fiatalember nagyra értékeli Madame Hervieu szalonjának hölgytársaságát, és szép emlékként gondol a megismerkedés napjára: „Megolvasztották a szívemet."[2] Amikor a szülők a szabóműhelybe látogatnak, Joszif éppen romantikus dalokat énekel a lányoknak „olyan érzelmi fűtöttséggel, hogy mindenkit elbűvölt, holott látszott rajta, hogy durva ember"[3]. Vajon Joszif csak jó benyomást akar gyakorolni a szülőkre, előadva az ideális vőjelöltet?

Jekatyerina szép lány, míg udvarlója egy alacsony, himlőhelyes csirkefogó. Vajon mivel sikerül mégis elcsábítania őt? A titok a romantika. Sztálin szerelmes verseket ír: „A ragyogó telihold halovány sugarai beragyognak bennünket, holdfény játszik az azúr horizonton... Fülemüle trillázik a légben, s ha a pásztorsíp vágyakozó fuvallata kígyózik felénk a hegyek felől, én is csupa bánat s gyötrődés leszek..."[4] 1906. július 15-én Stockholmból, az Orosz Szociáldemokrata Munkáspárt kongresszusáról hazatérve Jekatyerina nővére alig ismer rá a talpig európai Sztálinra, akit elvtársai rábeszélnek, vásároljon magának öltönyt, keménykalapot és pipát. „Ekkor láttuk életünkben először jól öltözöttnek." A szerelmes versek és az elegáns külső megteszi hatását: a fiatalok még aznap este bejelentik kölcsönös érzelmeiket családjaiknak. Másnap Sztálin értesíti barátait: „Ma este összeházasodunk Kato Szvanidzével, titeket is meghívlak." Már ekkor látszik, Szoszo nem türelmes típus. Felesége istenként imádja. Eszméi éppúgy elvarázsolják, mint személyisége, holott ismeri kirobbanó természetét és tudja, hogy a politika marad mindig az első a számára. A művelt és emancipált Kato segíti férjét céljai elérésében, pénzgyűjtést szervez a szociáldemokratáknak, és sebesülteket ápol a kozákokkal való összetűzéseket követően.

Az ateista bankrabló Kato kedvéért még a templomi esküvőbe is belemenne, csakhogy senki nem hajlandó összeadni őket, mert ekkoriban hamis papírokat használ, álneve Gelasvili. Sógora végül nagy nehezen kerít egy papot, aki vállalja az esketést, de csak hajnali kettőkor, mert fél, hogy felelősségre vonják. Joszif a papot mellesleg a gori papneveldéből ismerte, ahová anyja járatta. A mama bizonyára nagyot csalódott, amikor imádott fiacskája a szeminárium helyett a rablóvilágot választotta.

1906. július 15-én hajnali kettőkor Kato és Szoszo családjuk és barátaik körében gyertyafénynél egybekel. Sztálin ezúttal nem elegáns öltönyét viseli, hanem a számára természetes rongyokat. A szertartás vidám hangulatban telik, Sztálin komikusnak érzi a helyzetet. Az esküvői vacsorán, amelyet Kato nővérénél, Szasikónál rendeznek, az összes bandatag egybegyűlik. A szerelmes Sztálin lágyan énekelget feleségének, miközben Kamo hőbörög: „Na, hol van már az a hülye rendőrség?! A környék legkeresettebb emberei mind itt vannak! Most begyűjthetnének minket, mint a birkákat!" A vőlegény anyja, Keke (Ketevan Geladze) fenntartásokkal fogadja a násztː „Szoszo megházasodott. Lett egy kis felesége, de milyen családi életre számíthat?! Csak úgy kérdezem..."[5] Az anyós sejtése megalapozott: nászútról szó sem lehet, Koba legfőbb elfoglaltsága továbbra is a politika és a bűnözés. Éjszakai életet él, bankot rabol és a cár ügynökeit gyilkolja. Felesége azonban továbbra is rajongva szereti.

A forradalmár élet kemény próbatétel a fiatal házasok számára. Bakuban a város peremére, egy alacsony mennyezetű tatár házba költöznek, amelyet egy töröktől bérelnek. Kato gondos háziasszonyként csinosítja a kalibát, kerül bele faágy, függönyök, az egyik sarokba varrógép. Férje közben folyamatosan illegális kommunista gyűlésekre utazgat, kevés időt

tölt otthon, sokszor azt is elfelejti, hogy családja van. Kato nagyon egyedül érzi magát az idegen nagyvárosban. A pár egyetlen ismerőse az Allilujev család, amely több ízben is bújtatta Kobát Tifliszben. A családfő, Szergej Allilujev a villamos erőművek igazgatója, akinek szép hétvégi háza van a Kaszpi-tenger partján. Joszif és Kato többször vendégeskedik a családnál. Egy látogatásuk alkalmával hófehérbe öltöztetett, hatéves kislányuk, Nágya a korláton át a vízbe zuhan. Koba nemigen tud úszni, de utána ugrik és kimenti. Ez mindkettejük életében meghatározó esemény.

Augusztustól Kato egyre rosszabbul viseli Baku szennyezett, nyomasztó, forró levegőjét. A gyermekágyban szervezete legyengült, állandóan kialvatlan, alultáplált és attól retteg, hogy férje a rendőrség kezére kerül. Visszavágyik Tifliszbe. A házaspár vonatra száll. Hazaérve Kato rosszul lesz, felmegy a láza. A diagnózis: tífusz. Fertőzött vizet ivott az egyik állomáson. Sztálin közben a forradalom ügyén buzgólkodik, csak végóráiban lehet mellette. Ortodox temetést ígér neki. Kato papot hívat. A fiatalasszony 1907. november 22-én, 27 évesen hal meg férje karjaiban. Joszif összeroppan.

A gyászszertartásra ugyanabban a templomban kerül sor, ahol egy évvel korábban összeházasodtak. Sztálin próbál erős maradni, ám a felesége holtteste mellett készült fényképen jól látszik, hogy eltorzult arccal zokog. Felesége családja veszi körül. Barátai elővigyázatosságból elveszik tőle Mauser pisztolyát, amelyet mindig magánál tart. „Nem tudtam boldoggá tenni - hajtogatja szüntelen a temetőig. - Ez a teremtmény meglágyította az én kőszívemet. Vele minden, mások iránt táplált emberi érzésem meghalt"[6] - mondja komoran a sír mellett, majd jobb kezét a szívére téve így szól: „Olyan magányos vagyok idebenn. Kimondhatatlanul sajnálom." Amikor leengedik a koporsót, utána ugrik. Több ember ereje kell hozzá, hogy - akár egy élettelen testet - kihúzzák a gödörből. Az Ohrana ügynökei már ott vannak a sarkában, a temető falán átugorva szökik el, mintha ismét cserbenhagyná feleségét - ezúttal utoljára.

A grúz playboy

1908 tavasza, Szolvicsegodszk. Tatyjana Szukova száműzött társaival kényszerű otthonában üldögélve kapja a hírt, hogy elítéltek újabb csoportja érkezett, köztük egy bakui elvtárs, bizonyos Joszif Koba. Kevéssel ezután Sztálin lép be csizmában, fekete felöltőben, szaténingben, asztrahán kalapban, és kaukázusi divat szerint hanyagul vállára vetett fehér csukjával - csupa kölcsönkapott ruhában.

Sztálint nem sokkal Kato halála után a cári rendőrség letartóztatja. A hatóságoknál eléri, hogy ne Szibériába küldjék, így kerül Szolvicsegodszkba, a középkorinak tetsző sárfészekbe. A szőrmekereskedelemmel foglalkozó városka kihalt főterén nincs más, csak egy fából ácsolt udvarház, egy postahivatal és egy XVI. századi templom. A tucatnyi száműzöttet egy fedél alatt helyezik el. Az újonnan érkezők valóságos megváltást jelentenek a szűkös élettérben. Tatyjana látogatni kezdi Kobát a szobájában. Meglepődik szegénységén, ami nincs összhangban a sármőrrel való első benyomásával: amikor csábításról van szó, Koba jól leplezi nyomorát. Az ágya egy faláda, a tetején szalmazsákkal. Flaneltakaróval takarózik, rózsaszín párnahuzata van. Tatyjana napközben is gyakran találja a férfit egyszerű fekhelyén elnyúlva, télikabátban, könyvekkel körülbástyázva a jéghidegben. A nő szívesen jár hozzá, szeret vele beszélgetni, nevetgélni, hallgatni ezt a rongyos nőcsábászt, akinek egy szép napon nyoma vész. Koba nem akarja elkötelezni magát - legalábbis nem vele. Bocsánatkérésként néhány sort firkant neki, majd örökre eltűnik az életéből: „Ígéretem ellenére - amelyre jól emlékszem - még egy lapot sem küldtem neked. Hogy milyen fajankó vagyok! Ez bizony tény és való. És, ha úgy tetszik, a bocsánatodat kérem érte. Maradjunk kapcsolatban!"[7]

Kobát nehéz anyagi helyzete nem akadályozza abban, hogy sűrű életet éljen. Letartóztatása előtt nappal a cári rezsim ellen lázad, éjjel züllik, Szpandarian elvtárssal Baku legjobb éttermeibe jár. Jókedvű, nyílt beszélgetések, finom fogások, dalolászások - hölgykoszorútól körülvéve.

Borisz Bazsanov, a Politbüro (a későbbi Központi Bizottság) titkára szerint Kobának nem volt bűnös szenvedélye: „Nem szerette sem a pénzt, sem más örömöket, sem a sportot, sem a nőket. Saját feleségén kívül más nő nem is létezett a számára."[8] Az igazság az, hogy az ifjú Sztálinért omlanak a nők. Száműzetése idején viszonyt folytat Sztefanija Petrovszkajával[9], akivel a rendőrségen ismerkedik meg a száműzöttek számára kötelező idézések során. Az ogyesszai nemesi családból származó 23 éves lánynak még a kezét is megkéri. Petrovszkaja apja tehetős katolikus, lánya jó nevű középiskolába jár, egyetemi kurzusokat látogat. A rendőrségi jelentésekből tudjuk, hogy a lányt két év száműzetésre ítélik.

Büntetése lejártával Joszif kedvéért tovább marad, majd a Kaukázusba is követi, de Koba csapongó életmódját ő sem bírja.

Molotov, lelkes bolsevik barátja (a forradalmi álnév jelentése: 'kalapács') állítása szerint a fiatal Sztálin előnytelen testalkata ellenére „hihetetlen" hatást gyakorol a nőkre. „Szoszo nagyon vonzó férfi volt. Vékony, izmos, energikus, dús hajú" - állítja róla későbbi sógornője, Zsenya Allilujeva. Vékony, erős, energikus, dús hajú. A nők szeretik szenvedélyes tekintetét, mézszínű szemeit. Még rossz tulajdonságai - titokzatossága, nyers erőszakossága, vadállati ébersége - is vonzóak. Különc, hóbortos, magányos, ápolatlan - a nők gondoskodni akarnak róla. És attól csak még vonzóbb, hogy teljesen hidegen hagyja a másik személyisége. Mint a grúz férfiak általában, Koba is szenvedélyes szerető hírében áll. Flörtöléskor egyszerre régimódin lovagias és rámenősen faragatlan, főként, ha iszik. Énekel, verseket ír, bókol, virágot ajándékoz. Csaknem mindig eléri a célját.

Ha a nők egy grúz casanovára számítanak, csalódniuk kell, amint jobban megismerik. Sztálint kisebbségi érzések gyötrik származása, külseje, személyisége miatt. Sebhelyeit hintőporral leplezi, később hivatalos fotóit is retusáltatja. Szégyenlős, nem szívesen mutatkozik ruhátlanul, még a hagyományos orosz fürdőben, a banjában sem. A Kremlben történt, hogy egy vizsgálat során annyira szégyellte lábujjait (két ujja össze volt nőve), hogy még az arcát is eltakarta. Fiatalkori sérülésből adódóan suta karjával nem tud összebújva táncolni a nőkkel. „Még egy nő derekát sem tudom rendesen átkarolni." Mindezek ellenére sikeres a nőknél, s ha úgy tartja kedve, elvtársait is felszarvazza. Főleg a száműzetés idején, amikor kevés az új kihívás.

A nőkkel megélt gyengéd pillanatok azonban messze nem elégítik ki. Fontossági listája élén nem a nők, hanem a forradalom ügye és a cimboráival való ivászatok állnak. Lehengerlő stílusa egoizmussal és viktoriánus prüdériával ötvöződik. Nem jellemző rá az érzékiség, szexuális hőstetteivel legalábbis nem hivalkodik.

Az anyjához hasonló határozott, okos nők nem érdeklik. Sztálint a grúz ortodoxia szigorával nevelte vallásos édesanyja, egyedül. Iszákos apja nem vett részt a család életében. Az agresszív apa már tízéves fiát is gyári munkára küldené, hogy több legyen a családi bevétel. Anyja azonban rajong a jó tanuló Joszifért, felsőfokú tanulmányokra szánja, ezért kihozza a gyárból és beíratja a gori papi szemináriumba. Sztálin hálás volt anyjának, mindig is értékelte áldozatkészségét és gyakorlatiasságát, amelyet az intelligencia csalhatatlan jeleként fogott fel. Mivel jól tudja, hogy az ilyen típusú nő nem könnyen befolyásolható, inkább a fiatal, formálható kamaszlányokhoz vonzódik, vagy az erős parasztlányokhoz, akik hódolattal közelednek felé.

A nagyravágyó nők is taszítják. Azok, akik önállóan gondolkodnak. Nem helyesli a divatos cicomákat, utálja Plehanov lányának modorosságát, kacérságát, a lány magas sarkú csizmáit. Sztálin később szakít is Plehanovval, mert meggyőződése, hogy egy valódi forradalmár nem nevelheti ilyen cifra stílusban a lányát.

A vidám öngyilkos

„Lehetetlen egy ember vagy! Képtelenség veled együtt élni!" - kiabál Nágya magánkívül a fürdőszoba ajtaja előtt, ahová Sztálin bezárkózott. Az 1932-es esztendőben nem szokatlan a jelenet. „Hóhér vagy! Halálra gyötröd a fiadat, a feleségedet, egész népedet halálra gyötörted!"[10] - vágja a súlyos vádakat Sztálin fejéhez az idegösszeomlás szélén álló Nágya, Abel Jenukics oktatási miniszter füle hallatára. A nő nem bír tovább együtt élni Josziffal, aki már rég nem az a romantikus forradalmár, akibe annak idején beleszeretett.

- És a gyerekeid?!
- A tieid! - feleli üvöltve.

Bemenekül a szobájába, az egyetlen helyre az ellenséges Kreml falai között, ahol azt érzi, hogy eltiporják és fenyegetik. Sztálin féltékeny típus, elviselhetetlen vele az együttélés, sűrűsödnek dühkitörései, folyton azt képzeli, hogy felesége megcsalja. Úgy látja, hogy régi barátja, Buharin túl sokat forog Nágya körül. Legutóbb, amikor Szocsiban a dácsája parkjában együtt sétáltak és Sztálin rajtakapta őket, elébük ugrott és azt üvöltötte Buharinnak: „Megöllek!" Még Buharin is - aki jól ismeri Sztálint - azt hiszi, hogy a férj csak viccel. Buharin később elvesz egy fiatal szépséget, Sztálin ekkor részegen felhívja: „Nyikolaj, gratulálok, már megint

megelőztél!" Amikor amaz rákérdez, ezt vajon hogy értse, Sztálin így folytatja: „Jó feleség, szép feleség, és fiatalabb, mint az én Nágyám!"[11] Nágya a szomszéd szobából mindent hall - amikor részeg az ura, mindig hangosan beszél.

Az egykori grúz casanova házastársként folyamatosan féltékenykedik, másrészt egyáltalán nem mondható feddhetetlennek. Sztálin ekkoriban közeli kapcsolatban áll a Szovjetunió államfői posztját betöltő Kalinyinnal. Egy Kalinyinnál rendezett estélyen Sztálin flörtöl, az esetről Nágya is tudomást szerez: „Egy fiatal nő szájából hallottam, hogy nagyon elemedben voltál Kalinyin vacsoráján! Mókás, jópofa. Az összes vendéget megnevettetted, még ha meg is voltak illetődve a nagyságos jelenlétedben."[12] Míg a férj a társaság bohócát játssza, a feleség odahaza magányosan vacsorázik.

Hogyan kerül össze a szívtelen, munkamániás Sztálin az egocentrikus Nágyával? Hogyan lesz a vidám fiatal lányból lelki beteg, meggyötört fiatalasszony? Nágya ölébe úgy hullik a hatalom, hogy a kisujját sem kell érte mozdítania, mégis boldogtalan.

1907-ben, Kato halála után Koba úgy érzi, nem képes több mély kapcsolatra, szíve örökre összetört. Ám az élet még egy hitvest tartogat számára. 1917-ben Szibéria legeldugottabb csücskéből tér haza száműzetéséből. Szabadulását a cári rezsim bukásának köszönheti, az északi sarkkör melletti szigorú őrizetből lehetetlen megszökni. Szentpétervárra érve újra az Allilujev családnál talál menedékre. Ez ugyanaz a jómódú bolsevik család, amellyel Jekatyerinával való házassága idején is jó barátságot ápolt. A család három gyermeke közül a legkisebb, Nágya ekkor tizenhat éves. A barna hajú szépség alig hasonlít a kislányra, akit annak idején Koba a tengerből kimentett. Lenyűgözi Nágya természetessége: gyönyörű, bár nem használ sminket, és haját egyszerűen fésüli. Koba szemében a megtestesült ártatlanság. Koba negyvenéves. Úgy érzi, Nágya újra elhozhatja életébe a Katóval megtapasztalt érzelmeket.

Nágyát szülei bolsevik szellemben nevelik. Koba húsz évvel korábban bukkant fel életükben először, mint ifjú forradalmár. A család azóta is segíti az illegalitásban. Allilujevék a férfiban az életét a szocialista eszméknek szentelő hőst, a törvényen kívüli lázadót látják. A száműzetésből hazatérő Joszifot befogadják otthonukba. A két nővér éjjelente addig virraszt, míg haza nem ér. Joszif szórakoztató lakótárs: hol ismerősöket parodizál, hol orosz klasszikusokból olvas fel a lányoknak. Ő a mókamester, a jófiú. Egyelőre.

1918-ban a kommunista vezetők közül már csak Sztálin nőtlen. Aggódó édesanyja grúz lányt küld fel hozzá Moszkvába - közös az anyanyelvük, jól megértik majd egymást, gondolja -, ám fia elutasítja a menyasszonyjelöltet, nagyravágyó terveihez kevés egy parasztlány. Különben is, hogy érezné magát szegény a Kremlben? Sztálin ekkor már a szép Nágya Allilujevára pályázik.

Az 1917-es győzelmes forradalmat követő évben Lenin kormányt alakít. Sztálin lesz a katonai parancsnok, Nágya bátyját, Fjodort titkárként, Nágyát pedig gépírónőként alkalmazza maga mellett. A szülők azt sem tudják, hova legyenek büszkeségükben. De Sztálin ezzel a lépéssel egyszerre a lány fölötti szülői ellenőrzést is gyengíteni igyekszik. A kecses, kedves Nágya a nőideálja. Fiatal, tehát formálható. Száműzetésben, börtönben nem szenvedett. Érintetlen szépség, romlatlan virágszál, még szűz. Sztálin lehet az első, egyetlen férfi az életében. De van egy apró szépséghibája: az emancipált anyja. Az anyósjelölt fittyet hány a hagyományos háziaszszonyszerepre, többször is elhagyja férjét, hogy saját életét élje. Sztálinnak ez nincs ínyére. Mi van, ha a függetlenség utáni vágy öröklődik?

Nágya felnéz gyermekkora hősére, aki már egyszer megmentette az életét. A legtisztább kommunista, és ráadásul a gépírói állás révén még anyagi függetlenséghez is juttatja. A hófehér grál lovag bűnözői múltjáról mit sem sejt.

A fiatal lány a forradalom idején nehezen éli meg, hogy a városi élet bénultsága miatt sok mindenben hiányt kell szenvednie. „Még mindig nem lehet ennivalót szerezni. (...) Olyan lehangoló, hogy sokszor legszívesebben sírna miatta az ember. Egyáltalán nem lehet eljárni hazulról. (...) Jól vagyok, de lehangoltan, mint mindig" - írja egy barátnőjének.[13] Néhány hónappal később, a cári rezsim bukását követő zűrzavaros időkben arra eszmél, hogy kiveszőben van belőle a gyermeki naivitás. Tizenhét évesen így fogalmaz: „Nagyot nőttem a forradalom alatt, igazi felnőtt lett belőlem. Örülök neki. Csak az a baj, hogy mogorva, ingerlékeny lettem. Talán elmúlik majd, ha idősebb leszek. (...) Több mint tíz kilót fogytam. A szoknyám alá ruhákat gyömöszölök, máskülönben leesnének rólam. Olyan feltűnően sokat fogytam, hogy az emberek azt mondják, szerelmes vagyok."

Az 1918-as évben, a szovjet állam alakulásakor nagy a káosz Oroszországban. A II. Miklós cárhoz hű „fehérek” nem ismerik el a választásokon kisebbségben maradó forradalmi hatalmat. Az ország egy részét ők tartják ellenőrzésük alatt. A Volga-parti Caricin városa (később Sztálingrád, ma Volgográd) fontos csomópont, amelyet a fehérek meg akarnak szerezni. Sztálin kapja a feladatot, hogy a városból menekítse ki az élelmet és a fegyvereket, de ő fontosabbnak tartja a város védelmét. A hadműveleteket egy páncélozott vonatkocsiból vezényli. A vonaton berendezett főhadiszálláson mindvégig vele van titkára és gépírónője is. A vagon csillogó szalonra emlékeztet. Az előző tulajdonos, egy cigány énekes világoskék selyemtapétával vonta be a falakat Sztálin tiszteletére. A tizenhét éves csitri gépírókisasszony el van ragadtatva. Gyermekkora hőse a szovjet birodalom jövőjéért harcol. Feltétlen csodálattal tekint rá. Hamarosan viszonyuk lesz, és egy évre rá - miután Nágya az új családjogi törvénynek megfelelő korhatárt betölti - Moszkvában, az új fővárosban összeházasodnak. A minden felhajtást nélkülöző szerény polgári szertartás után még esküvői vacsorát sem rendeznek. A templomi esküvő gondolata pedig fel sem merül.

Az ifjú feleség boldogtalan a házasságban. Valójában akarata ellenére ment férjhez. A részletekről nővére, Anna naplóbejegyzései alapján értesülhetünk. Húga nem szerette igazán Sztálint. Nem szeretőjeként, hanem munkatársként kísérte őt Caricinbe. Apjuk, Szergej, aki szintén a vonaton tartózkodik, egyik éjjel lánya sikoltozására ébred. Amikor átrohan a másik hálókocsiba, ott találja Nágyát zokogva. Sztálin megerőszakolta. A dühös apa azzal fenyegeti a férfit, hogy megöli. Sztálin kúszva könyörög az apa lába előtt, hadd vegye el Nágyát.

Olga, Nágya anyja, aki egyébként kedveli Sztálint, minden erejével próbálja megakadályozni a házasságot. Sztálint lehülyézi, idiótának nevezi. Csak Nágya halála előtt derül fény ellenállásának valódi okára. „Soha nem nézte jó szemmel ezt a kapcsolatot, tudta, hogy lánya mélységesen szomorú" - emlékezik Szvetlana, a diktátor lánya.

Nágya végül beköltözik a Kremlbe. Hálája jeléül Sztálin az egész családnak felajánlja, lakjanak az egykori cári palotában. Így kerül az Allilujev család a hatalom fellegvárába, a legbelsőbb politikai körökbe, Lenin és a forradalom többi hőse mellé. A példás bolsevik család számára ez maga a beteljesülés.

A fiatal feleség, akinek az egész család hálás lehet az egzisztenciális emelkedésért, azonban utálja a Kremlt, ahol élni kénytelen. Második gyermekük születésekor - ahogy Sztálin hatalma egyre nő - nagyobb lakosztályba költöznek. Az egymás után sorakozó szobák ablakai előtt mélybarna, vaskos zsalugáterek. A sok bútor, a kanapék, az asztalok és a székek lábai közt rengeteg a kábel, épül Sztálin kiterjedt kommunikációs hálózata. Az őrök a legkisebb köhintésüket is hallják, tudják, ki mikor megy át egyik szobából a másikba. A lakosztály egyik fele Sztáliné, a másik a családé. Három szoba tele gyerekjátékokkal és pelenkákkal, hímzett párnákkal. Sztálin térfelén egyetlen helyiség, amely egyszerre hálószoba, étkező, könyvtár és dolgozószoba, hangulata egy ravatalozóé. Saját szakácsaik helyben, a szemük láttára készítenek minden ételt, mert Sztálin folyton attól retteg, hogy valaki megmérgezi.

A házasság első éveiben nem sok idő jut a lakás csinosítgatására vagy a hétköznapi örömökre. Az új rendszer a szakadék szélén áll. Egyszerre támadják a fehérek, a lengyel és az ukrán hadsereg, nem szólva a nyugati hatalmakról. 1921-ben, alig öt hónappal esküvőjük után, talán erőszak, talán közös akarat eredményeként megszületik első gyermekük, Vaszilij. A szülés után nem sokkal Sztálin beajánlja feleségét Leninhez titkárnőnek. Nyilván taktikai megfontolásból, hisz jól tudja, az alapító elvtárs sem örök életű. Nágya, belső információkhoz jutva, fontos szerepet játszhat az utódlásban...

Az új titkárnő hamarosan tényleg olyan információ birtokába jut, amely döntően befolyásolhatja férje karrierjét. Az agyvérzésen túlesett, félig béna Lenin egy halála után felbontandó levelet diktál a titkárnőnek. A levél címzettje a kommunista párt közelgő kongresszusának résztvevői. Lenin a levélben Sztálin eltávolítását szorgalmazza. Kifejti, hogy Sztálin túlságosan durva, pártjához nem lojális és igazságtalan. A politikai végrendelet felolvasásával egy időben Sztálinra nyilvános elmarasztalás vár. És Lenin akarata megfellebbezhetetlen.

Nágya nem tudja, mitévő legyen. Bolsevik elveihez akkor marad hű, ha Lenin titkát megőrzi, feleségként azonban kötelessége férjét értesíteni. A kommunista párt vezetésének ügye felülmúlja erejét. A korabeli orosz történelem két legbefolyásosabb figurája között vívódik. Végül Lenint árulja el, így Sztálin egérutat nyer. Mielőtt a *Politbüro* össztüzébe kerülne, Sztálin bocsánatot kér Lenintől. A nyilvános elmarasztalásra nem kerül

sor. Sőt Lenin 1924-ben bekövetkezett halála után Sztálin tudatosan személyi kultuszt emel elődje köré. Csak így formálhat jogot rá, hogy Lenin helyébe kerüljön.

Az új szocialista köztársaságot a világtól elzárt Kremlből irányítják. A bent élő kommunista vezetők népes családjukkal sajátos mikrotársadalmat alkotnak. Elveszítik a kapcsolatot a valósággal. A sok feleség, gyerek, após, anyós nem is sejti, hogyan nyomorognak kint az emberek, mindenestül lefoglalja őket elszigetelt, belterjes világuk ezernyi érzelmi vihara. A hangulat nyomasztó. Állandó a veszekedés a párok és házibarátok között, a nők oldják és kötik a szálakat, ellentéteket szítanak, és vitákat simítanak el. A két legfontosabb nő a palotában ez idő tájt Krupszkaja és Allilujeva. A bonyolult alá-fölé rendeltségi, zárt viszonyrendszer kikezdi a Kreml-lakók idegeit.

Nágya unatkozik. Depressziós. Sztálin azt veti felesége szemére, hogy túlságosan titkolózó. Nágya az egyik legfiatalabb a Kremlben, körülötte szinte mindenki ötven év feletti, bizalmatlan és gyanakvó. A fiatalasszony színesebb életre vágyik. Tanulni szeretne. Párja az egykori szenvedélyes forradalmárból keménykezű vezető lett. Nágya fuldoklik, a férfit, akivel együtt kell élnie, párttársai is nehezen viselik. Ilyen körülmények közé születik 1926-ban második gyermekük, Szvetlana.

Sztálin már nem udvarol feleségének, helyette anyagilag igyekszik kárpótolni őt. Nágya mindent megkap, amiről szülei még csak álmodni sem mertek volna. Ám ő mégis régi ruháit hordja - talán fiatalsága iránti nosztalgiából. Elvei ellenére cselédek, dadusok, szakácsok ugrálják körül fullasztó aranybörtönében. Egy sóhajára megfőznek neki bármit, örökös tiszteletjegye van a mozikba, színházakba. Férje ritkán kíséri el - igaz, néha még teljesíti kislányos kívánságait, például nyitott limuzinokon kocsikáznak Moszkva-szerte. Sztálin legkedveltebb márkái a Buick, a Rolls-Royce és a Packard; Nágya örül, ha kiszabadulhat.

Nyaralásaik luxusszínvonalúak. Általában a Fekete-tenger partjára, a Krím félszigetre vagy Grúziába mennek, ahol a Politbürónak rengeteg dácsája és szanatóriuma van. Sztálin legszívesebben Szocsiba jár, kedvenc dácsája egy verandával körbevett faházikó a dombtetőn, ahonnan belátni a tájat és rá lehet látni a többi elvtárs - például Molotov és Vorosilov - nyaralóira. Míg Sztálin úr vadászik, neje teniszezik. A baráti társaság egyik központi figurája a szellemességéről híres Molotov. Sztálin az

elvtársait és azok családját a folyópartra viszi autóján, ahol tábortüzet raknak, piknikeznek, énekelgetnek.

Hasonlóan könnyed a hangulat az egyre népesebb Kremlben is, amely Sztálin idején zsivajgó faluvá duzzad. A bentlakók szabadosan élnek. Sztálin jószomszédi viszonyt ápol több párttársával: Kaganoviccsal sakkozik, a Mikojan családdal filmvetítésekre jár, másokkal rendszeresen együtt vacsorázik. Ebben az időszakban Sztálin jókedvű, barátságos, figyelmes: „Milyen szép idők voltak! - írja Vorosilov felesége a naplójában. - Micsoda egyszerű, kellemes, baráti kapcsolatok!"[14]

Nágya az egyetlen, akitől Sztálin eltűri az ellenvéleményt, és aki képes meglágyítani a kommunista diktátor kemény szívét. A határozott fellépésű feleség felemeli a hangját, ha férje intézkedéseit igazságtalannak érzi. Egy funkcionárius elbocsátása kapcsán például így fordul Sztálinhoz: „Nem lenne szükség hasonló módszerek alkalmazására a munkatársakkal szemben. Ez elkeserítő. (...) Tudom, hogy utálod, ha beleavatkozom a dolgaidba, de ebben az esetben úgy vélem, neked személyesen kellene az ügyet kézbe venned. Mindenki igazságtalannak tartja, ami történt." Nagy meglepetésre Sztálin hallgat az asszonyra: „Úgy örülök, hogy bízol bennem."

Sztálin személyes hatalmának növekedésével Nágyának újabb kivételes előjogok járnak, amelyek ellenkeznek elveivel. Az NKVD (Belügyi Népbiztosság, a szovjethatalom titkosrendőrsége) külön gépkocsit és testőrt bocsát a rendelkezésére. A nő mindkettőt elutasítja, mert busszal akar közlekedni, de ezt nem hagyják. Ez idő tájt kezd felsőfokú tanulmányokba, az előjogok miatt szégyenkezik diáktársai előtt. Végül a sofőr pár száz méterrel a moszkvai Ipari Akadémiától rakja ki, hogy úgy tűnjön, mintha gyalog járna. Ez még csak a kisebbik titok, legtöbb társának azt sem árulja el, hogy ő a nagy Sztálin felesége. Egy idő után - anyjához hasonlóan - szabadságra vágyik, saját életet akar. Huszonhárom évesen a *Revoljucija i kultura* (Forradalom és kultúra) folyóiratnál helyezkedik el, ahol - hiányos előtanulmányai dacára - figyelemre méltó szerkesztői kvalitásokról tesz tanúbizonyságot. Minden lehetőséget megragad, hogy eltávolodhasson a Kremltől, Sztálintól, a gyerekektől. A közös étkezések elviselhetetlenné válnak. Sztálin kutakodva figyeli minden rezdülését, nem titkol-e előle valamit. „A családjával Sztálin despota volt. (...) Lekezelő szótlanságba burkolózott, meg sem hallotta, ha felesége vagy fia kérdezett

valamit. Amikor ideges volt - ez gyakran megesett -, egész vacsora alatt meg sem szólalt, és megkövetelte, hogy mindenki más is némán egyen" - írja Bazsanov nyugaton kiadott memoárjában.[15]

Kevéssel második közös gyermekük születését követően a házaspár a Kreml hagyományainak megfelelően örökbe fogadja Sztálin és Kato fiát, Jezsovot, valamint Sztálin egyik fiatalkori elvtársának a gyermekét, Artyomot. Nágya jobban szeret a fogadott gyermekeivel foglalkozni, mint a sajátjaival. Könnyebben megtalálja velük a hangot, mivel már nagyobbak. Saját gyerekeivel roppant szigorú, szinte aszketizmust vár el tőlük. Sztálin viszont elnéző velük, engedékenysége szöges ellentétben áll Nágya gyermeknevelési elveivel.

Sztálin meglepő dolgokat művel a kicsikkel. A hagyományos grúz felfogás szerint a gyerekeket korán hozzászoktatják a mostoha kaukázusi körülményekhez. Buharintól ismerjük a következő történetet: „Tudjátok, mit csinált?! Nagyot szívott a pipáján, megtöltötte a száját füsttel, aztán kivette az egyéves babát a gyerekkocsiból és az arcába fújta az egészet. A baba sírt, kalimpált, de Koba csak úgy pukkadozott a röhögéstől."

Másik kaukázusi szokás, hogy a kisbabáknak egy-egy csepp bort adnak ujjhegyről. A nagyobbakat pedig már pohárnyi borral itatják. Sztálin azonban nem tartja a hagyományos mértéket, Vaszilij fiával bővebben kóstoltatja az alkoholt. A mérgelődő Nágyának pedig állandóan azt bizonygatja, hogy az alkohol ártalmatlan - „ugyan, maradj már, hiszen ez orvosság!" Vaszilij alig negyvenévesen alkoholizmusban halt meg.

Nágya egyre feszültebb. Ideggyengeség nyomait mutatja. A házasok között mindennaposak a durva szóváltások. Nágya anyját skizofréniával kezelik a kremlbeli orvosok. Sztálin, aki nem éppen tapintatos viselkedéséről ismert, az egyik veszekedés alkalmával ezt is felesége orra alá dörgöli:

- Te is skizofrén vagy! Egy hisztérika!

- Te meg paranoiás, aki mindig, mindenhol csak ellenséget lát! - vág vissza a feleség.

Sztálin egyre sűrűbben nyúl az alkoholhoz, éjszakákat mulat át cimboráival. Elképesztő mennyiséget képes inni. Nágya - aki soha egy kortyot sem iszik - szemet huny férje részegeskedései felett. Nőügyeit azonban nehezebben tűri. Sztálinnak több futó kalandja is van. Köztudott, hogy

viszonya van a Kreml fodrászkisasszonyával és nyaralójuk egyik pisze szobalányával. Imádja a pisze lányokat. Az a hír is járja, hogy a Kremlben lakó Lazar Kaganovics tizenhat éves lányát is ő ejtette teherbe. Nágya tombol. Lányuk, Szvetlana úgy emlékszik, hogy szülei közt ekkor már nincs testi kapcsolat. Külön alszanak, Nágya a hálószobájában, férje pedig vagy a dolgozószobájában, vagy egy félreeső kis szobában, telefonnal az ágya mellett.

A kimerült és csalódott Nágya Allilujeva 1926-ban kezdi feladni. Túl nagy feladat huszonöt évesen ekkora terhet hordozni. Elmenekül a Kremlből és gyerekeivel Szentpétervárra költözik. Új életet akar kezdeni. De Sztálint nem lehet csak úgy otthagyni. A faképnél hagyott férfi zaklatja, hívogatja. Megparancsolja neki, hogy költözzön vissza. Ráküldi az embereit. Nágya szeretne Ukrajnába áttelepülni. De végül rájön, hogy férje elől nincs hová menekülnie, így visszatér a palotába.

Közben Sztálin komoly összetűzésbe kerül Trockijjal, Zinovjevvel és Kamenyevvel. A húszas években kizárják őket a pártból. Nágya ellenzi az ellenfelek kíméletlen lesöprését. Lassan ráébred a hatalom valódi, kíméletlen természetére. Sztálin már nem bízik párttársaiban, ahogy benne sem.

1927-ben Adolf Joffét, a közismert trockista diplomatát öngyilkosságba hajszolják. Nágyát az eset mélyen megrendíti, elmegy a temetésére, ő is ott áll a Vörös Hadsereg leszerelt katonái között, akik hangosan éltetik Trockijt. Egyértelmű a közeledés Sztálin ellenségeihez. A meghasonlott fiatalasszony az elvhűség és férje között vívódik, de képtelen választani. Végül a vallásba menekül. Évek óta eltemetett vallásos érzülete szabadon tör felszínre, megtalálja az odaadást, a megbocsátást, a derűt, amelytől a sors eddig megfosztotta. Zaklatott lelke reménységgel telik meg. Olyan világba menekül, amely fölött sem férjének, sem másnak nincs hatalma. Sztálin ateistaként a vallás minden formáját mereven elutasítja. Talán Nágya ezzel is lázadni próbál ellene? Vagy dühíteni akarja?

Nágya a hitben visszanyeri lelki nyugalmát, de az elmúlt éveket visszahozni nem lehet. „Nágya öregebbnek tűnt a koránál, úgy negyvenévesnek. Fiatal nő idősebb férjjel - mégis: mintha egykorúak lettek volna... Nágya mélyen vallásos volt, templomba járt. Mindenki tudta. Ő megtehette azt is, ami a többi párttagnak tilos volt. (...) Lehetett rajta látni, hogy

bolond egy kicsit"[16] - emlékezik rá egyetemi társa, Galina Kravcsenko. A Kremlben megindul a pletykálkodás: Sztálin felesége bigott! Roppant kínos...

Nágya egyre többet betegeskedik, heves fejfájások gyötrik. Németországba, Karlsbadba küldik gyógykezelésre, testi és lelki felüdülésre. Berlinben átutazóban meglátogatja fivérét, Pavelt. Ottléte alatt súlyos hasi panaszok törnek rá, amelyeket egy korábbi terhességmegszakítás okozhat. A kor kezdetleges orvosi technikáját tekintve előfordulhattak kései komplikációk. Ezek inkább csak találgatások, de az biztos, hogy Nágya nem szívesen vállalt volna több gyereket a Kremlben.

Az 1930-as években az országban megkezdődik a földek kollektivizálása, amely szörnyű éhínségeket okoz. Sztálin mániákusan csak a feladatra összpontosít. Élete végén bevallja, túl kevés figyelmet szentelt feleségének, amit azzal magyaráz, hogy „annyira nagy volt rajtam a nyomás, rengeteg ellenségem volt. Éjjel-nappal dolgoznunk kellett."

A folyamat ekkor már visszafordíthatatlan. Nágya egyre inkább elszigetelődik a családjától. Huszonkilenc évesen üresnek látja életét. Nővére, Anna titkosrendőrhöz ment feleségül, aki közellátási népbiztosként pontosan átlátja a helyzetet: Sztálin őt küldi Ukrajnába a gabonabegyűjtésekre. Sógora hosszasan beszél az asszonynak arról, mi folyik valójában az országban, hogyan éheznek és halnak éhen emberek milliói. A sztálini politika az ukrán nép történetének legnagyobb katasztrófáját idézi elő: 1932-1933 között az ukrajnai *holodomor* (éhhalál) áldozatainak száma közel tízmillió. Nágya ekkor eszmél rá, hogy az ember, akinek az életét adta, kizsákmányoló, zsarnoki módon uralkodik az országon, rettentő terheket róva a népre. Illúziója utolsó bástyái is összedőlnek. Annát és férjét száműzik, mert beszélni mertek.

Utolsó tánc

Sztálin és Nágya számára az utolsó felvonás 1932. november 8-án este kezdődik. A Kremlben a forradalom 15. évfordulóját ünneplik. Mint minden évben, a fogadást most is Vorosilov, a katonai és flottaügyek népbiztosa szervezi. A rendszer minden vezetője jelen van. Kaukázusi módra féktelenül énekelnek és táncolnak.

Sztálin arra emeli poharát, hogy az állam ellenségeit sikeresen kiirtotta. Észreveszi, hogy felesége nem emeli rá poharát.

- Miért nem iszol?! - kérdezi támadó hangon, holott jól tudja, hogy Nágya soha nem iszik, és azt is tudnia kell, hogy felesége és Buharin elítéli az ukrán nép végzetes kizsákmányolását, az éheztetéseket. Mit szervezkednek ezek ellene? Csak provokálni akarják...

- Hé, te, igyál! - mordul rá Sztálin a makacsul hallgató Nágyára, és elkezdi dobálni narancshéjjal és cigarettacsikkel.

- Ne mondd nekem, hogy hé! - ordít vissza a feldühödő Nágya, akinél mostanra betelt a pohár. Feláll az asztaltól, és Sztálin pocskondiázása közepette elindul kifelé, miközben vissza-visszakiabál: - Pofa be! Pofa be!

- Micsoda ostoba... - csóválja a fejét Sztálin, mire egyik vendége, Bugyonnij megjegyzi:

- Én nem tűrném, hogy a feleségem így beszéljen velem!

Egyik legjobb barátnője, Poljana, Molotov felesége Nágya után szalad. Hajnalig beszélgetnek, miközben a gigantikus palota folyosóit róják. „Mindig házsártos velem, (...) és miért kell így flörtölnie?"[17] Vajon kinek tette a szépet Sztálin a fogadáson a politikai elit és a barátok szeme láttára? Lehet, hogy csak féltékennyé akarta tenni Nágyát Buharin előtt?

Minden bajok okozója Galja Jegorova, akinek a férje Alekszandr Jegorov, a Vörös Hadsereg vezérkari főnöke. Sztálin egész este Galjával táncolt, a fülébe pusmogott, az asztalnál is vele szemben ült le, sőt még hozzá is dörgölődzött! Egy filmszínésznő, aki hentergéseiről és kihívó ruháiról híres! És méghozzá hogy udvarolt neki! Kenyérgalacsinokkal dobálta, mint egy óvodás. Nágyát elönti a méreg. „Részeg volt, csak hülyéskedett!" - próbálja Poljana nyugtatni. Hát hogyan csavarhatja el a legnagyobb bolsevik fejét egy ilyen kikent-kifent luxuspipi?

Táncosnők, fodrászok, színésznők... Nágya büszke arra, hogy a Kremlben is természetes tudott maradni, és nem él ócska szépítő trükkökkel. Szürke ruhái egyszerű szabásúak, alakját elrejtik, ahelyett hogy kiemelnék. Szolid kendőket és magas nyakú, zárt blúzokat hord. Soha nem festi magát. Kivéve ma. Pont ma este döntött úgy, hogy változtat kicsit. Hosszú, vörös rózsákkal hímzett fekete ruhát visel, amit Berlinből hozatott. Szigorúan hátrafésült konty helyett csinos frizurája van, fekete hajába tearózsát is tűzött az Alekszandrovszkij-kertből. Sztálin mégis egész este levegőnek nézte.

A két barátnő közben Sztálinék kremlbeli lakosztálya felé kanyarodik. „Lecsillapodott - emlékezett vissza Poljana -, az akadémiáról és a munkába

állás lehetőségeiről kezdett beszélni." Poljana hajnalban a Potyesnij-palota bejáratánál magára hagyja Nágyát, és ő is visszatér saját lakrészébe, a Manyézs épületébe.

Nágya bemegy Sztálin dolgozószobájába a folyosó végén. Üres. Semmi kétség, férje nem jött haza az éjjel. Mikojan kül- és belkereskedelmi népbiztos beszámolója szerint Nágya ekkor felhívja az egyik Kreml közeli dácsát és megkérdezi az őrt:

- Ott van Sztálin?
- Igen.
- Kivel?
- Guszev feleségével.[18]

[Guszev kiléte homályos, valószínűleg a hadsereg egy tisztje. - *a ford.*]
Sztálin testőre, Vlaszik is megerősíti, hogy Sztálin egy hölgy társaságában távozott az estélyről, és az egyik dácsa felé vették az irányt. Nágya kitépi hajából a tearózsát és belép a szobájába. Az ágyon ott hevernek a kendők, amelyeket vacsora előtt izgatottan végigpróbált, és egy Mauser pisztoly is, amelyet elővigyázatosságból szerzett be: „néha olyan furán érzi magát az ember a Kremlben, olyan egyedül... csak egy őr van". Nágya búcsúlevelet ír férjének, tele szemrehányásokkal, majd eldördül a fegyver.

Sztálin soha nem kel fel 11 óra előtt. Hánykor jöhetett haza aznap? Benézett még a feleségéhez utoljára, vagy túl részeg volt hozzá? Már majdnem ebédidő van, amikor egy alkalmazott benyit Nágya szobájába. Az asszony holttestét az ágy lábánál találja vérbe fagyva. Szíven lőtte magát, a durranás zaját egy párnával tompította. Az alkalmazott a gyerekek dadusáért szalad. A két nő a döbbenettől megdermed. Hívják Pauker Károlyt, Sztálin magyar főtestőrét és a Kreml ügyeiért felelős Jenukidzét, aki Nágya keresztapja. Elsőként Jenukidze érkezik, majd őt követi pár perc múlva Molotov és Vorosilov. Megtalálják Nágya „borzalmas" levelét, amely később titokzatos módon eltűnt. Vlaszik állítása szerint az ágy mellett egy közismert Sztálin-ellenes személyiség, (az ekkor már bebörtönzött) Rjutyin programja is hevert. Ellenzéki iromány Sztálin feleségénél... Nágya csatlakozott azok táborához, akik felismerték, miféle szörnyűségek vannak készülőben az orosz néppel szemben. Hirtelen öngyilkosságával Nágya talán azt akarta elérni, hogy Sztálinnak bűntudata legyen. Nágya bátyja, Pavel is megérkezik bájos feleségével, Zsenyával. Az ebédlőben gyors megbeszélés. Fel kell ébreszteni Sztálint!

Amikor Sztálin belép az ebédlőbe, Jenukidze minden bátorságát összeszedve eléáll: „Joszif, Joszif! Nágya meghalt!" Sztálin azonnal felhajt egy pohár valeriánát, amit az orvos Nágya anyjának írt fel, aztán megy s megnézi a holttestet. Átnyújtják neki a levelet. Idegesen futja végig. „Tönkretett! (...) Nágya! Nágya... mekkora szükségünk lenne rád! Nekem és a gyerekeknek!"[19]

Nágya temetését barátnője, Buharin feleségének beszámolójából ismerjük. Mielőtt lezárnák a koporsót, Sztálin felemeli felesége fejét és megcsókolja. Minek azok a csókok, hisz teljesen kikészítette - gondolja Buharin. Mindannyian látták Nágya kínlódását a szép hímzett ruhában a tragédia estéjén. Sztálin még csak észre sem vette.

Egy héttel halála előtt a zaklatott Nágya egyik barátnőjének szörnyűségekről beszél. Születésétől fogva átok ül rajta, zokogja. Barátnője értetlenségére elmondja, hogy Sztálin legutóbb azt üvöltötte neki, hogy ő a lánya. Megkérdezte erről anyját, aki iszonyatos titkot közölt vele: születése előtt egy évvel két hónapon át viszonya volt Sztálinnal. Nágya gyerekként törvényes apjára, Szergejre hasonlított, így az soha nem kételkedett apaságában. Nem tudni, mi az igazság. Ám a tudat, hogy esetleg saját apja felesége lett, a depressziós nő lelkére végső csapást mért.

Nágya halála után Sztálin három napra a szobájába zárkózik. A gesztus nyilvánvalóan az áruló Nágya ellen irányul. A ravatalozáson többek szerint ezt mondta: „Úgy hagy itt engem, mint egy ellenséget." Tudjuk, Sztálin hogyan bánt az ellenségeivel: sem a temetésen, sem a felesége tiszteletére adott gyászmisén nem vett részt. Az első sokk után kijelentette, hogy visszavonul a hatalomból, ám ez sajnos nem így történt.

Egy ismeretlen asszony Jaltán

1938. november 2-án Pavel Allilujev, aki a Vörös Hadsereg páncélos alakulatainál a politikai munkát irányítja, feleségével, Zsenyával visszatér szabadságáról. Amint belép irodájába, döbbenten látja, hogy munkatársai eltűntek. Mindannyian Sztálin brutális tisztogatásának estek áldozatul. Pavel magyarázatot követelve felhívja Sztálint. Beszélgetésük részleteit

nem ismerjük. Pavel, amint lerakja a kagylót, összeesik és meghal. Az orvosok szerint szívinfarktus, kimerültség okozta halálát. Ám a család gyilkosságra gyanakszik. Pavel szálka volt Sztálin szemében, nem politikai okokból, egészen más miatt. Sztálin beleszeretett a feleségébe, Zsenyába. Ő az utolsó nő az életében, akire szenvedéllyel gondolt.

A Kreml gyanakvó, bizalmatlan légkörében Nágya halála után Zsenya áll hozzá a legközelebb. Egy színésznő. Szép, derűs, művelt, elegáns, aki - ha nem is helyettesítheti Nágyát - kitölti az utána maradt űrt. „Ugratta Zsenyát, hogy megint mennyire kigömbölyödött. Nagyon gyengéd volt vele. Miután rájöttem, rajtuk tartottam a szememet”[20] - jegyzi fel naplójába 1934 augusztusában Marija Szvanidze, Sztálin első feleségének nővére: azaz valószínűleg Sztálin és Zsenya ekkor már szeretők.

A szókimondó Zsenya bátran vállalja, hogy Sztálin több intézkedésével nem ért egyet, gyakran kritizálja döntéseit - megteheti, bizalmas kapcsolatban vannak. Zsenya Sztálin lelki támasza, mindent megenged neki. 1936-ban Zsenya perceket késik, amikor Sztálin bejelenti az új alkotmányt, de még ezt is elnézi neki: „Te vagy az egyetlen, aki el mert késni.” Sztálin és sógornője között afféle cinkos összetartás, szerelmi barátság alakul ki.

Amikor azonban férje meghal, Zsenya nem hisz az orvosoknak. Meg van róla győződve, hogy Pavel halálát mérgezés okozta. Sztálin első emberére, Lavrentyij Berijára gyanakszik. Ő irányította a tisztogatásokat a hadsereg vezérkarában. Férje halála után néhány nappal Berija ezzel a durva ajánlattal kopogtat Zsenya ajtaján: „Olyan kedves és szép vagy. Nem akarsz házvezetőnő lenni Sztálinnál?”[21]

Zsenya tudja, mire megy ki a játék. Berija amolyan kifelé szentesített élettársi kapcsolatot kínál fel neki. Tanácstalan: ha elfogadja, hivatalosan Sztálin szeretője lesz. Ismeri kegyetlen természetét, tisztában vele, hogy a legkisebb veszekedés is tragédiába fordulhat. Szeretné megkímélni magát a Szovjetunió vezérének dührohamaitól, ezért gyorsan férjhez megy egy régi barátjához, egy zsidó mérnökhöz. Sztálin elképedve veszi tudomásul az egyértelmű visszautasítást. Az arcátlan nőszemély még a gyász leteltét sem várta meg a házassággal! Bosszúja évekkel később, 1947-ben éri el Zsenyát. Berija meggyanúsítja azzal, hogy ő mérgezte meg a férjét, Pavelt. Az asszonyt deportálják és a legmostohább börtönkörülmények között tartják fogva. Csak Sztálin halála után szabadul, ám a sok szenvedéstől az asszony elméje elborul.

1946 nyarán, a háború kitörése óta először Sztálin vakációzni indul. Az utazására népes személyzet kíséri, akár egy uralkodót. Az úti cél Szocsi, de útközben több helyütt megállnak, hogy a vezér „találkozzon népével”. Mindenféle rendű és rangú pártfunkcionáriusok szállásolják el őket. A körútra Sztálint a házvezetőnője, Valecska (Valentyina Isztomina) is elkíséri. Az egészséges, erős, iskolázatlan asszony átlát a Sztálin körül fontoskodó talpnyalók hazugságain. A sztálini rendszer udvaroncai álszent módon igyekeznek leplezni Sztálin előtt az ország nyomorúságos helyzetét. Miközben az emberek a legalapvetőbb élelmiszerekben is hiányt szenvednek, a helyi vezetők lelkesen számolnak be a sikerekről, és a vendéget ajándékokkal halmozzák el. Közben a cselédek, sofőrök, alkalmazottak elmondják egymásnak az igazat. „Hogy volt pofájuk így átverni! És most bezzeg mindent az ő nyakába varrnak” - panaszolja a házvezetőnő.

Valentyina egy ideje mindenhová elkíséri Sztálint. „Az, hogy Isztomina Sztálin nője volt vagy sem, nem tartozik senkire - mondja Molotov élete végén. - Végül is, Engels is a házvezetőnőjével élt együtt!”

A kerekded, rózsás arcú, nevetős Valecskát mindenki szereti. Artyom, Sztálin nevelt fia így emlékszik rá: „Világos, barnás haja volt. (...) Amúgy semmi különös, se nem kövér, se nem vékony, de nagyon barátságos és mosolygós.”[22] A dús keblű, kék szemű Valecska tiszta és takaros; pisze orra különösen tetszik Sztálinnak. Egyszerű nő, már-már nyers. Éveken át engedelmesen szolgálja fel az ételt, a beszélgetésekbe soha nem szólna közbe. Mindig ott van, ha a Gazdának szüksége van rá. Talán mégis ő Sztálin számára az ideális nő. Az öntudatos Nágyával szemben ennek az asszonynak se politikai, se magánéleti ambíciói nincsenek: alázatos és gyakorlatias. Drámamentes kapcsolat, gondok nélkül.

Mielőtt Sztálin előléptetné házvezetőnőnek, Valecska a zubalovói dácsán szolgált szobalányként. A Kremlben ő tartja katonás rendben Sztálin alsóneműit, ingjeit, gondoskodik ételeiről és a háztartásról. Minden útjára elkíséri. Rajong érte. Sztálin pedig megbízik benne, és nagyra értékeli a gondoskodó házimunkát maga körül. Közeli elvtársait a gardróbba cipelve dicsekszik a ropogósra mosott, vasalt, patyolattiszta alsóneműkkel, Valentyina keze munkájával. „Olyan volt, mint egy kedves falusi asszony. (...) Nem volt túl formás, de kövérnek sem lehet nevezni. Sztvetlana is szerette” - emlékezik rá Szvetlana egyik barátnője.

Sztálin vacsoráin Valentyina szolgál fel kis fehér kötényében, de évekig nem tűnik fel senkinek. 1945 februárjában a jaltai konferencián is jelen van. A vezető politikusok nem is sejtik, milyen szoros kapcsolat fűzi a Szovjetunió első emberéhez. Sztálint a háború megpróbáltatásai legyengítik, legendás ereje fogyatkozóban. A szeretetteljes, egyszerű asszony mellett békésen éldegél, érzelmi viharok nélkül.

Alig tudunk valamit a nőről, aki több mint tizenöt éven át volt része Sztálin életének. Ez volt Sztálin életében a leghosszabb kapcsolat, amelyet mindvégig sikerült eltitkolnia - mindezt egy olyan miliőben, ahol a falnak is füle van. A Szovjetunió legegyszerűbb asszonya a világtörténelem egyik leghatalmasabb és legkegyetlenebb diktátora oldalán.

▲ Rachele Guidi

▲ Benito Mussolini

▼ Clara Petacci

▼ Margherita Sarfatti

◀ Inessza Armand

LENIN

▼ Lenin és Nagyezsda Krupszkaja

◀ Joszif Visszarionovics Sztálin

▼ Nagyezsda Allilujeva

▼ Jekatyerina Svanidze

António Salazar

▲ Jean-Bédel és Catherine Bokassa

◀ Catherine Bokassa

▲ Csiang Csing

Mao Ce-tung
és Ho Ce-csen

▼ Csiang Csing

▲ Nicolae és Elena Ceauşescu

CEAUŞESCU

Elena Ceauşescu és lánya ▶

◀ Adolf Hitler

HITLER

Eva Braun ▶

Maria Reiter ▶

Magda Goebbels

▲ Angelika Raubal

4

Salazar
Papnövendék a tilosban

„Hogyan vegyem elejét a nők tomboló szabadságvágyának, amely ma rohamosan terjed az egész világon? A nők annyira vágynak szabadság után, s olyan nagyon elszántak az élet örömeinek élvezetére! Nem értik, hogy a boldogságot nem az élvezetek, hanem a lemondás útján tapasztalhatjuk meg."

ANTÓNIO SALAZAR

A viseui szűz

Vörös démon a pályaudvaron

1905. október 5., Viseu. A vonat megáll a zuhogó esőben. A leszálló utasok között feltűnik António Salazar a nővérével, Martával és köszvénytől bicegő, szigorú édesanyjukkal, Maria do Resgatéval. A pályaudvaron Marta főiskolás diáktársa, Felismina várja őket.

António lépésről lépésre közelít a lány felé, mint aki nem akarja elriasztani. Megáll vele szemben és egy pillanatig csak nézi. Felismina tizenhat éves, a fiúnál két évvel idősebb. Magas, szép, szeplős lány, dús, vörös hajkoronával. Egy végtelennek tetsző pillanatig elmélyülten nézik egymást. Első látásra szerelem. „Ez az első találkozás a pályaudvaron életem romantikus időszakának kezdetét jelentette, s talán közös életünkét is"[1] – írja a naplójában Felismina. Izgalommal teli, meghatott sorok.

Akárcsak António, Felismina de Oliveira is szegény, sokgyermekes családból származik. Nyolc gyerek közül ő az ötödik. Anyja csendes, vallásos cselédasszony, apja a város egyik hivatali palotájának portása, aki mindig felmondatja gyerekeivel a leckét, és esténként az ágyban imádságokat tanít nekik. Felismina el sem tudna aludni az esti ima nélkül.

A kislány már korán érdeklődést mutat a költészet iránt, ezért - hogy tehetségét kibontakoztassa - szülei magániskolába küldik. Hiába ő a legjobb tanuló, osztályfőnöke mégsem kedveli. Felismina magas, karcsú, szeretetre méltó. A tanárnő kurta lábú, rövidlátó. A vörös haj gyanús, az ördögtől való - véli, ezért naponta megalázza, elfenekeli a kislányt, hol kézzel, hol vonalzóval.

Felismina maga is nehezen viseli külsejét. Egy szép napon úgy dönt, szembenéz a bajok forrásával, és tükör elé állva kibontja szigorú hajfonatait. Az elé táruló látványon maga is elámul: a vörös hajzuhatagot az aranyló napsugár szinte életre kelti, olyan, akár az izzó parázs. „Micsoda különös szépség... Szeretném, ha maga is látná. (...) Ma már tudom - de csak ma -, hogy forrt a vér az ereimben, és ez a forró vér költözött a hajam színébe is. A családban senkinek sem volt vörös haja. Fel kellett tennem magamnak a kérdést, honnan jövök." Lám, olykor még a hajszín is metafizikai kérdésfelvetéshez vezet!

A négy elemi elvégzése után Felismina a többi zsivajgó gyerekkel együtt az utcán nevelkedik. Megtanul verekedni, zabolátlan, lobbanékony természete a fiúk méltó ellenfelévé teszi. Úgy érzi, nagy dolgokra hivatott, máskülönben mi magyarázná állandó belső készenléti állapotát?

Felismina kilóg a családból. Legidősebb nővére, Herminia apáca akar lenni, beköltözik a Mária Szíve rendházba, ám édesapjuk megvakul. Herminia ezért dolgozni kényszerül, hogy segítsen a családot eltartani. Korábban varrónőnek tanult, így Portóban divatáruboltban szerez állást, apácaálmait azonban nem adja föl, csak éppen a húgán keresztül próbálja azokat megvalósítani. Ráveszi, hogy iratkozzon be az apácarend iskolájába, ahol az apácák magas szintű oktatásban részesítik növendékeiket - ingyenesen. A népszerű iskolában a 13 éves Felismina együtt tanul a jómódú viseui családok csemetéivel, akik sokat gúnyolódnak a toprongyos, örökké kócos lányon.

Tizennégy éves korában bukkannak fel első udvarlói. A sort egy tanár nyitja meg. A nagydarab, örökké feketében járó, rettegett matematikaprofesszorra diákjai az „óriás" gúnynevet ragasztják. Egyik nap, iskolából hazajövet Felismina léptek zajára lesz figyelmes. Valaki követi. Az „óriás" az, aki minden nap utánalopózik és ablakán keresztül leskelődik. Egyszer az utcán udvariasan üdvözli Felisminát, az viszonozza köszöntését. Több sem kell a férfinak! Elbújik, és sötétedéskor Felismina ajtaján kaparászik.

A lány a szobájába menekül. „Sírva fakadtam. Bűntudat gyötört, hogy akaratlanul is rosszra csábítottam. Nős ember volt."

Felismina az elsőáldozást misztikus beavatásként éli meg. Az apácák gyakran találják egy félreeső zugban félájult állapotban. „Szívemet sokszor olyan heves érzelmek öntötték el, hogy akaratlanul is zokogni kezdtem. Magam sem igen tudtam, miért." Érzelemkitöréseit a nővérek az elhivatottság jeleként értelmezik. Biztatják, lépjen be a rendbe, de a lánynak semmi kedve hozzá. Istennel való kapcsolatát földi rend nem szabályozhatja, vallásos érzülete nem tartozik másra. Jézusról áhítatos szeretettel beszél: „Ó, én Jézusom, nagyon akarlak szeretni téged, mindig, örökké és egyre jobban! (...) Emelj fel, kérlek, magad mellé!"

Ebből a vallásos áhítatból az ország zavaros politikai helyzete zökkenti ki. 1901-ben Európa egyik legmodernebb államára zaklatott időszak köszönt. A fél évszázadon át stabil alkotmányos monarchiában bal- és jobboldali pártok váltották egymást, most azonban a liberális köztársaságiak a szocialista párttal karöltve támadásba lendülnek I. Károly király ellen. A mozgalom vezetői, a Coimbrai Egyetem egyik szellemi csoportjából, a „hetvenes évek nemzedéké"-nek köreiből kerülnek ki. Gondolkodásukat a vallásellenesség, a tudománytisztelet és a Franciaországból érkező republikánus eszmeiség hatja át.

A századforduló éveiben egyre bizonytalanabb politikai légkör a radikalizálódást hozza magával, az ország a polgárháború szélére sodródik. A katolikus egyház attól retteg, hogy a vallásellenes politikai erők hatalomra kerülésével a rendeket kiutasítják az országból. Felismina sorsközösséget vállal apácáival: „Ne higgye senki, hogy egy ujjal is hozzányúlhat az én drága rendfőnök-asszonyomhoz! Csak a testemen keresztül! Annak idején az utcakölyköket seprűnyéllel tanítottam jó modorra, a szabadkőműveseket is elintézem... Csak egy pisztolyt adjatok!"

Felismina a Tanítóképző Főiskolán kezdi meg tanulmányait, ahol zárt, fekete ruhákban jár, haját kontyba fésüli. Szorgalmas diák, aki szívesen segít nála gyengébb diáktársainak. A főiskolán barátkozik össze egy északi faluból, Santa Combából érkező lánnyal, Marta Salazarral.

A papnövendék kikacsingat

Felismínának megtetszik Marta Salazar spártaisága és csillapíthatatlan tudásszomja. Megjelenését és életfelfogását is szigor hatja át. „Földig érő,

komoly ruhákat hordott. (...) Mindannyian úrinőnek kijáró tisztelettel vettük körül. Társaim közül talán ő kérte legtöbbször a segítségemet a tanulásban, szerényen odahívott: magyarázd el, kérlek!"

A huszonhárom éves Martának hiányzik Santa Combában élő családja. Felisminát és Martát összeköti a magányosságuk. A kiközösített vörös hajú lány és családjától elszakított vidéki társa hamarosan elválaszthatatlan barátnők lettek. Az 1905-ös tanévben Felismina lakótársként lakásába költözteti Martát. A költözködés napján barátságuk megpecsételéseként Marta egy kis láncot ajándékoz barátnőjének kereszt medalionnal, mondván, édesanyja küldte. Felismina csak évekkel később tudja meg, hogy a lánc aranyból van, és Marta a megtakarított pénzéből vette. Az ünnepélyes pillanatoknál jelen van Marta öccse, António is, akinek élete szintén fordulóponthoz ért: aznap lép be a viseui papneveldébe, ahol eddig külsősként tanult.

António Salazar 1889. április 28-án született, négy lány után. A család már türelmetlenül vágyott fiúra. Amikor sokévnyi várakozás után António megérkezik, édesanyjuk negyven-, a legidősebb nővér nyolcéves. A határozott Marta komoly szerepet vállal a kisebbek nevelésében. A szegényes falusi udvaron a gyerekcsapat együtt játszik. Az ügyes António fakanalakat farag a lányoknak a főzőcskézéshez, nővérein kívül más játszópajtása nemigen akad. Anyjuk, Maria do Resgate egy bárban dolgozik felszolgálóként, apjuk egy gazdag nemesi család, a Perestrelók szántóföldjén robotol.

Édesanyjuk Antóniót kitüntetett szeretettel veszi körül. A kemény fizikai munkában megfáradt, ízületi fájdalmaktól gyötört asszony a jobb jövő reményében ragaszkodik hozzá, hogy fia továbbtanuljon. A szegények számára ekkoriban a papi szeminárium a kitörési lehetőség, António tehát nem vallási meggyőződésből, hanem édesanyja akaratából kerül Viseuba.

Felismina és António találkozásával kezdetét veszi „egy nagy szerelem, amelyet (...), mondhatni, Isten akart". A kis tanítónő szombatonként elkíséri Martát a papi szemináriumba, hogy Antóniót meglátogassák. A túlzott szigor ellenére a bentlakó fiúknak folyamatosan a rosszalkodáson jár az eszük. António élvezetesen adja elő a csínytevéseket és az értük kapott büntetéseket. A fiú kitűnő történetmesélő, Felismina csak úgy issza a szavait. Amikor friss lekvárral és sült gesztenyével megérkeznek, António reverendában fogadja őket a kapuban. Kamaszosan romantikus találkozásaik egyikén a fiú egy levélkét csúsztat oda a szép tanítónőnek. Kíváncsi nővére hiába próbál belepillantani, öccse rendreutasítja: nem neki szól.

A levélben António közli, hogy a lányért kész otthagyni a papi hivatást, hogy családot alapítson. Felismina arcát elrejtve, pirulva elszalad. Néhány nap múlva újabb levélkét kap: „vajon mi az oka, hogy levelem olvastán elpirult, ahelyett hogy mosolygott volna rajta?" De válasz nem érkezik.

A szenvedélyes António kész lemondani a papi pályáról, de a lány úgy érzi, Jézustól rabolná el és vesztét okozná. Meglehet, Felismina túlságosan félénk, vagy túlságosan fegyelmezett és képes kordában tartani érzelmeit. „Igazság szerint vonzás és taszítás különös egyvelegét éreztem. Egyszerre volt bennem öröm és bánat. Ez a kínzó kettősség egész életemen át elkísért."

Salazar nem hagyja lerázni magát. Saját kézzel írt füzeteit küldi el a vörös szépségnek, amelyekben legtitkosabb vágyait osztja meg vele: „A szántóföldi munkából hitvesünk ölelő karjába hazatérni... Így változhat az egyszerű élet édenkertté. És ez a változás csak Magán múlik."

A fiú szavai a lányt a lelke mélyéig megérintik. Titokban ő is ölelő karjáról álmodozik, ám az ördög kísértésétől tartva próbál ellenállni. „Hogyan olvashatnám boldogan, minden keserűség nélkül ezt a vallomást? Hogyan hihetném, hogy egyetlen percig is bűntelenül lehetnék ennek a parasztfiúnak a felesége? Bár tudom, az igazi élet regénye várna rám..." A lány elbizonytalanodik, de továbbra is közönyt színlel.

Felismina vívódásairól mit sem sejtve António gyakran feljár hozzá. A szellemes, könnyed csábító egy másik házban lakó fiatal lánynak is csapja a szelet, hogy szerelmét féltékennyé tegye... De meg is kapja érte a magáét. Amikor megkérdezi Felisminát, hogy megérkeztek-e hozzá a füzetek, a lány a csomagot kézbesítő papnövendékről kezd áradozni. António sértetten jegyzi meg: „Úgy látszik, egyesek a postást többre értékelik, mint a feladót." A hiúságában sértett fiú más lányok felé kezd kacsintani. Felismina ekkor adja neki a „szívtipró" *(troca tintas)* becenevet, míg António úgy hívja őt: „Amor".

Idill a vidék magányában

Az iskolaév végén Marta meghívja Felisminát magukhoz vakációzni. Az izgatott lány életében először utazik egyedül. Szokás szerint fekete ruhát visel, kézitáskájában csak a legszükségesebb holmik: fehérnemű, blúz,

szoknya és kötény. Santa Combában a pályaudvaron senki sem várja. Nyugtalanság fogja el, amikor esernyőt lóbálva hirtelen feltűnik Salazar, és belekarol. A szülők és a négy lánytestvér családtagként fogadja Felismínát. A tizenhét éves Antonióra odahaza úgyszólván családfőként tekintenek.

Telnek-múlnak a napok, a fiú és a lány lassanként közeledik egymáshoz. Kéz a kézben sétálgatnak a mezőn. „Egy fiú, aki papnak készül! Egy fiú, aki annyival több másoknál intelligenciában és erényben! És mégis engem halmoz el gyengédségével! Örömmel töltött el a gyengéd figyelem, amellyel körülvett, bár ekkor még nem tudtam, hogy ez szerelem..."

António egyre rámenősebb. Egyszer Soares dos Pasos verseinek olvasgatása közben megragadja a lány derekát és erősen magához szorítja. Fütyül rá, hogy anyja ott varrogat mellettük. Hajnalban a bűntudattól gyötrődő lány - testén a fiú kezének nyomaival - ezt írja naplójába: „Micsoda szégyen! Micsoda ijedelem! Nem lehet igaz! És ráadásul ott hímzett mellettünk az anyja! Biztosan észrevette, csak úgy tett, mintha nem látná." Az igazsághoz tartozik, hogy a lány meg sem próbált az ölelésből szabadulni...

António még inkább felbátorodik. Egyszer, amikor Felismina éppen gyümölcsöt szed a kertben, elé térdel, elkapja a kezét és hevesen a szájához szorítja. Elbújnak csókolózni. Marta lépteire eszmélve szétrebbennek. Kár tagadni a nyilvánvaló igazságot. „Szerelemmel közeledett felém, amit én egyre növekvő szorongással vettem tudomásul. Ó, az édes érzések, amelyek elborítottak közelében... De közben ott volt bennem a félelem, a szomorúság. Egy olyan fiút szeretni, aki papnak készül!"

A falakon lévő családi fotókon Felismina egy álmodozó tekintetű kisfiúban Antonióra ismer:

- Miről álmodozott akkor?

- Hogy majd lesz egyszer valahol a világban egy olyan hölgy, mint maga.

- Ó...

- Miért mondja mindig azt, hogy ó? - A lány válasz nélkül hátat fordít neki.

Egész nyáron az édenkertben érzik magukat, ártatlan flört és szent bűnbeesés között. Felismina legidősebb testvére, Herminia - aki régóta féltékenyen figyeli a két fiatal közeledését - megelégeli az idillt, és levélben hazaparancsolja a húgát. António búcsúzóul elviszi még Bucacóba, amelynek páratlan botanikus kertjét a XVII. századtól pápai dekrétum védi. A kis csapat - Felismina, Marta, António és egyik barátjuk, Abel - egy kaukázusi fenyő és egy libanoni cédrus között telepszik le. „Ebben a csodálatos környezetben valóban azt éreztük, Isten szeretete tölt be mindent. Mintha pelyhes szárnyai súroltak volna bennünket." Salazar lehiggadni látszik, mint aki megadja magát az isteni hívásnak: „...hagytam magam eljegyezni az örökkévalósággal".

Felismina, Viseuba hazatérve, büntetésből egész szeptemberben hímzést tanul a ferences rendi nővéreknél. „Zokogtam... Az elveszített boldogságot sirattam, amelyben kis ideig részem lehetett. Azt hittem, örökre elveszítettem."

A hit erejével a bűnös érzékiség ellen

1906. október 5-én Salazar visszatér a papneveldébe, ahol Herminia levele fogadja. Salazar tud a sorok között olvasni, megérti, hogy mi érdekli valójában a féltő (vagy inkább féltékeny) nővért, és válaszlevelében siet eloszlatni aggályait: „Hazatér hát a kincse. Mindenki szívébe belopta magát. Úgy tér haza, ahogyan érkezett." Az üzenet: aggodalomra semmi ok, Felismina szűz maradt.

Év közben Salazar távolságtartóbb, Felismina egy kis eldugott hegyi faluba, Moura Mortába megy tanítóskodni. Verseket ír és katolikus lapokban újságcikkeket publikál, kollégái nagyra becsülik, látszólagos derűje mögött azonban - naplója tanúsága szerint - ott a szenvedés. Hiányzik neki a fiú. „Kegyelem, kegyelem, Uram, és megígérem, hogy nem rabolom el tőled őt." 1907 húsvétján kérése meghallgatásra talál. Virágvasárnap a templom középső hajójában, a szeminaristák barkaszentelő körmenetében meglátja őt. António odalép hozzá és egy barkaágat nyújt neki.

A nyarat Felismina újra Santa Combában tölti. António kedves, gyengéd és figyelmes, ám az idillnek gyorsan vége, nyakukon a szeptemberi iskolakezdés. Felismina visszatér a hegyekbe. Irigy nővére újra figyelmezteti Antóniót, hogy Viseuban mindenki róluk pletykál, és felszólítja, hogy vessenek véget a kapcsolatnak. A papnövendék finoman adja szerelme tudtára, mi folyik a hátuk mögött: „Egy pásztor és egy pásztorlány nagyon szeretik egymást, de a pásztorlány családja ellenzi szerelmüket."

Eközben a portugál uralkodói dinasztiára sötét időszak köszönt. 1908. február 1-jén Dom Carlos királyt és fiát Lisszabonban republikánus merénylők meggyilkolják. Az elkövetők feltett szándéka a monarchia megdöntése. A rendszer a végnapjait éli. Felismina az új uralkodó, Dom Manuel (II. Manuel) trónra kerülésekor Zelia álnéven verset publikál egy katolikus újságban. A *Haza* című vers az egyre militánsabb republikánusokkal szembeni ellenérzéseinek ad hangot.

Egy nap rémülten fedezi fel António nevét a felszentelésre készülő szeminaristák névsorában. Hát mégis pap lesz belőle?! Azon a nyáron, a Santa Comba-i vakáció alatt csupa érzékiség a kapcsolatuk. Amikor Felismina egy kőpad tetejére lép a kertben, és az ég felé nyújtózkodik, António szorosan elé áll: „Sóvárgó arca egy magasságba került a mellemmel. Éreztem, reszketni kezdek, de még mielőtt megérinthette volna, elkaptam a két kezét, s szorosan a magaméba zártam."

1910-ben Felismina Viseuba költözik, hogy a közelében lehessen, de egyre többet veszekednek. Egyszer az utcán találkoznak. António ibolyacsokrot szorongat. Vajon kinek szánja? Kitől van ilyen virágos jókedve? Kiderül, hogy António egyik osztálytársa nővérének is udvarol. Másnap Felismina a nővérével, Herminiával sétálva újra összefut vele. A kissé pityókás fiú kiválik diáktársai közül, hozzájuk siet, majd enyelegve előadja, milyen bájos Natalia de Suza, akinek udvarol. Herminia élvezi a helyzetet, nagyokat kacarászik, mire António váratlanul megkérdi tőle: „Esetleg meg is csiklandozhatom?" Felismina tombol mérgében - „kár, hogy olyan ronda..." - jegyzi meg Natalia de Suzával kapcsolatban.

1910-ben António Salazart már nemcsak a szép virágszálak hozzák lázba. Októberben kilép a papi szemináriumból és egyetemre megy. Az időzítés nem véletlen. Dom Carlost és a trónörököst két évvel korábban ölték meg, az emberek fellázadtak az elnyomó monarchiával szemben, amely João Franco miniszterelnök diktatúrájában öltött testet. Az új uralkodó, a tizenkilenc éves II. Manuel gyengekezű, nem tud rendet teremteni a politikai frakciók között, egyik kormány bukik a másik után.

1910. október 3-án kikiáltják az első Portugál Köztársaságot, António Salazart pedig felveszik Portugália legjobb egyetemére. Apját a befolyásos és köztiszteletben álló Perestrelo család utolsó sarja, António Xavier Perestrelo Corte Real győzi meg arról, hogy támogassa fiát a továbbtanulásban. „A fiad soha nem lesz elhivatott pap. Nem kellene erőltetni a szemináriumot. Okos gyerek, tanuljon tovább."

Coimbrában António Salazar szerény szobát bérel és új pártfogóinál, Perestrelóéknál étkezik. A csontos, sovány fiú sokat eszik, mohón, ahogyan azt a háziasszony, Maria Perestrelo el is várja tőle. Önbizalma sokat nő az arisztokrata család hatására, befolyásos barátai zárt ajtókat nyitnak meg előtte. A jó családok legtöbbjében akad egy-egy eladósorban lévő lány, a jóképű António sorra kapja a vacsorameghívásokat. Ahogy kitárul előtte a világ, megváltozik ízlése is, sötét ruhatárát felfrissíti, és elsajátítja a nagyvilági élet viselkedési kódexét. Egyre népszerűbb - s bár se vagyona, se nemesi címe -, a lányos anyák remek partit látnak benne. Salazar mágnesként vonzza a nőket. Az estélyek végén általában előkelő hölgyek társaságában andalog a parkok mélyén, a Mondego partján.[2]

Eközben Viseuban a hűséges Felismina nem felejti Antóniót. Szegény lány zavartan veszi észre, hogy a templomban a társai összevihognak a háta mögött. Vajon miért? Nem is sejti, hogy Coimbrában az emberek a „szívtipró" szerelmi hódításain csámcsognak.

Az egyetemen a konzervatív és republikánus diákok közeledése tapasztalható, miközben a katolikusok próbálják felvenni a harcot az egyre terjedő antiklerikalizmussal szemben. António az egyetem tanárai és hallgatói részvételével 1912-ben alakult Kereszténydemokrata Akadémiai Központ tagjaként számos támogató barátot szerez. A vitákon és tüntetéseken gyakorta látni az egyetem történelemprofesszora, Manuel Gonsalves Cerejeira (Lisszabon későbbi bíborosa) társaságában. Salazar ekkor 25 éves. Jó megjelenésű, vonzó fiatalember, sovány arcában mély szemek ülnek. Kis idő múlva a portugál politikai elit egyik reménységeként tartják számon.

Eljön a nyár s vele a szokásos találkozás a családi házban. Felismina mindent egy lapra tesz fel. Egyszer séta közben António kezét a saját derekára fonja, ám a fiú közömbösen kivonja magát és előresiet. „De akkor... Talán mindent elfelejtett? Akkor én is elfelejtek mindent, már csak a büszkeségem miatt is." A következő három évben Felismina nehéz időszakot él meg. Érzelmi kudarcaiért Istent okolja. Talán nem ő játszadozott szívével, amikor egy kispapot sodort az útjába? Imádságai őszintétlenek. A templomi prédikációkban sem hisz. „Elborzasztott a tengernyi

hazugság. Képtelen voltam a szentbeszédekre figyelni." Hite helyén nyomasztó űr tátong; lelki útvesztőbe kerül.

Hogy gyógyírt és feloldozást nyerjen, elmegy gyónni, de már első mondatával megrémíti a papot: „Eljöttem, itt vagyok, de nem hiszek benne." Akkor miért jött? „Mert még mindig azt gondolom, a hit a boldogság egyetlen forrása a földön." A pap szeretné tudni az eltévedt bárányka nevét. Amikor Felismina elárulja, az egyház embere kitessékeli a gyóntatószékből. Viseuban mindenki tud az egykori szeminaristával folytatott bűnös viszonyáról - a szaftos pletykákat elsősorban saját nővére, Herminia terjeszti.

Felismina olyan erővel vájja saját húsába körmeit, hogy kiserken a vére. Talán saját magát akarja büntetni, talán láttatni akarja a világgal, mennyire szenved. Gyötrelmei 25 éves korában, 1912-ben, egy nyári éjszakán elviselhetetlenné fokozódnak. Szörnyű vízió ébreszti álmából: az ablakon belép a halál, hogy magával vigye, és csak arra vár, hogy újra elaludjon. „Nincs Isten, nincs Isten" - suttog a fejében egy hang. Kirohan a szobájából. Öngyilkos akar lenni. Nagynénje téríti magához. Másnap reggel a tükörbe nézve úgy érzi, egyetlen borzalmas éjszaka alatt éveket öregedett.

Nem sokkal ezután találkozik António egyik barátjával, akinek megvallja, hogy többé nem hisz Istenben. A barát csodálkozva megjegyzi: úgy tűnik, António is éppen most vált hitehagyottá.

Salazart ez idő tájt valóban már csak a csábítás tízparancsolata izgatja. Semmitmondó levelet ír Felisminának, amire ezt a választ kapja: „Örökre megtiltom magának, hogy valaha is az utamba kerüljön." Mindent vagy semmit; langyos vízről szó sem lehet. Másnap meglepve olvassa Salazar következő levelét, amelyben azt kérdezi, szereti-e még. „Leveleink elkerülték egymást. Még aznap küldött egy másikat, amikor én már elküldtem neki a szakítólevelem. Ha egy nappal korábban megkapom, talán minden másképp alakul."

1920-tól António már közgazdaságtan-professzor a Coimbrai Egyetemen. Karácsonykor ismét találkoznak Santa Combában, ahová Felisminát ezúttal Salazar megrendült egészségű, hetvenöt éves édesanyja hívja meg, a lány ideje nagy részét vele tölti. Egy barátnője árulta el neki, hogy Maria titokban mindig is szerette volna, ha a fia Felisminát veszi el feleségül, de soha nem beszélt erről.

Egyik este António és Felismina a parókiára hivatalosak vacsorára. Kénytelen-kelletlen elmennek. António kisfiúsan rosszalkodik az asztalnál: a Felismina tányérjáról elcsent kenyérdarabkákat szétmorzsolja, a húsdarabokat szétcincálja. „A kenyér- és húsdarabokon élte ki magát, mert nem érinthetett meg."

1922-ben újra eljön az örökös nyári szerelmi felvonás Santa Combában. Salazar édesanyja ekkor már nem él. Egyik reggel Felismina a kert lugasába telepszik egy könyvvel. Kisvártatva megjelenik António. A lányt zavarba ejti az édeskettes, feszengve próbál társalogni. Addig-addig fészkelődik a padon, míg lehuppan a földre. António odaugrik, hogy felsegítse, de ő ellöki. Miközben próbál felkászálódni, egy kiálló szög megkarcolja és vérezni kezd. Próbálna elszaladni, de António útját állja, megfogja a kezét és zihálva néz rá, mozdulatlanul, kipirultan. „A száján mosoly. A szemében, ó, a szemében... nem tudom, mi volt a szemében. Az első pillanatban úgy értelmeztem: szerelem. A másodikban: a csábítás puszta vágya."

A jelenetnek ezúttal sincs beteljesülése, holott rég nem gyerekek már. Salazar 33 éves, Felismina 35. Az évek telnek-múlnak, egyre ritkábban találkoznak, António érzelmei lanyhulnak, az elutasítás dicsfényével bevont Felismina azonban továbbra is őt szereti. Közben Salazar rendületlenül tör a hatalom felé. 1928 áprilisában Felismina már a frissen kinevezett pénzügyminiszternek címezi levelét: „Szokásomhoz híven most is el kell mondanom, hogy nem felejtettem el Önt. Különösen ma s holnap nem. (...) Megtartom emlékezetemben a kettőnk barátságát, ezt a mi Urunk által áldott barátságot, mely a maga esszenciájában finom illatpermet szívem számára."

Salazar titkosügynöke

Igazság szerint a sok visszautasításnak köszönhetően az „illatpermet" lassan elpárolgóban van, de Salazar mégis ápolja a kapcsolatot egykori szerelmével, ügye szolgálatába állítva őt. Felismina hamarosan az Új Állam (Estado Novo) legnaprakészebb informátora. Amikor 1932-ben Salazart megválasztják kormányfőnek, a nő már a viseui politikai élet befolyásos személyisége: nőként ő kap először iskolai szakfelügyelői címet. A hatóságok csak az ő beleegyezésével intézkedhetnek, fennhatósága az egész régióra kiterjed. Salazar gyakran fordul hozzá tanácsért,

napi szinten leveleznek. Felismina mindent elmesél, amit gyanúsnak talál - márpedig megszállott alkatából fakadóan sok minden nincs ínyére. Például azt is nehezményezi, hogy a környék minden iskolájába kifüggesztik António Óscar Carmona tábornok, Portugália köztársasági elnökének arcképét. Felháborodott hangú levelet ír imádott Antóniójának: „A saját szememmel láttam! Belépek az iskolába, és felháborodva kell látnom, hogy az ő képe is ki van rakva a magáé mellé. Micsoda méltánytalanság! Hiszen tudjuk, hogy a köztársasági elnök úr aztán mindenfelé manőverez, és csakis a maga portréja szimbolizálhatja a valódi, autentikus nemzeteszményt."[3] A megkeseredett, bosszúszomjas Felismina azon kevesek közé tartozik, akiknek van bátorságuk nyíltan kritizálni a kormányt. Az oktatási minisztériumot is bírálja az oktatás színvonalának hanyatlása miatt.

A miniszterelnök nagyra értékeli segítségét és biztatja, szolgáltasson neki még több információt. Így válik Felismina a salazari ideológia - Isten, haza, család - legvehemensebb propagandistájává. 1933-ban Salazar új, korporatív szellemiségű alkotmányt ad ki. Az autoriter irányítás alatt megszűnik az egymással rivalizáló pártok többszínűsége, a politikai pluralizmus. A köztársaság intézményrendszerét lesöprik a színről.

Az új rendet elszántan védelmező Felismina számára Salazar egy félisten. Munkatársai úgy tartanak tőle, mint a tűztől. Felismina dühét először egy portói szakfelügyelő kollégája, Garcia Domingues vonja magára. Domingues csatlakozott Francisco Rolão Preto kékingeseihez, ahhoz a szélsőjobboldali militáns mozgalomhoz, amely az Új Államot (Mussolini feketeingesei példáján) saját hadseregével akarná megvédeni. A kolléga talán provokálni akarja Felisminát azzal, hogy eldicsekszik vele, már több börtönt is megjárt. Amikor újra bebörtönzik, levélben kéri Felisminát, járjon közbe érdekében Salazarnál. Felismina azonban nem töri magát a férfi kiszabadításáért: „Garcia Domingues rács mögött van. Aljube (lisszaboni börtön), hármas cella, politikai okok. Három napja hosszú levelet írt nekem (előtte soha nem tett ilyet), amelyben olyan dolgokról beszél, amelyekből egy árva szót sem értek, de nem is akarom megérteni. Magasröptű filozofálás, ami nem jó másra, csak hogy az őrületbe kergesse az embert. Amellett, hogy Domingues őrült, ráadásul még agyafúrt is. Hajbókol az okosságom előtt, és közben úgy tesz, mint akit kellemetlenül érint, hogy börtönben ül."

Viseu „szeme" elől senki nem bújhat el. Felismina mindenkiről jelentést tesz, még a magas beosztású hivatalnokokról is. „A rendőrkapitány éjjel él, hajnalig tivornyázik. Bizalmas kapcsolatban áll az állam ellenségeivel, kész letartóztatni azokat, miután (összejátszva velük) figyelmeztette őket" - írja Antóniónak. A rendszer fő ellenségei a mulatozók, a kéjsóvárok és elsősorban a kommunisták. „Biztosan tudomása van arról, hogy itt nem mennek jól a dolgok. Egyik szektorban sincs igazi tekintély, figyelmen kívül hagyják a vezetést, a terep az ellenség kezén van. Tegnap azt mondta nekem valaki, hogy Viseu az ország harmadik városa, amelyet a kommunisták megnyertek maguknak. Nem lepett volna meg, ha azt mondják, az első."

Felismina valódi érzelmeit könyörtelen patriotizmusba csomagolja. Salazar hálája jeléül egyre nagyobb hatalmat ad neki. Felismina sok helyre ellátogat, amivel csak szaporítja ellenségei számát. Már nemcsak Viseuban, de a környező városokban is gyűlölik. Időnként próbálja felidézni fiatalkori emlékeiket Salazarnak: „Hadd szóljak most az én jó barátomnak szabadon, szívből, s hadd idézzem fel fiatalságunkat, mi oly messze van már. Most, hogy mindketten elértük eseményekkel teli életünk fél évszázadát, az emlékezés fájó. Az, aki emlékezik, már nem tud többet mondani a dolgokról. Talán mert úgy érzi, nem hallgatják meg. Emlékezni... Emlékezni azt jelenti, hogy gyorsabban öregszik az ember..."

Felismina feláldozta magát Salazarért. Ő volt szeretete egyetlen tárgya. António sem házasodott meg soha életében, igaz, házvezetőnője unokahúga, Micas szerint egy időben feleségül akarta venni Felisminát. „Egyike volt azon nőknek, akik a legnagyobb hatást gyakorolták rá. Ő volt az első szerelme."[4] És ezt az első szerelmet még sok követte. Nagyon sok.

A Hotel Borges hölgyvendégei

Nőgyűlölő vagy embergyűlölő?

António Salazar soha életében nem házasodott meg. Három és fél évtizeden át egyedül állt Portugália élén. A tudatos propagandának köszönhetően az a kép alakul ki róla, hogy valóságos aszkéta, aki hazáját tekinti hitvesének, nincsenek e világi vágyai, és bűntelen életet él. Salazar senkivel nem hajlandó megosztani hatalmát és kompromisszumot kötni -

még Felismina kedvéért sem tenné, aki pedig mindent föladna érte. A családi fészek utáni vágyon végül fölülkerekedik a hatalom utáni vágy, az „államérdek". Salazar persze nem mond le a szerelmi kalandokról, de kínosan betartja a saját magának felállított alapszabályokat: nem szabad elköteleződni és az irányítást a nőknek átengedni.

Személyisége csupa ellentmondás. Rajong az európai kultúráért, de utazni nem szeret: hosszú kormányzása alatt Portugália egyetlen gyarmatára sem látogat el. Ő az ország teljhatalmú vezetője, megrögzött antidemokrata. Papnak tanul, de szabad szerelmet gyakorol; militarista, de nem háborúzik; monarchista, de köztársaságot épít. Hosszú évtizedeken át tartó hatalomgyakorlása során minden ellene irányuló puccskísérlet és merénylet sikertelenül végződik.

Mussolinitől eltérően a portugál vezér nem hivalkodik testével, kerüli a fotózást, szereplései előtt még egy kis sminket sem enged magára kenni. Beszédeit egyhangú, monoton hangon olvassa fel, lényét visszafogott szemérmesség jellemzi, a tömegek nem őrjöngenek érte.[5] Ő máshogy hat, mint a többi diktátor. Tudja, hogyan kell manipulálni az embereket, nőket és férfiakat egyaránt. Hódításaiban a különleges nők kegyeit keresi.

Kevés barátja van, azokat is távolságtartóan kezeli, mert nem szereti, ha befolyásolják vagy érzelmileg zsarolják. Egyik papnövendék barátja, Mario de Figueiredo szerint Salazar hiúságból nem lett soha szerelmes, félt attól, hogy nevetségessé válik. „Soha nem azt mondta, amit vártak tőle, és nem hagyta, hogy érzelmei uralják. Ha adott egy darabot a szívéből, igyekezett gyorsan visszavenni azt." Ezt a képet a házvezetőnő unokahúga, Micas is megerősíti róla: „Köztudott, hogy Salazarnak sok nője volt, de amikor a dolog kezdett komolyra fordulni, eltaszította őket magától." Az, hogy Salazar nem kötelezi el magát véglegesen, korántsem jelenti azt, hogy csak felszínes szerelmi ügyei lennének, sőt épp ellenkezőleg: partnereivel valóságos románcokat él meg. Élvezi az intellektuális társalgásokat, a szellemi összhangot, a cinkosságot, igényli a gyengédséget, a csak neki szóló figyelmet, ahogyan azt anyjától és Marta nővérétől kisfiúként megszokta.

Egy időben erős migrén gyötri, nem bírja a napfényt, naphosszat fekszik magányosan besötétített szobájában, lelki beteg, depressziós. Apátiájából csak az egyetemi professzori cím megszerzése zökkenti ki 1916-ban, amikor új státusának köszönhetően felpezsdül érzelmi és kulturális élete, és egymás után gabalyodik viszonyokba. Ha el akarjuk őt képzelni abban az időben, előkelő ifjút lássunk magunk előtt a coimbrai egyetemisták jellegzetes hosszú, fekete felöltőjében, kesztyűben, selyem nyakkendőben. Sűrű hajával, magas homlokával minden bizonnyal hódító látvány.

A tanár úr éhesen veti magát a nagyvilági életbe, színházba, hangversenyekre jár. A művészetek közül a zene érinti meg leginkább, így kerül kapcsolatba zongoristákkal és Gloria Castanheirával, a kiváló énekesnővel, aki szívesen mutatkozik az utcán, egyik kezében esernyővel, a másikban madárkalitkával. A lakásán rendezett próbákra és házi koncertekre Salazar is gyakran ellátogat, itt ismeri meg a kor egyik díváját, Maria Celestina Costa Alemaót, aki „mennyei hangon énekli" Scarlattitól *Az ibolyát*.

Gloriával zenei szenvedélyükben találnak egymásra. A hölgy kedvenc darabjait játssza neki, amit ő meghitt hangú levelekben köszön meg: „A csodálatos esték édes emlékére írok. A kedves meghittségben töltött esték emlékére, melyeket pazar muzsika andalító dallamában töltöttünk, a te jóságodnak (kifogyhatatlan jóságodnak) köszönhetően. Az aprócseprő mozzanatok, beszélgetéseink és kettőnk barátsága tüzes lelkesedéssel tölt el."

Kapcsolatuk egyre bizalmasabb, Gloriával mélyebb érzelmeit is megosztja. Elmondja neki, hogy gyakran kegyetlenül „fáradt és kimerült", és lassan nem ragaszkodik máshoz, csak az ő „ártatlan énekéhez". A nő vigasztalásul Henry Bataille verseskötetét küldi vissza. Fiatal barátja szenvedései láttán poétikus kijelentésekre ragadtatja magát: „Nem is sejtettem, hogy az élet rózsacsokrában ily rengeteg a tüske."

Gloria azonban nem António esete, még ha ezt nyíltan nem is mondja meg neki. „Mit akarsz, ő provokál, ő kezdeményez! Mégsem vagyok szerzetes!"[6] – védekezik barátja, Cerejeira bíboros előtt. Salazarra jellemző a skalpgyűjtő szenvedély, ezért akkor is táplálja a nőkben a reményt, ha érdektelenek számára. Ez motiválja Gloriával való kapcsolatát is, de szívesebben udvarol az unokahúgának, Maria-Laurának és tanítványainak.

Coimbrában, az egyetemen és a társasági körökben már azt rebesgetik, házasodni készül... Különben miért bővítette volna ki Santa Combában a családi házát? A harmincéves Salazart a pletykák szórakoztatják, hízelegnek neki. Gloriának írt levelében így viccelődik: „Tudod, időről időre megtudom, hogy éppen házasodni készülök. A barátaim olyan

határozottan állítják, hogy már-már magam is elhiszem. (...) Könnyen lehet, hogy nagyságos asszonyom egy szép napon házasemberként lát viszont, én pedig esküdözhetek, hogy nem én akartam, nem is tudtam róla! (...) A pletykák miatt néha kedvem volna az újságokban megírni: bejelentem a nagyközönségnek, és azon belül is a kapcsolataim iránt szenvedélyesen érdeklődőknek, hogy szabad vagyok! Nincs se menyasszonyom, se szerelmem, és még csak nem is flörtölök senkivel!"

Maria-Laura, a miniszter rajongója

Salazar tanár úr a családi birtokon töltött vakáció után vonattal indul vissza az egyetemre. Az állomáson feltűnik neki egy nő, aki - miközben leszállni készül a vonatról - őt bámulja. A gáláns António már ugrik is, hogy lesegítse. Tekintetük egymásba fúródik. A szép, zöld szemű arisztokrata hölgy nem más, mint Gloria Castanheira unokahúga, Maria-Laura Campos, akinek az apja, Eduardo Augusto bíró.

Maria-Laura édesanyja két évvel gyermeke születése után elhunyt, ám előtte barátnőjére, Maria Castanheirára, Gloria nővérére bízta gyermekét. Halálos ágyán arra kéri őt, ne hagyja kislányát magára, és menjen feleségül a lány apjához. A barátnő, eleget téve a különös kérésnek, nagyszerű neveltetést ad Maria-Laurának, aki művelt kisasszonnyá serdül, folyékonyan cseveg irodalomról, akár franciául is.

Maria-Laura Gloria lakásán találkozik újra Salazarral. A huszonegy éves lány érdeklődéssel fordul António felé, de szíve már foglalt: eljegyezte magát egy portói kereskedővel. Salazar életében először találkozik olyan nővel, akinél hiába próbálkozik. Hogy Maria-Laura elutasítását kiheverje, sorra habzsolja a kalandokat.

Híre megy, hogy az orosz zeneiskola egyik növendéke, a coimbrai hangversenyek üdvöskéje, Aline éjnek évadján operaáriákat énekel neki telefonon keresztül. Látva Gloria duzzogását, Salazar, aki egyetlen csodálóját sem akarja elveszíteni, e szavakkal siet megnyugtatni a nőt: „Bizton állíthatom magának, hogy a hölgy a zongora mellől nem a menyasszonyom és nem is kíván az lenni. (...) A szoknyája hosszát elnézve még csak zsenge leányka. Bár manapság nemigen lehet már semmi biztosat megállapítani a szoknyahosszból..."

A portugál lánykák szoknyáján kívül Salazart más is foglalkoztatja: például Coimbra árvaházában jelentős átépítési munkálatokat végeztet - Gloria anyagi segítségével. A közös jótékonysági akciónak azonban újra csak sértődés a vége, mert Gloria szerint António pökhendi módon köszöni meg az adományokat: „Lekötelez, de ez nem azt jelenti, hogy tartozom magának, vagy a dolog bármiben is befolyásol." A sértett Gloria a vártnál szűkmarkúbban támogatja. Most Salazaron a sor, hogy felhúzza az orrát: „Ehhez végképp nincs mit hozzáfűznöm, hacsak azt nem, hogy szívből kívánom, őnagysága engedje meg, többé ne zavarjam az én iskolás, közönséges kijelentéseimmel (...), hogy többé véletlenül se támadjon az a szerencsétlen és igazságtalan benyomása, hogy gúnyolódom Magán." Az 1918-ban megkezdett perlekedés levelezéseikben egészen 1956-ig eltart.

Salazart 39 évesen Mendes Cabeçadas autoriter kormánya pénzügyminiszternek nevezi ki. Átköltözik Lisszabonba. Pénzügyi reformjai végrehajtásához teljhatalmat kap. Keménykezű politikával visszaszorítja az államháztartási hiányt, aminek árát az elszegényedő középosztály és a munkások fizetik meg. Salazar az ország pénzügyeit erős kézzel irányítja, az állami kiadásokat radikálisan csökkenti, a fizetéseket befagyasztja, és megszorításokat vezet be a közigazgatásban.

Egykori szerelmével, Maria-Laurával pénzügyminiszterként találkozik újra, amikor az férjével, Eduardo Rodriguez de Oliveirával Lisszabonba költözik. Az asszony férjét egyik nagybátyja a Caterpillar vállalat lisszaboni leányvállalatának vezetésével bízta meg. Az üzleti életben ügyesen lavírozó nagybácsi a szoknyapecér Eduardóval azonban alaposan mellétrafál: őt ugyanis jobban érdeklik a nők, mint a gyárigazgatás.

Maria-Laura hét éve férjezett, ám gyermektelen. Szép vonásain az évek lassan felülkerekednek, de Salazarnak még mindig tetszik, talán luxusparfümje illata ejti rabul... Mindenesetre újra udvarolni kezd neki, és ezúttal révbe ér. António, az egykori papnövendék immár férjes asszony szeretője. Maria-Laura eljár António Duque de Loulé sugárúton lévő lakására, egy szűk, sötét ház földszintjére. Hamarosan már be sem kell jelentkeznie. A puritán lakást Salazar kérésére kicsinosítja, a nappali kanapéjára kispárnák kerülnek, rajtuk saját kezével hímzett, nyilakkal átlőtt szívecskék...

Maria-Laura később elmesélte Brito e Cunhának, Porto kormányzójának, hogy egyszer titokzatos csomagot talált szeretőjénél. Amikor António hazaért a minisztériumból, a szőnyegre térdelve közösen bontották ki a dobozt, amelyben egy lámpa volt, négy oldalán a négy napszakot idéző,

különböző színű üveglapok: a hajnal fehér, a délelőtt sárga, a délután narancs, az este kék. António azonnal szerszámokért szaladt, felszerelte, bedugta a konnektorba, az összes többi világítást lekapcsolta és azt kérte a nőtől, hogy hunyja be a szemét. A lámpát finoman úgy forgatta, hogy a napsárga essen szeretője arcára, s így szólt: „Maria-Laura, engedjük szabadjára teremtő képzeletünket! Képzelj magad elé egy paradicsomi tájat, és a közepébe saját magunkat... Éppen felkel a nap. Nem akarom megszabni a helyet, képzeld magunkat egy számodra kedves helyre! És most, ezen a helyen összeér a kettőnk képzelete."[7] Majd Salazar ugyanezt a romantikus rituálét minden színnel elismétli.

Mivel férje szemérmetlenül falja a nőket, Maria-Laura sem zavartatja magát, és nyilvánosan mutatkozik a miniszterrel. Egyszer, amikor a város szívében, a Chiado negyedben sétálva a férfiak utána fütyülnek, féltékenységből vagy spórolási hajlamból António ráförmed: „Maria-Laura! Nem gondolod, hogy túl sokat költesz divatos holmikra? Ha a feleségem akarsz lenni, úgy kell öltözködnöd, hogy ki tudjam fizetni a ruháidat!" A nő megtorpan és tetőtől talpig végigméri: „És honnan veszi, hogy magához akarok menni? Na, minden jót, maradjon csak a fukarságával!" - azzal faképnél hagyja.

Maria-Laura Sevillába utazik férjével, hogy a gazdag nagybácsinál töltsenek néhány napot. A kiruccanás során a házaspár kapcsolata megromlik, csúnyán összevesznek, Eduardo azzal vádolja a nőt, hogy több szeretőt is tart, mire Maria-Laura azzal vág vissza, hogy Eduardo még a vagyonát is a nőire herdálta, majd fogja magát, hazautazik és beadja a válókeresetet. Válását - amellyel anyagilag sokat nyer - Lisszabon Benfica negyedbeli nyaralójában piheni ki. Két hónap múltán újrakezdi viszonyát Salazarral.

1930-ban a pénzügyminiszter a karácsonyt családi körben tölti, de aztán siet Maria-Laurához. António naptárában év végén szeretője kézjegyével ellátva ezt a bejegyzést találjuk: *„Jobban, mint tegnap, és kevésbé, mint holnap."*[8] Egy csáberejében biztos nő bejegyzése. Maria-Laura mellesleg időközben újra férjhez ment, méghozzá az emlegetett dúsgazdag nagybácsihoz, csakhogy a pazar madridi rezidencián gyorsan rádöbben a jómód unalmára, és nászútjáról azonnal Salazar karjaiba repül.

A miniszter Lisszabon szívében, a Hotel Borges-ben bérel neki szobát, abban a negyedben, ahol a város elitje él: hírességek, aranyifjak, nagyvilági nők, divatdiktátorok. Aki valamit is ad magára, Luvaria Ulisses exkluzív boltjában vásárol kesztyűt, és francia parfümjét az Au bonheur des Dames parfümériából szerzi be. Ramiro Leão elegáns divatüzlete párizsi modelleket hozat, amelyeket a legügyesebb divatszabászok igazítanak át a portugál hölgyek ízlése szerint. A Chiado negyed nyomdáiból frissen kikerülő lapok híreit a finom úri közönség a Café Central asztalai körül tárgyalja ki.

1931-ben Salazar naptára újra csak Maria-Laura finom kézírásával zárul: „még mindig és mindig: jobban, mint tegnap, és kevésbé, mint holnap". A Hotel Borges-ben tett látogatások gyakoriságából ítélve szerelmük hőfoka egyre növekszik. 1932-ben ugyanaz a rituálé: december 31-én Maria-Laura írásban is megerősíti szerelmét és mérleget von az évről: „Mintha csak kisgyermekként ismételgetném imádságomat: semmilyen emberi lény nem birtokolhatja szívem... mert már a magáé, barátom."

Viszonyuk a következő évben is folytatódik, ám Salazar ekkor már miniszterelnök és vigyáznia kell jó hírére. Felívelő karrierjének árthat egy férjes asszonnyal folytatott viszony. Együttléteik megritkulnak. „Egy-egy hosszabb távollét olyan, mintha egy kicsit meghalnék" - írja neki Maria-Laura. 1933-ban a diktátor Salazar már az új alkotmányon dolgozik, ennek ürügyén még kevesebb időt tölt szeretőjével.

Kabinetfőnöke, Leal Marques az olasz fasiszta rendszer milíciáját tanulmányozva keres modellt a portugál politikai rendőrség felépítéséhez. A PIDE (Polícia Internacional da Defesa do Estado) megalakulásával Salazar olyan eszközt kap a kezébe, amellyel totális ellenőrzés alatt tarthatja a lakosságot. Megindul a hajtóvadászat a rendszer ellenségeire.

Salazar titokban továbbra is találkozgat szeretőjével, januárban például egy vasárnap délutánra van bejegyezve a Hotel Borges-i, mindössze kétórás randevú.[9] 1934-ben együtt szilvesztereznek. Ez utolsó szerelmi együttlétük. Maria-Laura Madridba hazatérve elkeseredetten írja naplójába: „Semmi nem szörnyűbb a távolságnál, a bizonytalanságnál. Micsoda kegyetlen fájdalom a szívnek." Vége szakad hát a négy éven át tartó szertartásos évbúcsúztatásnak, a zongoraművésznő unokahúga eltűnik a diktátor életéből.

1936-ban a spanyol polgárháború újabb fejezetéhez ér, novemberben a Luftwaffe bombázni kezdi Madridot, emiatt Maria-Laura férjével elmenekül a városból és Sevillában telepszik le. Salazar segít a férjnek hivatali

állást találni. Ügyes húzás, hogy a férjet lekötelezze, s közben kihasználja az alkalmat, hogy titkos megbízottját Spanyolországba küldje a leveleiért, a közös bűn bizonyítékait megszerzendő. Néhány évre rá kitört a második világháború.

A kígyós szerető

1934. július 27. Mintegy fél évvel a Maria-Laurával való szakítását követően a miniszterelnök naptárában ezt a bolti csomagolópapírra írt bizalmas levelet találjuk:

„Ki sem lépek a házból, azóta is csak várok. Találkozhatunk esetleg vasárnap? Olyan szörnyen sürgős volna! Annyi mindent szeretnék elmondani magának! Vannak dolgok, amiket csak elsuttogni lehet...

Emilia"

Újabb találka a Hotel Borges-ben. Az illető hölgy ügyel a diszkrécióra, nem szeretné, ha bárki felismerné. A 37 éves Emilia független, szabad nő, nem várja el Antóniótól, hogy elköteleződjön vagy bármit is ígérjen neki. Már kapcsolatuk elején tisztázzák, hogy csak annyit várnak a másiktól, amennyit kölcsönösen egymásnak megadni képesek. Megismerkedésük után nem sokkal Emilia kikotyogja egy színésznő barátnőjének, Teresának, hogy Salazar meghívta éjszakára a miniszterelnöki palotába. (Beszélgetüket mellesleg - tudtukon kívül - Teresa kilencéves unokaöccse, Luis is kihallgatja.) Másnap a barátnő kíváncsiskodására Emilia nagyot sóhajt: „Jaj, nagyon csalódott vagyok, ő is csak egy férfi (...), egyből a lényegre tért (...), nem sokat bajlódott az előjátékkal."

Emilia Vieira 1897-ben született egy portói nincstelen családban. Apja egy cipészmester, aki többször bonyolódott monarchisták elleni konspirációkba, így gyakran ült börtönben. A köztársaság hatalomra kerülésekor Lisszabonban telepedett le a Chiado negyedben, a Nemzeti Színház mellett, ahol jó üzleti érzékkel operaénekesek cipőinek készítésére szakosodott.

A családban három fiú és négy lány van, ez utóbbiak közül nem Emilia a legszebb, de ő a legéletrevalóbb, rátermettsége már-már pimaszsággal határos. Kamaszkorában zongoraórákat vesz, és a kor úri divatjának megfelelően franciául tanul. A színházi megrendelésekből apja jól keres, a család Estorilban nyaral, a portugál uralkodók pazar üdülőhelyén. Emilia itt tanul meg lovagolni, olykor az irigykedő úrhölgyek ámulatára Lisszabon belvárosán is végiglovagol. Több furcsa hóbortja is akad, bokszolni tanul, és imádja a polgárpukkasztó egzotikus táncokat.

Az első világháború előtt már apja alkoholista és nőzik, végül tönkremegy. A tizennyolc éves Emiliának a saját lábára kell állnia. Táncosnőként helyezkedik el dzsesszklubokban és luxusszállodákban, például az impozáns Hotel Avenida Palace-ban is ő adja elő a nyitótáncot, majd ő vezeti fel a vendégeket a táncparkettre. Táncpartnere évekig ugyanaz a fiatalember, ám nincs köztük kapcsolat, mert a fiú - Emilia szerint legalábbis - homoszexuális.

Emilia a szállodákban és tengerjáró hajókon fellépve rengeteg külföldivel kerül kapcsolatba, akik felkeltik kalandvágyát. Az első világháború végén, táskájában egy pisztollyal egyedül vág neki Párizsnak. A húszas évek Párizsában bohém életet él a Montmartre és a rue de la Gaité környékén. A művészvilágban ismeri meg az okkultizmust, kapcsolatba kerül a teozófiai társasággal, melynek tanításában hinduizmus és buddhizmus keveredik okkult irányzatokkal. Öt évvel később, Portugáliába visszatérve Emilia remekül kiigazodik a csillagképekben, és immár gyakorlott horoszkópkészítő.

Lisszabonban újra táncos mulatókban, éttermekben lép fel, de unalomüzésből olykor bekukkant a híres Club dos Makavenkosba is, amelyet idősödő gazdag férfiak és egyedülálló ifjú hölgyek látogatnak. Emilia - hogy minél hosszabban megtartsa csáberejét - naponta csodaelixírt kortyolgat, amelyet tojássárgájából kever ki cukorral és portóival. Mestere az érzékien csábító keleti táncoknak, fellépései során egyetlen ékszere egy kígyó, amelyet a Hold fázisa szerint hol a csuklójára, hol a nyakára teker. Versengő hódolóit szinte megbabonázza. A kígyón kívül botrányos kapcsolataival is sokkolja a közvéleményt. Leszbikus viszonya van többek között Maria Adelaide Lima Cruz festőnővel.

A zajos városi élet elől a lisszaboni São Paulo negyedben, a tengerparton bérelt villájába menekül, ahol fiatal szeretőit fogadja. Norberto Lopez joghallgatót és újságírótanoncot Lisszabonban az egyik mulatságon ismeri meg, ahol a fiatalembert táncpartnerének sorsolják ki. Hajnalig táncolnak, majd lovagja hozzáköltözik, és családja heves tiltakozása ellenére húsz évre ott is ragad. A spanyol polgárháború idején az újságírásnak

elkötelezett Norberto Madridba utazik, hogy haditudósításokat készítsen. A spanyol fővárost ekkor Franco szélsőjobboldali falangistái tartják rettegésben, mindennaposak az öldöklések, a tömeges kivégzések, az ellenállókra orvlövészek vadásznak. Emilia szívesen elkísérné, de Norberto ragaszkodik hozzá, hogy egyedül utazzon.

Közben Portugáliában a hatalom Salazar kezében összpontosul, egyre diktatórikusabb eszközökkel kormányoz. Titkosrendőrsége a politikai ellenfeleket kényszerkihallgatásoknak, kínzásoknak veti alá. A kémkedések, besúgások időszakában sokaknak nyoma vész. A parlament úgyszólván ellenzék nélkül működik, egyedül a kommunisták helyezkednek szembe a diktátorral, de próbálkozásaikat vérbe fojtják. Mindazonáltal Salazart sokan tisztelik, mert a szomszédos spanyol polgárháborús helyzettől sikerül függetlenítenie Portugáliát.

1936 karácsonyán Salazar Cerejeira bíborossal vacsorázik, majd az éj leple alatt Emiliához oson. Két éve ismerik egymást. A hölgy efféle levélkéket írogat neki:

„Magával akarok lenni (...), hogy újra és újra elmondhassam, mennyire hálás vagyok magának. Egyre növekvő hálámat, melyet az elmúlt évek során egy-egy gesztusával vagy tettével keltett szívemben, életét szépítő jókívánsággá varázsolom. Ez így van, volt és lesz mindörökké.

A maga örökké hűséges Emiliája, szíve minden gyengédségével"

Ha végigtekintünk Salazar eddigi nőügyein, látjuk, hogy mindig próbál valami hasznot is húzni kedveseiből. Emilia jövendőmondóként hajt hasznot, Salazar egy lépést sem tesz nélküle. Jól ismerve a férfi félelmeit, Emilia havonta küld neki részletes horoszkópelemzést:

„Éppen az idei év nap-bolygó mozgásait tanulmányozom, de nem tudtam még befejezni, ahogyan elterveztem. Kérem, amennyire csak tud, figyeljen az egészségére, és ne vonja meg magától a szükséges pihenést! Ha tud néhány percet szánni rám, kérem, hívjon fel ma délután három óra körül. Amint elkészítettem az elemzést, személyesen viszem el Önnek."

A második világháború egész Európán végigsöpör, de Salazar Portugáliája a semlegességet választja, aminek köszönhetően a háborús pusztítás

az országot elkerüli. Salazar sokáig fenntartja viszonyát az asztrológus hölggyel, akinek szeretőként nagy előnye, hogy irtózik az anyaság gondolatától (ennek érdekében még meg is műtteti magát). Emilia az évek múlásával éjszakai életét lassan feladja, a csodaelixír sem hat örökké... Úgy dönt, tisztes helyet vív ki magának a társadalomban, ezért férjhez akar menni, csakhogy Norberto Lopez, aki már egy évtizede a szeretője, hallani sem akar a házasságról. Összevesznek. Emilia otthagyja, és még ugyanaznap értesíti Antóniót, hogy szabad a pálya: „Hogy kettőnk viszontagságos története kissé egyszerűbb legyen, megsúgom magának, hogy szakítottam a férfival, akivel eddig együtt éltem. Most már bármikor felhívhat, amikor csak akar. Teljesen szabad vagyok." A levélben megemlíti anyagi nehézségeit, arra kérve a miniszterelnököt, járjon közbe érdekében a pénzügyminiszternél. Cserébe előnyös üzletet kínál neki: „Ha ajánlásomat aláírásával látja el, azt hiszem, jó szolgálatára lehetek. Van itt egy orosz származású zsidó férfi külföldről, aki egész éjjel egy portugál férfival beszélgetett. Gyanús." Felsejlik a Salazar-rezsimre oly jellemző besúgóhálózat, a gyanúsítgatás, az uszítás.

Norberto időközben beleun az egyedüllétbe, és elveszi Emiliát. A jósnő szappanoperába illő olcsó megoldással értesíti a miniszterelnököt: „Házasságkötésünket februárra tűztük ki, a kettőnk (maga és én!) megismerkedésének évfordulójára!" A háború végére Salazar házi boszorkánya már rendezett körülmények között élő tisztes asszony. Igaz, továbbra is készíti kétes jövendöléseit. 1967-ben a csillagok állása máris aggodalomra ad okot. Emilia szerencsétlen együttállást érzékel, a Bika jegyében rossz előjelek mutatkoznak, a Mars–Merkúr ellentét szerint csőstül jönnek a bajok a jegy szülöttjére. Emilia balesetveszélyre figyelmezteti. Salazar még ebben az évben súlyos balesetet szenved. A háza teraszán épp a nyugágyára készül leülni, amikor a tető leszakad. A férfi komoly fejsérülést szenved. Ezután azon sem csodálkozhatunk, hogy Emilia aszcendensre vonatkozó jövendölései sem derűlátók: „Gondok az anyagiak és a vállalt feladatok tekintetében. Az egészség megromlása. Esetleg gyászeset. Ez az együttállás gyakran jelzi a halál évét." Másnap Salazar rosszul lesz, éjjel kórházba szállítják, és agyvérzést diagnosztizálnak nála. Többé nem képes kormányzásra. Három évvel később, 1970. július 27-én halt meg. Halálát követően hűséges jósnője még húsz éven át praktizál a szakmában „Sibila" álnéven. Az érdeklődés hosszú távon garantált, annak

a *Capital* című lapnak a horoszkóprovatába ír, amelynek a férje, Lopez az igazgatója.

A párizsi szépség

A háború végén azonban Salazar még mit sem sejt arról, miféle sorsot tartogatnak neki a csillagok. Mindenki az erőtől duzzadó férfit látja benne, aki sikeresen állt ellen a háború fenyegetésének. A Chiado térre néző Hotel Borges-t még mindig szorgosan látogatja. 1945 egyik őszi délutánján szolgálati gépkocsija megáll a hotel előtt, a sofőr kinyitja az ajtót, Salazar kiszáll, diszkréten odabiccent a portásnak, és sietős léptekkel a hátsó kertre néző, eldugott 301-es szoba felé veszi az irányt. A szobába kisvártatva Mercedes de Castro Feijo személyében csinos hölgyvendég toppan.

A hölgy édesapja portugál származású költő és diplomata, aki hivatalos stockholmi tartózkodása alatt ismerte meg leendő feleségét. Kislányuk, Mercedes csodaszép édesanyja árnyékában nő fel. Már kisgyerekkorától magas rangú diplomaták veszik körül, majd fiatal hölgyként ő nyitja meg az apja által rendezett bálokat. Szülei halálakor tekintélyes örökségre tesz szert. Gyámja, Sven Berjius svéd nagykövet oldalán beutazza a fél világot, majd nagykorúsága elérésekor Párizsba, a Place de la Madeleine-hez közeli Hotel de l'Arcade-be költözik. Két kézzel szórja a pénzt, lóversenyen fogad - hónapok alatt elherdálja jelentékeny vagyonát. Mercedes lázadó, öntörvényű nő, aki szembeszegül a kor tipikus asszonysorsával. Nem akar se férjet, se házasságot, se gyereket, másra vágyik, maradandó nyomot akar hagyni a világban. Párizs a szabadságot szimbolizálja a szemében.

Hitler Franciaország bekebelezésére készül, ám Mercedes csak akkor hagyja el álmai városát, amikor a német csapatok már ott toporognak a kapuban. A hatóságok gyanús személynek nyilvánítják, a franciák bevonják diplomata-útlevelét, a németek a szövetségesek kémjének hiszik, ezért semleges országot keres a háború idejére. Így kerül apja szülőföldjére, azon belül is Lisszabonba, a Hotel Borges-be. Beköltözésekor poggyászában francia nyelvű könyvek lapulnak, kedvenc klasszikusai, Fénelon, Molière és a modernek, Rimbaud, Apollinaire...

Mercedes nem különösebben szép, de csábító nő, kivívja magának a figyelmet. Szögletes arcvonásaival, hatalmas, sötét szemeivel, hosszú szipkás cigarettáival titokzatos jelenség. Igen művelt, de nem túl kedves, leginkább írókkal barátkozik. Bizalmas viszonyt ápol António Ferro propagandafőnökkel, aki bevezeti az újságírásba.

Mercedes nagyra értékeli Salazar döntését, hogy Portugália nem lép be a háborúba. 1945 nyarán, mielőtt visszatérne Párizsba, találkozót kér tőle. A férfi kíváncsiságból fogadja is, de aztán nem éri be ennyivel: annyiszor találkoznak, ahányszor csak Mercedes gyakori utazásai lehetővé teszik. A nő szívekkel és százszorszépekkel kipingált képeslapot ír neki, franciául:

„Minden egyes szívecske egy-egy szeretetteljes gondolatot jelent Maga felé. Fogadja húsvéti jókívánságaimat, jó egészséget kívánok.

Ölelem: Mercedes"[10]

A diplomatakörökben forgolódó kisasszony páratlan nemzetközi kapcsolatrendszerrel rendelkezik. Információit nem sajnálja a portugál miniszterelnöktől. „Tudomásul vettem párizsi és strasbourgi küldeményeit. Ha Lisszabonba érkezik, azonnal értesítsen, kérem. Remélem, a szokott időben találkozhatunk" - írja neki válaszként Salazar egy dátumozatlan levelében.

Mercedes rutinos nagyvilági hölgy, aki pontosan tudja, hogyan kell hideget-meleget zúdítani a kívánt férfira. Nem habozik szívességeket kérni tőle, és az orrára koppint, ha valamelyiket nem teljesíti: „Még mindig nem tett semmit az unokaöcsémért, Lopo Feijóért, aki a portói SNI-n (Nemzeti Információs Titkárság) dolgozik. Engedje meg, hogy egyenesen megmondjam, nem szép magától! Egyáltalán nem! Pedig én olyan nagyon a Maga barátnője vagyok és bármit megtennék Magáért... Tudja!" Félreérthetetlen célzás: ha az unokaöcs nem kap kedvező elbánást, a minden lében kanál Mercedes sem szerez több információt.

A Hotel Borges a gazdag sznobok és a Nemzeti Színház (Teatro Nacional de São Carlos) vendégművészeinek a kedvenc szállodája. A csinos informátornő mindig ugyanazt a szobát kapja. Megérkeztekor a portás azonnal telefonál a miniszterelnöki hivatalnak, ahonnan autót küldenek érte. Salazar hetente egyszer jár fel hozzá, mindig ugyanabban az időpontban. A rutin hamarosan untatni kezdi, legalábbis Mercedes franciául írt képeslapja ezt sugallja:

„Most Párizsban vagyok, így talán kissé elérhetetlenebbnek tűnök a Maga számára, mint a São Bentó-i rezidencián (kicsit mint egy sasmadár a sziklaszirten). Tele vagyok nosztalgiával, meghatottan idézem fel a Hotel Borgesben rohangáló csótányokat..."

António az ötvenes évektől egyre gyakrabban menti ki magát randevúik alól. Mercedes információi értékesek számára, de a kezdetektől tartja vele a távolságot.

„Ismét Lisszabonban vagyok, de hamarosan elutazom (ez az én sorsom: örökös indulás és érkezés). Szeretne velem találkozni? Ha magának nem gond, számomra nagy öröm lenne. Portugáliai tartózkodásom nem volna teljes maga nélkül - épp a lényeg hiányozna belőle (és nagyon szomorú lennék). Legyen kedves, hívjon meg magához."

Salazar válasza megfellebbezhetetlen: *„Tiszta szívből köszönöm levelét. Amint legközelebb Lisszabonba érkezik, fogadom Önt São Bentóban vagy a Forte de Santo Antónióban."* Salazar képzeletét ebben az időben már egy másik nő foglalkoztatja. Ezúttal egy francia.

A szerelem mindig kétszer csenget

Felismina, Maria-Laura, Emilia és Mercedes... Vajon a közönyös Salazar a politika oltárán áldozta fel őket, vagy azért szakított velük, mert a lelke mélyén nem képes a szeretetre? Valószínűleg mindkettő igaz. Propagandafőnökének, António Ferrónak egyszer így fakadt ki: „Hányszor hagytam, hogy elöntsön a meghatottság egy-egy őszinte emberi megnyilvánulás láttán! Hányszor éreztem ellenállhatatlan vágyat rá, hogy hangosan fejezzem ki hálámat a nép felé! Ám mielőtt megszólaltam volna, egy belső hang nyugalomra intett: »Hallgass! Parancsolj érzelmeidnek!« Ha pillanatnyi indulataim vezérelnének, nem lennék önmagam. Becsületesebbnek éreztem, hogy szavak helyett folytassam megkezdett országirányítói munkám."[11] Salazar legnagyobb ellensége az érzelmi befolyásolás: „Többre tartom a tiszteletet a szeretetnél. A szeretet elmúlik... A szenvedély is (...) oly ingatag! És veszélyes! Nem hinném, hogy azok, akik ma tapsolnak nekem, holnap egy új szenvedélytől vezérelve haboznának elfordulni tőlem." 1951-ben járunk. Salazar 62 éves. A körülötte forgó nők kezdik fárasztani. Pedig csak most következik élete legfelkavaróbb szenvedélye.

Szerelem a címlapon

Christine Garnier francia újságírónő azzal a határozott céllal érkezett Portugáliába, hogy könyvet írjon Salazar életéről. Nem a politika, hanem a férfi érdekli. Nem kis kihívás, hiszen Salazar két évtizede úgy vezeti az országot, hogy a közvélemény semmit sem tud a magánéletéről. António Ferro propagandafőnök segítségével az újságírónő gyermekkorától egészen hatalomra kerüléséig kívánja összefoglalni a vezér életútját. Salazar csak úgy engedélyezi a könyv kiadását, ha előbb a kézirat minden sorát látja.

A Lisszabonba érkező Christine-t a Nemzeti Információs Titkárság egyik embere fogadja, majd három napon át a főváros nevezetességeit mutogatja neki. A propagandafőnök sehol. Christine úgy érzi, csak arra megy ki a játék, hogy eltérítsék eredeti céljától, ezért fenyegetőzni kezd, hogy hazautazik Franciaországba, és botrányt csap. A megbízott megijed, hiszen tudja, Salazarnak mennyire fontos, hogy a több tízezer portugál kivándorlót befogadó Franciaországban jó sajtót kapjon.

Salazart egy közeli barátja telefonon próbálja győzködni arról, hogy találkozzon az újságírónővel. Elősorban a „szívtipró" énjére próbál hatni: „(ez a nő) sziporkázó, mint egy finom pezsgő". A francia hölgy valóban figyelemre méltó jelenség: kitartó, eltökélt, rámenős. Addig küzd, amíg nem találkozhat személyesen az elnökkel, aki kétségkívül izgatja fantáziáját. Salazar végül barátja kérésének engedve két nappal később hajlandó fogadni a nőt. Christine különös gonddal készül a találkozóra. Megsúgják neki, hogy Salazar szinte szerzetesi szigorúsággal formál véleményt a nők megfelelő öltözködéséről. Az újságírónő - szokásától eltérően - talpig fekete ruhában, fején kalappal jelenik meg. Visszafogott stílusában ugyanakkor ott a hamisítatlan párizsias kacérság. A São Bentó-i miniszterelnöki rezidencia bejáratához érkező nő elé egy fehér vászonruhás férfi sétál ki, majd egy szerényen berendezett, apró szobába vezeti, amelynek közepén két szék áll. Leülnek. Várnak. Christine türelmetlenkedni kezd: „Nos? Hol késik az elnök úr?" A férfi

elmosolyodik, hisz ő az. Salazar szereti természetes egyszerűségével elkápráztatni a nőket. „Elakadt a szavam a csodálkozástól. Elgyengültem."[12] Egymást nézik mozdulatlanul, némán - épp úgy, mint annak idején Felisminával a viseui pályaudvaron. Christine-t rabul ejti a tekintete: „Nem láttam mást az arcából, csak a két szemét. Nagyon sötét, háromszögletű, sokatmondó szemeit." A félkábult nő első látásra beleszeret a férfiba. Minden tetszik neki: „enyhén kreol bőre, fénylő, őszülő haja, ragyogó fogai". Christine Garnier visszanyeri lélekjelenlétét és szenvedélyesen kérdezgetni kezdi. Egyenes, bátor nő, nem híve a képmutatásnak:

- Sokat hallottam már magáról, elnök úr. És amit hallottam, egyáltalán nem volt megnyugtató. Egyesek azt mondják, maga egy szent, akit halála után boldoggá kellene avatni. Mások szerint azonban maga érzelemmentes, embertelen. Szigorúsága közismert. Amikor ide készültem, lebeszéltek róla, hogy parfümöt vagy körömlakkot használjak. Látja, fekete kalapot vettem, pedig általában hajadonfőtt járok. Az autóban, amely idehozott, végig azon izgultam, elég hosszú-e a szoknyám és a ruhám ujja - Salazar elbűvölve hallgatja a szókimondó nőt. - Egyesek szerint maga nehezen viseli a női társaságot.

- Szerintem ezt azok a nők terjesztik, akiket nem fogadtam. Valóban nem engedhetem meg magamnak, hogy mindenkivel találkozzam, aki szeretné. Ezt az időt mind a munkámtól, az államtól lopom el. Ennek ellenére épp az ellenkezője igaz annak, amit hallott. Nagyon is kedvelem a női társaságot.

- Leszámítva a dolgozó nőket... Nem tudom a fejemből azt a kijelentését kiverni, amely szerint a feleséget a munkavállalás csak akadályozza abban, hogy a háztartást rendesen ellássa!

- Ezen a ponton nem változott a véleményem. Továbbra is tartom magam ahhoz, hogy a jó háziasszony mindig talál valami tennivalót odahaza, legyen az ételkészítés vagy a ruhajavítás.

- Azt gondolja tehát elnök úr, hogy a nőket magával ragadó emancipációs folyamat megállítható?

- Meggyőződésem, hogy egy háziasszony, fejében az otthoni háztartás ügyes-bajos dolgaival nem képes minőségi munkát végezni egy munkahelyen. Mindig is harcolni fogok a férjes asszonyok függetlenségi akciói ellen.

A hangnem adott. A vonzó újságírónőt Salazar egyre közelebb engedi magához. Olyannyira, hogy a vakációra meghívja családi házába, Santa Combába. Christine az Ambrosia panzióba költözik, ahonnan nap mint nap rendőri kísérettel vonul át interjút készíteni. A családi birtok szerénysége meglepi. Amit tágas kúriának képzelt, az a valóságban inkább vidéki paplakra hasonlít. Apró épület rózsaszín homlokzattal, futórózsákkal. A szűkös kis szobák berendezése végtelenül szolid, csak a legszükségesebb bútorok találhatók bennük, semmi hivalkodás. A szinte üres nappali egyetlen értéke egy szépen megmunkált, XV. Lajos korabeli asztal. A foteleken kartonhuzat, a függönyök szintén kartonból. A bézsszínű falon romantikus dombormű, mellette Dante portréja és egy kép a bencés rendi kolostorról. Könyvespolc nincs, könyv is csak elvétve. Fénykép egy se. „Íme tehát annak az embernek az otthona, akit diktátornak hívunk. Ha arra gondolok, hogy egyszer majd e sivár szobák valamelyikében fejezi be életét, erőt vesz rajtam a meghatottság."

Ugyanez a puritánság jellemzi a hálószobát is. Fehér fapadlón ugyancsak fehér deszkaágy, a szántóföldre nyíló ablak előtt kifakult, pecsétes függöny. A komódon festett Szűzanya-szobor gipszből. Christine bekukucskál az apró fürdőszoba félig nyitott ajtaján: a mosdó szélén fésű és hajkefe, amolyan egyszerű parasztos holmik. „Fel sem tudom fogni, hogy ebből a szegénységből hogyan sugározhat ennyi melegség és életerő."

A faluban már pletykálnak a külföldi nőről. A földjeiket művelő emberek gyakran látják őket kettesben, amint Salazar indiai botjával mutogatja vendégének szőlőit és veteményeseit. Kedvenc virága a madeirai orchidea és az estorili szegfű - csupa halvány színű, szerényen megbúvó, fakó fehér, kék és rózsaszín virág. Gyakran ülnek ki a gyarmati stílusban épült tornácra, a lila akácok alá:

- Szereti a virágokat, elnök úr?

- Igen. Az egyetlen öröm, ami számomra még megadatik - feleli panaszosan Salazar.

Salazar befelé forduló, visszahúzódó, szerzetesi szigorral élő magányos férfi, akinek első a kötelesség és egyetlen kedvtelése a botanikus kertje. Christine végérvényesen belehabarodik. „Van, hogy szinte érzem az őt nyomasztó mélységes fáradtságot. Olyan megható." Gyakran beszélgetnek a kertben, a szökőkút mellett. Salazar védence, a kis Micas észreveszi,

hogy valami szövődik köztük. „Ő (Christine) volt az egyetlen nő, aki el tudta csavarni a fejét" - jelenti ki határozottan.

A fiatal újságírónő a szakma szabályaira fittyet hányva saját érzelmeit is beleszövi születő könyvébe. „Most értem haza Lisszabonból. Éjfél van. Kimerült agyamban utak, hidak, arcok képe kavarog, de minden emlékképem feltartóztathatatlanul Salazar felé visz. Holnap majd báli mulatságokról, hangversenyekről, szerelmi jelenetekről írok - dátumok vagy háttérinformációk nélkül, kizárólag képzeletemre támaszkodva. A szobámban átható illatú rózsacsokor. A szobalány dühös arccal nyújtotta át mellé a névjegyet: dr. António de Oliveira Salazar. Aztán kiment és rosszallása jeleként keményen bevágta maga mögött az ajtót." Christine boldog. „Hogyan mondhatnám el Önnek elégszer, köszönöm! Köszönöm a rózsát, mélyen meghatott. Ezek a világ legszebb rózsái... És külön köszönet a kedves ötletért."

Az újságírónő most már esténként érkezik Salazar házába. Ki tudja, éjjel talán jobban jön az ihlet. Christine egyenesen a diktátor két hálószoba közé ékelt dolgozószobájába siet. Érkezésekor Salazar gondosan bezár minden ajtót, és lehúzza a redőnyöket. Micas, akit majd megöl a kíváncsiság (és a féltékenység), elbújik az egyik szobában, fülét a falra tapasztva hallgatózik, leselkedik, de hiába: „Nem lehetett látni semmit. Minden zárva volt, ami egyébként soha nem fordult elő." A fiatal lány képzeletét felbolygatja, amikor Maria de Jesus, Salazar hűséges házvezetőnője egyik nap zaklatottan szaladgál egy vödör vízzel a kezében. A franciákról ebben az időben az a hír járja, hogy nem szeretnek fürdeni, ezért Salazar aggódva ellenőrzi, hogy Christine tisztálkodik-e vagy sem. A házvezetőnő kissé nyersen fecsegi ki Micasnak: „Salazar sokat panaszkodott Christine-re, hogy soha nem fürdik, inkább krémezi magát."

A mélyen vallásos Maria de Jesus rajong Salazarért, bármit megtenne érte, még olyasmit is, ami meggyőződése ellen való. Főz szeretőire, szépen meg is terít nekik. Egész életében egyetlen férfit szeret, az pedig Salazar. Büszkeségét félretéve legapróbb kívánságát is teljesíti, a lényeg, hogy ura és parancsolója elégedett legyen.

Christine ezen a nyáron Lisszabon és Santa Comba között ingázik. A fővárosban Salazart teljhatalmú vezetőként, miniszterelnöki minőségében látja. „Salazar hét órára hívott az elnöki palotához, de én kíváncsiságból korábban érkeztem. São Bento közelében egy nagy, fehér, emeletes ház magasodott, a szobákban aubussoni szőnyegek, Coromandelből való spanyolfalak, velencei csillárok. A bejáratnál két néger szoboralak, rokokó mesterművek. Az egyik csodás intarziás faasztalon sárga alapon barna orchideákkal díszített ősi kínai váza." Micsoda ellentét a rezidencia fényűző miliője és a vidéki udvarház szerénysége között!

Ám Salazar itt is ügyel rá, hogy legyen idő némi merengésre. A park fái alatt sétálgatnak, közben Christinbe karol. Kedvelt vadkacsái között érezhetően jobb a kedve, mint a palota luxusmennyezete alatt. „Nos, milyennek találja a São Bentóig elnyúló, francia módra nyírt puszpángsövényt? Pompás, nem igaz? Ha hunyorítva néz rá, olyan, mint egy perzsaszőnyeg. Ültetéskor én magam ellenőriztem az ágyásokat és irányítottam a kertészeket" - büszkélkedik.

Christine Franciaország és Portugália között ingázik. Most már tagadhatatlanul ő a férfi kedvese. A diktátor meg van érte őrülve. Egy párizsi nagykövet barátját levélben arra kéri, hogy vásároljon Christine-nek valamilyen értékes ékszert. „Borzasztóan szeretném én magam intézni a dolgot, közbenjáró nélkül, de itt senki nem ért hozzá, magam pedig nem mehetek ékszerboltba a pletykák miatt... Az árán egy percig se aggódjon! A pénz nem számít. Szerény életvezetésemhez képest túl sok van, pozíciómhoz mérve túl kevés."[13] A diplomata vállalja a küldetést, és elhívja Christine-t vásárolni. Miután sorra járják a legjobb párizsi ékszerészeket, végül egy gyűrű mellett döntenek. Salazar utasítására a Portugál Bank 420 dolláros csekket állít ki.

A miniszterelnök életében először szórja a pénzt. Párizsi tartózkodásai alatt szép barátnőjét a világ négy sarkából hozatott virágokkal árasztja el. A Verneuil utcában egzotikus gyümölcsküldemények várják:

„Asszonyom,

A Corretora cég vezetőjétől, Frazao Pacheco úrtól kaptuk az utasítást, hogy a Salazar miniszterelnök úr által megrendelt láda ananászt az azori-szigeteki repülőtérről eljuttassuk Önhöz. Telefonon sajnos nem sikerült elérnünk Önt, így ezúton jelezzük, hogy a küldemény várhatólag holnap érkezik Párizsból, és azonnal továbbítjuk Önnek."

Párizs, 1953. december 15.

António azt sem tudja, mivel kedveskedjen Christine-nek, szinte bálványozza a nőt, aki élvezi a helyzetet. Salazar még a nő külföldi útjain is különleges élelmiszereket küldet utána. Amikor például a nő Dakarban dolgozik, gőzhajón érkezik utána három láda vörösbor.

Az újságírónő Flandriában született, tengerésztiszt édesapja kora gyerekkorától magával viszi utazásaira szerte a világban. Ő a papa kedvence, és túlteng benne a kalandvágy. Felnőtt nőként is vonzza minden, ami a férfiak kiváltsága. Afrika eldugott esőerdeiben a helyi törzsek varázslási szokásait tanulmányozza, még néhány regénye is megjelenik, igaz, mérsékelt sikert eredményezve. Szerelmi kapcsolatai zaklatottak. Partnerei általában magas rangú személyek, egyikkel sincs tartós kapcsolata.

Salazarral való találkozásakor Christine már férjes asszony. A férj, Raymond Bret-Koch (a tbc kórokozójának felfedezője, a híres dr. Koch unokaöccse) Portugáliába is elkíséri, és mit sem sejt arról, hogy amíg ő türelmesen várakozik Lisszabonban, felesége Salazar karján sétálgat. A naiv férj csak párizsi hazatérése után jön rá, hogy felesége valószínűleg felszarvazza, mert rábukkan Salazar szenvedélyes leveleire és Christine lelkes válaszaira: *„Milyen öröm ezeket az Ön lényével átitatott, imádnivaló leveleket olvasnom! Micsoda boldogság éreznem Önt... Nosztalgiával gondolok a mi kedves udvarházunkra, amikor még minden olyan szép volt, nem igaz? Mily távolinak is tűnnek ezek a napok... A csodálatos napok, amelyeket szinte a valóságon kívül éltünk. Igen, akkor még szép volt az élet..."*

A megcsalt férj beadja a válókeresetet. Christine nem sokat teketóriázik, újra férjhez megy, ám Antóniónak írt levele azt jelzi, hogy második házassága is boldogtalan: *„Igaza van, senki nem gondoskodik rólam, senki nem oltalmaz, és ez így volt egész életemben. Csak a fiam (és Ön) hoz nekem igaz vigasztalást."*

Salazar továbbra is kihasználja a nőkre gyakorolt hatását, és információkat szerez tőlük. Christine sokat utazik, jól ismeri a francia társadalmi elitet, nap mint nap miniszterekkel, közjogi méltóságokkal tölti idejét. Kérdés persze, hogy Salazar mennyire használta őt céljaira, ha a helyzet hivatalos diplomáciai úton megoldhatatlannak tűnt. Christine sorsa sokban hasonlít Mercedes sorsára. A politikai érdekek és a valós érzelmek szálai esetükben kibogozhatatlanul összekeveredtek.

„A hangja! Hogyan adhatnám vissza annak minden árnyalatát! (...) Mint egy dallam. Mély és lágy. Néha acélosan keménnyé válik, szinte megfagy tőle az ember. Semmilyen más hanghoz nem hasonlítható. Akár egy selyemtokba bújtatott tőr pengéje." Egy idő után azonban ez a hang Christine számára elnémul. Salazar nem keresi többé.

Valószínűleg ő volt Salazar utolsó partnere. Csak neki sikerült a diktátort érzelmi börtönéből kiszabadítania. „Egyesek azt feltételezik rólam, hogy nem szeretem az életet. Ez egyáltalán nem igaz. Én a saját életemet nem szeretem. (...) Milyen jó lenne az ország irányítása helyett néhány nyugodt évet itt, szántóföldek és szőlők között leélni. Azt gondolják, én talán nem vágytam családra? Azt hiszik, nem szerettem volna néha gondok nélkül álomra hajtani a fejem? Megszabadulni az ezernyi gondtól-bajtól, amivel a kormányzás jár? Jól megfizettem az árat, a kormányzás foglya maradtam huszonhárom éven át."

Az önmaga által épített börtönben csak házvezetőnője, Maria marad vele élete végéig. Ő áll mellette halálos ágyánál, 1970. július 27-én is. António úgy hal meg, hogy rá sem néz a nőre, aki szűzen leélt életében végig csak belé volt szerelmes.

5

Bokassa
A közép-afrikai nőcsábász

„Egy jövendő császár csak ne részegeskedjen!"

CATHERINE BOKASSA

Bangui, a kis hamis

Gyémántok a trónszéken

1977. december 4. A kőszoborrá dermedt Catherine rezzenéstelen arcán csak akkor jelenik meg érzelem, amikor férje a fejére helyezi a csillogó koronát. Az egykori iskolás lány, későbbi elnökfeleség ezennel a Közép-afrikai Császárság uralkodónője. I. Bokassa császár és neje koronázási ceremóniáját az egész világon közvetíti a televízió. Párizsban egy férfi bámulja elbűvölten a képernyőt. Képtelen levenni a szemét az egzotikus szépségű Catherine-ről.

A főváros, Bangui már hónapok óta lázasan készül a nagyszabású eseményre, melynek pompája legalább egy napra feledteti a néppel nyomorát. Aki csak él és mozog az országban, a szertartás előkészítésén serénykedik. Az ünnep fényét az ország páratlan természeti kincsei is emelik. A sportcsarnokot trópusi esőerdők fái díszítik, a meghívottak ruháin, az elöljáró urak gyűrűin, a magas rangú udvarhölgyek nyakában hazai bányákból származó gyémántok csillognak.

A császár, Jean Bédel Bokassa szinte a semmiből indult, tizennyolc évesen lépett be a francia hadseregbe és több mint huszonhárom évig szolgált benne. Katonai pályafutását mesterlövészként kezdte, azután századosi rangig vitte. Gondolkodásmódját, álmait, vágyait egész életére az itt szerzett tapasztalatok, a „Nagy Hadsereg" norma- és mítoszvilága szabja meg. Jó katonához méltón legnagyobb példaképe Bonaparte

Napóleon. A korzikai iránti határtalan rajongás ihleti káprázatos beiktatási szertartását is, amely minden apró részletében az 1804. december 2-i koronázási ünnepélyt majmolja.

Bokassa Michel Ney (a „vörös fejű") francia marsallt utánzó egyenruhába bújik, és nevetségesen hosszú, hermelinprémes bársonyuszályt húz maga után, mintha csak a Napóleon-korabeli festőművész, Isabey egyik festményéről lépett volna le. Beiktatásakor ő maga olvassa fel a francia nyelvű dekrétumot, amely szerint új megszólítása: „Ő császári felsége". Az új etikett szerint „minden őt köszöntő embernek hat lépésre kell maradnia a császártól, és fejét meghajtani előtte". Kérdésére mindenki köteles ezt válaszolni: „igenis, császári őfelsége", vagy, ha „a helyzet mindenképp nemleges választ kíván, akkor is feltétlenül kerülendő a *nem* szó közvetlen használata". Jean-Bédel nem tűri, hogy bárki nemet mondjon neki. A nők különösen nem tehetnek ilyet.

Afrika újsütetű Napóleonja 56 éves, Joséphine szerepében a felesége, Catherine alig 28. Kisfiuk, az ifjabb Jean-Bédel szüleitől tisztes távolságban, bársonyzsámolyán üldögélve vesz részt a szertartáson. Fehér egyenruhájában olyan, mint egy miniatűr katonatiszt, aki hősiesen küzd – az ébren maradásért. A gyermek folyamatos ásítozását nem lehet nem észrevenni az Olivier Brice által készített filmfelvételen.

A császárné a francia Lanvin Divatház aranyszálakkal átszőtt, csillogó laméből készített ruhakölteményét viseli, amelyet ezernyi díszecske és flitter, rubinokkal szegélyezett aranyhímzés gazdagít. A pár ruhájának értéke együttesen meghaladja a 217 ezer dollárt, ami nem is olyan nagy összeg a koronák, a jogar és az ékszerek mintegy 5 millió dollárnyi ára mellett. A klasszikus császári stílusban készült, gyémántokkal ékesített, 138 karátos színarany korona Napóleon koronájának hű másolata. Catherine fején a Julius Caesar babérkoszorúját idéző diadém szintén tömör arany, gyémántjai – férje akarata szerint – tökéletes tisztaságúak. Ékszereiket a párizsi Arthus-Bertrand ékszerészei készítették, az afrikai drágaköveket is ők foglalták be. A császárné fülében szoliterekből vállig érő függők, végükön cseppforma gyémántokkal.[1] Catherine túlméretezett uszályát fehér és rózsaszín ruhás, régimódi, kalapos udvarhölgyei hordozzák, akár az *Elfújta a szél* című film eltévedt szereplői.

Bokassa méltóságteljesen lépdel sast formázó gigantikus trónszékéig, majd leül. Ekkor két kezébe fogva a koronát – akár elődje, a nagy Bonaparte – saját maga helyezi azt a fejére. Illetve helyezné... apró malőr, hogy elfeledkezik a fején díszelgő arany babérkoszorúról, a két fejék összekoccan. Bokassa suta mozdulattal megszabadul a babértól, majd végre felhelyezi a koronát, hogy immár császárként térdelhessen felesége elé, hogy őt is megkoronázza. Ez is a napóleoni beiktatási ceremónia parafrázisa, amely Jacques-Louis David francia festő Napóleon és Joséphine császárné koronázásáról készített festményét juttatja eszünkbe.

Bokassa beiktatási ünnepsége az imitálás szemszögéből valóban hibátlan: a visszaemlékezések és korabeli illusztrációk szerint Napóleon császárrá koronázása ugyanígy zajlott 1804-ben a Notre Dame-ban. Bokassa egy interjúban megvallja, hogy saját koronázási ünnepélyének megálmodásában az iráni sah és II. Erzsébet brit királynő koronázási ünnepsége (1953) is inspirálta. A hintók kétségtelenül a Buckingham-palota hintóinak másolatai, a szakértők számára azonban máig talány, vajon miben merített az afrikai diktátor a perzsa sah beavatási rituáléjából.

Bokassa semmit nem bíz a véletlenre. A ceremónia előtti napokban az udvaroncokkal és az őrséggel megnézeti az említett szertartásokról forgatott filmeket és amolyan gyorstalpaló bonapartista tanfolyamként a Sacha Guitry által rendezett *Napóleon* című filmet. A nagy napra mindenki betéve tudja a forgatókönyvet – leszámítva Catherine-t, akit végig távol tartanak az előkészületektől.

Vajon miért ilyen fontos Bokassának a napóleoni külsőségek felvonultatása? A dolog mögött a volt katonatiszt nagyravágyó álmait kell sejtenünk. Bokassa szívesen teremtené újra Francia Egyenlítői Afrikát, a közép-afrikai francia gyarmatok egykor volt szövetségét – persze saját, kétmillió lakosú kis országa vezetésével.

A császári házaspár és a meghívottak szállítása is külön szót érdemel. A Kamerunba hajón érkező hatvan Mercedest repülővel viszik tovább Nyugat-Banguiba. A windsori lovakra hasonlító paripákat Franciaországból, a híres normandiai Haras du Pin istállóból hozatják. A hintók elé befogott európai hátaslovak kegyetlenül szenvednek a trópusi forróságban: inkább szoktak lovagláshoz vagy két lábra ágaskodáshoz, mint igavonáshoz. Amikor az egyik ló az ünnepség kellős közepén összerogy, Bokassa idegesen pocskondiázni kezdi szerencsétlen állatot a hintóban mellette ülő feleségének. Catherine tudja, hogy ilyenkor csak a hízelgés segít:

„Papuska, kérlek, ne idegeskedj életed nagy napján!" A császárnő ekkor szólal meg először és egyben utoljára is a nap során.

A világ negyvenhárom országából érkező háromezer-ötszáz vendég a fogadáson 240 tonnányi ételkülönlegességből válogathat, a császár egészségére a legjobb párizsi italokkal koccintgatnak, a palackokban Château-Laffitte és Mouton-Rothschild legjobb évjáratai. Az előételként szolgáló kaviárt mázsás ezüsttálakból kínálják. Desszertként egy zöld színű hétemeletes tortát szeletelnek, melynek tetejéről a béke jelképeként hat galambot eresztenek szabadon.

A palota körül eközben, tradicionális afrikai viseletbe öltözve, harmincezres tömeg ujjong, a párt - az ország egyetlen pártja - színeiben. Az ünnepségen Bokassa kedvenc francia dalait katonazenekar játssza, amelyet maga Valéry Giscard d'Estaing francia köztársasági elnök küldött különrepülőkkel Banguiba. Robert Galley francia együttműködési miniszter, afrikai politikai megbízottként, személyesen adja át Bokassa „barátja", Giscard ajándékát, egy eredeti, napóleoni időkből származó kardot. A díszsorfalat álló katonák is francia kardokkal tisztelegnek. A kardokat hosszú tárgyalásokat követően Saint-Cyr katonai iskolája (a leghíresebb francia tiszti iskola) kölcsönözte az ünnepségre. A helyszínt a marseilles-i bűnelhárító szervezet orvlövészei biztosítják, parancsnokuk a rendőrberkekben csak „Kínai"-ként emlegetett profi tiszt, Georges N'Guyen van Loc.

A csillogó-villogó, méregdrága szertartás - Jean-Bédel vágyainak netovábbja - Catherine számára maga a rémálom. „Nagy történetet nem írhatunk áldozatok nélkül" - jelenti ki Bokassa az esemény előtt néhány nappal, érezve, hogy a fényűző ceremónia 20 millió dolláros összköltsége mégiscsak túlzás, még úgy is, hogy a francia elnök is mélyen a zsebébe nyúlt. A költekezés mértékét jól érzékelteti, hogy a Közép-afrikai Császárság Franciaországnál valamivel nagyobb területéhez képest összesen mindössze 180 kilométernyi betonúttal rendelkezik, alig hárommillióan lakják, GDP-je pedig mindössze 250 millió dollár.

Berengo foglya

Ki ez az ifjú császárné, aki mozdulatlanul, félig hunyt pillákkal, mosolytalanul, kifejezéstelen arccal üli végig saját koronázási szertartását?

Catherine Denguiade 1949-ben született Csádban. Tizenöt éves kamaszlányként éppen az egyik bangui középiskola felé lépdel, amikor a váletlenül arra sétáló Bokassa megpillantja, és úgy érzi, ő az igazi. „Már ekkoriban nagyon szép volt, magas és sötétbarna bőrű."[2] A karcsú, nyúlánk lány szépsége rabul ejti a férfit, alig várja, hogy viszontlássa, ami azért is meghökkentő, mert ekkor már hat felesége és számtalan szeretője van.

Jean-Bédel Bokassának sokféle nő tetszik. Első felesége a háború végén a belga Annette van Helst, akit egy félvér nő, Marguerite Green Boyangua követ. Az első indokínai háború idején (1948-1954) katonaként még két feleséget szerez, Martine N'Guyen Thi Huét és Jacqueline N'Guyen Thin Thant, majd egy francia feleség, Astrid van Erpe következik. Ez utóbbival egy időre megállapodni látszik, ám mivel a nő nem esik teherbe, elválik tőle - állítólag Bokassa akarata ellenére.

Catherine oldalán tapasztalja meg életében először, milyen érzés imádni egy nőt. „Bele voltam habarodva. Az első perctől kezdve bele voltam habarodva"[3] - vallja meg utólag bizalmasan barátjának, André le Meignennek. Udvarlási stratégiája eléggé sajátos. Meglátja Catherine-t, beleszeret, aztán elraboltatja. Pár napra rá, amikor megkéri kezét a családtól, a szülők némi bizonytalankodás után meghajolnak elszántsága előtt. „Amikor megismerkedtem a szüleivel, kiderült, hogy az apja távoli unokatestvérünk! Hallani sem akart házasságról, de az anya nem volt ellene."

Bokassa ekkor már a közép-afrikai hadsereg vezérkari főnöke, és ezredesként épp elég befolyásos és gazdag ahhoz, hogy a szerény sorban élő család ne utasíthassa vissza. Néhány hónappal később, 1965 júniusában feleségül veszi Catherine-t, aki hamarosan kislányt szül neki. A kis Reine-t hat testvér követi, köztük az ásítozó trónörökös, ifjabb Jean-Bédel Bokassa. A házasság a menyasszony akarata ellenére köttetik. Catherine élete nem leányálom: férje engedélye nélkül egy lépést sem tehet. „Mindig mondta, hogy egyszer majd eljön misére, ahová én jártam, de (Bokassa) soha nem engedte meg neki" - meséli egyik barátnője.

Bokassa szörnyen féltékeny. Catherine vendégeket sem fogadhat a tudta nélkül. 1973-ban Jean-Bédel egyik új sofőrje, akinek a feleség fuvarozása mellett elsődleges feladata a kémkedés, elfelejt szólni, amikor feleségét egyik - Bokassa által nem kedvelt - barátnője meglátogatja. Feledékenységéért a fiatalember halállal fizet: Bokassa brutálisan agyonveri a botjával. A majdani császár mérhetetlen féltékenységét a legkisebb apróság is felébreszti, irracionalitása határtalan. Egyik fia, Georges meséli

róla: „Apám mindenkire gyanakodott. Minden férfi gyanús volt neki, még a saját fiai is. Attól félt, hogy el akarják venni tőle valamelyik feleségét. Egyszer, a Congo-villában észrevettem, hogy még engem is lehallgattat."[4]

Az udvari élet Catherine számára mindennapos próbatétel. Csak akkor lélegezhet fel kissé, amikor férje más szoknya után fut, ami elég gyakran megesik. Esküvőjük óta Bokassa további nyolc nőt vesz el, akiktől sorra születnek gyerekei. Catherine iránti szenvedélye azonban kitartó. Olyannyira, hogy a többiek fölé emelve törvényes feleségévé akarja tenni. Kezdeményezi korábbi, katolikus egyház által szentesített házassága felbontását. Feleségével, a francia Astrid van Erpe-pel annak idején Yves Gautier atya adta össze, aki így emlékszik vissza: „Amikor megjelent Astriddal az esküvői előkészítőn, említettem, hogy sok nehézség vár rájuk, hisz Bokassa negyvenöt-ötven éves volt, a lány mindössze tizenhét! Bokassa nem vette jó néven, hogy próbálom lebeszélni. Évekkel később, amikor már válni akart, hogy újabb egyházi esküvője lehessen, ezt mondta: Hú, ha hallgattam volna Gautier atyára!" A katolikus pap elárulja a válás valódi okát is, amit Bokassa Catherine elől titkol: „Valójában nem Bokassa szakított feleségével, az akart tőle elválni. Ezt Bokassa soha nem bocsátotta meg neki. Úgy gondolta, egy nőnek nincs joga ilyet tenni vele!"[5] Napóleonnal ellentétben Bokassának nem sikerül a katolikus egyházzal érvényteleníttetni a házasságát. Joseph Wirth atya szerint - aki az ügyet a Szentszék előtt képviselte - Bokassa házasságának érvénytelenítését az hiúsította meg, hogy „nem volt hajlandó személyes adatait tartalmazó katonai könyvét bemutatni, ezért a válási procedúrát leállították, az újabb egyházi esküvőt lefújták"[6]. Valószínűleg az sem jó pont a pápa szemében, hogy Bokassa a líbiai Kadhafival való jó kapcsolata érdekében évekkel korábban a muszlim vallást is felvette.

Catherine ellenzi a koronázási szertartást, az utolsó pillanatig hangoztatva, hogy nem hajlandó részt venni rajta. Bokassa gondolkodik, melyik másik feleségét emelje császárnéi rangra. A bőség zavara... Többek között felmerül a román Gabriella Drimbi neve is, akit alig másfél éve vett el. Gabriellát 1973-as romániai látogatása során fedezte fel egy bukaresti mulatságon. A szép, karcsú, hosszú, szőke hajú, kék szemű táncosnő azonnal felkelti vadászszenvedélyét, a zsákmány megszerzése érdekében tárgyalásokba kezd barátjával, Nicolae Ceauşescuval. A markába csúsztatott gyémántok gyorsan meggyőzik a román nép nagy vezetőjét az afrikai kérő szándékainak komolyságáról. A táncosnő néhány hónapra rá már Bokassa Congo-villájának pompáján ámuldozik. Bokassa valóban luxusszínvonalú életet kínál neki.

Gabriella nagyszabású esküvőt akar, hogy a legfőbb vetélytárssal, Catherine-nal egyenrangúnak érezze magát. Bokassa - az első feleség haragjától tartva - az éj leple alatt, zuhogó esőben rendezi meg esküvői bankettjüket, amelyre rezesbandát is hívat. A fényűző élet alaposan megzavarja az extáncosnő fejét. Catherine lánya, Reine meséli, hogy apja egyszer „az éjszaka közepén nyittatott ki a kedvéért egy boltot, mert kekszet akart enni". A lány a szülei közötti állandó konfliktusokról is beszámol. „(Gabriella) néha elvitt minket magához. Csak titokban, mert anyánk nem szerette, ha valamelyik másik feleségnél vagyunk. Kinyitotta a szekrényét, megmutatta az ékszereit, és arról faggatott minket, anyánknak is van-e ilyen ékszere."[7]

A mutatós táncosnő rögeszmésen verseng a nagy Catherine-nal. Bokassával kötött házassága nem harmonikus. Az afrikai vezér rövid idő múlva a bőrén érzi, mennyi nyűggel jár kapcsolata az egzotikus hölggyel: Gabriella veszekedés közben még a férjétől kapott értékes tányérokat is a fejéhez meri vágni! Catherine-hoz hasonlóan a román feleségnek is el kell szenvednie a közös férj féltékenységi rohamait. Bokassa őt is besúgók hadával veszi körül. 1977 őszén kémei jelentik, hogy imádott Gabriellája három szeretőt is tart. A gyanúsítottakat letartóztatják, majd szeptember 28-án lánccal agyonverik őket. Tíz évvel később, 1987-ben bírósági büntetőperén Bokassa egykori őrei azt vallják, főnökük a feleségéről készült obszcén fotók miatt gerjedt mérhetetlen haragra. Gabriellát az eset után luxuspalotába száműzik, férje foglyaként. Catherine-nal való hidegháborúját azonban tovább folytatja.

Bokassa nagy igyekezettel próbálja a feszültséget csitítani számtalan felesége között. A féltékenységi jelenetek elkerülése végett vidéki palotájában, Berengóban több különálló rezidenciát alakíttat ki. Saját lakrésze a császárnéével szomszédos, többi feleségét és alkalmi szeretőit külön rezidencián szállásolja el, így bármikor átsurranhat hozzájuk Catherine tudta nélkül. „Vajon az irigyelt Catherine sohasem lett kíváncsi vetélytársnőire?" - faggatták Omer Malenguebout, Catherine egykori sofőrjét.

„Egyetlen sofőr sem vállalta volna, hogy a többi feleség rezidenciájába átvigye! Még akkor sem, ha az állásába kerül!"[8]

Berengói hálószobáját Bokassa a legtitkosabb fantáziái szerint rendezi be. Daniel Gollety Bokassa üzletfeleként jár a palotában, amikor egy lemezstúdiót épít neki, így bepillantást nyer a császári budoárba: „Kör alakú vízágya volt, fölötte a plafonon tükör, szemben az ággyal videolejátszó. Megkért, hogy vegyem ki a beragadt kazettát. Jean-Jacques Annaud *Fekete-fehér színesben* (Noirs et blancs en couleur, 1976) című filmje volt rajta."

A császári pár gyakori veszekedései során Bokassa általában azzal érvel, hogy személyiségük teljesen különbözik. „Catherine olyan, mint a manióka banánnal, Bokassa pedig camembert Beaujolais borral" – elemzi önmagukat tudálékosan. A valódi gond azonban az, hogy örökösen ellenőrzi feleségét. Ha történetesen Banguiban, reneszánsz stílusban épült elnöki palotájában tartózkodik, Catherine-nak is ott a helye a közeli Nasser-villában. Berengo vagy Nasser-villa – Catherine számára mindkettő szigorú kolostor, ahonnan Bokassa tudta nélkül nem távozhat. Olykor hetekig ki sem mozdul.

Bezártságában a császárné rászokik, hogy a tetőablakon keresztül nézelődjön. Egyik éjszaka arra lesz figyelmes, hogy szekrényméretű őrei társaságában kilép a palota udvarára a férje, és véresre veret egy férfit... Vajon mi a szerencsétlen bűne? Catherine iszonyodva figyeli őket: „Ennek rossz vége lesz. Egy nap mindannyian megfizetünk tetteinkért." Fogságában kezd ráébredni férje kegyetlen természetére, hatalommániájára. Reine szerint a külvilágtól elzárt anyja klausztrofóbiában szenvedett, még moziba sem mehetett.

Catherine azonban erőt merít abból, hogy ő az első feleség. Olykor öntudatosan ellenszegül a mindenható „Papa" akaratának, máskor szelíd ellenállással kezeli annak dührohamait. „Anyám néha meglátogatta a szüleit, de alighogy megérkezett, azonnal visszarendelték a Nasser-villába, ahol Bokassa várta üvöltözve. Anyám ilyenkor a lakrészébe vezetett bennünket, kulcsra zárta az ajtót, és hagyta, hadd üvöltsön a folyosón" – tudjuk meg lányától.

Amikor a gyerekek már elég nagyok, szüleik svájci bentlakásos iskolába küldik őket, így az anya végre megengedhet magának egy kis szabadságot. Dolgozni kezd. A szép ruhák szerelmeseként felkarolja a berengói császári palotában működő varroda működtetését. A műhely lesz az ő kis birodalma, ahová nem ér el férje keze. A vállalkozás felvirágzik, Catherine hamarosan ruhaüzletet nyit a belvárosban. A közép-afrikai nők benne látják a független, szabad asszony példáját.

A dzsungel Erosza

Bokassa szexuális étvágya hatalomra kerülésével csak nő. Már a francia hadseregben szolgálva, katonaként is sorra szedte fel az európai nőket, császárként pedig végképp nem fékezi erotomániáját. Önbizalma végtelen. Többek között a világhírű francia filmcsillagot, Brigitte Bardot-t is megkörnyékezi. Férfiúi vonzereje biztos tudatában táviratozik neki: *„Kedves Bardot kisasszony! Minden költségét megtérítve ezúton meghívom berengói udvaromba, hogy itt folytathassa harcát kedvenc állatai megmentéséért. Az udvarban rendelkezésére bocsátunk egy saját zsámolyt (ti. trónt), és a császárnéval is szabadon társaloghat. Tervezem, hogy ajándékozok magának valami szép kövecskét is."* Jacques Duchemin, Bokassa egykori tanácsadója, a francia külügyi titkosszolgálat (SDECE) ügynöke elárulja, hogy mivel a császár nem tudta Bardot pontos címét, a bangui szovjet nagykövetségre küldte a táviratot, majd magához rendelte a szovjet nagykövetet és a lelkére kötötte, hogy szóljon párizsi kollégáinak az ügyben: „Tegye meg nekem azt a szívességet, hogy küld egy telexet a párizsi szovjet nagykövetségre! Onnan már csak át kell sétálniuk az utca túloldalára, és megkérdezni BB-t, akar-e jönni hozzám vagy sem." A színésznő visszautasítja a meghívást, mire tanácsadója áthidaló megoldásként a népszerű francia énekesnőt, a szép Marie Laforet-t ajánlja figyelmébe, de Bokassa azt sem tudja, ki az.

A teljhatalmú diktátor gyarapodó számú szeretőinek két további rezidenciát építtet. Az új asszonyok a Djebel Ouach-ba, a katonás ízlést tükröző épületbe költöznek, ahol a kapuhoz felvonóhíd vezet. Az erődszerű épületen kívül a birtokon egy svájci síházat imitáló épület is áll, ami több mint meghökkentő látvány az őserdő közepén. És természetesen ott van a Kolongo-villa, az elnöki épületek közül a legpazarabb, melynek tavában két kajmán él, és a tó közepén álló sziklára a megalomán Bokassa még egy oroszlánketrecet is rakat. Ifjabb éveiben, még katonaként, Bokassa mindig elvált az előző feleségétől, mielőtt újraházasodott volna. Császárként ez már nem fontos, egyre-másra veszi el a nőket, akiknek ugyanaz a rang és kényelem jár.

A Catherine után következő feleségek egyike Marie-Joëlle Eboulia, akivel Bokassa 1970. február 16-án ismerkedett meg Gabonban, egy afrikai csúcstalálkozó megnyitóján. A gaboni elnök, Omar Bongo vezetésével Libreville-ben összehívott eseményen a közép-afrikai vezetőt csinos gimnazista diáklány köszönti virágcsokorral. Mondanunk sem kell, Bokassa szeme megakad rajta, és már aznap estére meghívja a lakosztályába. A lány alig lép be az ajtón, az őrség elfogja. Marie-Joëlle-t elbűvöli az „őszinte és férfias" rámenősség; a fényűzéstől megszédült diáklány pár nap múlva vaskos pénzes borítékkal a zsebében hazatér és megpróbálja rábeszélni nagyanyját, egyezzen bele házasságukba. A nagyanya azonban hallani sem akar róla, még akkor sem, amikor limuzin érkezik az unokáért. Bokassa végül kénytelen személyesen megkérni Marie-Joëlle-t. Mint mindig, most is célba ér: csak pénz kérdése a nősülés.

Ez még finomabb lánykérései egyike, később a diktátor ennél erőszakosabb eszközökkel él. Eliane Majanga, egykori indokínai katonatársa elbeszéli, hogyan „csábította el" az ő lányát: „Egyszer megyek a Caron gimnáziumba a lányomért: nincs ott. Azt mondják, a biztonságiak vitték el. Mindenfelé keresem, hiába. Aztán hallom, hogy Berengóban van. Másnap Bokassa behívat a palotájába, össze-vissza hadovázik, futólag elnézést kér. Iszonyú mérges és felháborodott leszek, meg is mondom neki. De késő. Eliane terhes."[9] Kilenc hónappal később az erőszakos együttlétből lánygyermek születik. Bokassa nem zavartatja magát, bemegy a kórházba és közli az újdonsült nagyapával: „Elégedett lehetsz! Lányunokával ajándékoztalak meg!" Eliane a szülés után nem sokkal a szomszédos Kongóba menekül, csecsemőjét Bokassára hagyja.

Catherine is valahogy így kezdte, csak ő császárnéi rangig vitte. Kanyarodjunk vissza a beiktatási ceremóniához! Emlékszünk, Párizsban a tévé előtt egy férfi figyelte elbűvölten Catherine-t. A férfi nem akárki: Valéry Giscard d'Estaing francia elnök. Memoárjában olvasható: „A Banguiban készült filmfelvételek igen szépek voltak, mondhatni: méltóságteljesek. A ruhák és a hintók farsangi jellege ellenére is érződött Afrika rituális ösztönössége. A császárné, a szavannák misszionárius iskoláinak egykori diákja különösen előkelő és méltóságteljes volt Joséphine szerepében. Akkoriban a televíziós közvetítések műfaja nem volt annyira megszokott, intuitívabb volt, s ezáltal átütő hatást gyakorolt a nézőkre. Képes volt megmutatni – legalábbis számomra úgy tűnt – a pillanatnyi megindultságot Catherine arcán, amikor a koronát a fejére tették."[10] Az Elysée-palotában érezhetően elindult valami, ami nem maradt folytatás nélkül. Catherine későbbi sorsa talán éppen a tévéközvetítéssel pecsételődött meg.

A császárné szívesen tölti a karácsonyi ünnepeket Franciaországban. Ő az egyetlen nő Bokassa életében, aki az országhatárokon kívül is feleségként jelenik meg, és férjét hivatalos franciaországi útjaira elkísérheti. A hatvanas években Párizstól negyven kilométernyire, Yvelines megyében vásárolnak kastélyt. Az elegáns, XVIII. századi Hardricourt-kastélyban Catherine végre szabadnak érzi magát. Vendégeket fogadhat, és férje is kedvesebb vele. A kastély tiszta empire stílusú – ahogyan az „az afrikai Bonaparté"-nak kijár –, a kandallókat, tükröket, ágyneműket aranysasok és -darazsak díszítik. A stílust Bokassa ízlése határozza meg, de a ház úrnője Catherine, aki otthoni elszigeteltségéből kilépve élvezi a társaságot: szórakozni jár, fogadásokat ad, vásárol.

Catherine gyakran rendez estélyeket, még akkor is, ha Bokassa nincs jelen. A közép-afrikai császárnéra az egykori meghívottak jókedvű, életvidám nőként emlékeznek, aki fütyül előkelő státusára és a formaságokra. Barátnői – akik Bokassa párizsi munkatársainak feleségei közül kerülnek ki – mind azt mondják róla, hogy közvetlen, beszédes nő volt.

Franciaországi sofőrjének felesége, Malenguebou asszony is szívesen idézi fel az úrnő apró-cseprő kedvteléseit. Volt, hogy közösen főzőcskézett alkalmazottaival, a konyhában hagyományos afrikai ételek rotyogtak, a kastélyban kókuszt és fánkot osztogattak... A másik nagy élmény Catherine számára, hogy végre sört ihat, amit a sofőrfeleség vesz meg neki titokban, mert Bokassa megtiltja neki.[11] Esténként hosszasan beszélgetnek országukról, családjukól, tanulmányaikról – bármiről, csak ne politikáról. „A beszélgetés végén mindig átnyújtott egy pénzes borítékot. Hogy kényeztessem kicsit a gyerekeket a mama nevében" – meséli a sofőrfeleség.

Franciaországban Catherine valóban kiélheti vásárlási szenvedélyét. Bokassa csillagászati összegeket bocsát a rendelkezésére. Hetente többször is beviteti magát Párizs híres bevásárlónegyedébe, ahol boldogan merül el a francia luxusban. Magánsofőrje, Omer meséli, hogy sokszor órákig várt úrnőjére annak Rolls-Royce Silver Shadow-jában a Champs-Élysées sugárút elegáns butikjai előtt. „Képes volt egyenként az összes

üzletet végigjárni a sugárúton. A legtöbb időt a Louis Vuittonban töltötte." Catherine szívesen maradna inkognitóban, de Bokassa parancsára csak testőrei kíséretében mozdulhat ki, ezért - hogy a feltűnést elkerülje - gyakran küldi maga helyett barátnőit vásárolni, hogy a méregdrága árucikkek vásárlása után a visszajáró „aprópénzről" lemondjon a javukra. Egyik fia, Jean-Charles is megerősíti, hogy anyja elképesztő összegeket utaltatott a Saint-Honoré haute-couture üzletei számláira. Volt, hogy egyetlen nap leforgása alatt több mint százezer frankot költött. Szerzeményei pompázatos luxuscikkek, ilyen például a férje számára vásárolt, gyémántokkal kirakott svájci óra.

A franciaországi Hardricourt-kastélyban Bokassa gyengédebben bánik feleségével, mint odahaza, az ügyintézésben is szabad mozgásteret ad neki. Ennek oka az, hogy kevésbé feszült és ideges, nincs annyi ellensége, nem érzi folytonosan fenyegetve magát. Félelmei nem alaptalanok: 1976-ban saját veje egy gránáttal próbálja meggyilkolni. Bokassa fiatalon sok időt töltött Franciaországban, szereti ezt az országot, francia állampolgárságára roppant büszke. Catherine, kihasználva Bokassa jobb kedélyét, rövid pórázon tartja a férfit, esti kiruccanásait hosszas egyezkedés előzi meg.

A császárné nemcsak ura időbeosztását, de táplálkozását is ellenőrzi. André Le Meignen a Hardricourt gyakori vendégeként furcsa beszélgetésekről számol be: „Papa, ma diétáztatom magát! Egész nap csak vizet fog inni!" - Bokassa nagy játékos volt, egy csepp borért bármire képes lett volna. Látszólag beletörődött Catherine parancsába, aztán álszenten, affektálva pitizett neki. Mint egy ártatlan bárányka.[12] Catherine nem ok nélkül tiltja férjét az italtól. A koronázási szertartás előestéjén is hullarészegen talál rá, egy üveg Chivassal a kezében. A Chivas Bokassa kedvenc itala, olyannyira, hogy még diplomáciai tárgyalásaira sem megy nélküle. Catherine habozás nélkül kikapja az üveget a kezéből, a maradékot kiönti a mosogatóba, és keményen rászól: „Egy jövőbeni császár csak ne részegeskedjen!"

Bokassának számtalan oka van rá, hogy felesége kegyeit keresse. A kastélyban - mint valami luxus legénylakásban - jönnek-mennek az örömlányok. Roger Delpei és André Le Meignen egyszer feszengve látták, hogy megérkezésükkor már ott várakozik a hallban egy kerítőnő a „lánykájával". Ez utóbbival Bokassa sietősen félrevonul, majd bő fél óra múlva

kicsattanó arccal bukkan fel újra vendégei körében. André megkérdezi: „Papa, mitől ilyen elégedett? - Tudjátok, szeret! Engem mindegyik úgy szeret!" - feleli a diktátor örömmel.

Jean-Bédelnek a csábítások adják az élet sava-borsát. Azt gondolja, hogy a nők, akiket pénzért vesz magának, mind szerelmesek belé. E kegyetlen férfi csak az ágyban képes ellazulni, csak ott érzi magát biztonságban. A nők állandó jelenléte - még ha erőszakkal szedi is őket össze - létszükséglet számára. Kicsapongásai azonban soha nem távolítják el Catherine-tól. Számára mindig is ő marad az „igazi". Iránta érzett beteges féltékenysége az évek során sem csillapodik, még saját alkalmazottai is nehezen férkőzhetnek a császárné közelébe.

Omer ennek kapcsán felelevenít egy esetet, ami a házaspár egyik franciaországi kirándulása kapcsán esett meg. Elmondása alapján a suhanó császári konvoj lenyűgöző látvány lehetett annak idején Île-de-France-ban. Elöl Bokassa 600-as Mercedese, fehér bőrülésekkel, telefonnal, minibárral, pezsgővel, mögötte a Catherine-t szállító Jaguar vagy Rolls-Royce, leghátul pedig egy busz a gyerekekkel és a bébiszitterekkel. A házaspár Romorantinben található vidéki birtokára tartott, amikor útközben Catherine arra kéri Omert, álljanak meg, hadd vegyen péksüteményt a gyerekeknek. A sofőr tétovázik: ha megáll, Bokassa parancsát szegi meg, ha nem fogad szót, a császárné bepanaszolhatja a „Papánál". Az előtte száguldó Mercedest viszont nem tudja értesíteni... Végül leparkol és beküldi az egyik testőrt a pékségbe. Pillanatok múlva megjelenik a tajtékzó Bokassa, és magyarázatot követel: „Majd meglátod, te! - üvölti. - Tudni akarom, mi történt!". Csak úgy ömlik belőle a szitok feleségére és a sofőrre. Catherine hallgat. A konvoj végül a pékségben vásároló testőr nélkül indul tovább. „Csak azért úsztam meg, mert kiszálltam az autóból és a kocsi mellett várakoztam. Értik? Catherine mama is ki akart szállni, de én nem hagytam, rázártam az ajtót. Bent ült egyedül, felhúzott ablakok mögött. Ha ott talált volna minket együtt az autóban... Még belegondolni is szörnyű! Tisztára megőrült volna." Amikor a birtokra érnek, Catherine-t újra alaposan leteremti a férje, de ő hallgat. Bokassa a sofőrnek szigorúan megparancsolja: „Soha többé nem állhatsz meg, amikor vele vagy! Megtiltom!"

Valéry: a jóakaró barát

– Papa! Le kell mondanod és azonnal ide kell utaznod Franciaországba! Ha rosszul sülnek el a dolgok, még mindig van egy esélyed!

– Elmegyek Kadhafihoz... – feleli a vonal túlsó végén bizonytalanul Bokassa.

– Nem, Papa! Nem szabad odamenned! – nyugtalankodik Catherine.

– De igenis odamegyek! Eldöntöttem – szól a megfellebbezhetetlen válasz. Bokassa biztosra veszi, hogy Catherine-nek valaki súg a háttérből, és azt is tudja, kicsoda. A francia elnök, hajdani jó barátja.

Valéry Giscard d'Estaing 1979 nyarán a ruandai csúcstalálkozón, Kigaliban hívja meg Catherine-t Párizsba. Az udvarias gesztussal látszólag a pletykákat akarja eloszlatni, amelyek szerint megromlott a viszonya a diktátorral. A valóság az, hogy szigorúan bizalmas közlendője van a császárné számára. Olyannyira bizalmas, hogy a császárnét az elnöki palota helyett saját otthonában fogadja két kísérőjével, Bokassa személyi titkárával és a sofőrrel együtt.

Úgy tűnik, Giscard d'Estaing figyelmeztetni akarja Bokassát a hatalmát fenyegető veszélyre. Catherine az elnök kérésére telefonál Bokassának a ház magánvonaláról. Megpróbálja rávenni a lemondásra, jelezve, hogy Franciaországban biztos menedékre számíthat. Ez Bokassa utolsó esélye, ám a császár meg van győződve róla, hogy az elnök csak blöfföl. Kategorikusan visszautasítja az ajánlatot, amivel saját maga előtt zárja le a menekülés lehetőségét.

A Barrakuda Hadművelet

1979. szeptember 19-én, miközben Bokassa repülőgépe Líbia felé veszi az irányt, Párizsból katonákkal megrakott repülőgép indul a bangui diáklázadás támogatására. A hónapok óta tartó tüntetés mostanra véres tömegmegmozdulássá nőtt.

Két hónappal korábban a francia sajtóban napvilágot látott az Amnesty International közleménye az emberi jogokat lábbal tipró Bokassa kegyetlenkedéseiről. A jelentés szerint az afrikai népnyúzó terepjárójával foglyok sorfalán gázolt át[13], más alkalommal emberhúst evett. Állítólag főszakácsa megfőzte és felszolgálta egyik volt kollégájuk holttestét a kormány tagjainak... A kannibalizmus híre az utolsó csepp a pohárban: a nyugati közvélemény egyhangúlag a diktátor megbuktatását követeli. A franciák megszervezik a Barrakuda Hadműveletet. A kommandósok azzal a céllal érnek földet, hogy támogassák a felkelőket, és David Dackót, a korábbi köztársasági elnököt újból hatalomra segítsék.

Közben a Moammer el-Kadhafinál vendégeskedő császár sem rejti véka alá franciákkal szembeni ellenségességét: „Mióta külpolitikánk afrikai és nacionalista irányt vett, az imperialista és új gyarmatosító hatalmak Franciaországgal és az Amerikai Egyesült Államokkal az élen összefogtak ellenünk, és médiájukon keresztül kegyetlen és aljas kampányba kezdtek Személyünk lejáratása érdekében. (...) Ezért is határozta el szabad akaratából a Közép-afrikai Császárság, hogy a Líbiai Arab Szocialista Népi Nagy Dzsamahirija autentikusan afrikai és nacionalista forradalmi gondolatait teszi magáévá, amelyek mindig is ellenálltak Franciaország és az Amerikai Egyesült Államok és csatlósaik imperialista és rasszista törekvéseinek."

Bokassa tehát Kadhafinak hízeleg, miközben szidja a franciákat. A fő ellenség Valéry Giscard d'Estaing, a hajdani vadászcimbora. Vajon mi vezetett ahhoz, hogy a francia elnök parancsnak is beillő tanácsokat osztogat az afrikainak feleségén keresztül, míg ő Líbiában szapulja a „kedves rokont"?

Ez elment vadászni, ez meglőtte...

Öt évvel korábban, 1974-ben, amikor Bokassa meghallja, hogy Valéry Giscard d'Estaing lett a francia köztársasági elnök, örömujjongásban tör ki. D'Estaing közel áll Közép-Afrikához, ismeri és szereti az országot – nála jobbat nem is remélhetett.

Amikor Bokassa ezredes 1966-ban az unokatestvére, David Dacko ellen elkövetett katonai államcsínnyel megszerzi az elnöki széket, első dolga, hogy rajongással teli levelet írjon Charles de Gaulle tábornoknak: *„Gaullista vagyok, Közép-Afrika mindenestül gaullista."* Szimpátiáját azonban De Gaulle nem viszonozza. „Ez csak egy hasznavehetetlen idióta"[14] – teszi a csípős megjegyzést tanácsadójának, Jacques Foccart-nak, és csak három évvel később hajlandó fogadni a puccsistát. Megalázó mellőzés Bokassa számára, akinek a következő francia elnökkel, George Pompidouval sincs több szerencséje. Most, Giscard kinevezésével végre felcsillan

a remény, hogy országa számára együttműködést csikarjon ki Franciaországgal, amelynek papíron ő is állampolgára. Bokassa úgy érzi, az új elnök személyével lehetőség nyílik rá, hogy megkapja a régóta vágyott elismerést a példaképnek tekintett franciáktól.

Valéry Giscard d'Estaing több szálon is kötődik Afrikához. Apai nagyapja képviselő, majd a közép-afrikai Sangha és Ubangi folyók mentén elterülő erdőségekben erdőgazdálkodást végző cég igazgatója. Apja, Edmond Giscard d'Estaing alapítja az első légitársaságot, amely Franciaországot egykori afrikai gyarmataival köti össze. Unokatestvére, François Giscard d'Estaing szintén afrikai területen tevékenykedő jelentős üzletember, 1959-től a Közép-afrikai Államok Központi Bankjának igazgatója és a csádi miniszterelnök pénzügyi tanácsadója.

Valéry még De Gaulle tábornok pénzügyminisztereként jár Közép-Afrikában, elsősorban azért, hogy vadászszenvedélyének hódoljon. Egész Afrikában kiterjedt kapcsolatrendszert ápol. Kedveli a természetközeli, rusztikus vadásztáborokat, amelyekbe Jean Laboureur kalauzolja: „(Giscard) most is közvetlen volt, mint mindig, amikor hozzánk látogatott. Magunk közt csak üvegből ittunk."

Giscard d'Estaing hatalomra kerülésekor, 1974 tavaszán azonban Közép-Afrikában franciaellenes megmozdulások zajlanak. Csádi felkelők fogva tartják Françoise Claustre néprajzkutatót és régészt, akinek a szabadon bocsátásáról szóló tárgyalásokon Bokassa közvetítő szerepet vállal - persze jó pénzért. A francia kormánytól legombolt húszmillió azonban messze nem elég országa pénzügyi helyzetének rendezésére, ezért gazdasági megszorításokat vezet be, az ország olajiparát pedig teljes egészében államosítja. A Közép-afrikai Köztársaságban emellett állami tulajdonba kerül a nyomdaipar, a fővárosi Hachette könyvesbolt, valamint a francia hírügynökség, amelynek újságíróit rövid fogva tartás után kitoloncolják az országból. Az országban tartózkodó francia katonákat nyomatékosan felszólítják, hogy térjenek vissza hazájukba, és az elnök számos francia nemzetiségű tanácsadóját is elbocsátják. Még a Giscard d'Estaing vadászatain személyesen segédkező, francia származású idegenvezetőt is bebörtönzik. Giscard személyesen hívja fel Bokassát a két választási forduló között, hogy szabadon bocsátásáról tárgyaljon, a császár azonban olyan részeg, hogy d'Estaing csak néhány nappal később, már köztársasági elnökként tudja kieszközölni nála Laboureur szabadon

bocsátását. Bokassa az első perctől fitogtatja hatalmát Franciaországgal szemben, jelezve ezzel, hogy országa függetlenségre törekszik.

A volt gyarmat és az anyaország közötti mosolyszünet 1974 augusztusában újabb epizóddal folytatódik. Bokassa elnöki repülőgépén hivatalos látogatásra indul Franciaországba. A Chateauroux repülőtérre érve azonban csalódottan látja, hogy a franciák nem kényeztetik a neki kijáró díszkísérettel, ezért sértődötten hazarepül. Csak akkor tér vissza, amikor arról értesül, hogy külügyminiszterét motoros rendőrök dupla sorfala kíséri a forgalomtól elzárt úton egészen szállodájáig, és a francia elnök is haladéktalanul fogadja. A kiengesztelt Bokassa szeptemberben újra Franciaországba látogat, Sologne-ban, a Cottencière birtokán fogadja az elnököt és az együttműködési minisztert. Bokassát lenyűgözi Giscard d'Estaing, akiben a felhőtlen együttműködés lehetőségét látja.

Kiemelkedő baráti gesztusként a francia elnök 1975 márciusában Banguiba látogat. Ekkor jár első ízben francia államfő hivatalos úton a Közép-afrikai Köztársaság fővárosában. „Szervusz, Afrika földje, szervusztok, afrikai nők és afrikai férfiak, szívem barátai! Annyiszor jöttem már el ide, ahányszor csak tudtam. Jól ismerem vidámságotokat és jóságotokat. Higgye el, örökös elnök úr, drága rokonom és barátom, hogy Franciaország mélységesen szolidáris a Közép-afrikai Köztársasággal, amely az Ön irányítása alatt a gazdasági, kulturális és emberi fejlődés útjára lépett" - köszönti feltűnő lelkesedéssel házigazdáit Giscard d'Estaing.

A két elnök ezek után elrepül az Avakaba Presidential Parkba, az ország egyik legnagyobb érintetlen rezervátumába nagyvadakra vadászni, ahol d'Estaing meghökkenve tapasztalja meg Bokassa az övétől gyökeresen eltérő vadászstílusát; míg ő a természetet élvezve magányosan kószálna, addig az afrikai elnök eszeveszetten lövöldözik terepjárójából a könnyű prédára. Egy szemtanú szerint az egyik vadászaton Bokassa négyszer is elvétett egy antilopot, mire végre sikerült a lábán megsebesítenie, aztán közvetlen közelről lőtte agyon az udvar üdvrivalgása közepette. Mindez kicsit sok a profi vadászatokhoz és csendes táborhelyekhez szokott francia elnöknek. Bokassa mindazonáltal továbbra is lesi a „rokon" minden kívánságát, Giscard egyre gyakrabban jár hozzá vadászni. A bangui kormány egyre kiterjedtebb vadászterületekkel kedveskedik neki: Rafaiban több mint 700 ezer hektáros területen eredhet nagyvadak

nyomába, és ezt a jogát minisztériumi rendelet rögzíti. Elefántvadászatra megyényi nagyságú területet bocsátanak a rendelkezésére.

Amikor a francia elnök Európából afrikai szálláshelyére érkezik pihenni, mindig kéri, hogy ne zavarják, ennek ellenére hamarosan hallja Bokassa magánrepülőjének zúgását. A váratlanul érkező afrikai elnök így szól a csodálkozó francia kollégájához: „Tudom, hogy nyaralni jött hozzánk, mégsem hagyhattam, hogy úgy érkezzen meg országunkba, hogy ne üdvözöljem Önt." Bokassa bizalmasainak arról kezd panaszkodni, hogy a francia elnök egy fillérrel sem járul hozzá a vadászterületek karbantartásához. D'Estaing így emlékezik vendéglátójára: „Bokassa nagyon rá tudott csimpaszkodni az emberre, nem volt könnyű lerázni." Augusztus 19-én a tiszteletére adott vacsorán d'Estaing finoman jelzi, hogy szeretne vele szemben nagyobb távolságot tartani: „Franciaország megadja Önnek együttműködését mindaddig, míg Ön megkívánja – a két ország függetlenségének, szuverenitásának és a méltóságának kölcsönös tiszteletben tartása mellett." Lám, a francia minden jót megkap tőle, mégis milyen hálátlan!

Jean-Paul Benoit, az Együttműködési Minisztérium kabinetfőnöke így emlékszik vissza a sajátos munkakapcsolatra: „Állandóan ott volt a sarkunkban. Amikor Franciaországban volt, naponta kétszer-háromszor is odatelefonált a minisztériumba mindenféle csip-csup ürüggyel. Banguiban pedig nem telt el úgy hét, hogy ne csinált volna valami drámát, amit nekünk kellett elsimítanunk: egyszer egy tisztet tartóztatott le, máskor egy szőke nőt rabolt el..."

Giscard a feltétlen támogatásért cserébe anyagilag támogatja Bokassa gazdaságpolitikáját, ő pedig abban a hiszemben, hogy Franciaország örökké pénzelni fogja, esztelen költekezéseivel katasztrofális helyzetbe sodorja az országot. „Hihetetlen rossz pénzügyi gazdálkodás folyt" – erősíti meg a francia együttműködési miniszter.

Egy évvel később, 1977 augusztusában a francia államelnök újra a Közép-afrikai Köztársaságba látogat, ahol nagy pompával fogadják a berengói udvarban. A fogadás végén Bokassa pezsgőspoharát a francia–afrikai barátságra emeli, és – ahogyan a francia hadseregben megtanulta – pohárköszöntőjét ezekkel a meghökkentő szavakkal zárja: „És Isten nevében éljen a gyarmati világ!"

Franciaország továbbra is finanszírozza az infrastruktúra kiépítését elszegényedett egykori gyarmatán. Valéry unokatestvére, François Giscard d'Estaing a Közép-afrikai Államok Központi Bankja elnökeként a köztársasági elnök pénzügyi jobbkeze: ő finanszírozza azokat a beruházásokat, amelyekre a fiatal országnak égető szüksége van. A két ország között szövődő viszony csúcspontja Bokassa császárrá avatási szertartása, amelyet a francia állam 4 millió frankkal támogat.

Valéry Giscard d'Estaing két évvel később viszont már francia kommandósokat küld Banguiba. Púp a hátán a túlköltekező császár, szívesen látna másvalakit az afrikai ország élén. A hír kiszivárog, a *Le Canard Enchainé* francia szatirikus hetilapban március végén karcolat jelenik meg a készülő puccsról. „A francia katonák tanulmányozzák egy közép-afrikai intervenció lehetőségét, arra az esetre, ha Bokassa nem adná át helyét önként Henri Maidounak."

A Közép-afrikai Császárságban eközben már január óta diáktüntetések zajlanak. A mozgalomhoz egyre többen csatlakoznak. A császár véres eszközökkel próbálja megőrizni a hatalmát – a katonák a tömegbe lőnek, a börtönökben állítólag száz diákot gyilkolnak meg. A nemzetközi sajtó folyamatosan beszámol az eseményekről, Bokassát már nem Napóleonként, hanem Néróként emlegetve. Külön bizottság alakul az emberi jogi vádak kivizsgálására.

Giscard d'Estaing siet kijelenteni, hogy „Franciaország levonja a szükséges következtetéseket a jelentés alapján", majd lemondja az arra az évre tervezett vadászatot a császárral. Egy magánbeszélgetés során kijelenti radikális változásokat sürgető tanácsadójának: „El kell kezdenünk felkészülni rá. Az nyilvánvaló, hogy ha Bokassa bűnösnek bizonyul, le kell mondania a hatalomról. De ki helyettesíthetné?" A franciák David Dackót látnák viszont, akit korábban Bokassa államcsínnyel elűzött, majd bebörtönzött. Dacko azzal az ürüggyel utazik Párizsba, hogy cukorbetegségét kezeltesse, ám eközben bekapcsolódik a Barrakuda Hadművelet operatív irányításába.

Augusztus 16-ától felgyorsulnak az események. Franciaország megtagadja Bangui további támogatását. Ugyanebben a hónapban krízistanácskozás ül össze Franceville-ben Omar Bongo gaboni elnök vezetésével. Bokassát felszólítják, hogy adja át a hatalmat egy kormányzótanácsnak, amelyben miniszterelnöke, Maidou mellett a trónörökös, ifjabb Jean-Bédel Bokassa is helyet foglalna. Bokassa szerint ez árulás, mind Franciaország, mind saját miniszterelnöke részéről. Haragra gerjed, majd

félórás gondolkodási idő után hullarészegen visszatámolyog a tanácskozásra, hogy beszédet intézzen a jelenlévőkhöz: „Én, I. Bokassa, Közép-Afrika császára kijelentem, hogy tudomásul vettem mindazt, amit Giscard d'Estaing üzen nekem, és ezúton mindent visszautasítok, amit magukon keresztül tőlem kér. Nem mondok le. És ha esetleg, véletlenségből mégis megtenném, akkor nyugdíjként 100 000 millió közép-afrikai frankot igényelek (kb. 30 ezer euró), mivel ez tartalmazza egykori katonatiszti nyugdíjamat, a közép-afrikai hadsereg megalapítójának díját, első ezredesének nyugdíját, volt köztársasági elnök, volt örökös elnök, köztársasági marsall és végül császári nyugdíjamat. Ehhez jön még az összes feleségemnek járó ellátás, valamint az összes gyermekemnek járó ellátási díj. Mindez összesen, várjanak, hadd számoljam ki... 250 000 millió frank... plusz a víz, a villany és a telefon. Téged kedvelünk – fordul René Journiac politikai megbízotthoz. – Te csak egy tanácsadó vagy, nincs benne a kezed a dolgokban. De az a másik, amelyik megváltoztatta a nevét, az a Valéry Giscard d'Estaing... Különben is, mi ez a d'Estaing? Francia, angol, német? Hol szedte össze ezt a nevet? Miért nem hívják egyszerűen Destinnek? [A *destin* jelentése 'sors', a két szó kiejtése ugyanaz – *a ford.*] Mindenesetre akárhogy is hívják, elszedte a pénzem, és most azt akarja, adjam át a hatalmat egy kormányzótanácsnak?! Azt várhatja!"

Bokassa egyre jobban belemelegedve már nyíltan fenyegeti a francia elnököt: „Ha államcsínyt követnek el ellenem, vagy a legapróbb probléma adódik, mindent elmondok, és (d'Estaing) elveszíti a következő választásokat. Akárhová fordul, bármerre is néz, mindenhol majd csak Bokassába ütközik! Nem hunyhatja le a szemét egy percre sem! Ezt én most, így megmondom nektek. Biztos vagyok benne, hogy elveszíti a következő választásokat miattam."

A jelenlévők nem reagálnak. Vajon mivel kompromittálhatná Bokassa d'Estaing-t? Mire céloz? A számtalan elejtett nagyvadra? Vagy a kettejük közt gazdát cserélő értékes ajándékokra?

Egy hónappal később, a készülő államcsínyről tudomást szerezve Bokassa azonnal hazaindul Líbiából, de már késő. Szeptember 21-én ér a Hardricourt-palotába, ahonnan felhívja feleségét. Catherine kiabálva próbálja lebeszélni arról, hogy a lázongó Banguiba utazzon: „Ez őrültség, eszedbe ne jusson!" Vajon férjét félti vagy épp ellenkezőleg, attól tart, hogy Bokassa újra megkaparintja a hatalmat?

A megzavarodott Bokassa kényszerűségében Franciaországba repül, hogy a francia elnöktől kérjen segítséget. Amint gépe Évreux-ben földet ér, rendőrök és katonák kerítik be, és közlik a személyzettel, hogy senkinek sincs joga francia földre lépni. Hivatalos közleményben adják Bokassa tudtára, hogy „Franciaországban nemkívánatos személy, és csak rövid technikai szünet erejéig tartózkodhat az ország területén, míg át nem száll egy másik gépre". Az elképedt császár és delegációja napokig a bázison várakozik, ahol a francia katonai megbízottak szendvicsekkel látják el őket. Telefonálniuk tilos, unaloműzésből kártyáznak. Bokassa később az Évreux-ben töltött napokról ezt mondta Roger Delpey-nek: „A legnagyobb rombolás áldozatává váltam, amit csak egy ember megismerhet. Feltettem magamnak a kérdést és minden nap, minden éjjel, minden órában, még mindig ugyanúgy felteszem, hogy miért segítette (d'Estaing) az eltávolításomat. Lehet, hogy valamilyen személyes érdek bújt meg az ügy mögött. Előbb-utóbb úgyis kiderül."

Bokassával tudatják, hogy büntetése száműzetés. Három lehetséges úti cél közül választhat: Gabon, Zaire vagy Elefántcsontpart. Bokassa az utóbbi mellett dönt, így másnap a francia hadsereg DC–8-as repülőgépe Elefántcsontpart legnagyobb városába, Abidzsánba szállítja. Az első időkben a fehér homokos, előkelő tengerparti városnegyedben, az elefántcsontparti elnök, Félix Houphouët-Boigny által rendelkezésére bocsátott palotában szállásolják el. A kormány havi 100 ezer frank készpénzt ad neki, amit néhány nap alatt elpazarol. Egyszer a város postáján egy csomagot vesz át, amelyben egy francia barátja császári jelképét, egy kis aranysast küld neki. A helyiek felismerik, köré gyűlnek, a nevét skandálják. A népszerűségtől megittasult Bokassa egy asztal tetejéről a sassal hadonászva azt kiabálja, szereti őket, majd pénztárcájából az összes pénzt közéjük szórja. Máskor, egykori luxusautó-flottája iránti nosztalgiából Rolls-Royce-t vesz magának. Az elefántcsontparti elnök megelégeli Bokassa tébolyult pazarlását, szerényebb városnegyedbe költözteti, Rolls-Royce helyett pedig egy Toyota Cressidát utal ki neki. Külföldi államfők látogatásakor Bokassát háttérben tartják.

Catherine, aki egyik fia társaságában késő ősszel csatlakozik Bokassához, elképedve látja, hogy férje egyfolytában részeg. „A Papa és Catherine

külön szobában aludt. Szörnyű volt a hangulat" - meséli fiuk, Jean-Charles. Catherine-t előtte egy párizsi kórházban kezelték depresszióval, miközben 13 kilót fogyott. Bokassa alig ismer rá. A feleség a pénzzavar leküzdésére a franciaországi Hardricourt-palota és a sologne-i Cottencière birtok dísztárgyainak jó részét eladta. Az egyik franciaországi folyószámlán lévő százezer frankot elköltötte, az értékes autópark egy részét is pénzzé tette. Diplomáciai védelem alá eső poggyászában Houphouët-Boigny kérésére Abidzsánba csempészi a császári koronákat és a jogart, amelyeket az Arthus-Bertrand ékszerésze szétszedett. A kérdés csak az, hogyan osszák fel az eladott ékszerek után befolyt pénzt.

Elefántcsontparti száműzetése idején Bokassa francia újságíró barátja, Roger Delpey segítségével megtorlásként médiakampányba kezd Giscard ellen. Delpey októberben a legnagyobb francia szatirikus lapban *(Le Canard Enchaîné)* leleplező cikket jelentet meg arról, hogy a francia köztársasági elnök még miniszterként értékes gyémántokat kapott Bokassától. Az ügy valóban nagy port kavar.

Roger Delpey és barátja, André Le Meignen szerint az 1980-as év elején a sikeres médiaoffenzíva ellenére Bokassa még mindig tombol, ha d'Estaing nevét hallja. Bosszúvágya nem csillapult. André Le Meignen kérdésére, miért gyűlölte meg ilyen mélységesen a franciát, Bokassa elárulja, hogy Catherine megosztott vele egy titkot: „Papa, el kell mondanom neked valamit: Giscard szeretője vagyok." Bokassa megkérdezte tőle, megbolondult-e vagy tényleg igazat beszél. Catherine azt felelte: „Ő a francia köztársasági elnök. Udvarolt nekem, pénzt is adott, és én nem ellenkeztem."

Bokassa azonnal felhívja az elnököt, és magyarázatot követel tőle. Giscard állítólag ennyit válaszol: „Nézze, Bokassa, amíg én állom országa belső költségvetését, azt csinálok, amit akarok", majd lecsapja a kagylót. Bokassa újból felhívja az Elysée-palotát azzal fenyegetőzve, hogy nyilvánosságra hozza Catherine-nal folytatott viszonyukat, ha nem kér tőle bocsánatot, és nem szakítanak. Közeledik az 1981-es elnökválasztás. Giscard nem engedhet meg magának efféle botrányt, de nem is az a fajta férfi, aki büntetlenül hagyja, hogy fenyegessék. Bokassa szerint Giscard emiatt szervezte meg az elűzését. Persze az is lehet, hogy mindez csak Bokassa agyszüleménye, amellyel tovább mocskolhatja ellenségét.

Tagadhatatlan, hogy Elefántcsontparton Catherine távolságtartó férjével. Megérkezésekor egy titokzatos orvosi igazolást mutat Bokassának, amely a nőt eltanácsolja mindenféle szexuális tevékenységtől. „(Catherine) tegnap este a neuilly-i klinika sebésze által kiállított igazolást mutatott nekem, amely előírja, hogy több hónapon át tartózkodjon mindenféle szexuális kapcsolattól. Elismerte, hogy az igazolást azért állították ki a kérésére (...) elutazása előtt, hogy nekem megmutassa"[15] - panaszolja a bukott diktátor Delpey-nek. Az orvosi igazolás felér egy kegyelemdöféssel. Most már ahhoz sincs joga, hogy feleségét testileg birtokolja. Újabb megalázó gesztus Párizsból.

1980. február 10-én Bokassa levelet ír Eyadema tábornoknak, Togo elnökének, amelyben felvázolja Giscard-ral való kapcsolata végtörténetét: „1979 májusában, Kigaliban Giscard d'Estaing nyomatékosan arra kért, küldjem el feleségemet, Catherine-t Franciaországba. Nem sokkal Párizsba érkezte után a francia elnök értesítette a feleségemet arról, hogy mi készül ellenem, de megtiltotta, hogy figyelmeztessen. Hallgatásáért cserébe feleségem jelentős anyagi támogatásban és számos kiváltságban részesült. (...) Maga nem értheti ezt. Az egészre az a magyarázat, hogy feleségem Giscard d'Estaing szeretője volt."

Az orvosi igazolásról találgatások látnak napvilágot. A francia hírszerző szervezet magas beosztású tisztjei nyomozásba kezdenek. Patrick Rougelet parancsnok említi elsőként az igazolást, miután Párizsban találkozott Bokassa egyik fiával, Georges-zsal. A fiú több dokumentumot kínál eladásra az apjáról: „Georges a Hotel Napoleon épületében szállt meg a Friedland sugárúton. Katona barátom és én a Moszad ügynökeinek adtuk ki magunkat, és a találkozóra egy kis bőrönddel érkeztünk, amely úgy nézett ki, mint ami tömve van pénzzel. A Georges által átadott irathalmazban felfedeztünk egy levelet, amelyet egy Elysée-palotához közelálló orvos fejléces papírjára írtak."[16]

Ha a dokumentum - amelyet a jelen könyv szerzője is látott - nem is bizonyítja közvetlenül, hogy az elnök keze benne volt a dologban, mégis némi hitelt ad Bokassa állításainak. Az igazolás 1979. november 8-án kelt Párizsban, a szülész-nőgyógyász létező személy, a palotához közel rendel. Az írás megszabja, hogy Catherine a „kórházi kezelést követően minden szexuális tevékenységtől tartózkodjon".

A néhány együtt töltött hét Elefántcsontparton alaposan megviseli a házastársak idegeit. Bokassa tombol. Azzal vádolja feleségét, hogy elárulta, és párizsi szeretőjét támogatja. Catherine az elefántcsontparti

elnök feleségénél keres menedéket, majd távozik az országból, Svájcba emigrál. Bokassa ezután fűnek-fának azt meséli, hogy a francia elnök csúnyán felszarvazta. Giscard ócsárlását későbbi franciaországi száműzetésében sem hagyja abba. „Egyfolytában azon morgott, hogy a felesége Giscard-ral él. Még csak ki sem ejthettük az elnök nevét, szinte a rögeszméjévé vált" – emlékezik sofőrje, Omer, akit Catherine próbál győzködni ártatlanságáról: „Esküszöm neked, Omer, semmi közöm nem volt Giscard-hoz." A feleség abszurdnak találja az állítólagos szerelmi viszonyt.

Semmi nem igazolja, hogy Catherine elcsábította volna az elnököt, még ha a nő nem is tagadja, hogy vonzotta gazdagsága. Bokassa számára viszonyuk nem kérdéses: „Közép-Afrika d'Estaing kezében volt. Ez volt az otthona, én meg mintha valami házastárs lettem volna neki."[17] A francia köztársasági elnök körüli mendemondák valóban elég homályosak.

6

Mao
A tigris

„A férfiak hozzájárulása a történelemhez csak egy csepp sperma."

CSIANG CSING

A nő, aki Mao miatt elvesztette a fejét

„Megint egy álmatlan éjszaka. Nem bírom tovább, utánamegyek. Csak a gyerekeim, az én szegény gyerekeim tartanak vissza. Mázsás súly nyomja szívem, egyrészt őérette, másrészt a gyerekekért. Egyiküket sem hagyhatom cserben. Sírnom kell. Olyan sírhatnékom van. Bárhogy is próbálom, nem tudom nem szeretni őt. Nem tudom...

Különösek az emberi érzelmek. Lám, Szan Csun-ho igazán szeret engem, de én rá se bírok nézni.

Mennyire imádom őt (Maót)! Ó, egek, adjatok szép választ!"[1]

1930. január 28., Csangsa. A szerelmes Jang Kaj-hujnak mérhetetlenül hiányzik a férje, a Honan tartományból való ifjú Mao Ce-tung. Már több mint három éve várja haza – azóta, hogy Mao ellentámadásokat indított a hatalomátvételre készülő Csang Kaj-sek és az általa vezetett Kuomintang ellen. Csang fokozatosan vált a kínai kommunizmus ellenségévé. Kapcsolatot ápol Komintern-vezetőkkel és a szovjet katonai iskolákat tanulmányozza, hazatérve egyre távolabb kerül a kínai kommunistáktól, ami a Kuomintang kommunista szárnyának leválásához és a polgárháború kitöréséhez vezetett. Mao munkás-paraszt forradalmi hadsereget szervez a Kuomintang ellen, ám a kezdeti véres összecsapások rendre Mao katonáinak vereségével végződnek. Mao ekkor Csianghszi tartomány hegyei között keres menedéket. „A biztonságotok érdekében te

otthon maradsz a gyerekekkel" - búcsúzik feleségétől indulás előtt. Jang akarata ellenére szót fogad.

A házaspár még fiatalon költözött Honan tartomány székhelyére, Csangsába, egy nyugodt, tóparti városnegyedbe. Mao 28, Jang 20 éves volt ekkor. A domboldalban laktak, hagyományos, faoszlopos, színes téglás kínai házban, amelyhez veteményes is tartozik. Egyszerű boldogság, ám Kaj-huj elégedett volt a sorsával, még cselédekre is telt nekik.

Jang Kaj-huj 1901-ben született Honan tartományban. Kislányként törékeny alkatú, érzékeny teremtés, fogékony a klasszikus irodalomra, amit szegény, de művelt családból származó édesanyja ismertet meg vele. Édesapja nagy tudású férfi. Filozófiai tanulmányokat folytatva bejárja a világot: megfordul Japánban, Nagy-Britanniában, Németországban, majd hazatérve, 1918-ban a Pekingi Egyetem erkölcstanárává nevezték ki.

Az átlagon felüli képességekkel megáldott tudós papa otthonukba gyakran meghívja egyik kedvenc tanítványát, Mao Ce-tungot, akinek azonnal megtetszik a nála nyolc évvel fiatalabb (akkor tizenhét éves), művelt, szellemes Kaj-huj. Megpróbálja elcsábítani, de nem jár sikerrel. Kaj-huj öntudatos, a hagyományos nőszereppel dacoló természet. Olyan szerelemről álmodik, amely nem ismer sem akadályt, sem törvényt. Maót túlságosan rámenősnek és faragatlannak találja, így visszautasítja közeledését. Szerelemeszménye ezzel az idézettel jellemezhető: „Elleneztem a szertartásos házasságkötést. Úgy gondoltam, ha szándékosan keressük a szerelmet, előbb-utóbb elvész belőle mindaz, ami igaz, szent, titokzatos, magas gyönyörű és felülmúlhatatlan! (...) Vagy tökéletes legyen, vagy semmilyen."[2] A lány nem éri be akárkivel, és úgy érzi, a forróvérű Mao Ce-tung messze van a tökéletestől.

Nem is sejti, hogy valójában sok mindenben hasonlítanak. Mao Ce-tung is szembefordul a hagyományokkal, többek között a házasságot is ellenzi. 1918-ban, az új társadalomról vallott elmélete kidolgozásakor kifejti, hogy soha nem fog megházasodni, még valamiféle „házasságellenes szövetség" létrehozását is fontolgatta. Irtózik az embertelen kizsákmányoló rendszertől, amit akkoriban Kínában a házasság fogalma takar. „Fiatalon sok házasemberrel találkoztam, s amikor megkérdeztem tőlük, miért házasodtak meg, mind azt felelte, azért, mert kellett valaki, aki teát készít, főz és ellátja a disznókat. Megkérdeztem, nem lenne-e egyszerűbb cselédet fogadni... Azt felelték, a családalapítás is cél volt. Megdöbbentett, amit hallottam. Valljuk be, a társadalom házasságfelfogásának még ma sincs sok köze a szerelemhez[3]" - foglalja össze ellenérzéseit huszonhat évesen. Máshol még kíméletlenebbül fogalmaz: „(a házasság) csak a testi vágy kielégítése", igaz, „az evés és a testi szerelem az ember két alapvető vágya"[4].

Mao Ce-tung - látszólag legalábbis - romantikus alkat, aki fontosnak tartja, hogy az újjászülető kínai társadalomban nagyobb teret kapjon a szerelem. Eközben Kaj-hujt továbbra is ostromolja szenvedélyes leveleivel, de mindhiába, a lányt nem győzi meg érzelmei mélységéről.

1920 januárjában Kaj-huj szeretett édesapja meghal. A lány összetörik. Mao Ce-tung egyre sűrűbben látogatja és ostromolja. „Közben váratlan szerencse ért. Ott volt valaki, akit szerettem. Akibe teljesen beleszerettem! Azóta szerettem, hogy annyit hallottam róla és olvastam a cikkeit. (...) Bár szerettem, nem mutattam ki az érzéseimet. Biztos voltam benne, hogy a szerelem a természet dolga, és én magam nem követelhetem ki erőszakkal."[5]

Talán azért tart ennyire a szerelemtől, mert tragikus hirtelenséggel veszítette el apját, és nem mer ragaszkodni senkihez? „Mao sok szerelmes levelet írt nekem. Még mindig nem mertem elhinni, hogy ilyen szerencsés vagyok. Volt egy barátja, aki tudott az érzéseiről. Ha ő nem mondja el, hogy (Mao) szenved miattam, örökre pártában maradtam volna. De attól a naptól fogva, hogy megbizonyosodtam az érzéseiről, új értelmet kapott az életem. Már nemcsak édesanyámért éltem, hanem őérte is... Arra gondoltam, ha ő egy napon meghal, és anyám sem lesz, biztosan követni fogom a halálba!"[6]

Rövid időn belül Mao Ce-tung és a fülig szerelmes Jang Kaj-huj egymás szeretői. A lázadó Mao a legmegfelelőbb pillanatot választja a lánykérésre: az édesapja elvesztése miatt összetört lány vele tölti ki az érzelmi űrt, Mao ezzel válik számára a várva várt „igazivá". 1920 végén házasodnak össze. Miután férjhez ment, Kaj-hujnak el kell hagynia a hittérítők iskoláját.[7] Maóhoz költözik.

Idilljük nem tart sokáig, Mao Ce-tung feljár régi szeretőihez, sőt újabb szerelmi kalandokba bonyolódik. Amikor saját felesége unokahúgát is elcsábítja, a szelíd és álmodozó Kaj-huj nekimegy riválisának és felpofozza. Ő aztán nem tipikus kínai feleség, aki némán tűri férje kihágásait! A nők és a férfiak egyenrangúak! „Nővéreim! - írja későbbi tanulmányában.

- Küzdenünk kell az egyenjogúságért, nem hagyhatjuk, hogy puszta tárgyként kezeljenek bennünket!"[8]

Mindazonáltal a feminista Kaj-huj nem csinál több jelenetet, női-férfi egyenjogúságról a szigorúan hierarchikus kínai társadalomban még szó sem lehet. Kaj-huj is megadja magát, és jó feleségként otthon neveli a gyerekeket, míg férje a kommunista eszméket terjesztve járja a világot. Első fiuk, An-jing 1922 októberében, a második, An-csing 1927-ben született. Mao Ce-tung egyre inkább a politika felé fordul, Kaj-huj csak a második lehet az életében. 1927-ben végleg otthagyja őket, hogy - úgymond - a kommunizmus ügyéért harcoljon. Az asszony magányos. A férfi, akiért feladta feminista elveit, elhagyta. A gyerekek körüli mindennapos tennivalók kimerítik. Egy évvel férje elutazását követően versben fejezi ki fájdalmát:

„Borongós napon északi szél támad,
Húsom, csontom a fagytól remeg.
Ha őrá gondolok, a távollévőre,
Nyugalmam komor hullám kavarja.
Lábad meggyógyult-e?
Téli ruhád kész-e?
Vigyázzák-e magányos álmod?
S mint én: társtalan, bús vagy-e?

Levelet nem kapok,
Könyörgés hiába.
Ha szárnyam lehetne,
hozzárepülnék.
De nem láthatom.
Bánatom végtelen..."[9]

Bár maga is beadta a derekát, Mao házasságról alkotott véleménye mit sem változott. Továbbra is fojtogató burzsoá szokásnak tartja, és alig várja, hogy Kínát is elérje a szabad szerelem és szerelmi házasság világmegváltó hulláma. Csakhogy a hosszú évszázadok óta Konfucius erkölcstanán nevelkedett kínai férfiakat nem könnyű meggyőzni a szexuális forradalom jótéteményeiről. A kollektivizálás eszméit még csak-csak elfogadják - többségük olyan szegény, hogy nincs sok vesztenivalója a termelői javak államosításával -, arra azonban nincsenek felkészülve, hogy asszonyaik is köztulajdonba kerüljenek. Márpedig Mao Ce-tung új társadalomról alkotott ideológiájának lényegi kérdése a tradicionális nő-férfi viszony újraértelmezése. Ha úgy tetszik, az érzelmek szabadsága - Mao szerint mindenkinek jogában áll szeretni, vagy nem szeretni a másikat - és a válás szabadságát hirdető házasságreform „forradalmibb" gondolat, mint a földreform.

Bátorító szavai a nők körében nem is maradnak hatástalanok, a dolog azonban kissé másképp sül el, mint azt kiötlőjük elképzelte: „Egyre szaporodnak a szerelmi viszonyok, a nők fiatal szeretőket tartanak és mindenfelé viszonyt kezdenek: a hegyekben, lankákon... Egészen szabadon."[10] Ez bizony már nem „hullám", hanem valóságos áradás - ami Maót is magával sodorja. Olyannyira, hogy annak ellenére nősül újra, hogy már házas. Második nejével utazásai során, 1928-ban találkozik.

Kaj-huj a hírre majd' megőrül fájdalmában. Hogy méltóságát megőrizze, úgy tesz, mintha mi sem történt volna: egy emancipált nő mégsem válhat el puszta szóbeszéd miatt. Mit tehetne? Amolyan modern kori Odüsszeusz-feleségként türelmesen várja haza csapodár férjét. „A biztonságotok érdekében te otthon maradsz a gyerekekkel..." - cseng a fülében a búcsú: hogyan tudott Mao ekkorát hazudni?

Csangsát ekkor Ho Csien, az antikommunista tábornok kormányozza. Kaj-hujt sokáig nem háborgatja, mivel nem kommunista aktivista, és férje mozgalmi munkájában sem vesz részt, közismert helyzete inkább sajnálatot kelt az emberekben, semmint gyanakvást. 1930 szeptemberében Mao visszatér Csangsába. De nem a szerelem hozza vissza, vagy a családi fészek utáni nosztalgia, hanem a harci kedv. Embereivel megrohamozza a várost. A tábornok visszaveri a támadást, majd letartóztatja Mao eddig megkímélt feleségét és nagyobbik fiát, a nyolcéves An-jinget. Mao feleségének alkut ajánlanak: ha nyilvánosan elítéli férje felforgató tevékenységét, és kinyilvánítja válási szándékát, szabadon engedik. Kaj-huj azonban nem tűri, hogy zsarolják és megszabják neki, mit tegyen. Életét is képes feláldozni a tökéletes szerelem eszményéért - még ha sejti is, hogy az csak álmaiban létezik.

A katonai bázis sebtében kialakított kihallgatótermében Kaj-huj a hosszú, sötétkék ruhájában uralkodói látvány. Arcán semmi félelem. A pulpituson ecset és papírlap. A bíró néhány kérdést intéz hozzá. Vörös tintával

írni kezd, majd a darab papírt Kaj-huj nevével a földre dobja. Ez egyet jelent a halálos ítélettel.

1930. november 14., hajnal. Az ég sötétebb, mint valaha. Két hónappal Mao Csangsa elleni sikertelen rohama után a feleségét kivégzésre viszik a városkapuhoz, a Liuyang folyóhoz. Az odavezető úton Kaj-huj azt kiabálja, hogy hű marad Maóhoz. De ez már nem a bátor csatakiáltás, hanem a reményvesztettség sikolya. Hóhérai letépik ruháját, a fiatal nő megbilincselt kézzel, egy szál vékony blúzban botladozik tovább a hidegben. Egy tiszt megszánja, riksába ülteti, a két őrnek mellette kell futnia. A vesztőhely melletti sírhalmokat látva Kaj-huj megérti, hogy ide kerülnek azok a szerencsétlenek, akiknek nincs hozzátartozójuk, s a kivégzés után senki sem kéri ki holttestüket. Vajon Mao gondoskodik majd róla a halála után?

Ho Csien kormányzó parancsára Kaj-hujt lefejezik. A piszkos munka végeztével hóhérai leveszik cipőjét, jó messzire elhajítják, mert a hiedelem szerint, ha a cipőt a lábán hagyják, az áldozat szelleme a gyilkos otthonában kísért. A történet azonban furcsán folytatódik – legalábbis a legenda szerint. A hóhérok dolguk végeztével ebédhez készülődnek a kaszárnyában, amikor ijedt társuk szörnyű hírrel éri utol őket: a nő holtteste mozog! A hóhérok felpattannak rizses táljuk mellől, és futnak megnézni, valóban igaz-e a hír. Alig hisznek a szemüknek, amikor azt látják, hogy a fejét vesztett Kaj-huj haláltusájában az ujjaival mélyen a földbe ásott.

Mao nem várta meg gyermekei anyjának kivégzését, még időben elszökött. Miután erőszakos puccskísérlete újfent kudarcba fulladt, eszébe sem jut feleségét a megtorlások elől biztonságos helyre vinni. Amikor tudomására jut a nő halálhíre, őszintének tűnő, megkésett megbánással írja: „Még ha százszor halnék is meg, akkor se tudnám megváltani Kaj-huj halálát!" Csak a nő halála után döbben rá, hogy ő volt élete nagy szerelme. Majd' harminc évvel később így osztozik egyik barátnője, Li Su-ji bánatában, amikor annak meghal a férje:

„Jang társam elvesztettem, Liu társad elvesztetted,
Jang és Liu könnyű szellőszárnnyal
a kilencedik égbe lengnek,
megkérdeztem Vu Kangot: mit ád a vendégeknek?
s felelt: fahéjvirágbort áldoz a kedveseknek.

A magányos holdtündér széles selyemköntösben
hősök előtt hódoló táncot
lejt a tízezer mérföldes mennyben;
hí száll: az ember-népért megvívtak a tigrissel,
ekkor a tündérszemből záporos zivatar kel."

(Mao Ce-tung: *Li Su-ji-hoz,* Weöres Sándor fordítása)

A Hosszú Menetelés

„A Vörös Had nem retteg vonulni napról napra,
nem akadály előtte száz folyam, ezer szikla,
s mint fodrozó hullámok, az Öt Hegy minden orma:
Vu-mang hatalmas bérce szinte sárrá taposva.
Folyó arany homokja a szirteket csapdossa,
függőhíd jeges láncát a Ta-tu habja mossa,
Min-hegység haván átkel a hadsereg hatalma,
nincs akadály előtte, megy boldogan kacagva."

(Mao Ce-tung: *A Hosszú Menetelés,* Weöres Sándor fordítása)

1937. május. „A disznó anyád, te teknősivadék, te semmirekellő kurvapecér! Hogy merészeled idetolni a képed, hogy ezzel a kispolgári kurvával henteregj?!"[11]

Nem vitás, Ho Ce-csen kissé felkapta a vizet. Üti-vágja Maót, ahol éri. Testőrük unottan figyeli a jelenetet: nem egyszer látott már ilyet. Mao váltig állítja, épp csak beugrott beszélgetni, de Ho Ce-csen nem hisz neki. Nem hajlandó tovább elviselni férje hűtlenkedéseit. Mao miatta hagyta el Kaj-hujt tíz éve, most meg képes megcsalni egy ledér művésznőcskével.

A temperamentumos feleség most a színésznőre támad, cibálja a haját, karmolja az arcát. Mao közönyösen szemléli őket. Esze ágában sincs közbeavatkozni. A Kuomintang szovjet imperialistái ellen harcolni, az igen, az neki való feladat, de két nő hajcibálásába beleavatkozni...

„Imperialista szuka! Te tehetsz mindenről, takarodj innen!" – kiabál az őrjöngő nej az amerikai Agnes Smedley újságíróra, majd hirtelen pofon

vágja. A riporternő akkora lendülettel adja vissza, hogy Ho Ce-csen térdre zuhan. A földről visítja férjének: „Milyen ember vagy te, milyen férj, milyen kommunista? Hagyod, hogy ez az imperialista szuka a szemed láttára üssön meg?" Mao ránéz, aztán odabiccent a testőrnek, segítsen feleségének felállni, de az magából kikelve megrugdossa. Három testőr ereje kell hozzá, hogy kivezessék a szobából. Mao lehajtott fejjel követi őket.

A veszekedés Agnes Smedley újságírónő tanyáján robbant ki, Maóék házától nem messze. Agnes aznap estére amerikai újságírókat hívott vacsorára, többek között Edgar Snow-t és feleségét, Helent.[12] A meghívottak között volt a fiatal színésznő, Lily Wu és Mao Ce-tung is. A társaság éjszakába nyúlóan kártyázik, amikor egyszer csak betoppan Mao felesége, és döbbenten látja, hogy Lily a kacsóját a férje térdén nyugtatja. A színésznő mentegetőzni kezd, csak sokat ivott, azért van „pajkos" kedvében. A folytatást az újságíró feleség, Helen Snow beszéli el naplójában: „Mao meglepettnek tűnt (...), de láthatóan jól mulatott. Ő is azt mondta, túl sok bort ivott."[13] Lily, a kínos helyzetet tetézve, Mao keze után nyúl és megszorítja. „Agnes ekkor Maóra nézett. Nagy kék szemeiben - mint oly gyakran - fanatizmus csillogott. Lily Wu is imádattal nézett Maóra, akár egy hősre."[14]

Lily Wu huszonhat éves, elvált színésznő. A kommunista elvtársnőktől eltérően - akik a hagyományokkal szembefordulva mind rövidre vágatják hajukat - neki vállig érő, sűrű haja van. Viselkedése a végletekig kimódolt, kecsesen mozog, érzékien formálja a szavakat. A kis művésznő kihívó öltözködésével feltűnő jelenség az elmaradott vidéki tartományban. Vonzza a tekinteteket, s ez alól Mao sem kivétel. Míg felesége, Ho Ce-csen visszafogott és önfeláldozó, addig Lily Wu titokzatos. A közelében Maót költői ihlet fogja el, amit Kaj-huj mellett érzett utoljára. Szenvedélyes beszélgetéseik során verseket szaval neki, s azt hazudja, hogy neki írta őket, pedig a valóság az, hogy a költemények elhunyt feleségéhez szólnak.

A fenti féltékenységi jelenet szenvedélyes hősnője, Mao második felesége, Ho Ce-csen 1909-ben született Jong-hszin környékén, a hegyekben, egy gazdag, értelmiségi családban. Apja harcos kommunistaként sűrűn találkozott Maóval. A kislány Kantonból származó édesanyjától örökölte finom, harmonikus vonásait, ragyogó mosolyát, apjától öntörvényűségét és szemtelenségét.

Alig tizennyolc éves, amikor hozzámegy Maóhoz, akit nem csak törékeny alkata és babaarca ejt rabul, de forradalmár lelkülete is. Ho Ce-csen elutasítja a kínai nőkre jellemző életfelfogást, élvezni akarja az életet és nőiségét. Ezt a vágyát csak tovább erősíti a szigorú fegyelem, ami a finn missszionárius apácák vezette iskoláját jellemzi. Már kamaszkorában lázad a rend ellen, elutasítja az előkelő házból való úrilányoknak kijáró neveltetést.

1926 nyarán Csang Kaj-sek a Nemzeti Forradalmi Hadsereg élén a feudális „hadurak" ellen elindítja az északi hadjáratot. Közben azonban bekövetkezik a Kuomintang kettészakadása, a szembefordulás a kommunistákkal. 1927-ben a kommunisták kísérletet tesznek Csangsa elfoglalására. Ho Ce-csen lelkesen csatlakozik a kommunista párthoz. A fiatal szimpatizánsra pártja azonnal komoly feladatokat ró: ő fogadja a csapatokat, a tömeg előtt szónokolva. Az ekkor még csak tizenhét éves lányban az ifjúi hév érett személyiséggel párosul. Gyorsan halad egyre feljebb a politikai ranglétrán, hamarosan ő az új helyi vezetés női tagozatának megbízottja. Egyenjogúságra törekedve az elsők között vágatja le hosszú haját. Immár ő is teljes jogú elvtársnő.

Maóval úgy kerül kapcsolatba, hogy a tolmácsa lesz. A nős férfi azonnal csapni kezdi neki a szelet, és sikerrel is jár: 1928-tól párttársaik házaspárként tekintenek rájuk, igaz, hivatalos esküvő helyett csak egy fényűző „házassági bankettet" tartanak. Ho Ce-csen azonban nem szerelmes Maóba - legalábbis nem olyan vakon, mint az otthon várakozó feleség, Kaj-huj. Egyrészt sok udvarlója van, másrészt a 34 éves Maót túl öregnek találja magához[15], és titokban inkább Mao fiatalabbik öccséhez, Ce-tanhoz vonzódik, aki páratlan intelligenciájával nyűgözi le. S bár Ce-tan viszonozza a lány érzelmeit, hiányzik belőle a bátyjára jellemző vezetői készség. Végül a lány a karizmatikus Mao mellett dönt, aki képes számára „politikai védelmet nyújtani".

Mao írásaiból tudjuk, hogy mit érez a forradalmár lány iránt, akinek ragyogó szemébe nézve saját tükörképe tekint vissza rá. A vele töltött idő „édes számára, mint a méz", bár kevéssel „házasságkötésük" után - a rossz nyelvek szerint - megromlik a kapcsolatuk. Azt rebesgetik, hogy a korkülönbség és Mao gyakori utazgatásai miatt túl keveset szeretkeznek, s az ifjú ara kielégületlenségében sürgölődik annyit a konyhában...

Ho Ce-csen azonban továbbra is hűséges párja Maónak, s közben egyetlen, életben maradt gyermekük, Li Min odaadó anyja (az asszony korábban

három fiúgyermeket veszített el). Ennek ellenére nem lesz belőle megkeseredett háziasszony, éles eszű, gondolkodó nő marad, aki nem törődik bele a szürke középszerűségbe. „Olyanok vagyunk, mint a vas és az acél – mondja neki egyszer Mao egy veszekedés után. – Ha nem próbálunk meg összetartani, mindkettőnkre csak szenvedés vár."[16]

Közben az épülő kommunista rendszerben Mao még mindig nem azt a helyet foglalja el, amelyet szeretne. A pártot belső hatalmi harcok feszítik, és neki ebben a közegben kellene vezetői szerephez jutnia. Kínában egyre véresebb a polgárháború. A Koumintang vezetője, Csang Kaj-sek büntető hadjáratot indít a vörösök központi területe ellen. A Vörös Hadsereg az egymilliós túlerő elől visszavonul, s kezdetét veszi a történelemkönyvekben hosszú menetelésként jegyzett keserves gyaloglás Kína egyik feléből a másikba, Csianghszi tartományból a tizenkétezer kilométerre lévő Sanhszi tartományba, Janan városába. Az egy éven át tartó út során a felfegyverzett ellenség szüntelenül támadja őket. A hosszú menetelést a százharmincezer vörös katonából alig harmincezer éli túl.

Mao oldalán, 5 hónapos terhesen Ho Ce-csen is nekivág a menetelésnek. Állapotára való tekintettel egy idő után hordárok viszik, ami a betegeknek és magas beosztású vezetők feleségének jár. 1935. február 15-én egy faluban kislánynak ad életet. A szülésénél segédkező sógornője az újszülöttet egy katonazubbonyba bugyolálja. A hadsereggel Mao is megérkezik a faluba, de feléjük sem néz. A menet rövidesen újra útra kel. Ho Ce-csennek nincs sok választása: ha magával viszi az újszülöttet, a vesztét okozza. Elkeseredésében a gyermeket egy helyi asszonyra bízza, aki némi pénz és ópium ellenében megígéri, hogy gondoskodni fog róla. A nő megkérdi, mi legyen a gyermek neve, Ho Ce-csen azonban válasz nélkül indul útnak. Fájdalma leírhatatlan. Néhány nappal később utoléri Maót, és zokogva számol be neki a történtekről. „Igazad volt, jól tetted" – hangzik a lakonikus válasz.

Hat hónapnyi, pokoli tempójú menetelés után Ho Ce-csen ápolónőnek jelentkezik. Szegényes orvosi felszereléssel próbálja a sebesültek fájdalmait enyhíteni, ami talán saját lelki fájdalmára is gyógyír. Egyik este a menetelők repülőgépek zúgására lesznek figyelmesek. A Kuomintang géppuskákkal, gránátokkal támad rájuk. A golyózáporban Ho Ce-csen egy sebesült tisztnek próbál segíteni, amikor őt is eltalálják. Tucatnyi szilánk fúródik a fejébe és a hátába. Ömlik belőle a vér. Félreviszik, és egy orvos egyenként, csipesszel szedi ki testéből a repeszeket, majd próbálja elállítani a vérzést. Maót is értesítik a történtekről, de ő fáradtságra hivatkozva maga helyett személyi orvosát küldi oda.

Csak három nap múlva látogatja meg feleségét. Megtudja, hogy állapota válságos, eszméleténél van, de beszédképtelen. Ho Ce-csen rettentő erővel küzd az életéért. A fejébe fúródott repeszeket életveszélyes lenne ilyen körülmények között eltávolítani. Heteken át élet-halál között lebeg. Heves rohamaiból ájult állapotba zuhan. Ha magánál van, könyörög, végezzenek vele. 1935 októberében az erőltetett menet véget ér. Ho Ce-csen iszonyú kínok között túléli a megpróbáltatásokat. A nép körében szájról szájra terjed bátor helytállásának története. Ő a forradalom első számú mártírja. Legendákkal övezett hős asszony.

A férfi, aki a hosszú menetelés alatt hagyta a nőt egyedül haldokolni, két évre rá sokadszorra is teherbe ejti. Csakhogy Ho Ce-csen *neki* nem akar szülni. Hosszas vívódás után úgy dönt, hogy gyermekével a szíve alatt elhagyja Maót. Egészségét egy végtelen hosszú út tette tönkre, talán egy másik végtelen út hozza vissza... Választott úti célja ezerhatszáz kilométerre található. Mao egyetlen szóval sem tartóztatja. Búcsúképpen hagyományos kínai fadobozban szépítőszereket küld neki, legkedvesebb személyes holmijai kíséretében. Mintha az emlékekkel próbálna a nőben bűntudatot ébreszteni.

Ho Ce-csent viszontagságos útja végén a Szovjetunió várja, ahol végre megfelelő orvosi kezelésben részesül. A testébe fúródott repeszeket szakszerűen eltávolítják. Moszkvai tartózkodása azonban nem a remélt újjászületést tartogatja számára. Újabb csapások érik. Születő kisfia, aki megszólalásig hasonlít apjára (ezt Ho Ce-csen meg is írja neki, de választ nem kap rá), az első születésnapját sem éri meg, tüdőgyulladásban meghal.

Moszkvában a kínaiak tolmács segítségével tájékozódnak a helyi újságokból. Olykor Ho Ce-csen is csatlakozik összegyűlő honfitársaihoz. Egyik nap az orosz filmes, Roman Karmen cikkét olvassák Maóval való találkozójáról. Mao és „felesége" holdvilágnál kísérték őt szálláshelyére – meséli a rendező. *A felesége?!* Ho Ce-csen összeroppan. Ugyanaz a sorsa tehát, mint annak idején Kaj-hujnak.

Nem eszik, nem alszik, idegállapota egyre romlik. Utolsó reménye is szertefoszlik azzal, hogy Mao rövid levélben tudatja vele kapcsolatuk felbontását: „Ezentúl csak elvtársak vagyunk egymás számára."[17] Ho Ce-csen

elszigetelődik. Rémálmaiban elvesztett gyermekei arca kíséri - szüntelenül halott kisfiát és elhagyott párnapos csecsemőjét látja maga előtt. Súlyos depressziójából nincs menekvés. A szovjet hatóságok pszichiátriai intézetbe zárják. Ki tudja, talán Mao keze van a dologban, aki csak tíz év múlva viteti haza volt feleségét Kínába, ahol újra elmegyógyintézetbe záratja. Ho Ce-csen túl sokat szenvedett ahhoz, hogy lelkileg felépüljön. Egész hátralévő életében paranoiás. Attól retteg, hogy Mao orvosai megmérgezik.

A szerelem néha kék...

Az áruló

1980. november, Peking. A tárgyalóteremben a Mao halála után nagy port kavaró Négyek Bandájának pere folyik. Pattanásig feszült a hangulat, a hallgatóság soraiból állandóan közbekiabálnak, az ülésvezető a csengőjét nyomkodva reményvesztetten próbálja a nyugalmat helyreállítani, már-már attól lehet tartani, hogy kitör a verekedés. Az egyik bíró öklével az asztalra csap:

Bíró: Csendet!
Csiang Csing: Nekem is megvan a jogom hozzá, hogy vádoljam magukat!
Liao Mosha: Kuss legyen, te kurva!
Bíró: Csiang Csing vádlott azonnal hallgasson el!
Csiang Csing: Akkor is beszélni fogok! Miért, mit fog velem csinálni?![18]
(...)
Csiang Csing: Önök tesznek törvénytelenségeket! (...) Idecsődítik az összes árulót és besúgót, hogy tanúskodjanak! Nagyon örvendek!
Liao Mosha: Rengeteg ártatlan embert tartóztatott le. (...) A párt soraiban nőttem fel, soha nem tértem le a vezetés által kijelölt útról életem egyetlen napján sem. (...) Csiang Csing teljesen kitalált ügyet hozott fel ellenem, hamis vádakkal. Nyolc évig voltam börtönben, aztán még három évig vidéken száműzetésben, munkatáborban. Kegyetlenül megkínoztak a börtönben.

Liao Mosha, az egyetlen, életben maradt kínai író, aki nyíltan szembe mert szállni Maóval, vallomása végén elsírja magát. Mao több mint hatvanéves özvegye, Csiang Csing vádlott, két egyenruhás, fegyveres rendőrnő közt áll és magasra szegett állal, gúnyosan mosolyog. Élénk tekintete a tárgyalótermet pásztázza. A modern Kína legjelentősebb bírósági perén összegyűlt közel kilencszáz fős hallgatóság és a hetven igazságügyi alkalmazott egy dologban nem kételkedhet: Csing csak játszik velük. Arcáról tisztán leolvasható a megvetés és az öröm, hogy annyi év után végre elégtételt vehet. Harminc éve áll Mao oldalán. Harminc éve próbálja kitörölni az emberek tudatából Ho Ce-csent, az előző feleséget, a forradalom úgynevezett „mártírját". Eddig háttérbe kényszerítették, de most itt a remek alkalom! A volt színésznőt várja a reflektorfény, a színpad, a nagyközönség! És persze a tragikus zárójelenet...

A bírák rádöbbennek, mekkora hibát követtek el a nyilvános perrel: tálcán kínálnak lehetőséget egy magamutogató nőnek a szereplésre. Csiang Csing élőben üvöltözhet a televízióban. A hajdani színésznő ekkora nézőseregről még csak nem is álmodott: utolsó nagy alakítását több tíz millióan követik nyomon. A színésznő élete leghálásabb szerepében önmagát alakítja.

Az ellene felhozott vádak súlyosak. Csing ellenforradalmi klikkje összeesküvést szított az állami és pártvezetők ellen, akiket perbe fogott és kínoztatott, katonai államcsínyt készített elő, és megtorlásokat vezetett be a néppel szemben. A „kulturális forradalom" ürügyén a kínai értelmiség jó részét ellehetetlenítették: a Négyek Bandája tevékenységének az irodalom és művészet terén kétezer-hatszáz, az oktatás területéről száznegyvenkétezer, tudományos és technológiai területről ötvenháromezer, orvosprofesszorok közül ötszáz, külföldön élő kínaiak köréből tizenháromezer áldozata volt. Pusztán a vádirat felolvasása három teljes órát vesz igénybe, Csiang többször is kikéredzkedik a mosdóba. A vádirat végeztével vádlott-társa felé bökve Mao özvegye odakiált a közönségnek: „Látjátok itt ezt a Vu Fa-hszient?! Majd becsinál félelmében! Én pedig?! Nézzetek csak rám!" Olajbarna, finomnak megmaradt arcvonásai mindazonáltal szorongást tükröznek. Évtizedekig hordott, ósdi, műanyag keretes szemüvegét a tárgyalásra divatosabbra cserélte.

Elhangzik az első számú vád: Csiang Csing megkísérelte megölni férjét, Mao Ce-tung elnököt.

Mao felesége 1914 márciusában Lüan Su-meng néven született Zhuchengben, Santung tartományban, ahol az emberek nagyrészt földművelésből

éltek. Kerékgyártó apja agresszív, alkoholista férfi, aki rendszeresen megveri Su-meng édesanyját (aki nem a felesége). Az asszony a bántalmazást kislányán veri le. Lehetne rosszabb sorsa is, őt legalább nem dolgoztatják, feleségnek szánják, amit a lábfejére tekert pólya is jelez. Kínában a női szépségeszmény része volt a piciny lábfej, ezért eltörték a kislányok lábcsontjait. Su-meng fellázad, és leveszi lábáról a kötést. Osztálytársai felnéznek rá, forradalmi tettéért a „kiszabadított lábú" Su-mengként emlegetik.[19] A fásli így is örök életére eltorzítja lábát, bicegő járása megmarad.

1921-ben a kegyetlen családfő elől az anya gyermekével a nincstelen nagyapához menekül. Amikor a lány tizennégy éves, az édesanya újra szerencsét próbál a férfiaknál, és elhagyja őt. Lüan Su-meng az elszenvedett csapások alatt kemény, szívós lánnyá cseperedik. Minden vágya, hogy színésznő legyen, ehhez vonzó külseje és karizmatikus személyisége adott. Csillogó szemeivel, szép kebleivel pár évvel idősebbnek tűnik a koránál. Nem túl magas, vékony, madárcsontú, mégis méltóságteljes. Kecses mozdulataival, finom kezeivel az emberek jóságos lánynak látják.

Tanulatlanságát jó beszédkészségével ellensúlyozza. Többnek hiszi magát másoknál, de önteltségét eleganciával leplezi. Haragszik a világra, de közben a meghódítására tör. Erősen hisz önmagában. Személyisége ellentmondásos: arrogáns beképzeltsége törékeny sértettséggel párosul.

Az igazgató, a kritikus és a felesége

A tizenöt éves Lüan Su-meng bekopogtat a jinani színiakadémia ajtaján. Mint a legtöbb dél-kínai lánynak, neki is dús, hosszú haja van. Az igazgatót elbűvöli a hajkorona, és azonnal felveszi. A dacos Su-meng azonban, amint megmelegszik az iskolában, haját rövidre vágja. A modern emancipációs hullám rá is hat: be akarja bizonyítani, hogy a férfiakkal egyenrangú művész, és nem csak egy jött-ment színésznőcske. A színiakadémia pénzügyi okokból két évvel később bezár, a vagyontalan Su-mengnek nincs más választása, férj után kell néznie, ha boldogulni akar. Első férje egy helyi kereskedő, akitől rövidesen elválik.

Nagyravágyó terveit egyedülállóként sem adja fel, továbbra is legfőbb célkitűzése, hogy elismert és híres legyen. Időközben a színiakadémia igazgatóját egyetemi dékánná nevezik ki a kelet-kínai Santung tartomány egyik kikötővárosában, Qingdaóban. A lány felkeresi. Pártfogója munkát ad neki az egyetemi könyvtárban. Itt ismerkedik meg Ju Csi-vejjel, a földalatti kommunista párt propagandafelelősével. Su-meng bízik benne, hogy a politika színpada elérhetőbb számára, mint a színházi rivaldafény. Csi-vej bevezeti a Kommunista Kulturális Front köreibe, továbbá a Baloldali Írók és Színházi Szakemberek Szövetségébe. Su-meng némi hírnévre tesz szert értelmiségi körökben néhány írásának, a kommunista ügy iránti lelkesedésének és a Csi-vejjel való forró, elvtársi viszonyának köszönhetően...

Su-meng hazafias érzelmei őszinték, ám politikai ismeretei szegényesek. Marxizmusa mindössze néhány általános tézisre korlátozódik, a lényeggel azonban tisztában van: „Nekünk van igazunk, és ők tévednek."[20] 1933-ban csatlakozik a Kínai Kommunista Párthoz, a fényes politikai előmenetel azonban elmarad. A politika karrierszempontból zsákutca. A másodvonalbeli politikus szerepe untatja, gondolatait továbbra is a csillogás utáni vágy tölti ki. Otthagyva szeretőjét Sanghajba indul, hogy végre kezébe vegye sorsát.

Sanghajban a Kék Alma (Lan Ping) művésznevet választja magának. Azt már megtapasztalta, hogy a társadalmi ranglétrán leggyorsabban a férfiakba kapaszkodva haladhat felfelé. Hozzámegy Tang Na filmkritikushoz. Míg Csi-vej politikai érzékenységet ébresztett benne, beavatva őt a baloldali nézetekbe, addig Tang Na a kultúra kapuit nyitja meg előtte a nyugati film- és drámaművészeten keresztül. Csakhogy Su-mengnek egy filmkritikus - még ha elismert szaktekintély is - édeskevés. Magasabbra törekszik. Egy sikeres színház nős igazgatóját szemeli ki magának, viszonyt kezd vele.

Kétségbeesett férje - akinek szintén volt már néhány félrelépése - 1936 márciusában öngyilkosságot kísérel meg. „Hajnalban próbáltam elmenni, de szerencsétlen annyira sírt! Sohasem fogom elfelejteni szánalomra méltó arckifejezését" - meséli később az asszony. A kritikust mélyen megrázza, hogy Su-meng el akar válni tőle. A férfi búcsúlevelet ír, amelyben közli, hogy öngyilkos lesz. Su-meng utána megy, amikor is Tang felteszi neki a kérdést, hogy szereti-e vagy sem. „Uramatyám, ott állt egy férfi velem szemben, meg akarta ölni magát és ilyeneket kérdezett! (...) persze hogy azt feleltem, igen, szeretem." A válasz arra elég, hogy az öngyilkosságot megakadályozza. A szappanopera azonban hamarosan véget ér, 1937-ben Kék Alma végleg elhagyja a zokogó Tang Nat. „A férfiak

hozzájárulása a történelemhez csak egy csepp sperma"[21] - summázza élettapasztalatát Mao későbbi neje, majd Janan felé veszi útját.

A kommunisták északnyugati bázisa, Janan ez idő tájt kedvelt úti cél. Fiatal lányok menekülnek ide a rájuk kényszerített házasság vagy a családi nyomás elől, mások tanulni érkeznek, hisz itt olcsóbb az oktatás, mint Sanghajban, többeket a kíváncsiság hajt, ugyanis a városról az a hír járja, hogy a női emancipáció valóságos fellegvára. Janan levegőjében már ott a nyugati modern világ ígérete.

Egy B kategóriás szerelem

A hosszú menetelés célállomása szintén Janan, így Mao is a városban tartózkodik. Amint Su-meng megérkezik Jananba, kapcsolatba lép a helyi kommunista csoportokkal, feltűnik neki az ékesszóló Mao, összes beszédére ellátogat és vörösre tapsolja a tenyerét. Mao szemében ő csak egy szép lány a sok közül, aki aléltan issza szavait. Su-meng azonban már ekkor a fejébe veszi, hogy Mao az övé lesz. Alapelve: „az elején a szex a lényeg, de hosszú távon már csak a hatalom számít". Maónál ez a stratégia működik, a pár hamarosan nyíltan vállalja kapcsolatát. Viszonyuk botrányt kelt, hisz Mao nős, Su-meng, vagy ahogy Mao nevezi, Csiang Csing (Kéklő Folyó) pedig gyenge másodrangú színésznő, akiről azt rebesgetik, hogy már négyszer volt férjnél, legalábbis négy különböző férfival élt együtt. Már Sanghajban, a nagyvárosban sem volt jó híre, de egy ilyen kis helyen az emberek kerülik, mint a pestisest. Annál is inkább, mert mindenki szánja a „mártír" feleséget, Ho Ce-csent, akit a nép valósággal bálványoz a kommunizmus ügyéért kiállt rengeteg szenvedése miatt, és akinek most az új nőcske a helyére ácsingózik.

Ho Ce-csen egyik társa a hosszú menetelésről így emlékszik: „Iskolám növendékeit teljesen felzaklatta a dolog. Néhányan nyíltan, mások titokban levelet írtak Maónak. Én magam is hármat írtam neki, amelyekben körülbelül ezt fogalmaztam meg: Mao elnök, nagyon reméljük, hogy nem fogja elvenni Csiang Csinget. Ho Ce-csen igen legyengült fizikailag, és maguknak öt vagy hat közös gyermekük is volt."[22]

A Kommunista Párt sem nézi jó szemmel Mao bimbózó kapcsolatát, de ennek politikai s nem érzelmi okai vannak: Csinget kommunista szimpatizánsként a Kuomintang emberei korábban elkapták, bebörtönözték. A nő a szabadon bocsátásáért cserébe aláírt egy pártját megtagadó nyilatkozatot - tehát a párt szemében áruló. Arról is pletykálnak, hogy összeszűrte a levet a börtönőrökkel, le is feküdt velük, sőt titkos alkut kötött a Kuomintanggal, csak hogy a bőrét mentse. Több párttag is levélben ad hangot ellenérzéseinek: nem szeretnék, ha vezetőjük egy ilyen kétes hírű nőt venne el feleségül.

A pártvezető, Csang Ven-tien (Lo Fú) is megírja fenntartásait Maónak, aki válaszul széttépi a levelet, a kézbesítőnek pedig odaveti, hogy „holnap megházasodom, az emberek meg csak törődjenek a maguk dolgával"[23]. Másnap Mao valóban eljegyzési vacsorát ad a janani elit egy részének. Az eseményre Lo Fú nem kap meghívást. Közben Maót titkára és bizalmasa szintén figyelmezteti a Csiang Csing múltjáról terjedő pletykákra, mire Mao kompromisszumos megoldást javasol: jövőbeni felesége megígéri, hogy nem vállal politikai szerepet, hivatalos tisztséget nem tölt be, férje magántitkárnője lesz, ahogyan azt előtte Jang Kaj-huj és Ho Ce-csen is tette.

Csiangnak tehát egyszerre kell megbirkóznia a forradalmi vezetők vele szemben táplált bizalmatlanságával és az emberek megvetésével, akik ösztönösen lenézik a szabados és romlott nagyvárosból érkezett nőt. Csakhogy Csiang Csing nem való sem titkárnőnek, sem háziasszonynak. A mellőzöttség érzése mérhetetlen bosszúvágyat kelt benne.

A bosszú

Az első, aki Csiang bosszúját kénytelen elszenvedni, az kislányuk dajkája, a házaspár szolgálója, akinek kötelessége Mao asszony haját is megmosni. A fiatal lány retteg a feladattól, mert ha egyetlen vízcsepp is úrnőjére cseppen, az dühében őrjöngeni kezd. Csiang 1943-ban azzal vádolja a dajkát, hogy megmérgezte a tejet (mellesleg Maoék csak saját tehenükből fejt tejet isznak, s az állatokat még legelés közben is a biztonsági szolgálat ellenőrzi). A „terhelő bizonyíték", hogy Mao asszony hasmenéstől szenved. A biztonsági szolgálat kihallgatja a szakácsot, majd a dajkát. A tej megsavanyodott, ami főbenjáró bűn, nem maradhat büntetés nélkül. A lányt börtönbe zárják, rabtársaival egész álló nap leszegett fejjel fon, majd esténként újra és újra előveszik, faggatják, megalázzák: „Miért nem vallasz be mindent, hogy végezzünk végre, te kis szarcsimbók?"[24] Kilenc hónap múlva engedik szabadon.

1943-ban Mao legfőbb célkitűzése továbbra is az, hogy Kína első számú vezetője legyen, ám időközben bonyolult bel- és külpolitikai helyzet

áll elő: a világháború kitörésével párhuzamosan továbbra is folynak az összetűzések a Kuomingtang seregeivel, emellett hat éve dúl a Japán ellen vívott háború – Japán célja, hogy gazdag kínai nyersanyaglelőhelyekhez és olcsó munkaerőhöz jusson.

Csiang Csing még mindig férje árnyékában van, színpadi karrierről szó sem lehet, sőt színészi múltja kompromittáló nyomait is eltüntetik – nem engedhető meg, hogy az asszony sötét múltja vetüljön a nagy vezetőre. Minden régi filmkópiát, kritikát, róla szóló újságcikket elégetnek. Csiang nehezen viseli a mellőzöttséget, politikai szerepre vágyik. Az 1940-es években keveset tudni róla, a hivatalos hírek szerint rosszindulatú daganattal kezelik a Szovjetunióban, de valószínűleg depressziós és paranoiás. 1949-ben Maóék végső győzelmet aratnak a polgárháborúban. Mao kikiáltja a Kínai Népköztársaságot, amelynek első elnöke lett.

1958-ban indul Mao gazdaságpolitikai irányváltása („nagy ugrás"). A paraszti gazdaságokat népi kommunákba vonják össze, az erőltetett iparosítás keretében pedig Kína acélgyártását néhány év alatt gigantikussá akarja tenni. A roppant erőfeszítések hiábavalóak: tapasztalat híján a kínai acélgyártás termékei silányak, a kollektivizált mezőgazdaságot elhanyagolják, a termőföldeken rothad a termény, éhínség támad, három év alatt 20–30 millióan halnak éhen. A nagy ugrás hatalmas kudarca után Mao helyére Liu Shao-csit nevezik ki az államfői posztra.

Liu kinevezését Csiang személyes sértésnek veszi, és minden haragját Liu feleségére, Vang Guang-mejre zúdítja, aki immár azt a szerepet bitorolja, amelyre Csiang mindig is vágyott. Dühös aknamunkába kezd ellene, szorgosan szövögetve a szálakat. Csiang tehetséges udvari intrikus: bajba került férje örömmel nézi ármánykodását. Csiang maga köré gyűjti hűséges régi csatlósaikat, és az újonnan csatlakozott kommunisták egyikét-másikát, majd megnyeri őket Mao programjának, amelynek rejtett célja Liu növekvő hatalmának aláásása. A párt belső köre, az „udvari frakció" tagjai mindent megtesznek a miniszterelnök ellenében, sorra írják a cikkeket új eszméjük terjesztése érdekében. A dolgok alakulása Csiangot egészen felvillanyozza: itt a csodás lehetőség a rombolásra! Tudja, hogy a hatalomhoz Liu és felesége eltiprásán keresztül vezet az út. Árnyékban töltött évei során megtanult türelmesen kivárni. Lépésről lépésre tolja maga előtt sakkfiguráit, és közben próbál több tiszteletet kicsiholni a szenvedő kínai népből.

Az ideális kommunista nő: férfi

Csiang Csing legszívesebben a saját ízlésére formálná az összes, színházban játszott darabot. Először *A Tigris-hegy ostroma* című színdarabon kísérletezik, amely a Mandzsúriában 1946-ban kiújuló polgárháború kommunista sikereit dolgozza fel. Miután megnézi a darabot, a színfalak mögé siet, és közli a társulattal, hogy az előadás gyenge, de majd ő művészileg rendbe szedi. Többször is meghallgatja a próbák hangfelvételeit, majd szalad a színházba zseniális újító ötleteivel. A szöveg kulcsgondolata a *gyűlölet* kell hogy legyen – sulykolja a színészekbe, akiknek ezt a szót olyan erővel kell üvölteni, mintha gránátot dobnának az ellenségre! Az énekelt mondatok végén a hagyományosan leszálló hanglejtés ezentúl felszálló legyen – dirigál. A *tavasz* szót pedig mindenki ujjongva kiáltsa, hiszen akkor jön el újra Mao győzelme! „Soha ne feledd, a szépségnél fontosabb az akaraterő és a hatalom!" – inti bölcsen a női főszereplőt.

A színészek, írók és rendezők azonban nem vevők Csiang tanácsaira, tehetségtelennek tartják. A reakciós kutyák! Nem értékelik Csiang haladó szellemét... A filmtechnikusok nyíltan bojkottálják utasításait, és színes festékkel tönkreteszik az előhívásra szánt filmszalagokat. Csiang azonban megszállottan küzd. Akár akarja a nép, akár nem, ezentúl az ő iránymutatása lesz mérvadó Kína művészetében, ahol az átlagember véleménye másodlagos.

Politikai hatalmat is akar magának. Ha női vonzerejével nem tudott a magasabb állami posztokra kapaszkodni, akkor majd férfiasabb lesz. Viselkedésében, szokásaiban, kijelentéseiben egyre inkább Maót utánozza. „Tanulj, hogy az emberek orvosa lehess!" – szól Mao egyik kedvenc mondásával egy állatorvosnak tanuló diákhoz. (Az idézet mellesleg éppen a Kuomintang egyik alapítójától, az 1911-es Kínai Köztársaság első elnökétől, Szun Jat-szentől ered.) Csiang Csing egy szecsuáni erőszakos incidens kapcsán szintén férjét idézi: „Egy kis erőszak sosem árt, edzésben tart."[25]

Még az írásképe is megváltozik. Az 1960-as évektől kecses betűformálását szigorú, határozott, férfias íráskép váltja fel. Az átváltozásnak azonban ezzel még nincs vége. Meg kell szabadulnia bűnös múltjától, hogy a nép első asszonyává válhasson. Állandóan attól retteg, hogy valaki felfedi múltbéli kicsapongó életét és a Kuomintang fogságában történteket.

Ezért volt kollégáit, barátait, szeretőit bebörtönzi vagy likvidálja, hogy azok még véletlenül se árthassanak neki. Csiang erkölcsi feddhetetlenségének súlyos az ára: a pekingi krematórium 1966-ban csúcsteljesítménnyel működik.

1966 - a kegyetlenkedés éve

Csiang Csing még volt szeretői barátait sem kíméli. 1966-ban eszébe jut nyolc évvel korábbi óvatlansága: egyszer, amikor összeveszett Maóval, haragjában levelet írt régi filmes barátjának, hogy elkérje tőle Párizsban élő volt férje, Tang Na címét. Ha a levél tartalma kitudódik, annak rá nézve súlyos következménye lehet. A levelet mindenáron megpróbálja visszaszerezni. A szerencsétlen filmest és több közös ismerősüket letartóztatja, házkutatásokat rendel el náluk. Az egykori jó barát hiába bizonygatja, hogy már évekkel azelőtt megsemmisítette a levelet, kínvallatásoknak vetik alá, amelybe a szerencsétlen belehal.

Az 1966-os év Csiang életének egyik legmozgalmasabb éve. Ő a kultúra kommunista megújításának felelőse, ő dönt az opera-előadások, a tánc, a zeneművek és a könyvek sorsáról. A hadseregben is ő a kulturális ügyek irányítója. Élvezi, hogy beosztása lehetővé teszi számára a férfi katonai egyenruha viselését. Végre egyenrangúnak érzi magát a többi vezetővel. Mint ahogy saját múltját kitörölni igyekszik az emberek tudatából, úgy az ország múltját is eltörölné: kezdeményezi az értelmiségiek lakásának átkutatását. A régi könyveket begyűjtik és megsemmisítik.

Amikor Mao pártelnök szónokol, mellette álló felesége alig észrevehetően odaint az éljenző millióknak. Ami Mao számára puszta „tömeg", az Csiangnak „közönség". A rengeteg ember látványa delejes erővel hat rá. Július 8-án Mao új programot hirdet a kultúrában. Csiang tapsol az ötletnek, amelyben nagyszerű lehetőséget lát saját érvényesülésére. Felszólítja a diákokat, hogy haladéktalanul lázadjanak az állami intézmények ellen, és szerezzék meg a hatalmat. Kezdetét veszi a „kulturális forradalom", amelynek egén fénylő csillagként maga Csiang ragyog.

Ezzel párhuzamosan Mao lejárató hadjáratot indít Liu Shao-csi államfő ellen. A párt lapja, a *Zsenmin Zsipao* (Népi Újság) lesújtó cikket jelentet meg róla, amelyben kapitalistának bélyegzi. Csiang a politikai ranglétrán előrelépve ekkor már a kulturális forradalmi csoport vezetőhelyettese. A szervezet valójában Mao nem hivatalos kormánya. Csiang soha nem látott módon tör előre a hatalomban: bekerül az országot irányító Politbüro tagjai közé. Depressziója varázsütésre eltűnik, immár megkerülhetetlen hatalmi tényező. Gátlástalanul szabadjára engedi egy évtizede elfojtott bosszúvágyát. Első áldozata Liu Shao-csi felesége, Vang Guangmej, a first lady.

Egyik este megcsörren a telefon az államfő lakásán. Vang veszi fel a kagylót. Kislánya, Ting Ting izgatottan közli vele, hogy testvérét autóbaleset érte. A házaspár berohan a kórházba, ahol kiderül, hogy tőrbe csalták őket: Csiang kopói, a fanatikus vörösgárdisták ejtik foglyul őket. Guang-mejt éjszakába nyúlóan vallatják, újra és újra felolvasva neki bűneit. Csiang óránként kap jelentést a kihallgatásról. A first lady bírósági tárgyalására háromszázezres nézőközönséget szervez. Vang Guangmej kifinomult értelmiségi, a pekingi egyetemen szerzett atomfizikus diplomát, franciául, angolul és oroszul is beszél. Csing nevetséges vádakkal fogja perbe: a first lady bűne az, hogy egy indonéziai utazása során hagyományos, színes kínai ruhát viselt, és kihívón viselkedett, mintha „Szukarno (Indonézia elnöke) kurvája" volna. Ami még borzalmasabb bűn, hogy nyakláncot is felvett. „Mielőtt elindult volna Indonéziába, eljött hozzám látogatóba. Ekkoriban én Sanghajban betegeskedtem. Azt mondta, szeretne nyakláncot és virágos ruhát hordani külföldi útja során. Azt feleltem, joga van több ruhát is magával vinni, de én az egyszínű feketét javaslom, és hozzáfűztem, kommunista párttagként nem viselhet nyakláncot..." Vang Guang-mej megígéri, nem vesz fel nyakláncot Délkelet-Ázsiában, ám mégis megteszi. Hazudott a szégyentelen!

Csiang Csing előkeríti a cáfolhatatlan bizonyítékokat, az utazásról készült videofelvételeket. A filmen valóban látszik, hogy egyik este Jakartában az államfő felesége nyakláncot viselt. „Te jó ég! Ez a nő nyakláncot viselt! Becsapott!" - ordít magából kikelve Csiang, a tömeg ovációjától kísérve.

Mindehhez tudni kell, hogy forradalmi vezető feleségeként Csiang Csing konzervatívan öltözködik: általában szürke nadrágot visel tunikával és fehér selyemblúzzal. Mint mindenki, ő is műanyag szandált hord, de az övé fehér színű, akárcsak a műanyag kézitáskája. Tudatosan fitogtatja puritánságát, többnek érzi magát tőle. És nagyobbnak. Csiang Csing soha nem tűrné, hogy egy másik nő fölébe emelkedjen - sem hatalomban, sem testmagasságban. Egyszer egy mellette álló nő magasabbnak

tűnt nála, mire gúnyos megjegyzést tett magas sarkú cipőjére. Ha Csiang ül, titkára guggolva köteles jelentést tenni neki. Mindezek fényében érthető, miért utálta szívből a másodvonalbeli exszínésznő a „cifra", diplomás first ladyt. Csiang a lehető legmegalázóbb büntetést találja ki gyűlölt riválisa számára: a vádlottat mindenki előtt erőszakkal arra kényszeríti, hogy bélelt ruhái fölé húzza fel az ominózus ruhát, amelyben, úgymond, flörtölt az indonéz elnökkel. A büntetés abszurd tetőzése, hogy egy óvszert is magára kell aggatnia.

Ügyész: Vegye fel ezt a ruhát!
Vang: Nem vagyok rá hajlandó!
Ügyész: Nincs más választása!
Vang: Jó a sajátom is, ha látogatóm jönne.
Ügyész: Látogató?! De hiszen maga itt vádlott!
Vang: Nem veszem fel ezt a ruhát. Vállalhatatlan.
Ügyész: Akkor miért viselte Indonéziában?
Vang: Nyár volt. (...) Nem veszem fel, hiába is mondja!
Ügyész: Megismétlem, maga itt a vádlott! Jól vigyázzon magára!
Vang: Akkor sem vagyok rá hajlandó, ha meg kell halnom emiatt!

Az őrök ráerőszakolják a túl szűk ruhát, a nyakába aranyra festett pingponglabdákból álló füzért lógatnak. A porig alázott nő elkeseredettsége láttán Csiang Csing arca kaján kárörömtől ragyog. Az eseményt filmre veszik. Vang Guang-mejt bebörtönzik és megkínozzák, csak 1979-ben szabadul. Közben férjét, Liu Shao-csit néhány gyermekükkel együtt kivégzik.

Úgy tűnik, semmi nem állíthatja meg a megszállott Csiang Csinget pusztító, irigy tombolásában. Minden nőt meghurcol, akiről úgy érzi, valaha is elhomályosította őt életében. Perbe fogja többek között egyik volt szeretője, a pártpropagandista Ju Csi-vej feleségét is. Fan Jin nyilvános meghurcolása 1966 egy hideg téli estéjén, a pekingi Dolgozók Stadionja nagyszínpadán zajlik. Az asszonyt a színpadra lökdösik, haja kócos, karját egy katona hátracsavarja. Csiang Csing kéjes élvezettel figyeli a jelenetet. Fan Jin a *Beijing Evening News* szerkesztője, emellett a főváros polgármester-helyettese. Az ellene felhozott vád: a hatvanas évek elején egy versében a felhő és az eső szimbóluma is szerepel, márpedig ezek

Kínában a szexualitás jelképei. Csiang szerint Fan Jin ezzel azt akarta sugallni, hogy ő - Csiang Csing - egy Mao ágyába bújt szajha.

Ám Fan Jin igazi bűne ennél sokkal súlyosabb: Csiang egyik régi szeretőjének, Ju Csi-vejnek lett a felesége. A birtoklásra vágyó, féltékeny Csiang szemében ez megbocsáthatatlan bűn, még ennyi év távlatából is. Fan Jin hűséges maradt férjéhez annak 1958-ban bekövetkezett haláláig, majd egy repülőtiszthez ment feleségül. Míg a börtönben ül, a tisztet erőszakkal ráveszik, hogy váljon el tőle. A nő a testi-lelki kínzásokba belehal.

Csiang Csing kicsinyes, személyes bosszúi az új kommunista államban törvényerőre emelkednek. 1969-ben Mao néhány főből álló testőrségét megszüntetik, helyettük Mao asszonya lesz a házőrző kutya. Hivatalosan semmilyen más közigazgatási funkciója nincs, mégis sok mindent megengedhet magának, ami az átlagember számára elérhetetlen. Gyakran játszogat állatkedvenceivel, például egy kis majommal, és lovagol a pekingi Bejhaj parkban, esténként külön neki vetítenek külföldi filmeket. Különleges óhajaira rengeteg pénzt pazarol az államkassza: csak miatta hatalmas tengerjáró hadihajókat úsztatnak a part közelében, hogy kedvére fotózhassa őket. Kantoni háza medencéjének fűtésére több tíz kilométeres csőrendszert építenek, a fűtők lábujjhegyen osonnak a kazánhoz, nehogy az úrnő pihenését megzavarják. A villaépület közelében található építkezésen a mérnököknek megtiltják, hogy dinamittal robbantsanak a munkálatok során, meg ne ijesszék az érzékeny asszonyt. Repülők állnak állandó készültségben, hogy apró-cseprő kívánságait teljesítsék. Kantonba hozat Pekingből egy kosztümfelsőt, s így gondolkodik: „Hogy megfelelően pihenhessek, és örömömet leljem az életben, ahhoz mások érdekeit fel kell áldozni."

A szeszélyes Csiang mindamellett érti a módját, hogyan tartsa izgalomban Mao libidóját: még az ormótlan kommunista egyenruhát is előnyére fordítja, dereka karcsúságát szoros övvel emeli ki, katonai sapkája alól pedig csábítón omlik elő dús, fénylő haja. Maóra gyakorolt csáberejét jelzi, hogy jóval esküvőjük után férje neki ajánlja ezt az erotikus töltetű költeményt:

„Meghajlik a szélben a büszke vitorla,
de hallgat a Kuj meg a Sö magas orma,
és nagyszerű terv szül létre csodát.

Északról az új híd dél fele szárnyal,
út ível a mély szakadékokon át.
Bástyával igázzuk a Hszinek a medrét,
elzárjuk a felmeredő Vu fellegeit:
simatükrű tavat kerekít ez a gát.
Hegy szelleme, hogyha talán ma is élsz még,
bámulsz bizonyára, hogy új a világ."[26]

(Mao Ce-tung: *Úszás,* 1956., Hegedűs Géza fordítása, részlet)

Csiang Csing tehát rögeszmésen elpusztít minden egykori riválist. De vajon miért fordít ennyi energiát a külvilágra? Valószínűleg azért, mert ezzel próbálja maga előtt leplezni a nyilvánvaló igazságot, hogy Mao folyamatosan megcsalja. Ám hiába, a palotában már mindenki tud mindent, az alkalmazottak összenevetnek a háta mögött. Azok a pimasz ápolónők! Ha legalább egyiküket a keze közé kaparinthatná, egy életre elvenné a kedvét az enyelgéstől!

Féltékenység

Míg párttársai a tiszteletére adott estélyen koccintgatnak, Mao a hatvanötödik születésnapját ágyban ünnepli. „Szokás szerint most is jelentést kellett volna neki írnom az eseményekről - írja háziorvosa. - Fényes vacsora volt sok finomsággal és szép pohárköszöntőkkel Mao egészségére. Túl sokat ittam, már nem volt erőm jelentést készíteni, bezuhantam az ágyba. Kis időre rá Li Jink-jao ébresztett a legszebb álmomból: azonnal indulunk Pekingbe!"[27] De vajon mire ez a nagy sietség?

Csiang Csing aznap éjjel altatóval sem tudott elaludni, ezért hívatta az ápolónőt, hogy újabb gyógyszert és egy pohár vizet kérjen tőle. Az ápolónő sehol. Csiang besétál a nővérszobába: senki. Gyanakodva nyit be férje hálószobájába. A nővérke ott szorgoskodik az ünnepelt fölött! A dühödt feleség életében először hatalmas jelenetet rendez: szidja Maót, mint a bokrot, ordítva zúdítja nyakába mérgét összes eddigi félrelépése miatt. S vajon mit tesz erre Mao? Hát összepakol és elutazik Pekingbe. Hagyja, hadd tombolja ki magát az asszony egyedül.

Csiang gyorsan megbánja kirohanását, és levelet küld férjének, egy részlettel Vu Cseng-en legnépszerűbb regényéből, a *Nyugati utazás* című

könyvből. „Testem barlangban, zubogó vízfüggöny mögött, de szívem mindenüvé követ, akárhová is mész."[28] Mao örömmel olvassa felesége keze írását. Hiszen épp ez az! Ő is olyan, mint egy száz veszélyt megjárt regényhős, aki csodás tetteivel Kína hősi eposzát írja! Némi kitérő egy ápolónő karjaiban mégiscsak jár neki...

„Engem nem érdekelnek a nők" - jelentette ki Mao 1936-ban Edgar Snow-nak. Háziorvosa azonban egészen másként vélekedik: „Gyorsan kiderült számomra, hogy Maót módfelett izgatja a szex. Behatóan érdeklődött például Kao Kang szexuális élete iránt." Kao Kang, Mandzsúria kommunista vezetője 1954-ben követett el öngyilkosságot, amikor azzal vádolták meg, hogy pártellenes szövetséget hozott létre. Mao fantáziáját esetleges politikai tévelygéseinél jobban izgatja, hogy állítólag több mint száz nővel volt szexuális kapcsolata. „Igen érdeklődött az iránt is, miféle eszközökkel tudott Kao ennyi nőt elcsábítani." A Kormányos (Mao ragadványneve) őszintén csodálja Kaót: „Még azon az éjszakán is, amikor öngyilkos lett, kétszer szeretkezett. Hát nem elképesztő ez az élvetegség?"

A csodálattól már csak egy (kis) ugrás a gyakorlati megvalósítás. Mao intenzív szexuális életét taoista alapelvekkel magyarázza. A taoizmus a konfucianizmussal szemben a nő-férfi viszonyban nem az alá-fölé rendeltségre és az erényre helyezi a hangsúlyt, hanem a szexuális vágyra. A szex a hosszú, boldog élet titka, gyógyító életenergia - vallja a taoizmus. Mao hűen követi az alapelvet, bár a maga kényére-kedvére alakítja azt.

Mao kezdő szeretőinek először orvosánál kell jelentkezniük, hogy az felkészítse őket a szerepükre. A fiatal lányok örömmel állnak a feladat elé: „Minden, amit tesz, fantasztikus, valósággal részegítő!" - fogalmazza meg mindannyiuk nevében Mao egyik ágyasa. Mao szexuális örömét szolgálni mindenekfelett álló dicsőség, semmihez sem hasonlítható kegy, a kínai lányok álmainak netovábbja. Csak a legkiválóbbak juthatnak el a hálószobájáig. A szigorú válogatás első lépéseként megbizonyosodnak az illető hölgy Mao iránti feltétlen rajongásáról. Mao ágyasai szinte kizárólag szegény családból való parasztlányok, akik mindent a kommunista pártnak köszönhetnek, így Maóra messiásként tekintenek. Néhány óra az elnök ágyában egy egyszerű lány számára életre szóló, magasztos élmény.

A Maót övező személyi kultusz vallásos önkívületét jól érzékelteti a híres mangótörténet. Mao 1968-ban egy pakisztáni delegációtól egy kosár mangót kapott ajándékba. A mangó a kulturális forradalom szimbólumává vált

azzal, hogy Mao a gyümölcsöket továbbajándékozta gyáraknak, egyetemeknek. A munkások, tanárok azt sem tudták, miként őrizzék meg a kultikus ajándékot: egyesek formaldehiddel tartósították, mások víztartályba tették, ahonnan a vizet a dolgozóknak csodatévő elixírként mérték ki. Ezek után képzelhetjük, micsoda ájult tiszteletet érezhetett az a leányzó, akivel az isteni Mao kegyeskedett ágyba bújni! (Ámbár az elnök nem adott sokat a higiéniára. Nem mosott fogat, megelégedett annyival, hogy egy kis teával kiöblögette a száját reggelente, utána zöld leveleket rágott, majd lenyelte. Hevesen ellenkezett, ha valaki fogorvost emlegetett. Peng Tö-huaj, a párt egyik kádere, volt védelmi miniszter szerint „mintha zöld festékréteg fedte volna az elnök fogait".[29]

A fürdést is időpocsékolásnak tartotta. Mosakodás helyett szolgái esténként végigdörzsölték meleg, nedves törölközőkkel, miközben iratait rendezte, olvasott vagy beszélgetett. Orvosa megjegyzi, hogy nemi szervét sem mosta soha. („A nők testében mosakszom.")

Ez persze nem jelenti azt, hogy Mao akármelyik nővel megelégedne. Nagyon is igényesen megválogatja, hogy kivel fekszik le. A táncosnőket különösen szereti, s hogy mindig legyen kéznél néhány, megbízza személyi titkárát[30], hogy a kommunista művészeti rendezvényeken toborozzon hölgyeket. Úgy tervezi, hogy amíg a felesége el nem alszik, a lenge öltözetű lányok a titkár szobájában várakoznak, utána pedig titokban átsurannak hozzá.

Az előválogatás a Dolgozók Stadionjában rendezett táncos mulatságokon zajlik, ahol vagy száz meghívott táncol foxtrottot és keringőt. A potenciális ágyasok kiválasztásában a hadsereg tábornoka, Peng Tö-huaj segédkezik. A lányok úgy tudják, hogy Mao táncpartnerei lesznek. A párttagok külön megtiszteltetésnek veszik, ha lányuk vagy húguk is bekerül a kiválasztottak közé. Mao állandó készenlétben álló táncoslánycsapata hivatalosan a „központi helyőrség egységének kulturális csoportja" nevet viseli. Idővel persze fény derül a táncmulatságok valódi céljára és a fiatal lányok ebben betöltött szerepére. Mao gyakran hajnali kettőig „táncol" velük, mielőtt felesége ágyába bújna...

Csiang Csingnek persze egyáltalán nincs ínyére Mao feltűnő vonzalma a fiatal ápolónők és táncosnők iránt. A bálokon gyakran szemtanúja, hogy a lányok felvonulnak férje előtt. Csiang nem ostoba, látja, mi folyik a szeme előtt. Az egyik legújabb szerzemény láttán odasúgja Mao orvosának: „Maga nem ismeri az elnököt, doktor. Nagyon szabados a szerelmi élete. Nála a fizikai élvezet és a szellemi tevékenység különválik. Mindig is lesznek nők, akik szívesen válnak a zsákmányává." Csiang ekkor már nemcsak gyanakszik, hanem bizonyosan tudja, hogy férje rendszeresen megcsalja őt. Az ápolónős eset óta többször is rajtakapja Maót. Csiang, a nő, akit egész életében kívántak a férfiak, borzasztó megalázottnak érzi magát. Tehetetlen. Egyszer az orvos a palota előtti padon találja zokogva. „Megesketett, hogy senkinek nem árulom el, hogy sírni láttam. Azt mondta, hogy senki, még maga Sztálin sem kerülhet ki győztesen a Maóval való politikai harcokból, mint ahogy egyetlen nőt sem képes szívből szeretni." Retteg attól, hogy férje elhagyja.

Amikor Csiang Csing kórházba kerül, Mao felszedi a Politbüro egyik fiatal alkalmazottját, akinek hófehér bőre, sötét, csillogó szeme, szépen ívelt szemöldöke éppen Mao ízlése szerint való. Ráadásul a lány belopja magát a szívébe azzal, hogy elmesél egy történetet, amely kisiskolás korában esett meg: osztálytársai kritizálták Maót, de ő kiállt mellette, amiért megbüntették. Mao és a lány ekkoriban folyamatosan együtt vannak, a lány még a sanghaji útjára is elkíséri. Ő az első szerető, akit a Kormányos nem rejteget a felesége elől. Éppen ez fáj a legjobban Csiangnak – legalább titkolná! A hölgyike roppant büszke szeretői státusára, és édeleg a feleséggel, aki a politikai ambíciói érdekében még ezt is hajlandó lenyelni.

Az 1970-es években, amikor Mao egy vonaton megismer egy kalauznőt, és az ágyába viszi, Csiang azzal vág vissza, hogy egy ifjú pingpongbajnokkal randevúzgat, akit később a sportminiszteri székbe ültet.[31] Az idő Csiangnak dolgozik, Mao öregszik, a feleség viszont jól tartja magát. 1974-ben Tiencsinben csupa nőből álló hallgatósága előtt Csiang már merészen így szónokol: „Miért ne lehetne egy nőnek is szeretője?" Az öregedő Maónak nem kell okos nő vagy híresség, csak az a fontos, hogy szép és hamvas legyen. Csiang viszont vonzódik a művészekhez és az értelmiségi férfiakhoz, hol egy zongoristát, hol egy ígéretes fiatal írót választ szeretőjéül. Mivel a férfierő egy idő után hervad, úgy tűnik, a nemek háborújából végül az asszony kerül ki győztesen. A kulturális forradalom csúcspontján a párnak már régóta nincs szexuális kapcsolata. Mao lankadatlanul cipeli ágyába a fiatal nőket, ám egy ideje már foglalkoztatja az impotencia fenyegető lehetősége. Orvosa tanácsára szarvasagancsporból készült injekciókat adat be magának, majd később egy

román orvos-biológus, Ana Aslan öregedésgátló csodaszeréhez, a Gerovitalhoz folyamodik. Ezt naponta beadatja magának, ám később orvosa arról számol be, hogy, mivel három hónapig semmiféle eredményt nem hozott, felhagytak a kezeléssel.[32]

De vajon meddig tart Csiang Csing erőszakkal szerzett egyeduralma, amelynek egykori barátai mellett a párt befolyásos személyiségei is áldozatul estek? A belső politikai vitáktól megosztott pártvezetésben esélyt lát arra, hogy még feljebb kapaszkodjon - egészen a csúcsra. Miért kellene megelégednie azzal, hogy ő a legfőbb pártvezető házastársa? Miért ne léphetne Mao helyébe?

Gyászos utódlás

1976. január 8-án meghal Csou En-laj miniszterelnök. Csiang Csing karnyújtásnyira érzi magát a rég áhított hatalomtól. „Nem ártottál még eleget az embereknek és a forradalomnak?! Nem emlékszel, Jananban eljöttetek hozzám könyörögni Maóval, hogy engedjem meg, hogy összeházasodjatok?! Megígérted, hogy cserébe soha nem fogsz politizálni!"[33] - szidja egy kilencvenéves öreg kommunista párttársa, amikor látja, hogy Csiang a legelemibb tiszteletet sem adja meg az elhunytnak a halálos ágyánál.

Néhány hónappal később, tavasszal, a Csingming ünnepen (Kínában a halottak napja) az emberek spontán tüntetésen gyászolják szeretett miniszterelnöküket. A Tienanmen téren koszorúkat helyeznek el a hősi emlékmű talapzatán, és hangosan bírálják a „Négyek Bandájá"-t. A Mennyei Béke Kapujánál Csiang Csing-ellenes verseket skandálnak: *„X asszony maga bolond / császárné akar lenni / vegyen egy tükröt / nézzen bele, ki maga / becsapja a vezetőit / kihasználja alattvalóit / az olyanoknak, mint maga / már befellegzett a napjuk."*

Csiang Csing elköveti azt a hibát, hogy eltávolíttatja a gyászkoszorúkat, mire a békés megemlékezés százezres tüntetésbe fordul. A tüntetők autókat gyújtanak fel, többben megsebesülnek, néhányan életüket vesztik. Csiang a lázadás szításával politikai ellenfelét, Teng Hsziao-pinget vádolja: „Teng Hsziao-ping a pokolra akar küldeni! Rosszabb, mint Hruscsov! Ez az ember meg akarja magát koronáztatni, és császár akar lenni!"[34]

Csiang minden erejével Teng miniszterelnöki kinevezése ellen van. Rábeszéli beteg férjét, hogy Tenget távolítsa el a hatalomból. A feleségnek egyre nagyobb a befolyása a megrendült egészségű Maóra, akivel több időt tölt együtt, mint az elmúlt években bármikor. A Kormányos alig hagyja el a házát. Felesége elszigeteli munkatársaitól, lehallgatja a telefonjait, iratait átvizsgálja, mielőtt a kezébe adná azokat, és a neki nem tetsző tolmácsokat is lecseréli.

Csou halott, Teng félreállítva, férje halála esetén Csiang Csing tehát komoly esélyekkel indul az elnöki posztért. Mao egy 1976 nyarán írt versben legitimálja feleségét: „Rosszul bántak veled, ma két külön világban élünk. Mindenki legyen meg békességben. Az elmúlt tíz év harcaiban próbáltam elérni a forradalom csúcsát, de nem sikerült. Te még elérheted azt a csúcsot."[35]

Mao halálakor, 1976. szeptember 9-én Csiang Csingnek még két riválisa maradt: Hua Kuo-feng, akit a vezér jelölt ki hivatalos utódjául, és Teng Hsziao-ping, aki kegyvesztett lett ugyan, de a katonaság részéről erős támogatást élvez. Csiang próbál Hua Kuo-fenggel szövetkezni Teng ellenében, és győzködi, zárassa ki Tenget a pártból. Mivel az nem hajlandó rá, Csiang titokban unokaöccsével, Mao Jüan-hszinnel szövetkezik, aki északról százezer embert indít Pekingbe az államcsíny megsegítésére. Velük szemben egy gyalogsági és két páncélos egység állomásozik a kínai nagyfalnál, egy pedig Peking külvárosában.

A pártban a támogatók nélküli Csiang alulmarad, október 6-a estéjén Mao 62 éves özvegyét társaival együtt egyebek között puccskísérlet és politikai ellenfelek elleni támadások miatt letartóztatják. A nép kitörő örömmel fogadja a hírt. A kínai lapokban Csiang nevét gúnyosan csontokból kirakott kínai jelekkel írják, és élcelődő karikatúrák jelennek meg róla. Az egyiken kiöltött nyelvű boszorkányként ábrázolják, egy másikon sellőként, amint félig nyitott ajkakkal fellációt mímel. Peking utcáin a tömeg ezt skandálja: „Százezer kést Csiang Csing testébe!"

Négy évre rá, 1980-ban kezdetét veszi Csiang Csing bírósági tárgyalása. A bíró Liu Shao-csi és Vang Guang-mej koholt vádak alapján történt meghurcolása kapcsán feltett kérdéseire Csiang hosszasan fejtegeti, hogy intézkedése megalapozott volt, majd kikéredzkedik a mosdóba. Az őrök kikísérik, ő hosszú időre bezárkózik a vécébe, az őt kísérő rendőrnők nyugtalankodni kezdenek. Negyedóra múltán kilép az ajtón, és őreivel az oldalán nyugodt léptekkel visszasétál a helyére.[36] Miután a kis

közjátékkal mindenki figyelmét magára vonta, ezekkel a szavakkal fordul az elnökhöz: „Miért vágsz mindig a szavamba? Különben is, inkább a fejemet akarod levágni. (...) Soha nem volt saját programom, én csak alkalmaztam és védtem a párt Központi Bizottságának döntéseit és irányelveit. Én csak alkalmaztam és védtem Mao elnök proletárforradalmának irányvonalát. (...) Igazán nagyon rossz helyen kutakodtok. (...) Összekeveritek a gyilkosokat az áldozatokkal! Márpedig ne feledjétek, az áldozat, akit ti gyilkosnak hisztek, harmicnyolc éven át, éjjel-nappal Mao elnök felesége volt! Nem számítva azokat az éveket, amelyeket még házasságkötésünk előtt töltöttünk együtt! És ez alatt az idő alatt jóban-rosszban együtt voltunk, mindent megosztottunk egymással. A háború éveiben én voltam az egyetlen nő, aki követte őt a frontra. És ti hol bujkáltatok akkor, mi?!"

A harminchat elöljáró és a hatszáz fős közönség előtt Teng Hsziao-ping döntése alapján Csiang Csinget 1981. január 25-én halálra ítélik. Az ítéletet akképpen enyhítik, hogy amennyiben Mao özvegye két éven belül megbánja bűneit, megkegyelmeznek neki. Időközben a halálbüntetését eltörlik, 1984-től házi őrizetben tartják pekingi otthonában. Csiang azonban ennél sokkal drámaibb zárójelenetre vágyik, 1991. május 14-én öngyilkos lesz. Mivel Teng Hsziao-ping csak két évvel később teszi közzé a nő halálhírét, a tragikusnak szánt zárójelenet így végül a kulisszák mögött maradt.

7

Ceaușescu
Luxus, nyugalom és Securitate

„Románia ma híresebb nyugaton, mint az Eiffel-torony, és jobban tisztelik, mint Anglia királynőjét. És mindez az Elvtársnak és nekem köszönhető."

ELENA CEAUȘESCU

Egy utolsó injekció az út előtt

Bukarest, 1989 karácsonya[1]. A rögtönítélő hadbíróság a Honvédelmi Minisztérium épületében ül össze. Az ügyész felolvassa a vádat: „A mai napon ítélkeznünk kell Nicolae Ceaușescu és Elena Ceaușescu vádlottak ügyében, akiket vétkesnek találtunk a román nép ellen elkövetett súlyos bűncselekményekben. A két vádlott zsarnoki teljhatalmat gyakorolt és bűnös módon, előre megfontolt szándékkal tönkretette a román népet, amelynek nevében önmagukat vezetőknek kiáltották ki. Lábbal tiporták az emberi méltóságot és a társadalmi igazságosság elveit. A két zsarnok ártatlan áldozatai és az egész román nép nevében arra kérem önöket, elnök úr, tisztelt hadbíróság, hogy a két vádlottat súlyos bűnök elkövetése miatt ítéljék halálra."[2]

Az elsőrendű vád: népirtás bűntette, de az ügyész felemlegeti a Ceaușescu házaspár pompás ünnepségeit, ahol méregdrága ruhákban külföldi ételkülönlegességek fölött tivornyáztak, miközben a román nép napi húsfejadagja húsz dekagramm volt. Vádként hozzák fel többek között az ország tragikusan nyomorúságos helyzetét, a gyógyszerhiányt, amely miatt emberek, gyerekek haltak meg a kórházakban, és hogy nem volt élelmiszer, villany, fűtés.

A Ceaușescu házaspárt egy szűk, sivár terem egyik sarkába ültetik, két, derékszögbe állított asztal mögé, afféle vádlottak padjára. Elena Ceaușescut mintha most rángatták volna ki az ágyból. Bézs színű, barna prémgalléros télikabátjában, világoskék, mintás selyemkendőjében,

kócos kontyával egy elveszett, rémült tekintetű öregasszony. Nicolae Ceaușescu megjelenése nem ennyire lehangoló: ing, mellény, zakó, rajta elegáns fekete kabát, selyemsál; csupán arckifejezése árulkodik a helyzet komolyságáról. Az asztalon előttük csak egy boríték, Elena meg-megtapogatja, mintha meg akarna bizonyosodni róla, megvan-e még.

- Ki rendelte el a temesvári mészárlást? Megtagadja a választ? A vádlott megtagadja a választ.

- Csak a Nagy Nemzetgyűlés előtt vagyok hajlandó válaszolni - hajtogatja Ceaușescu, akinek a leereszkedő mosoly csak akkor tűnik el arcáról, amikor feleségére néz.

- Ki adott parancsot, hogy a tömegbe lőjenek? - kérdezi őt a Palota téri eseményekről az ügyész.

- Azok után, amit az országért, a gyerekekért tettünk! - méltatlankodik Elena.

- Már 64 ezer áldozat van! A maga utasításának köszönhetően!

- Marhaság! - csóválja a fejét mérgesen Elena.

- A tanult emberek elmenekültek ebből az országból...

- (...) Mondja meg a vádlott, kik azok a külföldi zsoldosok, akik szerte az országban még mindig lövik az embereket? Ki hozta ide és ki fizeti ezeket a zsoldosokat?

- Ezt a népnek kell tudnia - szól közbe felháborodva Elena, miközben férje azt ismételgeti: „provokáció", és hogy csak a nemzetgyűlés előtt hajlandó válaszolni.

Elena pökhendi közbeszólásaira az elnök gúnyolódva provokálni kezdi:

- Őnagysága beszédesebb... én többször láttam, hogy olvas is... (Igen!) Olvasott. (Igen!) A tudós! (Igen!) A mérnök, az akadémikus, aki korábban nem tudott olvasni! (Igen ... azaz nem!) Az írástudatlan nő, akiből akadémikus lett...

- Kíváncsi vagyok, mit szólna ehhez az ország értelmisége! - Nicolae kezével felesége szája elé legyint, hogy ne válaszoljon, de ő képtelen türtőztetni magát: - És az összes kollégája. Meg fogják hallani, hogy miket beszél... Mindenki meg fogja tudni.

(...)

- Nem ismerem el magukat semmiféle minőségben, csak mint egyszerű állampolgárokat - ismételgeti egyre idegesebben Ceaușescu.

- De kicsoda maga?

- Én vagyok a Román Szocialista Köztársaság elnöke és fegyveres erőinek főparancsnoka. (...) Nem kérek a külföldiek közreműködésével puccsot szervezők jóakaratából! - kiabál vádlón Ceaușescu a bírákra.

- A 400 milliós svájci bankszámlákról szeretnénk tudni valamit! - folytatódik később a kihallgatás.

- Miféle svájci bankszámlákról? (...) Bizonyítékokat! Bizonyítékokat! - kiabál idegesen Elena, akinek férje időről időre megfogja a kezét, próbálja csitítani.

- Nem létezik semmiféle folyószámla. Senkinek nincs folyószámlája - szól közbe Nicolae. - Ez a hazugság jól mutatja, mennyire álnokok azok, akik az államcsínyt végrehajtották!

Elena ujjával fenyegeti a hadbíróságot, mint rosszalkodó gyereket az anyjuk. Az asztalon előtte még mindig ott a boríték. Talán a svájci folyószámlaszámok vannak benne? Vagy az árulók névsora? A légkör egyre feszültebb. Felolvassák Nicolae vallomását, majd Elena kihallgatása következik:

- Asszonyom, Ön talán jobban együttműködik a hadbírósággal. (...) Ön, aki férje első számú munkatársa, az ország második legfontosabb embere volt. Tudott-e a temesvári népirtásról?

- Nem... mit tudnék... Hagyjon! - söpri el a vádakat egy kézmozdulattal Elena.

- Önt nem terheli semmiféle felelősség a népirtásért? Vagy Önt mindig túlságosan lefoglalta a tudomány, az óriásmolekulák, a polimerek, a kémia? - A diktatórikus rezsim második legfontosabb embere makacs hallgatásba burkolózik.

- És ki írta a könyveit? - tapint érzékeny pontjára a bíró; Elena ugyanis végtelenül hiú kutatói hírnevére és tudományos rangjaira, foggal-körömmel képes küzdeni értük.

- (...) Én a Tudományos Akadémia elnöke vagyok és a miniszterelnök első helyettese! Nem beszélhet így velem! - kiabál felháborodva, hiába inti csendre a férje.

- Önnek mint miniszterelnök-helyettesnek, tehát a hatalom, az államigazgatás legfőbb szerve tagjának tudnia kellett, ki rendelte el, hogy Temesváron belelőjenek a tömegbe!

- Semmilyen kérdésre nem válaszolok.

- Maguknak, tiszteknek, tudniuk kellene, hogy ő nem adhat (...) parancsot a tüzelésre - kel felesége védelmére Ceaușescu.

- Na és a Bukarestben elesett fiatalokat ki lövette agyon? Azokat, akiken keresztülgázoltak a szeku páncélosai?
- Állítólag a terroristák - szól közbe Elena. - Az emberek azt beszélik, hogy itt vannak a terroristák, a szeku emberei.
- Tehát a terroristák a szeku emberei.
- Ezt mondják - bólogat Elena.
- És a szeku nem önnek mint főparancsnoknak felel?

A házaspár egyre zavarosabb válaszokba bonyolódik, a per végén az ügyész nyíltan rákérdez:

- Szeretném megkérdezni Elena Ceauşescu vádlottat, hogy volt-e vagy van-e pszichés betegsége?
- Hogyan?! - kérdez vissza felháborodva Nicolae.
- Volt-e vagy van-e valamilyen elmebaja. Kérem a választ jegyzőkönyvbe venni! Tehát volt-e elmebeteg vagy beteg-e jelenleg?
- Micsoda aljas provokáció! - kiáltja Elena.
- Ez nem provokáció - szól közbe az ügyvéd. - Ez az ön védelmét szolgálja. Ha volt régebben elmebetegsége, nem felelős a tetteiért, s ez egyfajta védelmet jelent önnek.
- Hát hogy mondhat nekünk valaki ilyeneket? - kérdezi Elena.

Az ítélet halál, teljes vagyonelkobzással. Nicolae továbbra is azt hajtogatja, hogy a hadbíróság törvénytelen. A mellette ülő Elena percről percre omlik össze, a végén a semmibe meredve gubbaszt. Valószínűleg most döbben rá, hogy teljhatalmuknak egyszer s mindenkorra vége.

- Aláírja-e a nyilatkozatot?
- Nem írjuk alá. És nem ismerem el a védelmet sem - mondja Nicolae.
- Semmiféle nyilatkozatot nem írunk alá, csak a Nagy Nemzetgyűlés előtt beszélünk, mert keményen dolgoztunk a népért egész életünkben. Egész életemet a népnek szenteltem. Most sem áruljuk el a népet.

Az ügyész a büntető törvénykönyv vonatkozó cikkelyeit sorolja, amelyekről Elenának a leghalványabb fogalma sincs. Azzal is vádolják, hogy egymillió dollárt sikkasztott... Még hogy ő!

- (...) és mindezekért halálbüntetést kérek.
- Nézd meg őket, a gyerekeink, mi neveltük fel őket! - méri végig ellenfeleit Elena.

A védelem is beszédet tart, ám elismeri a bűnösséget.[3] Amikor a katonák meg akarják kötözni, Elena kiabálni kezd: „Hé, gyerekek, normálisak vagytok?! Ne törjétek el a kezem! Gyerekek! Hát nem az anyátok vagyok?!" Mert Elena ennek az országnak az édesanyja és az is marad. Hát hogy mernek ezek saját anyjukra kezet emelni? Néhány hiábavaló szabadulási kísérlet után világos: a kötél túl szoros. A diktátorfeleség irgalomért könyörög, férje szeméből könny csordul. Régóta tervezték, hogy majd együtt halnak meg. Eljött hát ötvenéves kapcsolatuk kegyetlen végjátéka.

A kivégzőosztag előtt ezek Elena utolsó szavai: „Nicule, megölnek minket? A mi Romániánkban?[4] „Éljen a szabad és független Román Szocialista Köztársaság!" - kiáltja Nicolae. Elena kendőjével rejti el arcát, és mártírként kiáltja: „Hát nem voltam mindegyikőtök édesanyja? Lőjetek, gyerekeim![5]"

A borítékban, amelyet Elena egész idő alatt magánál tartott, nem bankszámlaszám vagy a rendszer ellenségeinek névsora van, hanem egy fecskendő. Nicolae ugyanis cukorbeteg, és inzulinra van szüksége. Elena az út végéig őrizte az életmentő dózist.

Könnyűvérű nőtől az elvtársnőig

1939. augusztus 13., Bukarest. A keskeny ajkú, barna hajú, 23 éves Lenuta Petrescu bálba készül, amelyet a Parcul Veselieiben rendeznek a főváros munkásainak. Lenuta nem túl kacér, inkább forradalmár típus. Nagy meglepetésére aznap este legújabb szerelme, Nicolae szeme láttára éppen őt választják bálkirálynőnek...

Lenuta 1916. január 7-én született Vâlcea megye északi részén egy kis faluban, Petreştiben. Ötödik osztálytól abbahagyja a tanulást, így épp hogy csak ismeri a betűket és van némi fogalma a matematikáról. Tudásbéli hiányosságai miatti kisebbrendűségi érzését eltökéltségével és szónoki képességével kompenzálja. A nem kimondottan csinos Lenuta már 23 évesen lehengerlő beszédeket tart, könnyen megtalálja a hangot az emberekkel. Most, hogy ő a bálkirálynő, Nicolae Ceauşescut egészen lenyűgözi.

A lányt azért küldik szülei Bukarestbe, hogy munkát találjon Románia valamelyik új üzemében. Lenuta egy textilgyárban helyezkedik el, ahol

megalkuvást nem tűrő, lázadó természetével hamarosan kitűnik a vezetőség és munkások közti vitákban. Közel kerül a szakszervezeti munkáskörökhöz, rendszeresen részt vesz a II. Károly király által betiltott kommunista gyűléseken. Ekkortájt Romániában vadásznak a kommunistákra, a fasiszta Vasgárda egyre nagyobb befolyásra tesz szert. Az Ana Pauker, a román proletármozgalom emblematikus nőalakja elleni per súlyos ítélettel, tízéves börtönbüntetéssel végződik, amely előrevetíti a kommunistákra váró nehéz időket.

Lenuta 1937-ben csatlakozik az illegalitásba kényszerített kommunista mozgalomhoz. Állítólag aktív részt vállalt felforgató akcióikban, bár erről később semmilyen bizonyíték nem kerül elő – talán azért, mert a Florina[6] fedőnevet használta, vagy mert kitaláció az egész. A későbbi Ceauşescu asszony ugyanis korán felismeri, hogy nem elég csak élnie az életét, meg is kell teremtenie hozzá a díszletet. Így azután semmitől sem riad vissza, hogy mítoszt teremtsen maga köré. Legszívesebben ő lenne az új Ana Pauker, a szocializmus lázadó kiválasztottja.

1939. május 1-jén, a munka ünnepén II. Károly nagyszabású felvonulást rendez. Stratégiai hiba. A baloldal a munkások támogatásával kihasználja az alkalmat: a felvonulásból tömegtüntetés lesz. Az eseményen jelen van Lenuta is a bátyjával, Martinnal. „Kenyeret és igazságot!"- skandálja lelkesen a lány. Az ifjú Nicolae Ceauşescu szeme megakad rajta.[7] Az izgatott, vadóc leányzó elemi ereje, vakmerősége leveszi a lábáról a Doftana börtönből frissen szabadult, illegalitásban élő fiatalembert. Nicolae-t a titkosrendőrség ügynökei figyelik, ám ennek ellenére sem hagyja ki a tüntetést.

A hivatalos román történetírás szerint Ceauşescut ifjúkorában többször is elítélték kommunista tevékenysége miatt, ám a bukaresti cipészinas valójában főleg köztörvényes bűnökért ült, kommunista agitátorokkal először a Doftana börtönben került kapcsolatba. Sok más perifériára szorult párttársához hasonlóan ő sem játszott fontos szerepet a forradalmi mozgalomban.

Nicolae 1918. január 26-án született Scorniceştiben, és tizenévesen jutott el Bukarestbe, hogy munkát találjon. Amikor a háború küszöbén, 1939 tavaszán találkozik a lánnyal, a zöldfülű Nicolae még nem sejti, merre vezet életútja. A két nehéz sorsú, fővárosba szakadt fiatal hamar egymásra talál, mindketten lázadók, mindketten változtatni akarnak a fennálló renden. Románcukat létbizonytalanság övezi, Nicolae-t üldözi a rendőrség, senkiben sem bízhatnak, informátorok, besúgók figyelik őket, nincs egy nyugodt percük, folyton menekülniük kell. Ősszel Nicolae-t három év fegyházra ítélik, de mivel nem jelenik meg büntetését letölteni, Antonescu tábornok emberei elkapják és 1940-ben a zsilvásárhelyi (Târgu Jiu) táborba viszik. Ceauşescu itt tölti a háború éveit. 1943-ban a börtönben egy cellába kerül Gheorghiu Dejzsel, a román munkásmozgalom vezetőjével. Az ismeretség Ceauşescu későbbi karrierje szempontjából meghatározó. Gheorghiu Dej 1944-ben, a szovjet megszálláskor átveszi a kommunista párt irányítását és Nicolaet bízza meg az Ifjú Kommunista Szövetség (UTC) vezetésével.

Ceauşescu a börtönévek alatt sem felejti el a lányt, akivel együtt bujkált a rendőrök elől. Szabadulása után Lenuta keresésére indul. Az a hír járja, hogy Lenutából könnyűvérű nő lett, de kettejük kapcsolatát ez sem kezdi ki, 1947. december 23-án összeházasodnak. Az előrelátó Nicolae kezdeményezésére a házassági okmányokat és a menyasszony anyakönyvi kivonatát kissé átírják: a Lenuta keresztnév ('kedves') túl közönséges, nem elég tiszteletreméltó. Egy magas rangú vezető majdani felesége mégsem lehet mindenki kedvese... Így hát az új papírokra az Elena név kerül. Új személyazonosságával Elena szinte úgy érezheti, megfiatalodott. Nos, ez részben igaz is, mert a születési dátumát is meghamisítják, hogy fiatalabbnak tűnjön férjénél, akinél a valóságban két évvel idősebb. Így jelenik meg a színen Elena Ceauşescu, született 1919. január 7-én.

Elena, a szent asszony

Amit csak kíván...

1975 júniusa, Vörös-tenger, Akabai-öböl. A Ceauşescu házaspárt Huszszein, Jordánia királya látja vendégül nyári rezidenciáján. Elena – aki életében először lát jachtot – elámul a luxushajó gazdagságától. Egyik este, a tengerparton sétálva nyafogni kezd: „Nekem kell ez a jacht. Haza sem megyek nélküle."[8] Nicolae eltűnődik. Voltaképpen miért ne lehetne nekik is jachtjuk a Fekete-tengeren? Hát rendes kommunista ország az olyan, amelyik még egy hajócskát sem enged meg a vezetőjének? Azonnal

megbízza tolmácsát, hogy győzze meg Husszein királyt, ajándékozza nekik a hajót.

Másnap telefonál a király, akit szemlátomást zavarba hoz a kérés: „Meg kell érteniük, ez a jacht ajándék. Én adtam személyesen Aliának (Husszein király lánya)." Csönd. Közel a diplomáciai szakítás pillanata, a király gyorsan kompromisszumot ajánl: „...de most azonnal rendelek maguknak egyet az Egyesült Államokból. Javaslom, legyen a neve Barátság."

Nicolae Ceauşescu, a Kondukátor (Vezér) ekkor már közel tíz éve foglalja el Romániában a kommunista párt vezetői posztját, és sorra teljesíti Elena vágyait, még a legesztelenebbeket is. „Nézzünk szembe a tényekkel – jelenti ki Elena egyszer magabiztosan. – Románia ma híresebb Nyugaton, mint az Eiffel-torony, és jobban tisztelik, mint Anglia királynőjét. És mindez az Elvtársnak és nekem köszönhető."

Diplomáciai útjaik alkalmával a vendéglátók igyekeznek a harácsolási vágyáról ismert Ceauşescu asszonyt drága ajándékokkal elhalmozni. Esetleg a ruhatárát gazdagítaná? Vagy a gyerekeknek kellene új sportautó? Nem gond. Csak jelezni kell a francia vagy a német diplomáciának, mert Elena szigorúan csak a francia módit és a német autókat szereti. „Emlékezz csak vissza a németekre... – mondja egyszer férje és annak személyi tanácsadója, a Securitate vezetője, Ion Pacepa jelenlétében. – Épp csak elhangzott egy megjegyzésed az autókkal kapcsolatban, és máris autókkal halmoztak el bennünket. Hány is van már? Az Elvtárs 600-as Mercedese, a 450-es, egy Mercedes coupé Zoia lányunknak és két Audi Nicu fiunknak. Ja, és a majd' tíz méter hosszú Mercedes limuzin, az Elvtárs mozgó irodája."

Ám ez mind nem elég az asszonynak, akinek a külpolitikai találkozók csak unalmas játszmák. „Jaj, az az idióta Husszein, drágám! Emlékszel a jachtos történetre?" Egy évvel vörös-tengeri tartózkodásuk után – különleges biztonsági intézkedések közepette – Husszein jachtjával pontosan megegyező luxushajó fut be Isztambulba, s onnan a Fekete-tenger partján fekvő Mangalia titkos katonai bázisára. (A hajó ma egy Drakula gróf – áthallással Ceauşescu – életét bemutató utazási iroda kínálatában szerepel attrakcióként: *„Töltsön egy feledhetetlen estét a Kondukátor jachtján!"*)

Ám mindez még messze van a Szent Elena-imázstól, amelyet hatalomra kerülésüktől fogva Ceauşescu asszony igyekszik építgetni. 1965-től Ceauşescu a Román Kommunista Párt főtitkára. Ettől kezdve a házaspár,

a politikai becsvágytól hajtva, a társadalom minden szintjén hatalmat akar szerezni. Négykezes partitúrát írnak maguknak, pontosan körvonalazott munkamegosztással: Nicolae feladata a nemzetközi kapcsolatok építése, Elenának értelmiségi körökben kell presztízst szereznie.

A hatalomra kerülő Ceauşescu első célkitűzése, hogy a szabad Nyugatot meggyőzze arról, a többi kommunista országtól eltérően Románia független a Szovjetuniótól. Amikor az oroszok 1968-ban bevonulnak Prágába, és páncélkocsikkal verik le a prágai tavaszt, Ceauşescu azt nyilatkozza, hogy a szovjet nagytestvér súlyos hibát követett el. Közben Tito Jugoszláviájával szövetkezik és a kommunista Kína első embere, Mao Cetung felé kacsingat. Ceauşescu ártalmatlan bábfigurából egy csapásra a Kelet és Nyugat közötti párbeszéd elismert közvetítője lesz. A „Kárpátok géniusza" – ahogyan önmagát nevezteti – tiszteletre méltó és felelős vezető hírében áll, akivel érdemes tárgyalni.

Miközben Nicolae Románia Európával való összekapcsolásán buzgólkodik, felesége, Elena nemzetközi hírű kutatói pályafutásról álmodozik, hogy Florinát, a munkáslányt, egykori izgága és műveletlen énjét elfeledtesse, és a prostituált múltjával kapcsolatos pletykákat elhallgattassa. Köztiszteletben álló akadémikusként bizonyára nem érhetnek el hozzá efféle híresztelések. Tudományterületéül a kémiát választja, majd csekélyke laboránsi tapasztalatára alapozva mellékvágányon besurran a tudományos életbe.

Férje hatalomra kerülésekor még háttérbe szorul, ám 1976-ban Elena már felelősségteljes funkcióba kerül. Ekkor kezdődik titulusokat gyűjtő szenvedélye. Egyik rangja nagyratörőbb, mint a másik. „Románia Legfelsőbb Gazdasági és Társadalmi Fejlesztési Tanácsa Kémiai Tagozatának elnöke", vagy a román tudomány fellegvára, a „Nemzeti Tudományos és Műszaki Intézet elnöke". Általános megszólítása akadémikus mérnök doktor. A hangzatos címek mögött azonban semmilyen valós tartalom nincs. 1972-ben Elena már a Román Kommunista Párt Központi Bizottságának teljes jogú tagja. Mindegy, mi a feladat, Elenát csak a dicsőség érdekli.

Hamarosan teljhatalmat gyakorol az országban folyó tudományos kutatások és a csúcstechnológiai eszközök tervezése fölött. Személye árnyékként borul az összes román kutatóintézetre. Kutatói ösztöndíjaktól kezdve a tudományos értelmiségi pályamodellig mindenről egy személyben

ő dönt. Szakmai inkompetenciája miatt a kutatóintézeti dolgozók körében gúny céltáblája, a tudományos beszédeit író vegyészek - a maguk szórakoztatására - szándékosan badarságokat szőnek szövegeibe. A „kutatóasszony" rezzenéstelen arccal számol be nem létező kémiai formulákról. A bukaresti laborokban szállóigévé válik, hogy a szén-dioxidot, a CO_2-t úgy nevezi, hogy „codoi" vagyis cokettő (ami románul annyit tesz, 'farok')[9].

A patyolattiszta Elena asszony azonban fittyet hány a kritikákra, tudományos és politikai karrierje töretlenül ível felfelé. 1973-ban már egy rakás diplomával a zsebében ül be a kormányba - immár nem feleségként, hanem kutatói minőségben. Ám ez még mindig nem elég: Elena a világ legmagasabb rangú vezetőivel akar egy szintre kerülni. Az egyetemi hierarchia csúcsára vágyik. Professzori státust akar szerezni, amihez azonban doktori disszertációt kellene benyújtania és megvédenie, amire viszont nyilvánvalóan képtelen. Többéves, sok lemondással járó kutatómunka szóba sem jöhet. Pedig témája éppenséggel akadna. Textilgyári múltjából fakadóan különös vonzalmat érez a nagyméretű molekulák, a polimerek iránt, melyeket kulcsfontosságúnak ítél a könnyűipar fejlődésében. Elena Ceauşescu elvtársnő 1975-ben benyújtott doktori értekezésének címe ennek megfelelően: *Az izoprének sztereospecifikus polimerizációja a szintetikus kaucsukok stabilizálásában.* A tudományos élet képviselői türelmetlenül várják, hogy részt vehessenek a védésen. Kíváncsiak, az elvtársnő vajon hogy boldogul a bírálók kérdéseivel, ám a védés napján zárt ajtókra találnak, csak egy cetli adja hírül, hogy a jeles esemény előző nap zajlott. Később szivárog ki a hír, hogy Elena dolgozatát Christopher Simionescu, a Jászvásári (Iaşi) Egyetem egyik kiváló tanára védésre alkalmatlannak nyilvánította, ám udvarias temesvári kollégája, Coriolan Dragulescu hangosan tapsolt neki. Briliáns dolgozat, remek szerző! Simionescut lefokozzák, soha többé nem publikálhat, nevét törlik a tudományos életből, Dragulescut pedig kinevezik egyeteme rektorává.

Elena doktori védését kollégái és a diákok ugyan nem élvezhették, de polimerekről szóló irománya hírhedtté vált. Sokan élcelődve csak úgy emlegették, a *poliperdolgozat* (a mer szó románul annyit tesz: 'alma', a per: 'körte'). Az értekezés meghozza Elena számára az áhított gyümölcsöt. 1975-ben kinevezik a Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács élére, azaz a körték királynéja Románia kultuszminisztere lesz. Florina végérvényesen a múlté.

Ez még csak az első lépcsőfok. Elenának nem elég, hogy intellektuális képességét elismerteti és hatalmat kap - azt akarja, hogy bálványozzák. Ő legyen a példakép, a „Román Nő". A tisztelt, a kívánt, az irigyelt. A szentek szentje.

Felröppen egy fehér galamb

Elena szárnyalása 1971 júniusában kezdődik - korábban alig tudnak róla valamit az emberek. Az újjászületett és független Romániában Nicolae a hazafias kommunista vezér, felesége a tudományos és ipari fejlődés jelképe. Hangzatos címei ellenére azonban Elena csak másodhegedűs férje oldalán. A fordulópont az elnöki pár ázsiai útját követően következik be. Kínában, majd Észak-Koreában járnak. Pekingben Mao Ce-tung és felesége, a rettegett Csiang Csing asszony látja őket vendégül. Ceauşescuékra a keménykezű kínai diktátor házaspár életre szóló hatást gyakorol. Úgy néznek rájuk, mint félistenekre. Hosszúra nyúló hivatalos ottlétük során mindent ellesnek tőlük, amit csak tudnak. Őszintén elámulnak a végtelen tiszteleten, amelyet Kína népe tanúsít a Nagy Kormányos iránt. Kínában testközelből láthatják, mi a személyi kultusz.

Hatalomra kerülése óta Nicolae a szovjetektől való függetlenségét hangsúlyozza, így új utat kell találnia, hogy Romániát a modern szocialista társadalomba átvezesse. Ezért is fordul Mao elnyomó politikája felé. Elenát a Kínai Népköztársaságban tett körutazás megtanítja arra, hogyan viselkedjen egy kommunista vezér hitveseként. Csiang Csing rafináltan helyezi előtérbe magát, és példájával megmutatja, hogy az elnökfeleség - ha ügyesen - éppoly népszerű lehet, mint a férje. Látogatásuk alatt az újságok címlapjain a román házaspár Csou En-laj, a Kínai Népköztársaság miniszterelnöke társaságában látható a Tienanmen téren. A képeken már látszik Csiang Csing hatása. Elena nagy befolyású nőnek tűnik, aki szeretett férjével kéz a kézben vezeti országát a fejlődés útján.

A román elnöki párt lenyűgözik a nagyszabású díszünnepélyek és a kínai emberek feltétlen tisztelete vezérük iránt. Bukarestbe való visszatérésük után azonnal érezhető a változás: Elena minden alkalmat megragad, hogy a nyilvánosság előtt szerepeljen. Új szerepében augusztus 23-án, egy tömeggyűlésen debütál: először csak a háttérből tesz bizonytalan

kézmozdulatot, majd előrelép és határozott tekintettel, magasra szegett állal ő is üdvözli a tömeget.

A román állampolgárok meglepve tapasztalják, hogy külseje is előnyösen változott: elegánsabb, igényes a frizurája, és szívesen fényképezkedik. Október 4-én az ország hivatalos napilapja, a *Scinteai* (Szikra) is erősíti Elena új státusát, már nemcsak futólag említik, a Kondukátor feleségeként, hanem mint „tiszteletre méltó mérnök, doktor, a Nemzeti Tudományos és Műszaki Intézet elnöke". A tudatos kommunikációs taktikának köszönhetően Elena kevesebb mint két év múlva hivatalosan is kormányfunkciót kap.

Kulturális vagy szexuális forradalom?

Nicolae Ceaușescura viszont Mao tett nagy hatást, csodálja például azt, ahogyan Mao a nőkre tekint, és szeretné viszontlátni hazájában a kínai nőideált. Gyökeres társadalmi átalakulás nem mehet végbe az Új Román Nő nélkül. „A nő legnagyobb dicsősége, hogy életet adhat, szülhet, gyermeket nevelhet. Egy nőnek nem lehet más életcélja, csak hogy anyává váljon."[10] Azt akarja, hogy a román nő a kínaihoz hasonlóan vetkőzze le „bűnös" szokásait, felejtse el szexuális szabadságát. Bezzeg Kínában a nők nem festik magukat. Ezzel szemben a kihívó román nők nemcsak hogy szégyentelenül kozmetikázzák arcukat a csábítás érdekében, de még francia parfümökkel is locsolkodnak! Vagy akinek nincs rá pénze, Bulgáriából szerez olcsóbb kölnit. Nem beszélve arról, hogy a kínai nők karcsúak, a román nők meg folyton csak zabálnak! Ideje mindennek véget vetni.

Mao a kínai asszonynak nem csupán megjelenését, de szexuális életét is szabályozza, a politika az állampolgárok magánéletébe is beleszól. Uralma alatt Kínában radikálisan csökken a születésszám. Ha egy nőnek kettőnél több gyermeke születik, az állam pénzbüntetéssel sújtja. Nicolae törekvése ezzel éppen ellentétes, bár módszere ugyanaz: ő nagy nemzetet akar, nagyobb születésszámmal. A román nők azonban túlságosan európaiak - külföldről csempészett fogamzásgátlókat szednek vagy titokban abortuszhoz folyamodnak. Ez így nem mehet tovább, meg kell őket nevelni. Elena és Nicolae nekiáll, hogy felszámolja a bűnös kapitalista szexuális szokásokat.

Megszabják az intim kapcsolat ritmusát. Heti 3-4 aktus a „normális", ez alól csak a házasságkötést követő néhány hónap kivétel. A pártpropaganda szerint a „túlzásba vitt paráználkodásnak" súlyos következményei

lehetnek az egészségre, például alvászavarok vagy idegesség. A párokat eltanácsolják a megszakításos védekezéstől, azt állítva, hogy az betegséget, például impotenciát okoz.[11]

A párt élére kerülő Ceaușescu 1966. október 1-jén egyik első rendeletében megtiltja az abortuszt, holott azt korábban (1957-ben) éppen a kommunisták engedélyezték. Kivételt csak a nemi erőszakból vagy vérfertőző viszonyból fogant terhesség jelent, az abortusz ugyanis „a nők egészsége elleni súlyos cselekmény, és negatívan hat a népesség növekedésére". A nőknek vissza kell találniuk eredeti szerepükhöz, az anyasághoz. Az 1980-as évek elejétől kötelező a rendszeres egészségügyi és nőgyógyászati vizsgálat, ahol elsősorban azt ellenőrzik, volt-e a valakinek abortusza. Nőgyógyászati vizsgálatot havonta végeznek a munkahelyeken is. A Ceaușescu-rezsim legalább négy-öt gyereket ír elő családonként.

- Hány gyereke van, elvtárs? - kérdezte Elena egy fiatal politikustól Ion Pacepa, a Securitate vezetője jelenlétében.
- Egy, elvtársnő.
- Na látja, ezért nem nő a népességünk! Legalább négy katonát kellene adnia a hazának, drága elvtársam. Ha hozzáad úgy tíz-tizenöt százalékot a mostani népességhez, akkor könnyen kiszámolhatja, hogy 1984-ben Romániának legalább 30 millió lakosa lesz. Majd én teszek róla...

A szót tettek is követik. A tanárok az iskolákban így buzdítják a diákokat: „Ne törődjetek régimódi szüleitekkel! Minél korábban kezdjetek el szerelmeskedni! Ha a lányok terhesek lesznek, annál jobb! A hazának tesznek szolgálatot. Ha megesik, a legfontosabb, hogy ne szóljatok otthon, bújjatok el, bízzátok magatokat rám, majd én segítek, hogyan szabaduljatok meg a kisbabától, ha megszületik! Majd az állam gondoskodik róla."[12] Az ország árvaházai pillanatok alatt megtelnek.

Ceaușescu országában nem nézik jó szemmel, ha valaki egyedül él. A huszonöt év feletti egyedülálló személyek és gyermektelen házaspárok különadót kötelesek fizetni. Mindenki próbál fiatalon megházasodni. A nő dolga teherbe esni és szülni. A szembeszegülők súlyos következményekkel számolhatnak, akár öt-tíz év börtönbüntetéssel is sújtják őket.[13]

Nem kívánt terhesség esetén szinte lehetetlen nőgyógyászt találni, hogy terhességmegszakítást végezzen. Kevés orvos vállalja a kockázatot,

az ország hemzseg a besúgóktól. A tiltott műtéteket háznál, nemritkán a konyhaasztalon végzik. Kapcsolat híján az elkeseredett nők kötőtűvel vagy bábaasszonyok kotyvalékaival próbálkoznak. Törvényben nem rögzített, de bevett gyakorlat, hogy komplikáció miatt kórházba kerülő nők addig nem kapnak orvosi segítséget, míg fel nem adják a rajtuk törvénytelenül terhességmegszakítást végzőket.

A magánéletüktől megfosztott nők gyűlölik a szent példakép szerepében tetszelgő Elenát. Miért nem segít? Hiszen az ő kezében van az egészségügyi szabályozás és tudományos kutatás, ő hozza az intézkedéseket... A román nép szemében Elena bűnös. Elkeseredett utálatukat jól érzékelteti egy bukaresti vicc, amely a rettegett betegség, az AIDS megjelenésekor kap lábra: „Mit jelent az AIDS rövidítés? - Akadémikus, intelligens, doktor, szent." A feketehumor pontosan mutatja, hogy az emberek kit vádolnak a halálos betegség gyors terjedéséért.

Elena azonban süket és vak a nép bajaira. Férje minden felszólalásában hangsúlyozza, „a román alkotmány egyforma jogokat biztosít a nőknek és a férfiaknak az élet minden területén, aktív részvételt biztosít mindkét nemnek a politikai és társadalmi életében egyaránt". A bélyegeken, újságokon és hivatalos festményeken Elena jelenik meg ideális nőként, ő a kommunizmus jelképe. Nicolae cinikusan elavult nézeteket erőltet a nőkre, miközben marketingarcként egy szabad, emancipált, „értelmiségi" nőt használ fel. A román nők azonban nem felejtik Elena árulását.

Ceauşescu asszonya látszatra remekül szimbolizálja a fejlődést: könnyűvérű nőből tökéletes asszonnyá avanzsál. A költők valóságos dicshimnuszokat zengnek róla:

„Légy áldott, ó, feltaláló asszony!
A nép szeretete ölel körbe,
Tudós, politikus és anya,
Példaképünk jóságban, bölcsességben,
Kit szívünkben érzünk és követünk.

Légy örökké boldog, Te, örök jelképe
A román hősnőknek, amellyé magad is váltál,
Országunk hősének oldalán,
A román nép nagy történelmében!"

Egyik legelszántabb „hagiográfusa" Corneliu Vadim Tudor, aki minden alkalmat megragad Elena magasztalására. Pletykálnak arról, hogy viszonyuk is volt, vagy legalábbis múló fellángolás kettejük között.

„Soha nem volt még népünknek
Ily nagy asszonya,
Az égbolt legragyogóbb csillaga,
Román öltözetbe bújva.

Elena Ceauşescu ő,
Magasztos sorsa a legtisztább sors
A legjobb anya, ki mentésünkre
Tudós elmével érkezett.

Minden, mit létrehoz, hatalmas!
És mindig feljebb tör és vezet minket,
Ő Vezérünk legfőbb támasza
Büszkén csillog az ő oldalán!"[14]

Féltékenység

Elena, miután sikerrel kamatoztatta hazájában a Csiang Csingtől ellesett trükköket, újabb példaképet talál magának: az argentin elnök feleségét, Isabel Perónt, akit 1973-ban ismer meg Buenos Airesben. Míg Csiang Csingben lehengerlő ridegsége ragadta meg, addig Isabel Perónban az érzelmes édesanyaszerep tetszik meg neki - ami kissé távol áll eredeti természetétől. Fantáziáját megragadja Isabel élettörténete, aki táncosnőből lett előbb elnökfeleség, majd elnökhelyettes, végül elnök.

Elena riválisa példáját követve lépdel egyre feljebb a szocialista ranglétrán. 1980-ban már ő is elnökhelyettes. „Ha egy caracasi night-club táncosnője megteheti, akkor egy kutatónő miért ne tehetné?!"[15] - jegyzi meg csípősen, arra utalva, hogy Isabel férje halálakor elnök lesz. Vajon eljátszik a gondolattal, hogy Nicolae „akadályoztatása" esetén ő üljön az elnöki székbe...?

A fenti két példaképet leszámítva a kérlelhetetlen Elena szemében a többi nő csak szálka. Nem tűr meg környezetében semmilyen potenciális

riválist. Ilyen zavaró tényező például Corneliu Manescu külügyminiszter felesége. Manescu 1961 és 1972 között vezeti a román diplomáciát, széles látókörű, köztiszteletnek örvendő, intellektuálisan magasan Ceauşescu fölött álló politikusszemélyiség. Felesége igen szép, finom, elegáns nő, bája másoknak is feltűnik. Olyannyira, hogy egy törökországi hivatalos út során a török elnök azt hiszi, ő Ceauşescu felesége, így őt üdvözli elsőként. Megbocsáthatatlan malőr, valóságos felségsértés!

A két nő megjelenése valóban ég és föld. Elena megjelenése méregdrága ruhatára ellenére is ízléstelen. Az egyszerűen is elegáns Manescu asszony viszont puszta megjelenésével lenyűgözi a delegációt. Nem csoda, ha a török elnök hozzá lép oda elsőként. A találkozó hangulata fagyosra fordul. Nem elég, hogy Manescu nagy koponya, még szép feleségével is villog! Arcátlanság! Ahogy hazaérnek, félreállítják.

A külügy egy másik magas rangú beosztottja is áldozatul esik Elena féltékenységének. Az 1978 és 1985 között külügyi szolgálatban lévő Stefan Andrei fiatal színésznőt vesz feleségül. A harsány kis Violeta szemet szúr Elenának - végtelenül bosszantja a „kipingált csinibaba" külseje és viselkedése. Az elvtársnő kiadja a lehallgatási parancsot, így hamarosan Violeta minden futó kalandjáról tud. A színésznő gyengéi az izmos fiatalemberek és az egyetemista fiúk. Pacepa kémfőnök rendszeresen tesz jelentéseket Elenának, aki a tábornokot dolgozószobájában fogadja, fotelben ülve, szemben férje életnagyságú portréjával. Az irodában szem előtt vannak a Ceauşescu házaspár írásai, könyvei, Elena tízkötetes műve. Pacepa szerint más könyv nem is nagyon volt Elena keze ügyében, mások írásai nem érdeklik. Íróasztalán aranykeretben róla készült fényképek élete legsikeresebb pillanataiból, de jegyzetpapír nincs. Aki idelátogat, köteles magával hozni a személyi dossziékat, amelyek alapján jelent neki.

Amikor a titkosszolgálat főnöke Violeta Andrei viselt dolgaival érkezik, Elena asszony izgatottan csap le rá: - Na, mondd már! Mi derült ki Violetáról? - Egy egyetemistával van viszonya. - Nézzék csak a kis cafkát! - kacag fel Elena elégedetten, majd tettetett jóindulattal hozzáfűzi: „A párt az egyik legjobb emberét adta neki férjül, ő pedig már emeli is a szoknyáját, ha egy Tarzan rámosolyog."

Pacepa bizonyítékul lejátszik neki egy kazettát. Elena elégedetten hallgatja végig: „Amikor nálunk jár, csak a nyelve hegyével simogatja az ajkait, bezzeg a hangfelvételen úgy visít meg nyög, hogy majd beszakad a dobhártyánk!"[16] Az ügy lezárásaként a felszarvazott férj és hűtlen felesége együtt kerül lapátra, a férfi helyére Elena egyik védence, Ilie Vaduva ül.

Elena titkosszolgálata gőzerővel dolgozik, mintha a Securitate tevékenységének köszönhetően Elena kezében összpontosulna egy országos bulvárlap összes forrásának kizárólagos felügyelete.

A leleplező sorozat újabb áldozata Gheorghe Pană, a munkaügyi miniszter. A szerény vidéki Pană kezdetben a Ceauşescu házaspár nagyszerű tetteit magasztaló dicshimnuszokkal tűnik ki, ám később kegyvesztettként egy időre félreállítják. Elena azonban visszahívatja - hiányzik neki az ajnározás -, sőt még egy házat is ajándékoz neki Bukarest egyik legszebb negyedében. Pană nem tudja, hogy a ház tele van lehallgató készülékkel. A lehallgatások nem hoznak felszínre semmi különöset, Pană egyetlen szépséghibája, hogy a felesége zsidó. Pană asszony marxizmust tanít az egyetemen, hűséges feleség, elvhű állampolgár. Több sem kell Elenának, kiadja az ukázt Pacepának, hogy provokálják a nőt: „Nyomja már oda valamelyik tisztjét a szoknyája alá! Rosszul vagyok a gondolattól, hogy ez itt a szűzanyát játssza nekem" - teszi hozzá undorral. Ám hiába, Panăt sehogy sem sikerül felszarvazni.

- Na, ráharapott végre a csalira? - kérdi Elena idegesen Pacepát.
- Még nem.
- Kezdem unni. Három hónapot kap rá, hogy felgyűrje végre a szoknyáját! Három hónap! Kövessék, fényképezzék, filmezzék! Hadd lássuk már meztelenül valamelyik embere alatt! Látni akarom, hogy riszálja azt a becses kis hátsóját, míg el nem élveznek! Három hónap, megértette?! Három hónap múlva nem akarom Panăt a politikában látni!

Pacepa nemcsak a hazai magas rangú munkatársakról és azok feleségeiről vezet Elena parancsára személyi dossziékat, de külföldiekről is. Indira Gandhit és Golda Meirt is megfigyelik, Elena magával egyenrangú politikai ellenfeleknek tartja őket. Jimmy Carter amerikai elnök ellenszenves neki. Carter megválasztása után az amerikai diplomaták már kevésbé vevők az európai diktátorok szeszélyeire és zsarolásaira. Amikor Elena, szokásához híven, begyűjtené a George Washington Egyetem *honoris causa* díszdoktori címét, azt Carter elnök egyszerűen megtagadja.

A „nemzetközi hírű tudós" ezen elképed. Ahhoz van szokva, hogy onnan kap diplomát, ahonnan csak akar. Egy életre megutálja az egykori „mogyoróültetvényest". „Csak nem azt akarják bemesélni nekem, hogy Mister Mogyoró illinoisi diplomával akarja kibökni a szemem, amikor adhatna washingtonit is!"

A Carter vezette Amerikai Egyesült Államok és Ceauşescu Romániája közötti viszony nem túl baráti... Elena haragja és megvetése az amerikai first ladyt is eléri, akitől hiába kér nercbundát, az csak férje *Why not the best?* című könyvét ajándékozza neki egy Romániáról készített műholdas fényképsorozat kíséretében. „Márpedig én hosszú, kapucnis nercbundát akarok! (...) Mogyorónénak fogalma sincs róla, mihez lehet kezdeni a szőrmével! Ezekből aztán nem szedek ki többet, csak egy kosárka mogyorót, ugye, drágám?" - panaszkodik a kémfőnöknek. Nicolae is kiáll felesége szeszélyei mellett. Tán rongyokban kéne járnia az elvtársnőnek, aki minden energiáját és idejét népének szenteli? Carter asszonnyal szerencsére elmarad a nyílt összeszólalkozás...

Ám a feszültség otthon, egy stadion lelátóján csúnya összeszólalkozásba torkollik. A célpont ezúttal Alexandru Drăghici belügyminiszter felesége, Martha. A belügyminiszter, aki több mint húsz éven át Ceauşescu bizalmasa és politikai riválisa, a Dinamo Bukarest csapatát irányítja. Amikor a Dinamo a Kondukátor csapatával, a CCA Bukaresttel mérkőzik, a dísztribünön kitör a botrány. Elena és Martha hajba kapnak, és hangosan ócsárolni kezdik egymást. A drukkerek egy idő után már nem a pályát, hanem a lelátót figyelik...[17]

Üldözési mánia

Zoia, a Ceauşescu házaspár lánya Elena üldözési mániájának áldozata. Az üldözési mánia beárnyékolja a patológiás személy környezetében élők életét. A hozzátartozók ugyanúgy megszenvedik a rohamokat, mint a beteg, aki elveszti bizalmát a világban és az emberekben. Zoia első szerelme idején Elena lelkifurdalás nélkül figyelteti lánya minden lépését. Zoiának egy fiatal újságíró udvarol, aki a *Lumea* külpolitikai magazin munkatársa. A férfiról Elena íróasztalfiókjában már akkor vaskos dosszié gyűlik össze, amikor Zoia még be sem mutatta őt a családnak. A mamának egyáltalán nem tetszik sem a fiú, sem annak családja, akiket szintén figyeltet a titkosrendőrséggel. Semmi stílusuk és bárdolatlanok... „Nézzétek, hogy járnak. Azok a görbe lábak, vaskos ülep, és mellé a madárcombok!" - kommentálja Elena a szülőkről készült fényképeket és filmfelvételeket.

Ám a főbenjáró bűnre csak ezután derül fény: a faragatlan tuskó egy fényképen *farmert* visel! „Gusztustalan" - szól az ítélet, az engesztelhetetlen gyűlölet végszava. Elena kiadja a lehallgatási parancsot. A hangfelvételeken szereplő pajkos szavak, célozgatások megerősítik Elena gyanúját, hogy a fiatalok közt már erotikus kapcsolat alakul. Még idejében sikerül leállítania a dolgot...

„Egy nappal sem akarom tovább látni azt a disznót a lányom közelében! Legszívesebben kinyuvasztanám, mint egy tetűt! Autóbaleset vagy ilyesmi... De a lányom, amilyen bolond, még drámázna miatta! Küldjétek ki valahová és hagyjátok ott megrohadni!" - parancsolja hűséges titkosszolgájának. De hol rohadjon a szerelmes? Szibériában? Nem, inkább Guinea fővárosában! „Emlékszik Conakryra? A nagykövet valami technikusról beszélt, akinek szétloccsant a feje, mint egy dinnye a sok lárvától és hernyótól, ami belémászott. Emlékszik? Azt mondta, arrafelé a férgek a fejbőr alá petéznek. De szeretnék egy fényképet a fejéről, ahogy szétrohad, mint egy dinnye!" A farmeros udvarló rövidesen végleg eltűnik a színről.

Az elvtársnő igyekszik elrejteni zsarnoki természetét a világ elől, médiaszereplései során ügyel imázsára. A számtalan állami intézmény dugig van idealizált portréival, melyeken fehér kosztümben vagy hosszú ruhában gyerekek és galambok társaságában pompázik. A falvakban vagy gyárakban tett hivatalos látogatásaikat bemutató televíziós képsorokban Elenát sóval, kenyérrel fogadják a gyerekek, ő pedig szelíden simogatja őket. Szent Elena. A román nép édesanyja. Országon belül talán még tartható az illúzió, ám külföldön nem könnyű eltitkolni szeszélyeit.

Elena és az élet örömei

Elena elvtársnő külföldön - hogy kifinomult ízlését fitogtassa - kizárólag francia nyelvű étlapot hajlandó a kezébe venni. Szeretné mindenkivel elhitetni, hogy kitűnően ért a konyhaművészethez és a francia kultúrához, holott fogalma sincs róla.

1974-ben férje új ruhagyárat alapít, amely zsákszámra ontja Elenának az újabb és újabb ruhákat. Egy egész évre valót felhalmoz belőlük, de megunja a hazai gyártmányokat, és Párizsból hozat újabbakat. Képzelhetjük, mekkora a meglepetés, amint az idősödő hölgy virágokkal tarkított

lila selyemkosztümben, csontos lábain tűsarkú cipővel fogadja a diplomáciai küldöttségeket!

Az 1970-es évtizedben a férjét külföldre kísérő Elena sokkal inkább különc kéréseivel, mint okosságával hívja fel magára a figyelmet. Jól csengő titulusai - melyeket hol zsarolással, hol vaskos borítékokkal szerez magának - ugyanakkor látszólagos presztízst adnak neki külföldön. Ő képviseli Románia tudományos eredményeit, a fejlődést és a demokratikus törvényességet. A román népet a világ egyik legelismertebb nemzetének állítja be. Azért igyekszik tudatos imázsépítéssel külföldön hírnevet szerezni, hogy hazájában senki ne kérdőjelezhesse meg státusát.

Az 1980-as évek Elenája

Az 1980-as évek elejére Elena voltaképpen eléri a kitűzött célját, hogy Csiang Csinghez és Isabel Perónhoz hasonlóan férjével közösen kormányozza az országot. Az első, „Szent Elenát" tömjénező pillanat 1979. január 7-e, születésnapja nyilvános megünneplése. A *Scinteia* címlapján már előző nap harsányan hirdeti vörös betűkkel „a párt és a nép szívélyes köszöntését" a nép leányának, aki „pártvezető és ragyogó tudományos kutató". Ugyanaznap a Kémiai Intézet is hosszú cikket jelentet meg *Tiszteletadás a munkatársaktól* címmel.

Másnap a 60. születésnapja és negyvenéves forradalmi munkássága tiszteletére rendezett hivatalos rendezvényen átveheti a Román Népköztársaság Csillaga Érdemrendet, amellyel többek között „a román tudomány fellendítéséért" jutalmazzák.[18]

A január 7-i újságok valóságos hősként ünneplik Elenát. A címlapfotókon éppen a Royal Institute of Chemistry *doctor honoris causa* kinevezését veszi át. Gratuláló táviratok érkeznek az ország összes akadémiai intézetéből és kutatási központjából, továbbá elismerését fejezi ki a Román Nők Nemzeti Tanácsa is. Az egyik újság az életrajzát is közli, hangsúlyozva 17 doktorátusát (élete végéig összesen 74 román és nemzetközi egyetemi címet mondhat magáénak), valamint beszámol arról is, hogy a páratlan munkabírású Elena asszony műveit 19 nyelvre, köztük görögre is lefordították, ami külön öröm és megtiszteltetés a szerző és a teljes román értelmiség számára.

1979 novembere újabb lépcsőfok Elena személyi kultuszának kiépítésében. A Román Kommunista Párt (PCR) XII. Kongresszusán köszönetet

mondanak az elvtársnőnek politikai munkásságáért, állami bértollnokok áradoznak „csodálatos forradalmi tevékenységéről". Természetesen Elenának köszönhető „az oktatás tudományos alapokra helyezése" is. Az alkalomra Elena ötéves tervet készít az ország tudományos és ipari fejlődésének üteméről. Az elfogadott terv még jó húsz éven át érezteti hatását.

1980 elejére Elena - férjéhez hasonlóan - egy életre bebetonozza magát a hatalomba. Kevesebb mint tíz év alatt a legmagasabb posztokat gyűjti be, elhitetve magáról, hogy szakértelme révén vált vezetővé. A rangok és kitüntetések szenvedélyes gyűjtése mögött vajon az áll, hogy Elena szívesen lépne férje helyére? Az imázsépítés eredményeként Romániában a nyolcvanas évek elején sokan tartják vezetésre alkalmasnak. Arról is pletykálnak, hogy fiával, Nikuval szövetkezve Nicolae hatalmának megdöntésére készül. A nyomorgó emberek talán azért ábrándoznak Elenáról, mert tőle több jót remélnek, mint férjétől. A feleség azonban nem ír politikai programot. Egyébként is kerüli az írást, próbálja leplezni alapvető hiányosságait. A pletykákra így reagál: „Nem tudom elfelejteni, milyen boldogság volt mindig is együtt dolgozni az én elvtársammal illegális tevékenységünk óta. Férjem elszántsága és tehetsége a forradalmi harcban példaértékű. Megtanította nekem, hogy megingathatatlanul higgyek ügyünk igazságosságában, a munkásosztály és pártunk győzelmében." Elena Ceaușescu üzenete világos: amíg Nicolae él, ő csak második lesz mögötte.

Funkcionáriusként már mindent elért, becsvágya azonban tovább hajtja. De merre kapaszkodhatna feljebb anélkül, hogy férje érdekeit sértené? Elena nem kisebb ügyet talál magának, mint a világbékét. A tudósnő, aki eddig elsősorban politikai hatalomszerzésben jeleskedett, a nyolcvanas évektől a békediplomata szerepében tetszeleg.

1981 szeptemberében a Román Tudományos Akadémia szimpóziumot rendez, *Tudósok a békéért* címmel. Elena az atomfegyverek ellen emel hangot, felszólítva a világ értelmiségét és pacifistáit, hogy hozzanak létre békebizottságot, amelynek feladata a tömegpusztító fegyverek leszerelése lenne. Kezdeményezésével a kommunista és kapitalista országokat egyaránt felkeresi. Hazájában is visszhangot kapnak törekvései, 1982-ben úgy emlegetik, mint a nép anyját, aki „mozgósítja a kutatókat és az egész népet".

1983-ban a *La Femme* című román divatmagazin Elenát a 64. születésnapja alkalmából különszámmal köszönti. „A vonásaiból sugárzó lágy erő képzőművészeti alkotásokat ihlet" - írja a lap. Az utolsó években Elena hatalma látványosan növekszik, már ugyanolyan személyi kultusz övezi, mint férjét. Megkapja a legmagasabb rangú kommunista elismerést, a Köztársaság Hőse kitüntetést. A romániai iskolákban kötelező megünnepelni a születésnapját. Nagyobb a felhajtás körülötte, mint Ceauşescu körül. 1987-ben, Románia felszabadításának (1944. augusztus 23.) évfordulóján, a román nemzeti ünnepen a pártújságban két fotó jelenik meg a házaspárról. Elena életében először dicsőíti a szovjet hadsereget, amely a háború után felszámolta Antonescu fasiszta rendszerét. Férjével ellentétben - aki mindig is kritikus volt az orosz hatalommal szemben és Románia függetlenségét hangsúlyozta - Elena köszönetet mond a „forradalom vállán érkező" szovjet megszállóknak. Az elvtársnő nem kevesebbet állít, mint hogy a román kommunista pártvezetők a szovjeteknek köszönhetik „forradalmi tudatuk kialakulását". A Ceauşescu-rezsimben rajta kívül senki más nem merészelne hasonló kijelentést tenni. Elena az egyetlen, aki férjétől függetlenül is formálhat véleményt, akár a külpolitika ingoványos területén, Moszkvával kapcsolatban is.

Elena szovjetek melletti állásfoglalása tudatos. Azt szeretné, ha Románia nemzetközi figyelmet kapna. Hogy miért? Mert Nobel-díjra vágyik. Biztos benne, hogy ő vagy férje esélyes a tudomány vagy a külpolitika területén. A Nobel-békedíjra pályázva Nicolae közvetítő szerepet vállal a közel-keleti konfliktusban, párbeszédet ösztönöz a zsidók és az arabok között, Jasszer Arafatot a barátjának tüntetve fel. Az erőviszonyok és Románia befolyásának tekintetében az ötlet kissé merész. Ugyancsak a Nobel-díj reményében Elena buzgón hangsúlyozza, menynyire ellenzi az atomfegyverkezést és a hidrogénbombák használatát. De minden hiába, a Nobel-zsűri egyáltalán nem siet elismerni Ceauşescuék múlhatatlan érdemeit a béketeremtésben.

Elena a kémiai Nobel-díjra áhítozva propagálja „átütő felfedezéseit" a polimerekről, ám nem jár sikerrel. Végül orvosi kutatásokba fog. A román állam a legvadabb elképzeléseit is pénzeli. A stockholmi bírák előtt bemutatja többek között fokhagymakivonaton alapuló rákellenes terápiáját, ám minden hiába. A mániákus Elena soha nem kap Nobel-díjat.

Luxus, nyugalom és Securitate

Ha a világ nem ismeri el őket úgy, ahogy szeretnék, majd ők elismerik egymást. A Primăverii negyedben található közös otthonukat luxus, nyugalom és biztonság jellemzi. Fenyőfákkal körülvett hófehér rezidenciájukat gondosan őriztetik, az aranyboltozatos, pazarul ragyogó kapu előtt folyamatosan járőrözik a Securitate. Odabenn tökéletes tisztaság és csönd honol. Nicolae nyugalma érdekében Elena minden zavaró tényezőt száműz. „Mint a vadak az erdőben, Elena is messziről kiszagolta az ellenséget" - fogalmaz Alexandru Bârlădeanu, közgazdász politikus. Az alkohol is egy az ellenségek közül, amelynek fogyasztását Elena korlátozza férje számára.

Házuk belső kialakítása keleties, minden apró zuga gazdagon díszített. A falakra, az emberi alkotóerőt és tehetséget szimbolizálandó, óriási kárpitszőnyegeket tetetnek, a többi felhalmozott dísztárgy azonban inkább giccses. Elena büszkeségei például a hattyú alakú aranyozott csapok a fürdőszobában.

Elena valóban szereti a vízimadarakat. Ha megunják férjével a nyomasztó fővárost, sok más bukarestihez hasonlóan ők is gyakran ruccannak át a közeli Snagov-tóhoz, ahol hófehér, kívül-belül márványvilla várja őket. Az épület a házaspár beteges tisztaságmániájának ékes bizonyítéka. A gondosan megszűrt vizet a tóból nyerik. Pihennek és hófehér ruhában hajókáznak jachtjukon, mint a ráérős turisták.

A tóparti ház azonban csak szerény vityilló a Köztársasági Palotához képest, amelynek 1984-ben rakták le az alapkövét. A neoklasszicista stílusban épült gigantikus épület Ceauşescuék elhatalmasodó megalomániájának utolsó alkotása. Alapkoncepciója szerint egy helyen fogna össze négy intézményt: a köztársaság elnökségét, a Nagy Nemzetgyűlést, a Minisztertanácsot és a Legfelső Törvényszéket. A Pentagon után ez a világ második legnagyobb építménye. Eltúlzott méreteit Ceauşescuék biztonsági okokkal magyarázzák - Bukarestben 1977-ben brutális földrengés pusztított, a romok alá szoruló több ezer megroncsolt emberi test látványa igen megviselte a diktátort. Kórházi látogatásai során, az ott dolgozó orvosok szerint, feltűnően szorongott és kínosan ügyelt arra, hozzá ne érjen senkihez és semmihez. A rettegett diktátor félt a balszerencsétől.

A nyolcvanas évek elején, geológiai és földtani vizsgálatokat követően, kisebb város méretű telket jelölnek ki az építkezésre. Bukarest egyik legrégebbi, XVIII. századi negyedét ledózerolják, az 520 hektáros városrész 30 ezer lakásából 40 ezer embert (!) telepítenek ki és harminc templomot rombolnak le. 1983-ban indul meg a gigantikus építkezés, 20 ezer kubikos dolgozik éjjel-nappal. Az építésvezető Anka Petrescu. Másfél évvel később, a 45 000 négyzetméteres alapterületen 330 000 négyzetméternyi hasznos területű építmény magasodik. A palota valóban Nicolae Ceauşescu szája íze szerint való: monumentális, hófehér, fertőtlenített, légmentes kőmonstrum, csaknem egymillió köbméter márványból.

A tisztaságmániás pár magánlakosztályaihoz pazarul díszített fürdőszobák sora tartozik. A pezsgőfürdős fürdőszoba falait kék-fehér virágmintás csempék díszítik, a törökfürdőt mályvaszínű mozaikok borítják perzsa módra, a benne található fűthető medencét színpompás, gigantikus mozaikkép díszíti szivárvánnyal, pávákkal, vízimadarakkal. A házaspár a palotába költözéssel végleg elszigetelődik a világtól; mindenük megvan, hetekig ki sem mozdulnak, egymást figyelik, saját tébolyuk rabjai.

A palota stílusában és kivitelezésében Nicolae-t valószínűleg a Buckingham-palota ihlette, ahol egyszer személyesen járt is. Ceauşescuék katonai felszereléseket akartak vásárolni a britektől, és így Erzsébet királynő palotájában vendégeskedtek. Ceauşescu nem sokat adott az udvari protokollra, a bacilusfertőzés veszélye miatt nem volt hajlandó kezet fogni őfelségével, pedig testőrei szokás szerint ugrásra készen álltak a fertőtlenítőszerekkel. Ráadásul az uralkodói asztalnál mindent végigkóstoltatott saját ételkóstolójával.

Ceauşescun tagadhatatlanul elhatalmasodik az elmebaj. Egyszer, amikor egy úttörőcsapat jön köszönteni őt és feleségét, az egyik gyereket mindketten megpuszilják. Micsoda kitüntetés! Valójában az történt, hogy előtte mindegyik gyerek alapos kivizsgáláson esett át, hogy kiválasszák közülük a legegészségesebbet. Fő az óvatosság! Elena paranoiája szintén ijesztő méreteket ölt. Kezelőorvosa, Schekter doktor az elnöki rezidenciáról kijövet megosztja kételyeit páciense szellemi épségét illetően az egészségügyi miniszterrel: „pszichiáterre lenne szüksége". Másnap a doktor kizuhan kórházi irodájának ablakából. A hivatalos híradás szerint öngyilkosság történt.

Elena már minden érdemet a magáénak tudhat: ő az ideális feleség, anya, tudós, hős, szent. A diktatúra által megálmodott új típusú, tökéletes ember. Mindez mégsem elég a boldogsághoz. Elena szorong, és szorongásait környezetére is átülteti, miközben a hatalmukat fenyegető valódi veszély természetéről halvány fogalma sincs.

1989 ősze. A vasfüggönyön innen már csak Romániában maradt fenn a kommunista rendszer. Az orosz peresztrojkát követően a keleti blokk összeomlik, a lengyel Szolidaritás sztrájkjai megdöntik a katonai diktatúrát, Prágában bársonyos forradalom zajlik, Magyarországon békés átmenet hoz rendszerváltást, megnyitják a határokat, az NDK is a végnapjait éli.

1989. december 9. A magyar határhoz közeli Temesváron Tőkés László református lelkészt a hatalom kilakoltatással fenyegeti. A köré csoportosuló hívek ezt megakadályozzák. A tiltakozó akció kiszélesedik. Az állami erőszak hamarosan kegyetlenül lecsap, a zavargásokra a hatalom fegyverrel válaszol, több tucat halott marad az utcákon. A volt kommunista országok lakossága is értesül az eseményekről, a jugoszláv, magyar és német sajtó képeket közöl a temesvári vérengzés áldozatairól. Világméretű a felháborodás, a híradások több ezer halottról számolnak be. Ceauşescu ekkor Teheránba utazik, mert fontos megállapodásokat akar aláírni az Iráni Iszlám Köztársasággal. Az összecsapások eközben folytatódnak. A lázongások a fővárost is elérik. A rendőrség kísérlete, hogy visszatartsa a tömeget, kudarcba fullad. Az elkeseredett emberek – megérezve a diktátor bizonytalanságát – élni akarnak a lehetőséggel. Ceauşescu ekkor egy elhibázott lépést tesz: tömeggyűlést hív össze Bukarest főterére. A Központi Bizottság erkélyén egymást követik a szónokok, próbálják csillapítani a kedélyeket, miközben további tüntetők özönlenek a térre. Ceauşescu fél egykor megkezdett beszéde csak olaj a tűzre, már első szavainál kitör a zavargás a tömegben. Most először esik meg vele, hogy szavait nem áhítatos csönd fogadja. A diktátor döbbenetében elnémul. Arca teljes értetlenséget tükröz. Elena az első pillanattól döbbent. A máskor lelkesen éljenző és tapsoló asszony most komoran, a háttérbe húzódva figyel. Amikor a tömeg a férjébe fojtja a szót, teljesen összeomlik. A tribün szónokai összezavarodnak. A térről fegyverropogást hallani. Valószínűleg csak provokátorok dobálnak petárdákat, hogy zavart keltsenek a tömegben. Ceauşescu elbizonytalanodik. „Vine Secu" (a Securitate

ugrásra kész) – súgja egyik tanácsadója a fülébe. Ceauşescu nem reagál. Elena félelemtől fojtott hangon rögeszmésen ismételgeti: „Vine Secu", ám férje válasza: „Na, azt nem." A tömegben elszabadulnak az indulatok, valaki a szónokok felé hajigál. A rémült Ceauşescu hosszú percekig üvölti: „Halló, halló elvtársak, nyugodjanak meg, és álljanak vissza a helyükre!" Elena régimódi tanárnőstílusban szól a mikrofonba: „Maradjatok már nyugton!". A tömeg torkaszakadtából üvölt és a Ceauşescu párt szidja. A fellázadt „gyerekek" legszívesebben eltennék anyjukat és apjukat láb alól. A román televízió élő adásban közvetíti az eseményeket. Ceauşescu beszédeit a hasonló kínos helyzetek elkerülése érdekében időkésleltetéssel kell sugározni, de itt már nem ő parancsol. Bukását népe egyenes közvetítésben nézheti végig.

Délutánra Ceauşescu krízistanácskozást hív össze. A tisztek, a titkosszolgálat tagjai és az évek óta félreállított csatlósok utoljára gyűlnek össze a palotában. Az állami költőket is hívnák, de nyomuk veszett, pedig Ceauşescunak most nagy szüksége lenne rájuk, hogy felidézzék dicső hősi korszakát. Este testvéreivel és gyerekeivel találkozik még utoljára, majd egész éjjel az ellentámadáson tanácskozik.

December 22-ére virradólag Ceauşescu minden hatalmát elveszíti. Tehetetlenségében polgárháborús helyzetet hirdet, arra azonban már nincs ideje, hogy aláírásával ellátott dekrétumot is kibocsásson. Időközben a fővárosi tüntetőkhöz gyári munkások is csatlakoznak, akik beszüntetik a munkát. Ceauşescuval fél 10 körül tudatják, hogy hűséges embere, Vassile Milea védelmi miniszter öngyilkos lett. Ceauşescu végső próbálkozásként Stănculescu tábornokot nevezi ki a hadsereg élére, ám a tábornok utasítja a katonai egységeket, hogy ne lőjenek a tüntetőkre. A Központi Bizottság épülete előtt már százezres tömeg tüntet. Iulian Vlad ezredes, az állambiztonsági hivatal főnöke is azt a parancsot adja a Securitate főnökének, hogy ne lőjenek a tömegbe.

Délben Nicolae és felesége helikopterrel menekülnek, de 30 kilométerre Bukaresttől, Târgoviştében fellázadt katonák letartóztatják őket. Helikopterrel könnyedén elhagyhatták volna az országot, és elmenekülhettek volna valamelyik szövetséges országba. De hová? A szovjetek épp aznap reggel hagyták őket cserben, a szocialista rendszerek sorra megbuktak, a szövetségesek eltűntek. Esetleg valamelyik föld alatti bunker jöhetett volna szóba.

Délután fél háromkor a tábornoki karból Ion Iliescu a televízióban bejelenti, hogy véget ért az elnyomó diktatúra. Két nappal később Iliescu a Nemzeti Megmentési Front elnökeként rögtönítélő bíróságot állít fel, amelyet megbíznak a Ceauşescu házaspár perének lefolytatásával.

Elena és Nicolae a tárgyalóteremben vádlóikkal szemben, egymás mellett ülnek. A volt diktátor nem érti, hogyan bánhatnak ilyen tiszteletlenül velük, hogyan rágalmazhatják a román nép anyját, az ideológust, a tudóst, az ország első asszonyát, a bálkirálynőt, akit ő 1939-ben választott magának. „Nem érdemelnek meg téged" – ismételgeti Elena az őket becsmérlő bírákra célozva. Az ő Nicolae-ját senki sem érdemli meg rajta kívül. Kimondják a halálos ítéletet. Az ügyész ironikusan megjegyzi, talán jobb lett volna, ha Iránban maradnak. A sértésre a halála előtt álló Elena gúnyos nevetéssel válaszol: „Nem megyünk külföldre. Nekünk itt az otthonunk."

8

Hitler
A nők titkos vágya

„A politikában csak a nők támogatását kell megszerezni, a férfiak jönnek maguktól."

ADOLF HITLER

Érzelmek iskolája

A rózsa neve

„A nők mindig azt mondják, mindent megtesznek, hogy tessenek a férfinak, de valójában épp az ellenkezőjét csinálják annak, amivel tetszhetnének. Kezdetben mindent elkövetnek, hogy meghódítsák a férfit, aztán már csak a divat rabszolgái, és nincs más vágyuk, csak hogy féltékennyé tegyék barátnőiket."[1]

Hitler meglehetősen végletesen gondolkodik a nőkről. Nem könnyen oldódik fel a szebbik nem társaságában. Vajon hogyan fejthetnénk meg e különös, rideg férfi hódításainak titkát? Hogyan lehetséges, hogy az 1930-as években nők rajongásával körülvett vezér ilyen kiábrándult, keserű megállapítást tesz velük kapcsolatban?

Linz, német-osztrák határ, 1905. A 16 éves Adolf szerelmi élete nem indul zökkenőmentesen. Három éven át álmodozik egyik gimnazista társáról, egy bizonyos Stefanie Isacról. Csábítási módszere azonban nem a leghatékonyabb: a Harmadik Birodalom majdani Führere nem próbálkozik nyílt támadással. Adolf hónapokig csak messziről, titokban követi élete első szerelmét, gondosan feljegyezve sétaútvonalait. Az a terve, hogy „véletlenül" szembetalálkoznak, majd összeismerkednek. Gyermekkori barátja, August Kubizek közelről figyeli társa manővereit. A Landstrassén

sétálva Adolf megkérdezi tőle, mi a véleménye arról a karcsú, szőke lányról, aki kart karba fonva sétálgat anyjával, majd választ sem várva hozzáfűzi: „Tudnod kell, szerelmes vagyok belé."[2]

A fiatal Stefanie valóban figyelemre méltó szépség. Előkelő, nyúlánk, dús haját kontyban hordja, élénk, csillogó szemei kifejezőek. Kivételes ízléssel öltözködik a jó házból való úrilány. Ebben az időben Hitler is ad magára. Kezében elefántcsont markolatú fekete sétapálcával, széles karimájú fekete kalapban, fehér ingben, bőrkesztyűben és fekete selyembéléses felöltőben akár egy romantikus csábító. Így követi választottját a linzi parti sétány, a Schmiedtoreck mentén...

Hitler imádja Stefanie-t, de nem meri megszólítani. Megelégszik azzal, hogy hébe-hóba sikerül elkapnia imádottja tekintetét. Felzaklatja, amikor látja, hogy időnként egy fiatalember is csatlakozik a lányhoz és mamájához. Csak akkor nyugszik meg, amikor Kubizek kideríti, hogy a lány bátyja az ifjú. Ám Adolf továbbra sem kezdeményez, csak kitartóan bámul, amiért cserébe Stefanie egyszer rámosolyog. „Hirtelen minden szép és jó lett a világon, minden tökéletes." Adolf az apró gesztustól valóban boldog lesz. Amikor azonban a lány újfent nem vesz tudomást róla, búskomorságba esik, legszívesebben megölné magát, és elpusztítaná az egész világot.

Hitler már ekkor rajong Wagnerért. Stefanie-ra úgy tekint, mint egy valkűrre. Képzeletében minden létező erénnyel felruházza, és sorra írja hozzá költeményeit. A *Himnusz a szeretett nőhöz* című versében, amelyet barátjának olvas fel, így festi meg ideálját: „az előkelő családba született kisasszony lágy esésű, sötétkék bársonytógában, hófehér csataménen vágtat a virágzó réteken, kiengedett haja aranyszínű hullámokban omlik vállára". A szeretett lény tiszta, mint a hó. Ettől a képtől a fiatalembert szinte szétveti a benne feltámadó „ragyogó öröm". Saját verssorait olvasva Hitler félénk költő-arca eksztázisban úszik. Terveket szövöget, minden gondolata a lány körül forog, biztos benne, hogy ha egyszer összeismerkednek, Stefanie kitalálja majd minden gondolatát. „A különleges emberek megérzéseiken keresztül értik meg egymást." Kubizek élcelődve megkérdezi, lehetséges-e a gondolatokat néhány lopott pillantással átadni. Hitler méregbe gurul: „Már hogyne volna lehetséges! Vannak dolgok, amiket nem lehet szavakkal elmondani! Ami bennem van, az Stefanie-ban is ott van!" Hogyan kételkedhet August az érzelmek erejében?! Hitler ordítva barátja szemére veti, hogy nem ért semmit, és nem is értheti meg soha különleges szerelmük lényegét. Nem kérdés, hogy Stefanie viszontszereti. A lány közönyének egyértelmű jelei szerinte „szándékos elterelések, amelyekkel tomboló érzelmeit leplezi". Hitler szerelmesként sem tudja másként értelmezni a világot, mint saját elvárásai tükrében.

Az persze szóba sem jöhet, hogy megismerkedjen vele. Mit mondana neki? „Jó napot, Adolf Hitler vagyok, munkanélküli." Elképzelhetetlen. Inkább húzza-halasztja a nagy pillanatot. Majd ha festőművész lesz... Mert az nem kérdés, a lány csak arra vár, hogy Hitler megkérje a kezét.

August Kubizek egy szép napon azzal a hírrel érkezik, hogy Stefanie szeret táncolni. Adolf számára azonban ez megoldhatatlan problémát jelent. Még belegondolni is szörnyű, hogy az ő valkűrje valami jöttment fajankóval keringőzzön! Csakhogy Hitler mélységesen utál táncolni. Barátja próbálja rábeszélni, vegyen tánckleckéket, mire a félelemtől dermedt szerelmes elbizonytalanodik. A tánc szinte rögeszméjévé válik, nincs más beszédtémája. „Képzelj magad elé egy zsúfolt tánctermet. És most képzeld el azt is, hogy teljesen süket vagy. Nem hallod a zenét, amire a többi ember mozog. Csak figyeled a számodra értelmetlen mozdulataikat. Mozognak, de mozgásuk céltalan. Nem tűnnének neked mind bolondnak?" A tánc világa Adolf Hitler számára egész életében ismeretlen marad. Amikor barátja tovább győzködi, haragra gerjed: „Nem és nem és nem! Soha nem fogok táncolni, érted? Stefanie is csak azért táncol, mert a társadalom, amelytől sajnos ő is függ, rákényszeríti! Ha majd a feleségem lesz, többé a legcsekélyebb vágyat sem fogja érezni rá, hogy táncoljon!"

A kétségbeesett szerelmes arra gondol, hogy elrabolja a lányt, de fogalma sincs, hova vihetné, miből tartaná el. Öngyilkosságot fontolgat. Biztos benne, hogy Stefanie vele tart a halálba. Mindent részletesen kigondol, Kubizeknek azt is lediktálja, hogyan viselkedjen a tragédiát követően. A beteljesületlen szerelem utolsó epizódja, amikor a Linzben évente megrendezett virágünnepen Stefanie egy rózsabimbót nyújt neki az egyik kocsiról. Adolf még soha nem látta ilyen szépnek a világot. „Szeret! Láttad? Szeret!" A virágot relikviaként őrizgeti ládájában.

Mielőtt 1907-ben elhagyná Linzet, Hitler minden bátorságát összeszedve levelet ír a lánynak, amelyben ünnepélyesen bejelenti, hogy az osztrák

fővárosban, a Művészeti Akadémián festészeti tanulmányokba kezd. Ám Hitlert Bécsben magával ragadja a bohémélet, és többé nem tér vissza Linzbe. Stefanie megkapja a levelet, amelyben egy jövőbeni festőművész feleségül kéri, ám fogalma sincs, hogy ki a levélíró. Hitler ugyanis nem írta alá a levelét, a lány pedig nem emlékszik a fiúra, aki kitartóan sétálgatott utána. „Neki köszönhetem életem legnehezebb álmát" – mondja később Hitler. Őszinte vallomás egy túlidealizált szerelemről, a törékeny kristályépítményről, amely aligha élte volna túl a valósággal való szembesülést... Minden bizonnyal millió darabra tört volna már a megismerkedés pillanatában.

Még ugyanabban az évben, három nappal karácsony előtt Adolf édesanyja mellrák következtében meghal. Édesanyja, aki feltétlen szeretetével és jelenlétével mindenben támasza volt, örökre elhagyja az ekkor tizennyolc éves fiút. Hitler szemében a nők testesítik meg a lágyságot, a férfiak a keménységet. Hitler talán ezért keresi felnőttként is szakadatlanul a nők társaságát – az őt ért sérelmekért a nőknél keres vigaszt.

Az ifjú Hitlernek a háború előtti években nem sikerül a szexualitást élete természetes részévé tenni. Szigorú katolikus erkölcsiségben nevelkedett, szó szerint veszi, hogy a házasságon kívüli nemiség szégyenteljes dolog, a prostitúció pedig egyenesen „vétek az emberiség ellen". Hát nem borzalmas látni, hány „testileg gyenge, szellemében romlott fiatalembert avat be házassága előtt nagyvárosi prostituált"?[3]

Azt ugyan nem tudja biztosan, hogy Hitler a szüzességét örömlánynak adta-e oda, de Kubizek elmeséli, hogy Adolf 1918-ban elhívta egy bécsi bordélynegyedbe. Amikor Kubizek rákérdezett, hogy mi a léha kiruccanás oka, Adolf azt felelte: „Egyszer az életben ezt is látni kell." Hitler talán engedett a kísértésnek? Azt kell feltételeznünk, hogy igen. Négy évig szolgált a fronton. Nem valószínű, hogy a Schopenhauer szövegeit olvasó Hitler a filozófus által hirdetett aszkétizmust magáévá téve türelmesen ki tudta volna várni, hogy megházasodjon.

Mindenesetre az első világháború után Hitlerben már nyoma sincs a nőkkel szembeni félelemnek. A sofőrje, Emil Maurice arról számol be, hogy az 1920-as évek elején – még mielőtt a politika színpadára lépett volna – Hitler gyakran fogadott csinos müncheni nőket szerény lakásában, a Thierstrassén. „Mindig kaptam tőle virágot, még ha egy fillérje sem volt. És elvitt magával balett-táncosokat csodálni."[4] Barátnőivel néha az akadémiára is ellátogat, hogy megnézzék az aktmodelleket. Hitlert csöppet sem feszélyezik ezek a helyzetek. Több futó, felszínes kapcsolatot létesít, de egyik sem fontos számára. Tudatosan készül politikai vezérszerepére. Barátnői mind igen fiatalok, szinte kamasz szépségek, akik ámulva hallgatják Adolf radikális nézeteit.

A jó szándékú pártfogók

Hitler ez idő tájt még csak egy leszerelt katona. Ambícióján kívül nincs semmije. Felismeri, hogy céljai elérésében nem a festőműhelyek aktmodelljei fogják segíteni, hanem a tehetős polgárok. Ha előrébb akar jutni karrierjében, be kell jutnia a szalonokba, ahol elsajátíthatja a weimari polgárság jó modorát, és kitapasztalhatja, hogyan gyakoroljon csáberőt a nőkre. Eltökéli magában, hogy egyszer vezetővé válik, de ehhez el kell sajátítania a meggyőzés fortélyait.

Gondolkodásmódját elsősorban a nők formálják. Számára a nő az anyaméh, az ős-bizalom s az önbizalom, amelyben fiatalon hiányt szenvedett. Ernst Hanfstaegl, a korai náci párt sajtófőnöke behatóan tanulmányozza Hitler szónoki technikáit, majd meglepő következtetésre jut: „Hitler nárcisztikus típus volt, aki számára a tömeg egyfajta nőpótlék volt, mert nem talált magának való nőt. A beszéd egyfajta kegyetlen és kimerítő vágy kielégítése volt. Ahogy ezt felismertem, megértettem szónoklatai valódi természetét. Beszédeinek utolsó nyolc–tíz perce leginkább verbális orgazmushoz hasonlítható."[5]

És a nők e verbális magömlést hallva nem maradnak közönyösek. A *Münchener Post* 1923. április 3-án kelt számában külön cikket szentelnek a Hitlerért bolonduló asszonyoknak. Noha ekkor még csak két éve vezeti a Nemzetiszocialista Német Munkáspártot (NSDAP), máris sikerül felhívnia magára a figyelmet. Párttársai szenvedéllyel fordulnak felé: mindenekelőtt párttársnői kerülnek a bűvkörébe. Felnéznek rá, tisztelik, mert érzelmileg képes hatni rájuk.

A magát politikailag semlegesnek valló Leni Riefenstahl így érzékelteti Hitler erejét: „Döbbenten tapasztaltam, hogy apokaliptikus vízió kerít hatalmába, amely egy életen át megmarad. Szinte fizikailag éreztem, hogy – akár egy középen szétbontott narancs – megnyílik talpam alatt a föld, és gigantikus szökőár zubog fel belőle, erőteljesen, egészen az egekig, amelynek erejétől a föld a legmélyéig megremeg."[6]

Mielőtt azonban egész Németországot a hatalma alá vonná, Hitlernek meg kell tanulnia, hogyan bánjon a jó családból származó úrinőkkel. Tervét sikerül megvalósítania: a volt porosz arisztokrácia és a kiábrándult weimari polgárság hamarosan vagyonokat kínál fel neki elkötelezettségből. Hitler rengeteg pénzt, ékszert és értékes műtárgyakat kap, amelyekből könnyedén fedezi pártja működését. Néhány személyes találkozó kézzel fogható eredménye: nyakláncon függő platinamedál gyémántberakásokkal, smaragddísz platinaláncon, gyűrűkollekció zafírral és gyémánttal, szoliter, hatalmas briliáns, 18 karátos aranygyűrű ezüstbe ágyazott gyémántokkal, nagy öltésekkel kivarrt régi velencei falikárpit és Spanyolországból való kis asztalterítő vörös selyemből, aranyszálas hímzéssel díszítve.

Hitler 1920 márciusában, Berlinben találkozik azzal a nővel, aki megváltoztatja az életét. Helen Bechstein a Liszt Ferenc által híressé tett Bechstein zongorák örökösének gazdag neje. Megismerkedésükkor Helen már pénzügyileg támogatja az *Auf gut Deutsch* címen megjelenő újságot, amelynek kiadója Hitler későbbi társa, Dietrich Eckart. Helent lenyűgözi Hitler szónoki meggyőző ereje, ezért úgy dönt, szárnyai alá veszi, és bevezeti a nagypolgárság köreibe. Első lépésként felfrissíti Hitler ruhatárát. A hivatalos kampányöltözék ezentúl kétsoros, szaténgalléros fekete zakó és csokornyakkendő. Megtanítja neki, miként öltözködjön alkalomnak megfelelően, mert kedvenc kantáros rövidnadrágjában Hitler úgy nézett ki, mint egy tiroli paraszt. Helen bézs színű vászonöltönyt ad rá, bőr nyakkendővel és bőrcipővel.

A nő a társasági viselkedés szabályaira is megtanítja. Hitler ezt követően igen modorossá válik, az ismeretlen hölgyeknek például mindig kezet csókol. Helen Bechstein azt is megmutatja, hogyan kell előkelő asztaltársaságban illendően homárt enni, még külön fogadásokat is rendez a kedvéért Münchenben, a Hotel Vier Jahreszeitenben. Hitler a vacsora közbeni kellemes társalgásai során a jövőbeni bajor szélsőjobb értelmiségi körével ismerkedik. Miután mentora meggyőződött arról, hogy Hitler kellően elsajátította a nagypolgári normákat, 1921-ben útnak indítja, hogy szerezzen pénzt a párt frissen kiadott napilapja, a *Völkischer Beobachter* (Népi Figyelő) számára.

Helen még azt is elképzelhetőnek tartja, hogy saját, alig tizenhét éves lányát hozzáadja. A férfi hagyná is magát rábeszélni, ám a lány, Charlotte hallani sem akar a házasságról, mert szerinte a család által bálványozott vőlegényjelölt „nem is tud ölelkezni"[7].

Hitlert nem töri le a lány érdektelensége. Hamarosan megismeri azt a nőt, aki - ha csak rövid időre is - élete királynéjává válik. Ezt a meghatározó kapcsolatot szintén Helen Bechsteinnek köszönheti.

Wagner oldalán

Winifred Williams angol művészcsaládból származó lány. Néhány évvel az első világháború előtt berlini középiskolába kerül, ahol zenei tehetsége révén hamarosan kitűnik, így kerül kapcsolatba a Bechstein családdal. Winifred 1897-ben született az angliai Hastingsban. Apja író, anyja színésznő, ám háromévesen elveszíti őket, és árvaházakban nevelkedik. Egészsége megromlik, ezért orvosa Németország szárazabb klímáját javasolja neki. A lányt Berlinben élő távoli rokonai, Klindworthék fogadják örökbe. Nevelőapja, a zenész Karl Klindworth a néhai Richard Wagner jó barátja, aki jól ismeri a zeneszerző Bayreuthban élő örököseit. A tehetséges Winifred politikai és zenei tanulmányokat folytat Berlinben, majd nevelőszülei elviszik az impozáns Wahnfried villába, hogy bemutassák Wagner özvegyének, Cosimának (Liszt Ferenc lánya).

1914-ben Winifred megimerkedik a nála harminc évvel idősebb Siegfrieddel, a mester fiával, és miközben első operája megírásában segédkezik, összebarátkoznak, majd 1915 szeptemberében házasságot kötnek. Szenvedélyes szerelemről azonban szó sincs. A Wagner család azért szorgalmazza a frigyet, mert a tizennégy éves kora óta félárva Siegfried túlságosan csapodár, és attól tartanak, elherdálja a családi vagyont. Siegfried egymás után falta a szeretőket, nőket és férfiakat egyaránt. A látszatházasság egyetlen célja, hogy a Wagner-birtoknak örökösei legyenek. Winifred serényen teljesíti is kötelességét: négy unokát ajándékoz az elégedett Cosimának. Winifredet, a négygyermekes anyát nagy tekintély övezi, gyermekei révén a fiatalasszony roppant befolyást szerez a családban.

Hitlert a tekintélyes Wagner-birtok teljhatalmú ifjú úrnője teljesen elbűvöli. Hitler fiatalkora óta rajong Wagner operáiért. Legkedvesebb darabjai *A bolygó hollandi* és *A nürnbergi mesterdalnokok*. Hitler számára óriási megtiszteltetés, hogy a Wagner család egyik tagjával közeli kapcsolatot ápolhat. Winifred lánya, Friedelind szerint anyja a Bechsteinéknél tett egyik müncheni látogatás során „fertőződött meg a hideglázzal, amit úgy

hívnak: nácizmus". Ebből az időszakból nincsenek adataink Hitler és Winifred kapcsolatáról. 1923 októberében egy családi összejövetelen már nyilvánosan együtt mutatkoznak a Wahnfried-házban. Hitler Bayreuthban több ezres tömeg előtt tart beszédet, és ragaszkodik hozzá, hogy másnap ellátogasson a „szent földre", melyen a Hitler által legnagyobb németként tisztelt zeneszerző töltötte utolsó napjait. Hitlert Winifred fogadja a kapunál, majd a családtagok a kertben, Wagner sírjánál gyűlnek össze.

Az asszonyt lenyűgözi Hitler tekintete és kisugárzása, ám néhány idős német rokon hölgy felháborodik a különc figura meghökkentő öltözetén. „Bajor bőr rövidnadrág volt rajta, vastag gyapjúzoknival. Csontsovány testén piros-kék kockás ing és rövid, kék zakó lógott. Kemény arccsontjai kiálltak sápadt, beesett arcából, kék szemei különösen csillogtak. Sóvárgón kiéhezettnek tűnt, és volt benne valami fanatikus megszállottság"[8] – tudjuk meg Friedelind beszámolójából.

A nagypolgárság körében szokatlan öltözéket Hitler öntudatosan viseli. Hosszasan, fellengzősen írja le, mit viselt aznap, meggyőződve arról, hogy öltözéke egy szabad férfié, aki bízik saját férfiasságában. „A világ legegészségesebb ruhadarabja kétségtelenül a rövidnadrág, a félcipő és a gyapjúzokni. Mindig is gyötrelem volt számomra a hosszú nadrág. Régebben még mínusz tíz fokban is rövidnadrágban mentem ki sétálni. A rövidnadrág csodálatos szabadságérzést ad viselőjének. Rövidnadrágom elhagyása életem legnagyobb áldozata volt. Csak és kizárólag Észak-Németországért tettem."[9]

Hitler harcai

1923. november 9., a müncheni sörpuccs. Hitler tüzes beszédet mond egy gyűlésen, majd kijelenti, elérkezett a pillanat a náci hatalomátvételre. Tartva a független Bajorország megalakulásától, Hitler a náci párttagokkal egy müncheni sörpincében túszul ejti Gustav Ritter von Kahrt, a bajor miniszterelnököt. Az épület köré Hitler parancsára az SA és a fegyveres szabadcsapatok is felvonulnak. A puccsot a hitlerizmus újonnan csatlakozó hívei is támogatják, a katonaság és a rendfenntartók azonban nem. A rendőrség tüzet nyit a puccsistákra. A támadást Hitler csodával határos módon épségben megússza: Hermann Göring, az első világháborús hős repülőtiszt menti meg, miközben ő maga súlyosan megsebesül.

Az őrült nap lelkesültsége Winifredet is magával ragadja. Egy szemtanú állítása szerint eksztázisba esve áradozik Hitlerről a Lieb panzióban egy asztal tetején állva. A sörpuccsot a bajor rendőrség ugyan hamar leveri, Hitlert letartóztatják, de Winifred továbbra is kiáll a náci párt mellett. „Kertelés nélkül bevallom, mindannyian a személyisége hatása alá kerültünk. Vele voltunk a boldog napokban és mellette maradunk a nehéz időkben is" – nyilatkozza egy helyi lapnak.

A hűséges Winifred igyekszik kellemesebbé tenni szellemi vezetője börtönben töltött napjait. „Lélekben maga most is velünk van"[10] – üzeni az ételcsomagok mellé. Papírt és íróeszközt is küld, hogy elkészülhessen a *Mein Kampf* (Harcom), amely kitárulkozó önvallomás és politikai propaganda különös egyvelege. Börtönideje alatt Hitler kényelméről Helen Bechstein is gondoskodik. Szórakoztatására fonográfot vitet be lemezekkel, amelyekről Hitler kedvenc melódiái, katonai indulók, keringők és természetesen Wagner-művek szólnak. Az 1924-ben szabaduló Hitler egyáltalán nincs megtörve – nem egy megbélyegzett bűnöző benyomását kelti, amikor a börtönkapu előtt vadonatúj Mercedes várja sofőrrel. Helen gondosan ügyel rá, hogy az általa elvetett mag szárba szökkenjen.

Adolf és Winifred között szorosabbra fonódnak a szálak, már pletykálnak róluk, a férfi szívesen átvenné a Wagner-birtok irányítását. Nem meglepő hát, hogy Siegfried és a felesége közötti viszony egyre feszültebb, a férj az asztalnál egyszer így szól hozzá: „Winni, ne zabálj már annyit!"[11] Hitler mesterkedését látva Siegfried végül rafinált lépést tesz: végrendeletben köti ki, hogy felesége csak abban az esetben örökli a Wagner-vagyont, ha nem megy újra férjhez. Ellenkező esetben a bayreuthi ingatlan a fenntartáshoz szükséges pénzzel együtt a gyerekeket illeti. A férj tehát egyetlen sorral sikeresen távol tartja Hitlert a wagneri örökségtől. A házasság gondolata azonnal szertefoszlik, Hitler pedig kifejti Winifrednek, hogy igazi hitvesének amúgy is Németországot tekinti.

Az 1927-es évben már más nő foglalja le Hitler gondolatait. Ráadásul nem is egy, hanem mindjárt kettő...

Az öngyilkosjelöltek

Mitzi és az ő farkasa

Bajorország, 1927. Maria (Mitzi) Reiter régóta vár híreket Hitler felől. Egy évvel azelőtt találkoztak Berchtesgadenben. Azóta a lány - aki szülei textilboltjában dolgozik - nap mint nap abban reménykedik, hogy Adolf betoppan. Vagy legalább ír. Hisz az ő „farkasának" nem messze, az Alpokban van háza, a Berghof. Hitler látogatásai kiszámíthatatlanok, mint ahogyan a viselkedése is. Vajon legközelebb szenvedélyes lesz vagy tartózkodó? A lány újraolvassa a levélkét, amelyet legutóbbi randevújukon csúsztatott oda neki:

„Édes gyermekem!

Bárcsak itt lenne előttem bájos kis pofikád, hogy személyesen elmondhassam, amit leírni nem lehet... Úgy szeretnék veled lenni, kedves szemeidbe nézni, és elfelejteni minden mást!

A te farkasod"[12]

A pótanyák által kiművelt Hitler megtanulta, hogyan csavarja el a nők fejét. Csak egy kis vágyakozással vegyített romantika, és a bódult, tizenhat éves csitri máris az első csókról álmodozik... Ami nem is marad el, bár kissé máshogy alakul, mint ahogy a lány elképzelte. Hitler sétálni viszi a lányt a vízpartra. Ő 37 éves, a lány 17. Leülnek egymás mellé. Meghitt pillanat. Ám a férfi - a villámtámadások majdani mestere - nem sokat teketóriázik. A lány ellenkezik vagy legalábbis úgy tesz. Az ellenállás megtízszerezi Adolf vágyát: „Megszorított és szenvedélyesen azt suttogta: »Most legszívesebben széttépnélek!«"[13] Kissé erős kezdés a szinte még kamasz Mariának. A férfi egyszerre vonzza és taszítja.

Hitler a *Mein Kampf* két dedikált példányát küldi neki megnyugtatásképpen. „Olvasd el elejétől a végéig, és szerintem máris jobban értesz majd." Ám nem biztos, hogy éppen ez a könyv nyugtatná meg a lányt. Különben sincs sok kedve hozzá, hogy a zavaros önéletrajzi-politikai deklarátumot végignyálazza. Hitler mélyebb személyisége továbbra is rejtve marad előtte. Mindennapjai állandó várakozásban telnek. Jön már? Nem, még mindig nem. Írt? Dehogy! Biztosan másokkal van elfoglalva - legalábbis ez a hír járja Berchtesgadenben.

1927 nyarán azonban újabb pletykák kelnek lábra, amelyek reménységgel töltik el a lányt. Azt rebesgetik ugyanis, hogy Hitler egy falubeli leányzót akar elvenni feleségül. Az a hír is járja, hogy a lány kiskorú, ezért a börtönbüntetéséből feltételesen szabadon bocsátott férfi könnyen újra börtönben találhatja magát. Hitler nem kockáztathat. A náci párt propagandaújságja, a *Völkischer Beobachter* gyorsan cáfolja a hírt. „A *Leipziger Neuesten Nachrichten* állítása szerint eljegyzést készülök tartani. A hír első betűjétől az utolsóig színtiszta kitaláció." Mariának jegyző által hitelesítve kell kijelentenie, hogy nem létesítettek szexuális viszonyt, és házasságot sem terveznek. Hidegzuhany a szerelmes lánynak.

A kétségbeesett Maria a családi birtok hátsó udvarában az egyik tartógerendához csomóz egy szárítókötelet, és hurkot vet rá. Inkább meghal, mint hogy Adolf nélkül éljen. Szülei az utolsó pillanatban rátalálnak és megmentik. Maria tehát tovább él, ha nem is szabad akaratából, hát kötelességből. Tizennyolc évesen férjhez megy egy falubélihez, de titokban leveleket ír Adolfnak. Hitler azonban egyikre sem válaszol, túlságosan lefoglalja a politika és nőügyei. 1928 karácsonyán Mitzi ajándékot küld neki, mire Hitler, távolságtartóan ugyan, de válaszol.

„Édes, kedves gyermekem!

Csak most, megható leveled olvasván döbbentem rá, mekkora hiba volt, hogy nem írtam neked korábban... Mielőtt utolsó leveledre érdemben válaszolnék, először is hadd köszönjem meg a figyelmes ajándékot, amellyel megleptél. Örülök, hogy gyengéd barátságodat így fejezed ki irántam. Ajándékod mindig eszembe fogja juttatni szemtelen pofikádat és tekinteted.

Ami benső kételyeidet illeti, mélyen együtt érzek veled, de kérlek, ne hagyd, hogy szép kis fejecskédben ilyen szomorú gondolatok kavarogjanak! (...) Bármekkora is az öröm, amit szerelmed ad nekem, a te érdekedben, könyörgöm, hallgass apádra.

Édes kincsem, a te farkasod szeretettel gondol rád most és mindig:

Adolf Hitler"

Maria házassága boldogtalan, 1930-ban, húszévesen elválik. Még mindig odavan Adolfért, sikerül is kapcsolatba lépnie vele. Felnőtt nőként már tudja, hogyan csavarja el egy férfi fejét. Günter Peis újságírónak bevallja,

ekkor van Hitlerrel először szexuális kapcsolata. Ám a forró éjszakákat hűvös nappalok követik, Hitler nem jelentkezik. Mitzi farkasa 1938-ban még egyszer kitünteti a lányt figyelmével: száz szál vörös rózsát küld régi szerelmének, akinek olyan szemtelen a pofija.

Alf bácsi

Mitzi félelmei Adolf kalandjait illetően megalapozottak. Hitler 1927 ősze óta együtt él valakivel. A lány, akinek még a „szeme is nevet"[14] nem más, mint Hitler unokahúga, Geli, azaz Angelica Raubal. Geli Münchenbe költözik a nagybátyjához, hogy a város egyetemén orvosi tanulmányokat folytasson. Meglehet, az orvosi pálya csak ürügy arra, hogy a lány távolabb kerüljön a fojtó anyai gondoskodástól. Anyja, a kemény erkölcsű tanítónő uralkodik a lányán, úgy bánik vele, mintha még mindig kisgyermek lenne. Az orvosi egyetemet Geli hamarosan abbahagyja, de bácsikájánál marad.

Hitler először a Landsberg börtönben látja meg az akkor tizenhat éves Gelit, aki bátyjával, Leóval és anyjával tesz nála látogatást. Nem is sejti, hogy a gömbölyded, életvidám kamaszlány évekkel később a legfontosabb lesz számára. 1927 áprilisában találkoznak másodszor. Amikor Geli politikai karrierről álmodozó történelemtanára megtudja, hogy tanítványa Hitler, a nagy példakép unokahúga, osztálykirándulást szervez Münchenbe. Angelikát is elbűvöli a nagybácsi, bár sokkal inkább személye, mint politikai programja. „Geli az égvilágon semmit nem értett. Ő Hitlerben csak a szeretett nagybácsit látta, aki mellesleg kiemelkedő politikus" – véli a kiránduláson szintén részt vevő Alfred Maleta, az Osztrák Nemzeti Tanács későbbi elnöke.

Gelit a kirándulás idejére Hitler lelkes pártfogója, Helen Bechstein szállásolja el. A kislány elámul nagybátyja nagystílű életén: Alf bácsi előkelő társaságba jár, saját sofőrje és testőre van. Hat hónappal később középiskolai bizonyítványával a zsebében a nagybácsihoz költözik. Az egyetemista lányt azonban elsősorban nem Adolf, hanem egy vonzó fiatalember, Emil Maurice nyűgözi le. A nyitott tetejű, csillogó luxus Mercedes sofőrje rövidre nyírt, gondosan ápolt szakállával, melankolikus arckifejezésével mindenkit elbűvöl. A francia származású fiatalember szórakoztató társaság, Münchenben gyakran reggeliznek hármasban a szabad ég alatt kockás pléden, piknikkosárral. Emil gitározik és fülbemászó ír dalokat énekel. „Mi, lányok félrehúzódtunk a bokrok mögé, egy rejtett zugba, és meztelenül úszkáltunk, aztán kifeküdtünk szárítkozni a napra. Egyszer egy pillangóraj szállt a csupasz Gelire..."[15] Az unokahúg a két férfi mellett fedezi fel érzékiségét. Ezek a bukolikus, gondtalan napok nemcsak a lánynak, de Hitler életének is az egyik legszebb időszaka: „A nők hidegen hagynak. Semmit nem érzek irántuk, sőt sokszor bosszantanak. De a lányok mellett, mint amilyen kis (...) Geli, vidám leszek és élénk. Órákig elhallgatom csacsogását, bármily felszínes is – nekem az is elég, hogy a közelében vagyok, minden gondom elfelejtem, felszabadulok, megszűnik unott közönyöm."

Hamarosan rivalizálás feszíti szét hármasukat. Hitler már jó ideje győzködi Emilt, hogy nősüljön meg: „Ha egyszer megházasodsz, minden nap eljövök hozzátok ebédelni." De a „hozzátok" alatt Hitler távolról sem Emilt és az unokahúgát érti. A sofőr azonban bátorításként értelmezi Hitler szavait, és egy szép napon megkéri Angelica kezét. „Számomra csakis róla lehetett szó" – írja. A lány azonnal igent mond. A jó hírt már csak Alf bácsikával kell tudatni. Az eddig jóindulatú Adolf erre dühbe gurul, letermeti régi barátját, unokahúgának pedig megtiltja, hogy a sofőr közelébe menjen.

1927 karácsonyán Geli így ír szeretett Emiljének:

„Két napig úgy szenvedtem, mint még soha. (...) Úgy érzem, ezek a napok örökre összekötnek bennünket. Egyet mindkettőnknek meg kell emésztenünk: Adolf bácsikám azt akarja, hogy még várjunk két évet. Gondolj bele, Emil, két teljes évig még lopva sem ölelhetjük meg egymást! Folyton Adolf bácsi felügyelete alatt leszünk!

Nem tehetek mást, csak neked ajánlom szerelmem, és ígérem, feltétlenül hű leszek hozzád. Végtelenül szeretlek..."

Ezentúl Hitler unokahúga mindennapjainak és érzelmi életének mindenható ura. Hogy Emil közelében maradhasson Münchenben, Geli lemond a szabadságáról, és Adolf fennhatósága alatt marad. „A bácsikám borzasztóan kedves mostanában. Szeretnék neki valamivel örömet szerezni, csak tudnám, hogyan." Adolf nemcsak párttársait képes manipulálni, de azt is tudja, hogyan vegye rá a környezetében élőket lelki áldozatokra.

Hitler müncheni törzshelyei lassanként unokahúga kedvenceivé is válnak. Ilyen például a születő náci rezsim két szellemi központja, a Café Heck és Hitler kedvelt étterme, az Osteria Bavaria. Geli a későbbi náci elöljárók dédelgetett kedvence lesz. Amikor a lány jelen van, mindenki körülötte forog, Hitler sem törekszik rá, hogy magára vonja a figyelmet. Geli minden kacérságot nélkülöző természetessége révén puszta jelenlétével feldobja a hangulatot. „Mindannyian odavoltunk érte" - emlékezik Heinrich Hoffmann, Hitler hivatalos fotográfusa.

Geli viszont csupa olyan helyre viszi Adolfot, ahová egy férfinak eszébe sem jutna elmenni: Hitler üzletről üzletre kísérgeti vásárolgató unokahúgát, türelmesen kivárja a végtelen ruhapróbákat, mosolyogva nézi végig, ahogy Geli egy szalonban felpróbálja az összes kalapot, végül egy pajkos svájcisapka mellett dönt.[16]

Hat hónappal az összeveszés után nyíltan nem beszélnek ugyan a sofőrről, de Göbbels naplójából ismerjük a keringő pletykákat: „Őrült dolgokat mesélnek a főnökről. Hogy ő, Geli és Maurice... A tragédia a nőkből fakad. El kell-e veszíteni a reményt? Miért kell szenvednünk a nők miatt? Állhatatosan hiszek Hitlerben. És mindent értek. Az igazat és a hamisat is."[17]

Hitler nem viseli el szó nélkül, ha rágalmakat terjesztenek róla. Inkább megszabadul Emiltől, elbocsátja a férfit. A törvény előtt azonban nem számít bűntettnek, ha valaki elcsábítja munkaadója unokahúgát, így Emil Maurice pert indít Hitler ellen, amit meg is nyer. Csinos kártérítési összeg üti a markát, amitől Alf bácsi végképp dühbe gurul. A volt sofőr a kapott pénzből órásműhelyt alapít. Hitler azzal magyarázza cselekedetét, hogy nem akarta, hogy Geli méltatlan kezekbe kerüljön. Valójában azonban azt szeretné, hogy Geli csak az övé legyen. „Szerette őt, furcsa szerelemmel, de ezt még önmagának sem vallotta be" - írja Maurice, aki talán tisztábban látja egykori főnöke szándékait, mint ő maga.

Geli vérfertőző viszonya egyre szorosabb Hitlerrel, bár biztosat nem tud az utókor. Adolf rajzokat készít meztelenül pózoló unokahúgáról, ám nem szignózza grafikáit, és nem is datálja. A kompromittáló képeket rábízza Franz Schwartzra, az NSDAP kincstárnokára, hogy helyezze azokat biztonságba.

Gelit magával ragadja a könnyű élet, operaénekes pályáról álmodozik, színpadi szereplésekre készül. 1929-ben Hitler kiterjedt kapcsolatrendszerét megmozgatva először Adolf Vogen zenekarvezetőt, majd Hans Strecket kéri fel, hogy unokahúgának magánórákat adjon. Angelica ez idő tájt hol nagybátyját kíséri kampányútjaira, hol az Osteriában szórakozik, hol a müncheni művészelit énekleckéin skálázik. „Ha fodrászról, öltözködésről, táncról vagy színházról van szó, könnyen megfeledkezik komolyabb teendőiről. Nem olvas mást, csak újságokat és regényeket. Geli egyszerre akár 12 magazin folytatásos regényét is képes olvasni!" - számol be unokahúga gondtalan életéről Hitler. Ebben az 1929-es évben egyébként ő is kellemesen érzi magát a bőrében: nem csak számtalan jóakarója - pontosabban jóakaró *nője* - kényezteti adományaival, de a *Mein Kampf* ünnepelt szerzőjeként is jelentős jövedelmet tehet zsebre.

Geli végleg felmondja bérelt szobáját a Königinstrasse 47. szám alatti leányszálláson, és minden holmiját nagybátyjához telepíti át. Hitler a legszebb szobáját tartja fent Geli számára a Prinzregentenplatz melletti szép és tágas lakásában. A század eleji komfortos sarokszobát Geli Salzburgból hozatott parasztbútorokkal rendezi be. Pipereholmija, ruhái kényelmesen elférnek a szekrényekben, ládákban, rusztikus komódokban. Bútorait halványzöldre festeti, igyekszik stílusosan összeválogatni a színeket. A falra gondosan kiválasztott kép kerül: egy belgiumi tájat ábrázoló akvarell - Adolf Hitler aláírásával. A mű az amatőr festő katonakorából való, a lövészárok ihlette.

Bécsi nőként Geli számára azonban a legnagyobb élmény a Bajor-Alpokban megbúvó rezidencia, a Berghof. A Hitler ízlése alapján kialakított „kis Versailles" úrnője élvezi az épület pompás tetőzete alatt kialakított tágas verandát, a friss hegyi levegőt, a nyugalmat. A házban rusztikus bútorokkal berendezett tágas fagerendás étkező, nappali és három lakószoba, aranyozott kalitkában kanári, kaktusz, horogkeresztes dísztárgyak.[18] Hitler ide, a világtól elzárt hegyi kőfalak közé költözteti unokahúgát, akibe ekkor már teljesen belehabarodott. Az alkalmazottaknak meghagyja, hogy lessék a lány minden kívánságát, és amikor csak akarja, vigyék el Münchenbe vagy Bécsbe vásárolni. Geli örömmel él a lehetőséggel, sorra szerzi be a legújabb divatcikkeket. „Ő a legnagyobb kincsem" - mondja Hitler ebben az időben Heinrich Hoffmann-nak.

Münchenben a népszerűséggel járó előnyöket élvezik, a Berghofban a szabadságot - Hitler az operába szmokingban jár, de a hegyekben térdgatyában érzi jól magát. Gelit gyakran viszi magával kedvenc

Wagner-operáira, és majd szétveti a büszkeség. „Itt a főnök a szép unokahúgával, akibe legszívesebben azonnal beleszeretne az ember. A Rajna kincse..." - szól Göbbels naplója. Előadás után a színészekkel együtt mennek vacsorázni: „A telizsúfolt Mercedes mindenkit elkápráztatott."

1930-1931-ben egekbe szökik a náci párt népszerűsége, eszmerendszere már a német hétköznapokat is átitatja. Hitler érzi, valóban csak karnyújtásnyira van a hatalomtól. Eközben sem ellenfelei, sem hívei nem sejtik, hogy családi fészkét saját unokahúgával osztja meg. A sikeres választásokat követően a náci párt megállíthatatlanul menetel előre, Hitlert lefoglalják politikai teendői, így kevesebb ideje jut Gelire. Ritkulnak Berghofban tett látogatásai, gyakrabban tagadja meg a lány apró-cseprő kéréseit, kevésbé nyitott szeszélyeire, miközben még keményebben fogja, minden lépését ellenőrizteti.

1930. szeptember 15-én a müncheni lakásban bekövetkezik a tragédia. Geli azt kéri Hitlertől, hadd utazzon el Bécsbe újabb énekleckéket venni egy jó nevű zenetanártól. Nyilván szeretne szórakozni is, szabadulni a mindenről tudni akaró nagybácsi gyámkodása alól, aki azonban makacsul elutasítja a kérést. Csúnyán összevesznek. Geli radikális lépésre szánja el magát.

Szeptember 18-án reggel észrevétlenül beoson nagybátyja dolgozószobájába és az asztali fiókból elemeli a revolverét, egy 6,35 milliméteres Waltert. Délután három körül a ház alkalmazottjai valami zajt hallanak, de ügyet sem vetnek rá. Este tízkor Geli szobáját zárva találják. Mivel másnap reggel még mindig nem észlelnek mozgást, felfeszítik az ajtót. Hitler épp elutazni készül Münchenből, amikor egy taxi éri utol a hírrel: sürgősen forduljon vissza, súlyos dolog történt. Telefonon keresztül annyit közölnek csak vele, Gelinek baja esett. Hitler száguld haza a Mercedesével, még a rendőrök is elkapják, gyorshajtásért büntetést fizet. Hazatértekor mondják el neki, hogy unokahúga meghalt.

A rendőrségi jelentésből tudjuk meg a tragédia részleteit. Müller doktor, a törvényszéki orvos megállapítja, hogy a lány halálát tüdőlövés okozta. A hullamerevség több órával azelőtt állt be, hogy megtalálták. A golyó ruhája kivágásában érte, a szíve fölé fúródott, még kitapintható volt a bőr alatt, hátának bal oldalán. Müller doktor szerint a halál oka öngyilkosság, minden más kizárva. Geli szíven akarta lőni magát, de néhány centivel elvétette. A golyó kilyukasztotta a tüdőt, ami megtelt vérrel, így a lány lassan megfulladt. Gyors halált akart, haláltusája mégis órákig tartott. Ha időben észreveszik, talán segíthettek volna rajta, vagy legalább a kínszenvedéstől megmenekült volna. Halálakor piros rózsákkal szegélyezett kék hálóinget viselt. A tanúk a durranást három óra körül hallották, a boncolás alapján a halál délután öt és hat óra között állt be. Senki sem sejtette, mire készül.[19]

Az öngyilkosság indokai jelentéktelennek tűnnek. Annie Winter, az egyik szolgáló így emlékezik: „(Geli) azt mesélte, Hitler nem engedte meg neki, hogy megvegye azt a ruhát, amit kiszemelt magának, és azt sem, hogy Bécsbe utazzon. Ő pedig csakis Bécsben vagy Salzburgban vásárolt." Geli egy barátnőjét is felhívja a végzetes napon, és elpanaszolja, milyen csalódott a ruha miatt. Azt egy szóval sem említi, hogy mire készül. Egy helyi újság így számol be az eseményekről: „Öngyilkosság. A rendőrségtől tudjuk, hogy Bogenhausen-negyedbeli otthonában egy 23 éves diáklány revolverrel szíven lőtte magát. (...) Péntek délután a háztulajdonosok kiáltást hallottak, de nem feltételezték, hogy a bérlő szobájából jött." A *Münchener Post*ban néhány nappal később megjelenő cikkben is említik a kiáltást, amit az újság szerint hallottak a szomszédok. A lap arról is beszámol, hogy Hitler aznap összeszólalkozott unokahúgával, mert ellenezte annak eljegyzését az általa szeretett férfival. Az újságíró feltételezi, hogy a dulakodássá fajuló veszekedés szerepet játszott Geli öngyilkosságában. Az újság szerint az elhunyt orra be volt törve, testét sérülések borították. Müller doktor azonban mindezt határozottan cáfolta, ahogy a halottat felöltöztető és tanúként meghallgatott két alkalmazott is kategorikusan kijelentette, hogy a lányon nem láttak dulakodásból eredő külsérelmi nyomot. Hitler a végzetes pillanatban nem tartózkodott a tett színhelyén, amit a gyorshajtásért kapott büntetése is alátámaszt.

Hitler bánatosan panaszolja özvegységét: „A nő nagyon fontos szerepet játszik egy férfi életében, amire az csak akkor jön rá, ha nélküle kell meglennie. Azon felülemelkedtem, hogy testileg birtokoljak egy nőt, de az érték, amit szerető keze jelent, ahogy szívemhez szorítja, az állandó gondoskodás, amivel körülvesz - felfoghatatlan veszteség. Hiányérzetem, a tátongó űr akkor a legnagyobb bennem, amikor asztalhoz ülök, reggel, délben vagy este. Ilyenkor végképp egyedül érzem magam, igen-igen egyedül. (...) Ha nem is csinált semmi különöset, csak csendesen üldögélt

mellettem és keresztrejtvényt fejtett - olyan jó érzés költözött belém, most meg csak a jeges magányosság."[20]

Gelit 1931. szeptember 23-án temetik el Bécsben. Hitler ezt írja: „Már mindenem elvették. Most már teljesen szabad vagyok. Kívülről-belülről. Lehet, hogy ennek így kellett történnie. Már nem tartozom senkihez, csak a német néphez és a feladatomhoz. Szegény Geli értem áldozta fel magát." Nem kell túl sok idő hozzá, hogy Hitler visszanyerje erejét tomboló munkája bevégzéséhez. Már másnap Hamburgba utazik, ahol tízezren tapsolnak neki.

Adolfra várva

Száz év magány

1935. április, Berghof, Hitler rezidenciája. Valaki bekopog a hálószobát a dolgozószobájával összekötő ajtón. A Führer nem felel. Újra kopognak. Semmi válasz. Hirtelen nyílik az ajtó és belép egy nő. Csodálkozva néz Döhringre, a Berghof házvezetőjére, majd odaszól: „Maga még mindig itt van? Mit csinál?" Közelebb lép hozzá, tovább beszél, de semmi válasz. Újra próbálkozik, semmi. Hitler hirtelen felcsattan: „Már megint itt vagy? Nem látod, hogy dolgom van? Őrült sok a munkám... Te is mindig a leglehetetlenebb időpontokban tudsz megjelenni! Semmi keresnivalód itt!"[21] A nő elvörösödik a dühtől, majd felszegi állát, végigméri Döhringet, és úgy bevágja maga után az ajtót, hogy csak úgy döng. A Berghof intézője csak ekkor veszi észre a Führer kajánul cinkos mosolyát.

A fiatal nő, aki veszi magának a bátorságot, hogy engedély nélkül benyisson Hitler dolgozószobájába, és akit Hitler ilyen élvezettel rúg ki, Eva Braun. A nagystílű színházi előadás az egyszemélyes közönségnek, Döhringnek szól, de sokat elárul Hitler és Eva kapcsolatáról: a nő egyrészt a megalázott titkárnő, akin Hitler kéjjel vezeti le indulatait, másrészt a vakmerő nő, aki olykor a rettegett náci vezér orrára csapja saját dolgozószobája ajtaját.

Ám Eva a folyosóra lépve azonnal elsírja magát. „Hiába énekelgetem ilyenkor magamnak, hogy »Minden rendben, márkiné...«, nem segít. (...) Az ő szótárából a szeretet szót törölték. Most, hogy visszautazik Berlinbe, lassanként feloldódom én is. De vannak napok, például a múlt héten, amikor minden éjjel sírtam, beletörődve küldetésembe. Amikor a húsvéti ünnepekre egyedül maradtam a házban, hánytam."[22]

Az 1935-ös évtől az addig csupa derű, életerős, tervekkel teli Eva megváltozik: bánatossá, melankolikussá válik. Immár hat éve szeret titokban egy férfit, akivel érzelmi élete csupa hullámvölgy. Hitler mindenestül bekebelezi őt, miközben Eva az évek múlásával egyre rosszkedvűbb, szomorúsága szinte már fizikai fájdalom.

Keserűsége talán február 6-i születésnapján fogalmazódik meg benne először: „Szerencsésen eljutottam huszonhárom éves koromig. Boldog születésnapot nekem! Bár az biztos, hogy ebben a pillanatban minden vagyok, csak boldog nem." Hitler sehol, ő meg csak vár és vár, éjszakákon át, azon tépelődve, mit csinálhat... Vajon gondol-e rá? És ha igen, miért nem jön végre? Biztosan talált valaki mást... egy fiatal modellt. „Bár mindig is a gömbölyded formákat kedvelte. Ha lenne is valakije, a sok gondtól-bajtól úgyis lefogy vagy 15 kilót, hacsak nincs külön tehetsége hozzá, hogy a bánattól hízzon."[23]

Eva számára a magány lassan már elviselhetetlen. Mérhetetlenül hiányzik neki az odafigyelés. Kínjában érzelmi pótlékot keres: „Bárcsak lenne egy kiskutyám, akkor nem lennék ilyen egyedül." A huszonharmadik születésnapjára kutyakölyköt kér Hitlertől, ám „még mindig semmi. Talán majd jövőre vagy azután." A Hitler oldalán megtapasztalt sok beváltatlan ígéret miatt a csalódott nő lassanként megtanulja, hogyan kell türelmesen kivárnia sorát. „Nem szabad kétségbeesnem, meg kell tanulnom, hogyan legyek türelmes. (...) A lelkem mélyén talán hálátlan vagyok." Inkább hajlamos önmagát hibáztatni, mint hogy az imádott férfit megbízhatatlannak lássa. Kemény próbatétel a szerelem, melyet Eva Braun él meg Hitler kedveseként. Huszonharmadik születésnapján csüggedtebb, mint valaha. Kezdi minden reményét elveszíteni, hogy valaha is boldog lesz. Szereti Hitlert. És annál jobban szereti, minél gyengébbnek érzi önmagát.

Még a virágok is halálszagot árasztanak, amelyeket Hitler aznap küldetett. Eva két lottószelvényt vesz, bízva benne, hogy a sors jelet küld és felrázza a reménytelenségből. „Soha nem leszek hát gazdag, nincs mit tenni!" Úgy érzi, minden összeomlik. A müncheni éjszakának csak nem akar vége szakadni.

Ám egy szerelmes nő reménye hal meg utoljára. Talán váratlanul elhalmozza ajándékokkal... „Eljött. De azt mondta, nem lehet kiskutyám. És nemet mondott a ruhákkal tömött szekrényekre is. Meg sem kérdezte, mit kérek a születésnapomra. Vettem magamnak néhány ékszert... Egyedül. Nyaklánc, fülbevaló és gyűrű 50 márkáért. Helyes kis kollekció. Remélem, tetszeni fog neki is. Ha nem, vegyen nekem ő valamit."

Eva azzal próbálna vigasztalódni, hogy barátnőivel, anyjával és három testvérével, Gretllel, Hertával és Ilsével a Bajor-Alpokba, Zugspitzébe utazik. Szeretne végre kimozdulni, sütkérezni a napon... De titkos vőlegénye hallani sem akar ilyesfajta mulatságokról. Arról szó sem lehet, hogy nélküle érezze jól magát. Az utazásnak lőttek, Alfi akarata szent és sérthetetlen.

Hitler Evának müncheni lakást ígér. „Kérlek, add, hogy tényleg beváltsa ígéretét, és mielőbb valóra váljon..." – imádkozik Eva. Ám úgy fest, Adolf nem hallgatja meg kérését. Sebaj, ha Alfi nem jön Evához, Eva megy Alfihoz. Úgy dönt, a határozott tilalom ellenére meglátogatja őt Berlinben. Eredetileg egyik barátnője, Charlie kísérné a fővárosba, de hirtelen megbetegszik. „Lehet, hogy jobb is. (Adolf) néha olyan faragatlan, csak még jobban elszomorodnék." Eva talán szégyelli bemutatni Hitlert a barátnőinek. Újabb pofon, amikor Berlinben Hitler bezárja előtte a kancellária kapuit, mondván, Evának Münchenben a helye, ő a müncheni szerető. „Nem engedte azt sem, hogy levelet írjak neki, ezért panaszkodom folyton a naplómnak." A némaságra ítélt Eva halálosan szomorú.

Ritka villámegyüttléteik azonban olyan élményt jelentenek számára, hogy minden rosszat elfelejt: „Szombat este eljött. (...) Éjfélig két meseszép órát töltöttünk együtt." A háború küszöbén állva a Harmadik Birodalom kancellárja szeretőjének lenni nem épp a legkiszámíthatóbb életpálya: „Azt ígérte, vasárnap találkozunk, de hiába telefonáltam, hiába hívtam az Osteriában, semmi... Üzenetet hagytam, hogy adjon hírt magáról, de ő Feldafingbe repült. (...) Azért igazán szólhatott volna. Hoffmannnál vártam tűkön ülve, percenként azt gondoltam, ő az, megérkezett."

Hitler két teljes hétig marad távol, Eva csak vár és vár. „Minden nyugalmam odalett." A Führer jövés-menése kiszámíthatatlan, a nő meddő tanácstalanságban tölti napjait, próbál logikát találni könyörtelen szeretője hangulatingadozásaiban. „Nem tudom, miért haragszik rám, biztos a bál miatt. De ő maga engedett el... Viszont akkor miért utazott el ilyen hirtelen? Búcsú nélkül?"

A nő idegei igen megviseltek. Alváshiányban szenved, kikapcsolódásra nincs lehetősége. „Megint vettem magamnak altatókat, félbolond, tompa állapotomban legalább nem az ő ügyein jár az eszem." Alfi a rögeszméjévé vált. Egy percre sincs nyugta. „Már csak egy dologra vágyom: meg akarok betegedni, hogy legalább egy hétig ne halljak felőle. Miért nem történik semmi? Miért kell elviselnem mindezt? Bárcsak sohase találkoztam volna vele..."[24]

Március 11-én kapja a kegyelemdöfést. Három órán át várja szerelmét a Hotel Carlton előtt. Örömtől reszketve végre megpillantja... virágcsokorral a kezében közeledik... csakhogy nem egyedül. Hitler karján friss hódítása, Annie Ondra, a szép cseh színésznő, akivel épp vacsorázni indul. Eva ezen a napon, 1935-ben döbben rá arra, amire az európai államférfiak majd csak évekkel később: Hitler könnyen megszegi ígéreteit. Eva drasztikusabb módszeren kezdi törni a fejét, hogy végre kivívja magának a szeretett férfi figyelmét.

A nő lelkileg egyre mélyebbre kerül. 1935. május 28-án reggel ezt írja naplójába: „Az előbb küldtem neki egy számomra döntő jelentőségű levelet. Vajon komolyan veszi? Majd kiderül. Ha ma tíz óráig nem válaszol, beveszek 25 altatót és szépen elalszom." Ez lenne az őrült szerelem, amivel a férfi találkozásukkor kecsegtette? Már három hónapja nem írt neki egy sort sem! Attól még, hogy tele a feje gondokkal, azért vele is foglalkozhatna egy kicsit! Eva szemében az SA tisztogatásai, az osztrák kancellár, Dolfuss meggyilkolása vagy a Mussolini Olaszországával való egyezség előkészítése csupán ürügy Alfi távolmaradására. Különben is, „néhány kedves szó Hoffmann-nál vagy bárhol máshol azért nem hátráltatta volna olyan nagyon a munkájában... Attól félek, valami más lehet a háttérben."

Eva számára saját érzelmi állapota legalább annyira fontos, mint a Harmadik Birodalom külpolitikája. Eddig tűrt, most majd ő lesz zsarnok. Elvakultságból, szeszélyből, szerelemből. Ahelyett, hogy egyszerűen elhagyná, úgy dönt, alaposan megleckézteti Hitlert, aki annyira semmibe vette: öngyilkosságot fog elkövetni. 1935. május 28-án, amikor sötétedéskor még mindig nem kap választ levelére, már készen áll a terv: „Végül húsz tabletta mellett döntöttem. Ezúttal tényleg *halálbiztosnak* kell lennie. Ha legalább telefonált volna..."

Régen azt jósolták neki, hogy egyszer az egész világ róla és szerelméről fog beszélni... Evára a tabletták bevétele után néhány órával talál rá nővére, Ilse. Orvosi asszisztensként gyors elsősegélyben részesíti húgát, majd kihívja főnökét, Levi Marx doktort. Míg Eva nincs eszméleténél, Ilse kitépi a napló utolsó lapjait, majd - mielőtt visszaadná Evának - lemásolja azokat. Így marad meg az utókor számára az a néhány lap, amelyről az imént olvasott idézetek valók.

Hogyan lehet, hogy ez az életvidám és könnyed fiatal nő, aki színésznőnek készült, egyetlen év leforgása alatt lelkileg ennyire összetört? A történet 1929 szeptemberében kezdődött. Lássuk a vég kezdetét!

Szirén Hoffmann műtermében

1929 szeptembere, München, Schelling utca, Heinrich Hoffmann műterme. A fotográfus jó barátságot ápol Hitlerrel. Azon buzgólkodik, hogy minél előnyösebb beállítások készüljenek a vezérről, aki gyakran beugrik hozzá ebédidőben, hogy az új negatívok beállításait próbálgassák, kikísérletezzék, melyik megvilágítás áll legjobban a Führernek. Hoffmann laborasszisztense a fiatal Eva Braun.

Egy szép napon belép a főnök, mellette egy „már nem egészen fiatal férfi, furcsa bajusszal, világos színű angol felöltőben, jókora posztókalappal a kezében". A 17 éves lány félig hátat fordítva nekik, egy hokedlin állva érzi, a férfi őt figyeli. De nem a tekintetét keresi, hanem a lábait bámulja. „Épp aznap vettem rövidebbre a szoknyámat. Kissé feszengtem is miatta... nem voltam egészen biztos benne, szép lett-e a szegélye." A férfi bemutatkozik: Herr Wolf.

Eva 1912. február 6-án született München egyik külvárosában. Családja szerény körülmények között él, de nem szegény. Apja ellenérzéssel szemléli az új náci eszmék térhódítását, varrónő anyja buzgó katolikus. A három lánygyermek közül Eva a legkisebb, a papa kedvence. A Braun lányokat konzervatív gondolkodású szüleik vallásos iskolába járatják. Eva nem különösebben jeleskedik a tanulásban, inkább a csábítás érdekli. Tanárainak nem könnyű fejébe vésni a francia szavakat, valamint némi gépírást, számvitelt és házvezetési alapokat.

A legidősebb lány, Ilse élénken érdeklődik a tanulmányok iránt, Eva tudásbéli hiányosságait viszont bájával igyekszik ellensúlyozni - nem is eredménytelenül. „Egész életét az érzelmek világában töltötte, teljesen elzárkózott a tudás elől" - emlékezik Ilse.

Evát nagyon érdekli a sport és a divat, minden gondolata ezek körül forog. Arról álmodozik, hogy egyszer filmszínésznő lesz belőle. Gyűjti a színes képeslapokat, a kor színészeinek és színésznőinek fotóit, rajong a romantikus filmekért. A hozzá közelállók arról számolnak be, hogy már kamaszkorától rengeteg időt fordít a külsejére, bodor hajtincseinek tökéletes beállítása szinte már rögeszméje.

De kanyarodjunk most vissza a hokedlis jelenethez! Wolf úr alaposan szemrevételezi, majd a lányt kolbászért és sörért szalajtják a legközelebbi kocsmába. „Nagyon éhes voltam. Rögtön megettem a kolbászt és két ujjnyi sört is ittam udvariasságból. Az idősebb úriember bókolgatott. Jól elbeszélgettünk... zenéről és egy színdarabról, amely a Nemzeti Színházban ment. Közben majd felfalt a szemével. Aztán, mivel későre járt, hazaindultam. Felajánlotta, hogy elvisz a Mercedesén, de visszautasítottam. Képzelheted, milyen képet vágott volna a papa!" - írta nővérének. Mielőtt Eva hazaindulna, Hoffmann félrevonja és megkérdezi tőle:

- Tudod te egyáltalán, ki ez az úr?
- Nem.
- Hitler! Adolf Hitler!
- Aha...

Csakhogy Evának ekkor még fogalma sincs róla, ki az a Hitler. A Führer azonban tesz róla, hogy felejthetetlenné tegye magát a „Hoffmann-műterem szép szirénje" emlékezetében. Hitlert mágnesként vonzza a nála húsz évvel fiatalabb kamaszlány naivitása. 1929 karácsonyán adja neki az első szál virágot, egy sárga orchideát, amelyet Eva haláláig áhítattal őriz.

A műteremben Eva laborasszisztensként segédkezik a felvételek készítésénél. Albumában egy olyan képet is őriz, amelyen éppen kezet fog a vezérrel. „Ha tudnák az emberek, milyen jól ismer engem..." - szól a sokat sejtető képaláírás... Hitler azonban ekkor még unokahúgához, Gelihez kötődik érzelmileg, akivel együtt lakik Münchenben. Az Eva és Hitler közötti kapcsolat hónapokig csak plátói vonzalom, kétértelmű szavakkal. Hitler egyik szolgálója, Annie Winter 1931. szeptember közepe táján már elég nyilvánvaló levélkét talál Hitlernél:

„Kedves Hitler úr!

Újra megköszönöm a csodás színházi invitálást. Nem felejtem el egyhamar ezt az estét. Nagyon hálás vagyok a kedvességéért. Számolom az órákat a boldog pillanatig, míg viszontláthatom Önt.

Az Ön Evája"

Geli ekkor lett öngyilkos. Vajon elképzelhető, hogy féltékeny volt Adolf bácsi újabb szerelmes rajongójára? Talán úgy érezte, hogy elszeretik mellőle?

Egyértelmű, hogy Hitler és az ifjú Eva között ekkor még nincs testi viszony, noha már csaknem két éve ismerik egymást. Hitler csak unokahúga elvesztése után kerül közelebb Evához, aki elragadtatottan hallgatja szóáradatait. Igaz, a lány bevallja egyik barátnőjének, hogy a beszédek „rettentően untatják", és sokszor a szótárban kell utánanéznie egy-egy szónak, hogy megértse.

A Geli által hagyott űrt Eva tölti ki. Hoffmann készségesen tüstënkedik körülöttük, akár egy kerítő. „Eva Braunt ezüsttálcán kínálta fel neki, az meg ráharapott" - jegyzi meg Döhring.[25]

Ha hihetünk Eva közeli barátnőjének, Margarete Mitlstrassernek, Hitler az 1931-es év végén kezd nemi kapcsolatot Evával. „Tökéletesen biztos vagyok benne, hogy viszonyuk volt. Amikor a férfi megérkezett, és Eva menstruált, az orvos adott neki valamit, amitől elállt a vérzése." Margarete szerezte be a gyógyszert a fiatal nő számára. Hitler már ekkor ráerőlteti akaratát Eva testére - a fiatal nő testének ritmusa aszerint kell hogy változzon, ahogyan azt a férfi vágya diktálja.

Úgy tűnik, Eva tökéletesen betölti a helyettes szerepét, melyet az elhunyt hagyott neki. Több helyütt is hangsúlyozza, hogy Hitler számára „Geli halála katasztrófa, kivételes nő volt az életében". Féltékenységének leghalványabb jele sincs, sőt: Eva mintha utánozni próbálná Gelit... Valószínűleg a számtalan fennmaradt fotó, szobor és rajz segíti őt ebben, amelyekkel Hitler körülveszi magát. A szőke Eva frizuráját rövidebbre vágatja és Geliéhez hasonlóan fésüli. Természetesen az elmaradhatatlan ondolált fürtökkel.

Hitler személyzete arról számol be, hogy 1932-től Eva egyre sűrűbben jelenik meg Hitlernél „kis bőröndjével, melyben éjszakai holmiját tartja".

Hitler ki is jelenti: „A nőknek megvan a maguk technikája: először roppant kedvesek a férfival, hogy megszerezzék bizalmát, aztán kezdik meghúzni a kantárszárat, aztán alaposan megmarkolják, és a férfi úgy menetel előttük, ahogy ők kívánják." Hitlerben tehát ilyen érzelmeket kelt az ifjú hölgy társasága, miközben annak már lassan nincs más életcélja, csak hogy az ő Alfiját minél előbb viszontlássa.

Hitlernek a szerető csak ideig-óráig kell. Más, fontosabb gondolat jár a fejében: hogyan legyen belőle mielőbb a Harmadik Birodalom kancellárja. Ennek elérésében semmilyen eszköztől nem riad vissza. A lány pedig inkább nyűg neki, miközben hemzsegnek körülötte a színésznők, társasági finom hölgyek. Eva még kiskorú, akit elcsábítottak. Helyzete reménytelen. Ráadásul senkivel nem beszélhet, hiszen Alfi megtiltotta.

Hitler számára Eva egy tündéri kis kanári, akit magára hagyhat, ha kedve tartja, és aki a világ minden kincséért sem csicseregne neki ellent. Ám hamarosan látnia kell, hogy mekkorát téved. Az ártatlan madárka rövidesen jókorát csíp gazdája kezébe.

Eva arra vágyik, hogy a Führer elismert társa legyen. A lány 1932. november 1-jén elkeseredett lépésre szánja el magát: Geli példáját követve ő is golyót röpít a szívébe. Öngyilkossági kísérlete azonban sikertelenül végződik, ő maga hívja fel nővérét. A golyó a torkába fúródik, amelyet az orvos könnyedén eltávolít. Hitler - amint értesítik a történtekről - azonnal a helyszínre siet. Már semmi kétsége nem lehet afelől, hogy Eva szenvedélye önpusztító, és súlyos árat fizet, ha rá irányuló figyelme kicsit is lankad. Geli szelleme ott lebeg felettük. Hitler közismert személyiségként nem engedheti meg, hogy karrierje csúcsán az a kép alakuljon ki róla, hogy ölik magukat körülötte a nők.

Öngyilkossági kísérlete után két hónappal az eddig kirekesztett Evának bejárása van a kancelláriára. Mindezek fényében érthetjük csak meg igazán Hitler megjegyzését: „A jövőben jobban kell majd törődnöm vele, már csak azért is, hogy ne kövessen el többször ilyen butaságot." Vajon mit ért butaság alatt? Hogy Eva meghalhat? Vagy inkább azt, hogy az „ügy" foltot ejthet politikai karrierjén? Eva öntudatlanul is érzékeny területre téved. Meggondolatlan viselkedésével veszélybe sodorhatja a Führer jól felépített imázsát. És a zsarolás célt ér: a madárka biztos eszközt talált rá, hogy Hitlert élete végéig magához kösse. Három évvel később újra beveti az öngyilkos módszert, igaz, ezúttal nem lőfegyverrel, hanem gyógyszerekkel

próbálkozik. Ugyanaz az eljárás, ugyanaz az eredmény: Hitler, aki immár birodalmi kancellár, a második öngyilkossági kísérlet után még kedvesebb Evával, több időt szán rá, a látszat kedvéért felveszi titkárnőnek. Nem vállalja ugyan hivatalosan, de Berghofban a ház asszonyaként járkel, intézkedik. A személyzettől végre megkapja azt a figyelmet és elismerést, amelyet eddig hiányolt. Egy dologban azonban Hitler továbbra sem enged: Evának távol kell tartania magát a politikától és a kollégáitól. Kilétéről még a vezérkar tagjai sem tudnak.

Eva megérkezése az alpesi rezidenciába nem zökkenőmentes. Adolf féltestvére, Geli anyja csak úgy emlegeti: „a buta tehén". Ám nem telik sok időbe, az ellenséget Eva sikeresen kitúrja a Berghofból. A Führer - első ízben tartva be ígéretét - a zsebébe nyúl, és egy kertvárosi kis villaépületet ajándékoz Evának, aki nővérével együtt 1936 márciusában végleg kiköltözik a Hitler közelében bérelt müncheni lakásból, a Prinzregentenplatzról. Eva új lakása a Wasserbürgerstrasse 12. alatt található, a külvárosban, Bogenhausenben. A házban ránézésre nincs semmi különös, inkább csúnya, mint szép, jellegtelen modern épület a város peremén. A kétemeletes, szürke, dísztelen betoncsúfság azonban minden komforttal felszerelt, amit csak a kor nyújtani képes. Belső kialakításából már látni, hogy magas rangú személynek készült. Hitler parancsára az alagsorban óvóhelyet is kialakítanak légitámadások esetére, vagyis a Führer számol egy esetleges háború lehetőségével. A vaskos pincefalak egy páncélajtóval zárható, külön szellőzőberendezéssel ellátott, tágas bunkert rejtenek, benne áramfejlesztő generátor és tartós élelmiszerekkel, gyógyszerekkel teli szekrények. Ha az épület összeomlana, a bunkernek külön vészkijárata van az utca felé.

Alfi még egy megható gesztussal kedveskedik az ő kis madárkájának: a ház előtt éjjel-nappal Mercedes áll sofőrrel. Göring naplójának tanúsága szerint Hitler ezt mondta: „Eva túl fiatal és tapasztalatlan ahhoz, hogy first lady legyen belőle. De az életemben ő az egyetlen nő. Ha majd visszavonulok a háború után, elveszem feleségül." Lehet, hogy Hitler valóban békés, visszavonult életet tervez feleségestül a müncheni külvárosi villában?

Eva azonban jobban kedveli Berghofot, ahol van egy kis társaság, amelyet - legalábbis látszólag - ő irányít. A területfoglalás első csalhatatlan jele, hogy az asztalnál Hitler jobbján, az ablakkal szemben ülhet. Ebben a szigorú rend alapján működő világban Eva arra is jogot formálhat, hogy saját ízlése szerint rendezgesse a ház dísztárgyait és a virágokat, amelyekkel szívesen elbíbelődik. És ez már mégiscsak nagy győzelem! A hivatalos vacsorákon csak csöndes megfigyelő, játszania kell a titkárnőt, közönség nélkül azonban ő a ház úrnője. Kettős szerep, nem könnyű megfelelni.

Adolf merev viselkedési normákat ró látogatóira. A vacsorák például mindig Tony Dantzig főpincér rituális mondatával kezdődnek: „Tálalva van Führeremnek." Bormann, Hitler titkára karját nyújtja Evának, és a székéhez kíséri. Ez annál is érdekesebb szertartás, mert köztudott, hogy mennyire utálják egymást. Hitler kedvenc fogása a legtöbb vendég szerint enyhén szólva is különös. A Führer imádja a héjában sült krumplit tejföllel, amelyet ráadásul lenmagolajjal öntenek nyakon.

Gyakran hallhatjuk, hogy Geli halála után Hitler szigorú vegetáriánus lett, ám ez nem egészen felel meg a valóságnak. A vacsorák étlapjaiból és a kortársak beszámolóiból tudjuk, hogy Hitler kedvelte például a májgombócot vagy a vajban sült pisztrángot. És bár a propaganda szerint elítélőn tekintett azokra, akik az asztalnál alkoholt fogyasztottak, tudvalevő, hogy ő maga is fogyasztott olykor almabort vagy gyenge sört, melyet külön neki főztek és csapoltak Holzkirchben. A könnyebb emésztés kedvéért pedig néha előkerül egy kis Fernet-Branca (gyógynövénylikőr), vagy egy konyak megfázásra...

Mindazonáltal Hitler általában vegetáriánus fogásokat fogyasztott, és minden vendégét arra ösztönözte, hogy vele együtt élvezzék a húsmentes ételeket. Ha valaki visszautasította - márpedig ez gyakran megesett -, az illetőnek Hitler hosszasan ecsetelte, milyen brutálisan ölik le és darabolják fel az állatokat. Hitler másik vesszőparipája az asztali illemszabályok voltak. Például ha felszólította az asztaltársaságot, hogy fejezzék be az evést, a főpincér addig nem szedhette le a terítéket, míg egyetlen tányérban is maradt ennivaló.

Hitler nem szívleli azt sem, ha a jelen lévő hölgyek festik magukat. Ugyanolyan hévvel kel ki a smink ellen, mint ahogyan a húsipart ostorozza. A „harcra kifent" nők kapcsán ilyen tréfákat enged meg magának: „Ha tudnák, hölgyeim, hogy a francia ajakrúzsokat maradék konyhai zsírból készítik!"

Eva azonban csöppet sem zavartatja magát, továbbra is iszik alkoholt, eszik húst és festi magát. Kacér, imád öltözködni, odavan a legutóbbi

divat szerinti cipőkért, óriási ruhatárából válogatva naponta legalább hatszor átöltözik. Gyakran jár Olaszországba, hogy a legújabb ruha- és cipőmodelleket beszerezze. A kedvence Ferragamo divatszabász. Ruháiról külön katalógust vezet. Saját házi fodrásza van, aki minden nap másképp fésüli fürtjeit, ám Adolf mindig ugyanazokkal a szavakkal dorgálja: „Rád sem ismerek ezzel az új frizurával!" Hitler nem nézi jó szemmel Eva ruházkodási mániáját sem, legszívesebben abban az egy szál ruhában látná egyfolytában, amely szerinte a legjobban áll neki. Alfi rosszul tűri a változásokat, különösen ha nőkről van szó...

De vajon mit ér a sok csinos ruha, ha az ember lánya egyedül, bezárva él egy hegy tetején, ahonnan ki sem teheti a lábát? Eva számára ez nem probléma, elismerés iránti vágyát ruhakatalógusa is kielégíti. Az ő kis világa nem nyúlik tovább ruhásszekrénye határainál.

A divaton kívül egyetlen más elfoglaltsága a sport. A sok mozgástól hamar elveszíti kamaszkori dundiságát. Kisportolt alakja kapcsán Hitler ezt a megjegyzést teszi: „Amikor megismertelek, olyan kis gömbölyded voltál, most meg száraz vagy, mint egy kóró." Eva nem vág vissza. „Felfoghatatlan, mennyire nem követelőző Hitlerrel szemben" - írja visszaemlékezéseiben Albert Speer.[26]

Alfi gyakran fütyörészi egyik kedvencét, a *Szamárindulót*.

- Hamis! - szakítja félbe Eva.

- Ugyan már! - ellenkezik Alfi, de Eva nem riad vissza attól sem, hogy a lemezt feltéve szembesítse Hitlert tévedésével.

- Na látod, nem volt igazad! - kiált fel győzedelmesen.

- Szirénem, a zeneszerző tévedett, nem én - vág vissza Hitler rosszmájúan.

Egy másik civakodásuk a zene kapcsán: egyszer Eva egy amerikai lemezt rak fel, amikor Hitler belép a szobába:

- Szép ez a zene...

- Ugye?! A barátod, Göbbels épp most tiltatta be az egész Harmadik Birodalomban!

Ennél komolyabb bosszúságot okoznak Adolfnak Eva kutyái. A Berghofba költözve végre engedélyt kap rá, hogy vegyen magának kiskutyát, két kis skót terriert, Stasit és Negust. Hitler büszke németjuhász szukája, Blondie nehezen tűri őket. Eva kategorikus kijelentésére, miszerint „Blondie kutyád egy nagy borjú", a kutyát Hitler szobájába száműzik. A Führer úgy vág vissza, hogy megtiltja barátnőjének, hogy közös képen szerepeltesse a kutyákkal. A kutyakérdésben olykor egy-egy csinos ékszer vagy más értékes ajándék meglágyítja Eva szívét, ilyenkor a Führer efféle kérésekkel hozakodhat elő: „Effi, megengeded, hogy szegény Blondie utánunk jöjjön egy félórára, míg sétálunk?"

A Berghofban megszálló vendégek olykor szórakozhatnak is fáradhatatlan vezérük és nője társaságában. Ilyen alkalom például a szilveszter, az egyetlen ünnep, amelyet a náci rezsim is megtartott. Hitler szokásos frakkjában vesz részt az ünnepségen. Eva igyekszik rávenni, hogy öltözködjön ízlésesebben: „Nézd meg Mussolinit, megint új egyenruhája van! Te meg ezekben a postássapkákban..." Eva állandó harcban áll Hitler sötét nyakkendőivel és fekete cipőivel, az inasok lelkére köti, hogy az úr ruháit mindennap vasalják ki. Állandóan szemrehányásokat tesz Adolfnak a haja miatt - a félrefésült frizura nem tetszik neki, de azért is korholja, ha borotválkozás közben megvágja magát. „Több vér csordul ki borotválkozás közben a férfiakból, mint az összes háború csatamezőin együttvéve!" - méltatlankodik Hitler.

Eva nővére, Ilse Braun is hivatalos az 1939-es év végi szilveszteri összejövetelre. Ezen az estén alkalma nyílik jobban megismerni Hitlert, az embert. A férfit, aki kezet csókol neki és fojtott hangon beszél hozzá. „Amikor rám nézett, éreztem, veríték csorog végig a melleim között. Annyit sem mertem kinyögni, köszönöm, pedig odahaza megfogadtam, majd kiselőadást tartok neki. (...) Hitler szeme nem kék, hanem átható, azúr színű. Mélyen rám nézett, kifejezően, de mozdulatlanul. Kicsit csalódott voltam, tekintélyesebb férfira számítottam - amilyen az ismert portrék alapján várható. Folyton széles színpadi gesztusokat használt, kezei mint egy zenész kezei: nagyon fehérek, idegesek. Nem különösebben férfias, de szép."

Ilsét megragadja a bőséges mennyiségű kaviár látványa az asztalon. Hitler nagyon szereti a kaviárt. Az asztalon tömör arany evőeszközök, a tányérokon A. H. aranybetűkkel. Táncról természetesen az estélyen szó sem lehet. Eva egyszer megpróbálta keringőre magával vonni, de hiába. Efféle szórakozást a Führer nem engedélyez. Amikor Hitler visszavonul, a hangulat feloldódik, jobban fogy a pezsgő és a konyak, és mivel a Berghofban

soha nincs zenekar, még szilveszterkor sem, előkerül a harmonika, a társaság a pincében játszik... Amikor Hitler eltűnik a színről, megjelenik egy másik Eva. Egy bohókás, vidám, szabad Eva.

Az 1938-as müncheni egyezmény sem vezet a Hitler által beígért békéhez, a németek nyár végén megtámadják Lengyelországot, kitör a háború. Eva nincs jelen a politikai döntéseknél, így az angol és francia államfőkkel, Chamberlainnel és Daladier-vel folytatott megbeszéléseken sem vesz részt, amelyek Hitler prinzregentenplatzi lakásán zajlanak. Később Eva egy barátnőjével fényképeket nézeget az eseményről. A szalon kanapéján üldögélő Hitlert és Chamberlaint látva elneveti magát: „Ha Chamberlain tudná, mi minden történt már azon a kanapén..."

Amikor Hitler fontos vendégeket fogad, Evának el kell tűnnie a színről, szobájába száműzik, ahonnan nem jöhet ki. Így például Galeazzo Ciano olasz külügyminiszter látogatásakor, 1936 októberében. Eva szokása szerint felvételeket készít szobája ablakából, a diplomata gépkocsi megérkezésének pillanatát szeretné megörökíteni. Ciano, Mussolini vonzó külsejű minisztere felpillant és észreveszi Evát az ablakban, mire Hitler azonnal elrendeli, hogy a zsalugátereket csukják be. Annyi baj legyen! Eva az árnyékolón át is folytatja a fotózást. Eddig is kirekesztett volt – az, hogy redőny mögé dugják, csak egy újabb megalázó gesztus. Erről a napról fényképalbumában egy zsalugáter mögül készített képet őriz. Alatta a képaláírás: „Utasítás: ablakot becsukni! Avagy: hogyan fordítsuk meg a dolgokat?" Ugyanerre az oldalra beteszi azt a fotót is, amelyet hivatalos fényképészként Hoffmann készít a felfelé nézelődő Cianóról. „Odafenn van valami tilos látnivaló: én" – szól a csintalan megjegyzés a képhez.

Háború és béke

A világméretű háborús konfliktus első napjaiban Evának sikerül elérnie, hogy Hitler kis lakást rendezzen be neki Berlinben, a birodalmi kancellárián. A győzelem azonban keserédes: Evának a személyzeti bejáraton át kell közlekednie, és egyedül étkezik a szobájában. Ám alig melegszik meg Berlinben, Hitler meggondolja magát: „Eva, te nem erre a nagyvilági életre lettél rendelve, túl becses vagy számomra, meg kell óvnom tisztaságodat, Berlin a bűnök városa. A külvilág mocskos és közönséges."

A tisztaság fénykoszorújával bevont Eva tehát visszavonul a Berghof magányába. Gyarapítgatja ruhakatalógusát és háború utáni életét tervezgeti. Filmszínésznői karrierről álmodik, nemzetközi hírnévre vágyik, amelyet egy gigantikus hollywoodi filmeposztól remél. Témája az Alfi iránt érzett keserves szerelem. Eva biztosra veszi, hogy a nagynémet birodalom egyszerre győzedelmeskedik Európán, a Szovjetunión és Amerikán... A győzelem pillanatában Eva Braun végre kilép az árnyékból, és a Németország által irányított szép, új világ első számú asszonya lesz.

Eva alig érzi, hogy háború van. A Berghofban ugyanúgy feltálalják neki a különleges fogásokat, mint eddig, akkor sem mond le semmi ínyencségről, amikor a népnek már fejadag jár. Élelemhez egész Németországban csak államilag kibocsátott jegy ellenében lehet hozzájutni. A Berghofban is fejadagokat mérnek, kivéve Evának. Ő narancsot rendel magának, a döbbent személyzettel préselteti ki a levét. Több más egzotikus fogás mellett a teknőcleves is kedvenc étele marad.

A háború idején készített fotóalbumát végiglapozva világos, hogy Eva a történelmi valóságon kívül élt. Amikor 1941-ben megindul a Barbarossa-hadművelet, és Hitler megkezdi a zsidók módszeres kiirtását, Braun kisasszony a képeken divatos ruhakölteményekben pózol vagy a hegyekben síel. A háború egyre véresebb az orosz fronton, tömegesen deportálják az embereket munkatáborokba, míg Eva a Bajor-Alpok csodaszép tavaiban úszkál.

Hitlerrel való kapcsolata ez idő tájt kevésbé szoros, a Berghofot irányító Döhring szerint a háború kezdetén Hitler úgy érezte, jobb, ha a nőket kiiktatja az életéből. A pár háziorvosa azonban azt vallotta utólag, a szövetségesek kihallgatásán, hogy Hitlernek szexuális stimulánsokat írt fel ebben az időszakban.

Evát szándékosan tartják tudatlanságban, a Führer parancsára semmiféle kapcsolata nincs a külvilággal. Egyszer az egyik szolgálótól véletlenül tudja meg, hogy egy müncheni bombázás során 250 ember meghalt. Hitler azzal az átlátszó hazugsággal próbálja nyugtatni, hogy figyelmetlenségből talán elírtak egy nullát: „Téved, Eva, csak 25 halott volt, Bormann is megmondta." Azt azonban nem sokáig tudják titkolni előle, hogy fordult a katonai szerencse. Eva egyre többet faggatja a makacsul hallgató berghofi személyzetet. „Maguk szerint mi fog kisülni ebből az egészből?"

Az 1942-es év végén váratlanul tör be életébe a valóság: „Persze, nem feleltem neki egyenesen. Egyik nap azt mondtam neki: »Ami igaz, az igaz, megint nem sikerült a katonailag kitűzött célt teljesítenünk.« Elszomorodott. Aztán jött a sztálingrádi vereség, és teljesen magába zuhant" - emlékezik Döhring.

A német csapatok fokozatosan húzódnak vissza a szovjet területekről. Ilse, Eva nővére többek füle hallatára kijelenti, hogy a háborút Németország elveszíti, mire Eva leken neki egy pofont. Ki meri megkérdőjelezni, hogy összeomolhat a mindenség, ami az ő Sasfészke? Esténként a betiltott *Elfújta a szél*lel vigasztalódik.

Az ő „alpesi Zeusza" olyan ügyesen rejti el Effijét a világ elől, hogy még Hitler közeli munkatársai sem sejtik viszonyukat. Göbbels például, akivel Hitler húsz éve nap mint nap együtt dolgozik, 1943. június 25-ét követően említi először Evát a naplójában. „A szünetben alkalmam nyílt hosszasan elbeszélgetni Eva Braunnal. A lehető legjobb benyomást tette rám. Igen művelt, művészeti kérdésekben jártas, véleménye kiforrt, minden bizonnyal értékes támasza lesz a Führernek." Ezek szerint Hitler jobbkeze csak két évvel a háború vége előtt fedezi fel azt a nőt, aki már tizennégy éve Hitler párja, és nyolc éve fenn él a hegyekben.

A végső összeomlás előtti utolsó boldog pillanat: Eva nővére, Gretl hozzámegy Hermann Fegelin SS-Gruppenführerhez. Eva nagyszabású esküvőt rendez Berghofban. „Azt akarom, hogy minden úgy történjen, mintha a saját esküvőm lenne" - teszi a sokat sejtető megjegyzést Hitlernek. 1944. június 3-át írunk, küszöbön áll a normandiai partraszállás, de Evának minderről fogalma sincs. Neki nem számít semmi más, csak a Berghof elzárt világában élők érzelmi élete. „A nővérkém mától fogva feleség, bezzeg én még tizenhat év után is csak barátnő vagyok" - panaszkodik az esküvő végén unokatestvérének, Gertrud Weiskernek. Az utolsó évben felgyorsulnak az események, az esküvő után nem sokkal kezdetét veszi a Valkűr Hadművelet, a Hitler elleni összeesküvés.

1944. július 20-án Hitler ellen merényletet követnek el. Gróf Stauffenberg vezérkari ezredes bombát helyez el a Führer főhadiszállásán. A robbanást Hitler karcolásokkal megússza. Eva a Königsseeben lubickolva értesül a hírről. Gyorsan hazasiet és utasítja házvezetőnőjét, hogy készítse össze úti holmiját.

- Berlinbe utazom.
- Ki van zárva, asszonyom. A Führer azt az utasítást adta, hogy bármi is történjék, maga maradjon itt a Berghofban! - szól az ellentmondást nem tűrő felelet.

Hitler szándéka világosabb nem is lehetne. Hegyi szeretőjét - ameddig csak lehetséges - távol akarja tartani a komoly dolgoktól. Eva ezt az üzenetet küldi neki:

„Szerelmem, már nem is vagyok önmagam. Belehalok az aggodalomba, majd' megőrülök. Itt olyan gyönyörű az idő, minden olyan békés, szinte már szégyellem magam...

Tudod, hogy csak a te szerelmedért élek.

A Te Evád"

Az ébredés kegyetlen. Hitler még mindig próbálja megnyugtatni:

„Drága kis madárkám!

Jól vagyok, ne aggódj. Talán egy kissé fáradt vagyok. Remélem, hamarosan hazatérhetek és a karjaidban megpihenhetek."

Hitler megnyugtatásképp a merénylet napján viselt egyenruháját is elküldi Evának. Az eset után naponta tájékoztatja őt hogylétéről, továbbra is megtiltva neki az utazást. 1945 januárjától a szovjetek veszedelmesen közelednek a német főváros felé, majd megszállják. Eva ekkor már nem hajlandó engedelmeskedni, elindul Berlinbe. Barátnője, Margarete meséli el indulásának körülményeit: „Eva tudta, hogy Berlin megszállás alatt van, mégis odautazott 1945. március 7-én, különvonattal. (...) A rémült Hitler azonnal próbálta hazaküldeni, de már nem lehetett szándékától eltántorítani."

Albert Speer feljegyzéseiből tudjuk, hogyan viselkedett Eva az utolsó két gyászos hónapban. „Eva Braun igazi nagyságként viselkedett a bunkerban. Nem félt szembenézni a halállal."

Eva csodálatra méltó nyugalomról és megfontoltságról tesz tanúbizonyságot. Göbbelst hősieskedő lelkesültség ragadja magával, több tisztnek

– köztük Bormann-nak – csak azon jár az esze, hogyan mentse a bőrét, Hitler apátiába süllyed, Eva Braun azonban vidám könnyedséggel viseli sorsát.

1945. április 18-án ezeket a szokatlanul naiv sorokat írja nővérének: „Azért még hűvös van. Vigyázz az egészségedre! Tegnap este hívtalak. Képzeld, a varrónő harminc márkát követel azért a kék blúzért. Elment az esze... Hogy lehet ennyit elkérni azért a kis semmi rongyért?!"

Eva valószínűleg csak hozzátartozóit próbálja megnyugtatni. A másnap barátnőjének írt levél már a valós háborús helyzetet tükrözi. Eva gratulál Hertának születésnapja alkalmából, panaszkodik, milyen nehézkes a kapcsolattartás, majd így folytatja: „Nagyon örülök, hogy végül úgy döntöttél, te is elmész Gretlhez Berghofba. Mióta Traunsteint bombázták, már nem vagyok meggyőződve róla, hogy otthon biztonságban vagytok. Hála istennek, holnap a mama is megérkezik, és nem kell annyit aggódnom." Eva nem tudhatja, hogy a Sasfészket éppen a levél megírását megelőző napon a szövetségesek lebombázták, Eva barátnője és anyja érkeztekor már javában folyik a fosztogatás.

Eközben már a berlini bunker mélyén is hallani a szovjet gépfegyverropogást. A légitámadások mindennaposak: nyugatról, keletről, mindenünnen. A bunkerlakók kialvatlanok, a bezártság kikezdi testüket-lelküket. „Én mégis nagyon boldog vagyok. Főleg azért, mert ebben a nagy pillanatban is mellette lehetek. Nem telik el anélkül nap, hogy ne mondaná, menjek biztonságba a Sasfészekbe, de eddig még mindig az én akaratom győzött" – írja Eva átéléssel. A nőket lőni tanítják, ha arra kerülne a sor, legyen esélyük védekezni. „Igazi lövőbajnokká váltunk, lepipáljuk a férfiakat is!" – Mintha Braun kisasszonyban a sportszellem felülkerekedne a józan észen... Bár az is lehet, hogy hosszú magányos hegyi évei során a többiektől eltérően ő már megszokta az elszigeteltséget. A fél világ romokban hever, a bunker recseg-ropog, de Eva Braun derűsebb, mint valaha.

„Lehet, hogy tegnap telefonáltam innen utoljára. Mától nincs vonal. Mégis, szilárdan hiszem, hogy minden jóra fordul. Erősebb bennem a remény, mint valaha." Eljut hozzájuk a hír, hogy Mussolinit és szeretőjét kivégezték. Egyre nő a rettegés a bunker mélyén. Nyilvánvaló, hogy a német nép már nem áll mögöttük, életveszélyes lenne elhagyniuk rejtekhelyüket. Eva még ekkor is elsősorban a szeretett férfira gondol: „Szegény Adolf, mindenki elhagyott, mindenki elárult."

Három nappal később azonban ő is kezd tudatára döbbenni, hogy nincs kiút. Egy héttel a vég előtt, április 22-én írásban rendelkezik gondosan őrzött ékszergyűjteményéről és egyéb értéktárgyairól.

„Drága kis Herta!

Ezek az utolsó sorok tőlem. Az utolsó életjel. Gretlnek nem merek írni, tudasd vele, kérlek, hogy csak az ő biztonsága érdekében teszem. Elküldöm nektek az ékszereimet. Kérlek, osszátok szét a Wasserbürgerstrasséban található végrendeletem utasításai szerint."

Eva ezekben a tragikus pillanatokban is váratlan lelkierőt tanúsít. Bátran szembenéz sorsával:

„Mindvégig kitartunk a harcban. Attól tartok, veszélyesen közel már a vég. Hogy mennyire szenvedek a Führert látva, ki sem tudom fejezni. (...) El sem hiszem, hogy mindez megtörténhetett. Már Istenben sem bízhatunk...

Itt egy ember, várja a levelem. Minden szépet és jót kívánok Neked, kedves, hű barátnőm.

Üdvözöld nevemben anyámat, apámat és a barátaimat is. Úgy halok meg, ahogy éltem. Könnyedén.

Teljes szívemből ölellek, csókollak benneteket:

A ti Evátok"

Április 23-án írja nővérének címzett utolsó levelét, melyben kifejezi elszánt akaratát: „Úgy döntöttünk, nem hagyjuk, hogy élve kapjanak el bennünket." Megírja azt is, élete utolsó pillanatában azt a zöld köves arany karkötőt fogja viselni, amelyet Hitler adott neki kapcsolatuk kezdetén, és nővérére hagyja a legutóbbi születésnapjára kapott gyémánt karkötőt és topázfüggőt.

Egymást követik a rossz hírek. Hitler és Eva előtt már csak egy kiút marad. 1945. április 28-án Hitler egy politikai és egy magánjellegű közleményt bocsát ki. Az egyik az utolsó vádirat a „nemzetközi judaizmussal" szemben, a másik azonban Evával kapcsolatos: „A háborús években úgy ítéltem meg, nem vagyok képes a házasság felelősségét magamra vállalni. Most úgy döntöttem, kevéssel életem utolsó felvonása előtt elveszem

feleségül a nőt, akivel sokéves igaz barátság köt össze, és aki utánam jött a szinte teljesen körülzárt Berlinbe, hogy osztozzon sorsomban. Házasságkötésünket követően saját akaratából követ a halálba is."

Polgári házasságkötésük csak a kötelező formaságokra korlátozódik. Április 28-a estéjén az egyik utolsó, Berlinben állomásozó egységből anyakönyvvezetőt hívatnak a bunkerbe, a két tanú Göbbels és Bormann. Egyikük alig két éve ismeri Evát, a másik szívből utálja.

A meghatott Eva zavarában lánykori nevén kezd aláírni a házassági dokumentumon, majd a B betűt áthúzza, és új vezetéknevét kanyarítja alá: Eva Hitler, született Braun. Alig szárad meg a papíron a tinta, Hitler máris szóba hozza másnapra tervezett öngyilkosságukat. Alfi és Effie szerelmi története végül két nappal később, április 30-án, délután fél négy tájban ér véget, amikor egy-egy ciánkapszulát vesznek be, majd Hitler a biztonság kedvéért fejbe is lövi magát. Amikor tíz perccel később az utolsó náci hívek kinyitják a bunker hálószobájának ajtaját, ott találják őket a kanapén. Hitler enyhén előredőlt felsőtesttel, hátrahanyatló fejjel, a balján összegörnyedve felesége. Arcán sem félelem, sem szomorúság. Mintha csak aludna.

A szomszédos bunkerhelyiségben egy másik nő is arra készül, hogy kövesse Führerét a halálba. Egyedül pasziánszozik íróasztalánál, de gondolatban a halálra készül.

Magda, a first lady

1945. április 27, Berlin. A város romokban. A régóta körülvett Berlint megszállják az oroszok, mindenfelé utcai harcok dúlnak. Sztálin győzedelmes csapatai Hitler maradék fanatikus hívével szemben. A győzelmi mámor elsöprő ereje a dühödt veszteségérzettel szemben. Minden remény oda, de a náci németek még küzdenek. Még két nap, és kutyaszorítóba került vezérük az új Birodalmi Kancellária alatt nyolcméternyire húzódó bunkerben, a Wilhelmstrasse 77.-ben végez magával. Hitlernek azonban a mai napon különös szertartásra van gondja. Halála előtt két nappal mereven nézi a vele szemben álló egyenruhás nőt. Arca idegesen rándul, majd hirtelen leakasztja zubbonyáról a náci párt aranyjelvényét, és amilyen gyorsan csak remegő kezével tudja, a nő hajtókájára tűzi. Magda, az önuralmáról híres jeges szőkeség zokogásban tör ki. Az aranyjelvény a náci párt legmagasabb kitüntetése, amelyet nem sok férfi tudhat magáénak, Hitler eddig csak a leghűségesebb pártkatonákat tüntette ki vele, akik már az 1923-as sörpuccs idején csatlakoztak hozzá. Ráadásul a Führer saját jelvénye! Felbecsülhetetlen érték, valóságos ereklye! De ki ez az asszony, aki annyira fontos Hitlernek, hogy a bunker végóráiban ilyen hatalmas kegyben részesíti?

„Büszke vagyok és boldog - írja Magda másnap reggel. - Kérem Istent, adjon elég erőt ahhoz, hogy utolsó feladatomat teljesíteni tudjam. (...) Már az is, hogy vele együtt végezhetjük be életünket, olyan kegyelem a sorstól, melyet még csak nem is reméltünk..."[27] A kivételes gesztussal Hitler utolsó elismerésben részesíti a nőt, aki önszántából mellette marad halála órájáig. Saját aranyjelvényének átadása azt jelképezi, hogy Magda különleges szerepet töltött be életében. Talán valamiféle megkésett vallomásnak szánja a férjes asszonynak. Magda tizenhárom éve van férjnél. És férje nem más, mint Hitler egyik bizalmi embere, Göbbels.

Magda csillaga

Johanna Maria Magdalena Behrend 1901. november elsején született egy cselédlány, Auguste Behrend és Oskar Ritschel törvénytelen gyermekeként. Apja nagypolgári családból származó Ruhr-vidéki mérnök, aki Magda születése után nem sokkal feleségül veszi az anyát, akitől azonban két évre rá elválik. Oskar mindvégig jóindulatú figyelemmel kíséri kislánya sorsának alakulását. Magdát a Brüsszel melletti Vilvoorde katolikus leányiskolájába adja, ahol szigorú neveltetést kap francia nyelven. Az apácák alaposan bevésik a lányka fejébe, hogyan tartsa kordában érzelmeit és indulatait. Magda az itt töltött éveknek köszönheti kemény jellemét, és identitása is az itt magáévá tett alapelvekre épül.

Anyja, aki nehezen viseli a lányától való távollétet, néhány hónappal később követi Brüsszelbe, egy Magda számára ismeretlen férfi társaságában. A zsidó származású, de vallását nem gyakorló Richard Friedländer hamarosan feleségül veszi Auguste-öt, a lány anyját, és a kislányt is adoptálja. Richard saját gyermekeként bánik Magdával, aki megkapja tőle a gyengéd apai szeretetet, amire vágyott, miközben rajta keresztül a zsidó kultúrához is közelebb kerül.

1914 augusztusában, az első világháború bejelentését követően Belgiumban németellenes megmozdulások kezdődnek, ezért a család Berlinbe költözik. Magdát a haladó szellemű Werner von Siemens középiskolába íratják. Ott összebarátkozik egy lánnyal, aki bevezeti otthonukba, egy orosz emigráns zsidó családba, ahol Magda megismerkedik a lány öccsével, a 15 éves Victor Arlosorovval. A nála két évvel fiatalabb Magda azonnal a karizmatikus zsidó fiú hatása alá kerül. Victor - akinek a német csupán tanult második nyelve - szenvedélyes szónoki tehetségével és kisugárzásával tűnik ki társai közül, akik felnéznek rá. Tüzes lelkesültsége Magdát is magával ragadja. A cionista Victor legnagyobb álma, hogy a bibliai Izrael földjére hazatérjen. A náluk szervezett jókedvű összejöveteleken - melyekhez Magda is csatlakozik - beszélgetnek, vitáznak. Magda még adományokat is gyűjt számukra Berlin Schöneberg negyedében, és hamarosan ő is belép a Victor által alapított Cion Reménysége társaságba. 1918-ban járunk. A fiú Dávid-csillagot ajándékoz a lánynak, aki a nyakában hordja, ezzel is kifejezve barátja eszméi iránti elkötelezettségét.

1919 őszén Magda válaszút előtt áll. Apja felajánlja, hogy beíratja őt egy jó nevű lányneveldébe, melyben a kisasszonyokat a társasági élet illemtanára oktatják. Magda elbizonytalanodik. Válassza Victor társaságát, a közös kirándulásokat, a gondtalan, vidám életet, a zenehallgatást, Beethovent, Schubertet és - mivel az Arlosorov családban mindenki muzsikál - az orosz népzenét? Vagy folytassa tanulmányait, hogy régi álma teljesüljön, és előrébb lépjen a társadalmi ranglétrán?

Végül az Arlosolovéknál eltöltött utolsó este segít meghozni számára a döntést. Ekkor ismeri fel, hogy soha nem tartozhat igazán a zsidó közösséghez, mindig is fájdalmasan kívül reked rajta. Nem lesz több külső megfigyelőnél. És ami még rosszabb: képtelen Victornak megvallani gyengéd érzelmeit, pedig már mindenki észrevette, hogy szerelmes belé. A fiú ráadásul komolyan fontolgatja, hogy Palesztinába utazik, így érthető, hogy Magda mégis inkább a kisasszonyneveldét választja. Odafelé a vonatúton máris megismerkedik valakivel, aki azt a társadalmi réteget képviseli, melyhez Magda gyermekkora óta tartozni szeretne.

A zsúfolt vonaton az első osztályú kupéban egy férfi hellyel kínálja. A tömegben feltűnik neki a ragyogó kék szemű Magda.

Ismeretlen a gyorsvonaton

A férfi udvarias meghajlással mutatkozik be a lánynak: Günther Quandt. Megnyerő modora, elegáns külseje azonnal felkelti Magda kíváncsiságát. Jól szabott tweedzakó, tökéletesen keményített inggallér, arany mandzsettagombok, finom illatfelhő. A háború utáni évek inflációval sújtott, nélkülöző Németországában ez a fajta nagyvilági stílus szokatlan. Ahhoz mindenesetre épp elég, hogy az úr kopaszságát - a kötelességszerűen homlokába fésült hajtinccsel - feledtesse. Günther Quandt gazdag iparmágnás. Örökölt kis családi textilvállalkozását a gazdasági válság idején is képes volt az egész országra kiterjedő nagyvállalattá duzzasztani. Találkozásuk pillanatában ő Németország egyik legvagyonosabb embere.

„Egy különlegesen szép tüneményt láttam magam előtt. Világoskék szempár, csodás szőke haj, szabályos arcvonások, karcsú alak"[28] - írja a férfi naplójában. Magda, aki érzi, hogy tetszik a férfinak, vidáman csacsog egész úton színházról, utazásokról. „Úgy elrepült az idő, hogy észre se vettem." Az alig egy éve megözvegyült Günthert annyira elkápráztatja a lány kulturális tájékozottsága, szellemi és testi érettsége, hogy amikor Magda az állomáson búcsúzáskor bevallja, hogy egy lányintézetbe tart, a férfi őszintén elcsodálkozik. Meg volt róla győződve, hogy Magda már férjezett, pedig még alig 18 éves. A megszédült férfi hirtelen úgy dönt, szerencsét próbál nála. Miközben udvariasan segít neki a poggyászoknál, lopva leolvassa a címét, és levelet ír neki, amelyben bejelenti, hogy elmegy tiszteletét tenni az internátus igazgatónőjénél. Előrelátón azt is hozzáfűzi, hogy majd Magda atyai barátjának tünteti fel magát (Günther ekkor 38 éves). A lány azonnal válaszol, apró ötleteket is ír, szerinte hogyan lágyítsa meg a vezetőnő szívét.

Goslarba érve Günther pazar csokrot köttet rózsából. Nem az ifjú hölgynek szánja, hanem az intézet igazgatónőjének. A csokorral megjelenő férfit szívesen látják. „Apja barátjaként - akit persze soha életemben nem láttam - igen barátságosan fogadtak" - emlékezik Günther. A félórás beszélgetést követően a férfi végre újra láthatja Magdát. „Búcsúzáskor vegyes érzelmek dúltak mindkettőnkben. Ott volt az egymást még nem ismerő személyek elfogultsága, a szimpátia két ember között, akiknek jóleső a találkozás, és ott volt a felszínen a szívélyes udvariasság - ahogyan egy atyai jó barát és egy fiatal lány között illendő." Ez a második

találkozás végleg meggyőzi Günthert, hogy Magdában különleges nőre bukkant. Újult erővel fog a hódításba. Legközelebb az egész lányneveldét meghívja a város legelőkelőbb cukrászdájába. A lenyűgözött igazgatónő - még mindig abban a hiszemben, hogy a tehetős iparos az egyik növendék apjának barátja - néhány kimenőt engedélyez számukra. És ahogy a férfi tágas limuzinjában megesik az első csók, már nem kétséges, merre tart kapcsolatuk. Még néhány kocsikázás, és Günther megkéri Magda kezét. A lány - gyakorlatias nő lévén - rögtön azt kezdi mérlegelni, mi éri meg jobban: ha befejezi tanulmányait, vagy ha megragadja a soha vissza nem térő alkalmat. Günthertől kis gondolkodási időt kér, majd amikor néhány héttel később hazautazik, eszébe sincs anyjától tanácsot kérni, döntése végleges. „Mondhatsz, amit akarsz, nem megyek vissza Goslarba! Szerinted mennyit láttam a Harz-vidékből, amióta ott lakom? Legfeljebb csak az előttem masírozó lányok cipőjét, és slussz!" A pimasz megjegyzésre már érkezik is az anyai pofon.

Günther másnap mindkettőjüket meghívja Berlin luxusnegyedébe, babelsbergi villájába, azzal a céllal, hogy a mamát megnyerje a házasságnak. Anya és lánya még dühös egymásra, így Günther kóstolót vehet választottja makrancosságából, de ez sem tántorítja el.

Auguste-öt lenyűgözi Magda legújabb udvarlójának gazdagsága: Günther villájában a szalontól kezdve a csodás tavon át a szépen gondozott parkig minden tökéletes. Magda az egyik óriási franciaablak előtt odaveti anyjának: „Azért, mama, nehogy azt hidd, hogy akkor is hozzámennék, ha nem szeretném!"

1920. július 31-én a káprázatos villaépületben egyszerre ünneplik Günther 39. születésnapját és eljegyzését Magdával. Az alkalomra a vőlegény gondosan növesztgeti hajtincsét, mellyel kopaszságát próbálja leplezni. Azonban az eljegyzés előtti napon a hajtincset - amelyet Magda és anyja maguk közt csak úgy hívnak, „a szardella" - egy szélfuvallat összekócolja. Magda megragadja az alkalmat, hogy végre hangot adjon ellenérzésének: „Csak akkor megyek hozzád, ha eltünteted onnan azt az izét." Másnap, az eljegyzés reggelén, a tincsnek már nyoma sincs. Günther éjszaka levágta egy körömollóval.

Az első szerelmi bódultságból ébredező Günther viszont ennél sokkal lényegibb változásokat követel jövendőbeli nejétől. A Quandt család időtlen idők óta lutheránus, Magdának is át kell térnie a protestáns vallásra.

Hat hónapig jár egy lelkipásztorhoz előkészítőre. Ez nem minden. Magda vezetékneve, a Friedländer jellegzetes zsidó név, ami Quandtnak nincs ínyére. A radikalizálódó Németországban egy német név mégiscsak jobban csengene... Günther felkeresi Magda vér szerinti apját, Ritschelt, és felszólítja, vegye lányát a nevére. A döbbent apát nem kell sokáig győzködni, szívesen fűzi össze nevét Németország egyik legtehetősebb családjával. A 19 éves menyasszony neve tehát: Magda Ritschel.

Günther szemében roppant fontos a jó modor. Aprólékosan betartja a társasági illemszabályokat, és jövendőbelijétől is ugyanezt várja el. Magda csak most ébred rá, hogy egy merev szabályrendszer szerint működő családba készül férjhez menni. Tudtára adják, hogy nevelőapját - azt az embert, aki tíz éven át volt apja helyett apja, és valódi szeretettel viseltetett iránta - nem hívhatja meg az esküvőjére, sőt anyja gyorsan el is válik tőle, hiszen Richard Friedländer már csak útjukban áll a felkapaszkodásban. Magda, anyja példáját követve, lelkifurdalás nélkül lép túl eddigi életén.

Magda találkozik Josephfel

Magda már megint többet ivott a kelleténél. Reuss hercegnő asztalánál ülve arról panaszkodik, hogy nem bírja tovább, megőrül, belepusztul az unalomba. Auguste Wilhelm von Hohenzollern herceg, az uralkodó dinasztia tagja cigarettafüstjén át figyeli az izgatottan beszélgető hölgyeket. Eszébe jut, hogy őt magát is valami hasonló izgatottság hajtotta annak a bizonyos Hitlernek a társaságába. Mosolyogva hajol közel Magdához: „Unatkozik, drága asszonyom? Engedje meg, hogy javasoljak valamit! Csatlakozzon hozzánk! Dolgozzon a pártnak! Nem túl megerőltető, higgye el. Ki várná el egy ilyen szép nőtől, hogy munkával fárassza magát? Csak amolyan tiszteletbeli megbízatásra gondoltam. Némi kis segítségre hébe-hóba... Gyorsabban telne az idő, nem unatkozna annyira!"[29]

1929 végén járunk. Magda az év elején elvált Günthertől. Férje felfokozott munkatempóját nem kompenzálta a luxus, amellyel cserébe megkínálta. Férje folyton csak a gyárairól beszélt, Magdát a téma végtelenül untatta - de nem csak ez az egy téma: férje összes ügyes-bajos dolga terhes számára, s humorérzéke is eltompul mellette. Ha nagy ritkán sikerült színházba elcipelnie, a férfi azonnal elaludt a páholyban.

A válóper egyik oka Magda fiatal egyetemista szeretője, Ernst volt, akivel a feleség feltűnően sokat mutatkozott nyilvánosság előtt, együtt

utazgattak, luxushotelekben szálltak meg. Ám Magda ügyesen úgy intézte, hogy a házasságtörés vádja eltűnjön a perből: valahonnan előkerültek Quandt szerelmeslevelei még özvegysége idejéből, így végül a feleség csinos, 4000 márkás tartásdíjat is bezsebelt. Emellett volt férjétől tágas, elegáns berlini lakást is kapott (Reichskanzlerplatz 3.), és mellé 50 000 márkát a berendezésre. 1921-ben született közös gyermekük, Harald nevelésének jogát is Magda kapta. A volt feleség tehát minden téren nyer - annak ellenére, hogy a válást elsősorban ő szorgalmazta. Jó esélyekkel indul, hogy a társadalmi elitből a legjobb partit halássza ki magának.

„Jaj, a gyereknevelés... az olyan egyhangú dolog"[30] - panaszkodik anyjának, aki kezdi sejteni, mi emészti lányát. „Abban a pillanatban megértettem, mi a baja ennek az elkényeztetett fiatal nőnek, aki az én lányom, és aki mégis titokzatosabb számomra, mint egy ismeretlen. (Magda) unatkozott, egyszerűen nem tudott mit kezdeni magával."[31] Magda a gazdag nők sivár életét éli. Ásítozik, fölöslegesnek érzi magát.

Ekkor jelenik meg a színen Hohenzollern herceg, és megmondja, hogyan tehetné izgalmasabbá az életét. Magda kapcsolatba lép a náci párttal. A nácik radikális, újszerű nézetei tetszenek Magdának, elsősorban azért, mert messze állnak a német összeomlás után felemelkedő új politikai kaszt konformizmusától. 1930. szeptember 1-jén megkapja a náci párt (NSDAP) 297442-es számú tagsági igazolványát.

Magda pártot választott. Azt a pártot, amelynek jelképe a horogkereszt, a bölcsesség és az örökkévalóság szimbóluma. És ezt a művelt, ifjú Magda tökéletesen tudja, hiszen behatóan tanulmányozta a keleti filozófiákat, különösen a buddhista bölcseletet. Egyszer Capri felé hajózva, egy magas sziklaszirtre mutatva így szól apjához: „Látod azt ott, papa? Olyan, mint az életem. Ha felérek a csúcsra, szeretnék lezuhanni és eltűnni. Akkor már elértem mindazt, amit akartam."[32]

A náci eszmerendszerhez újonnan megtért Magda hamarosan Berlin egyik kedvelt negyedében, a Westendben megalakult pártsejt vezetője lesz. Hallgatóságában azonban nem úri hölgyek, hanem háztartási alkalmazottak, boltos kisasszonyok, a környék elegáns bérházainak házmesterei foglalnak helyet. Az arisztokratikus Magda felháborodást vált ki, képtelen megnyerni magának a tagok bizalmát. Előkelő, drága ruhái ösztönösen felkeltik a szerény körülmények között élő német asszonyok gyanakvását, és mivel elvált, ledér életéről pletykálnak.

Mindez azonban kiválóan összecseng a náci párt fővárosi vezetője, Joseph Göbbels kommunikációs stratégiájával, aki Berlinben, a szocializmus fellegvárában éppen botrányok és provokatív akciók révén szeretne hírverést csapni pártjának. Az ő szemében sikeresen debütáló Magda új állást is kap a párt központjában, a levéltárban. Magda sokat hallott már Göbbelsről a szalonokban, de csak most hallja őt először élőben a Berliner Sportpalastban.

Joseph Göbbels megjelenése nem kimondottan előnyös, alacsony, vékony, csontos férfi, aki ráadásul egy gyermekkori csontvelőgyulladás miatt sánta. A Heidelbergi Egyetem egykori filológiai hallgatójának mélyen zengő orgánuma azonban elképesztő hatással van a tömegekre. Göbbels marón gúnyos stílusban írt gyűlöletbeszédei szinte fanatizálják a közönséget.

Magdát is megbabonázza Joseph viperanyelve. Ég a vágytól, hogy a náci vezetőt mielőbb személyesen is megismerje. Találkozásukkor Josephet is rabul ejti Magda különleges személyisége, s hogy gyakrabban láthassa, felveszi az irodájába. „Egy Quandt nevű szép nő készíti elő számomra az új magán levéltárat" - jegyzi fel 1930. november 7-én Göbbels a naplójába. „Úgy éreztem, megperzsel a tekintete, moccanni sem bírtam, majd' felfalt a szemével" - számol be lelkesen új hódításáról Magda az anyjának.

Magda buzgón nekilát a perzselő tekintetű férfi által rábízott munkának: fényképeket és dokumentumokat segít kiválogatni. A következő év február 15-én Joseph győzedelmesen jegyzi fel: „Ma este eljött Magda Quandt és igen sokáig itt maradt. Gyengéd, szőke, szépséges teremtmény. Te vagy az én királyném! Micsoda szép nő! Biztosan nagyon fogom szeretni... Ma olyan, mintha csak álmodnék... Csordultig vagyok boldogsággal. Mégiscsak csodálatos dolog egy szép nőt szeretni, és érezni, hogy viszontszeret."

Joseph Göbbels szerelmes, nem tud betelni Magdával, eufóriában lebeg. „Tökéletes boldogságban töltött szép este. Csodás nő, békét és harmóniát nyújt nekem. Nagyon hálás vagyok Neked, szép Magda!" A következő héten ezt írja: „Szép és jó nő, szerelme túlmegy a józan ész határain..."

Göbbels azonban komolyan alábecsüli Magdát. A nő jól tudja, hogyan tegye kívánatossá magát, és mivel tudja megtartani a férfit. El kell hagyni,

ennyi a titok. A naplóbejegyzés szerint Magda február 26-án kezd taktikázni. „Írt egy pár soros búcsúlevelet és sírva elment. Mindig ugyanaz a nóta! Most látom csak, milyen szép és mennyire szeretem."

A rettegett Göbbels ráharap a csalira. És szenved. Magda betartja az aranyszabályt: tilos telefonálni vagy üzenetekre válaszolni, hagyni kell, hadd szenvedjen. „Már legalább harmincszor hívtam otthon, de semmi válasz. Megőrülök, el vagyok keseredve, a legszörnyűbb rémálmok gyötörnek. Miért nem jelez vissza? Ez a bizonytalanság halálos. Muszáj beszélnem vele. Ma megint mindent megpróbálok, hátha sikerül... Éjjel magam voltam a fájdalom. Egy merő üvöltés. Legszívesebben most is üvöltenék. Szétszakad a szívem a mellkasomban!"

A férfi már majdnem puhára főtt. Már csak egyetlen elem hiányzik a színjátékból, hogy teljes legyen a győzelem: a féltékenység. Ugyanaz a vasakaratú férfi, aki megszerezte a náci pártnak Berlint a kommunistáktól, nevetségesen kicsivé zsugorodik, amikor felbukkan Magda egyik régi szeretője. Dühében Joseph a naplójába mindenféle nőcskéjét emlegeti. Végül március 22-én kénytelen önmaga előtt is beismerni: „Csak egy nőt szeretek." Magda ekkor lesz Göbbels szeretője. Ettől fogva egyre sűrűbben látni őket a férfi közszereplésein. Talán még túl könnyen is ment...

Két férfi és egy nő...

Magda 1931 őszén találkozik azzal a férfival, akinek az önéletrajzát olyan figyelmesen olvasta korábban. Válása után a buddhista filozófiák nem hozzák meg a remélt bölcsességet, ezért minden radikális irodalmat elolvas, ami csak a keze ügyébe kerül. A *Mein Kampf*ban megfogalmazott eszmék, a haza és a német nép iránti odaadás megragadja, türelmetlenül várja, hogy végre személyesen is találkozhasson a szerzővel. Ami meg is történik kevéssel azután, hogy Hitler elhagyja a számára kedves Dél-Németországot, és beköltözik Berlinbe, a pártközpontba. Nemrégiben veszítette el Gelit, talán ez is oka a költözésnek. Münchenben közben az epekedő Eva Braun várja.

Hitler az NSDAP központját Berlin első luxushotelében, a Hotel Kaiserhofban rendezi be, ahová időnként Magda is ellátogat. Egyszer, amikor Magda éppen a fiával, Haralddal teázik a hotel halljában, megtudja, hogy a vezér is ott van. Ráveszi tízéves fiát, menjen oda Hitlerhez és tisztelegjen

neki. Harald a szokásos *Heil Hitler*rel köszönti, majd elkezdenek beszélgetni:

– Hogy hívnak?
– Harald Quandt.
– Hány éves vagy?
– Tíz.
– Ki varrta ezt a szép egyenruhát neked?
– Az anyám.
– És hogy érzed magad benne?
– Kétszer olyan erősnek – húzza ki magát a kisfiú.
– Hallottátok? Kétszer olyan erős az egyenruhában! – fordul a többiek felé Hitler, majd így szól a fiúhoz:
– Nagyon kedves, hogy idejöttél hozzám. Honnan jött az ötlet?
– Anyukám mondta.
– És hol van az anyukád?
– Lent teázik a hallban.
– Akkor üdvözöld anyádat a nevemben, és ha van kedved, gyere vissza hozzám.

Bő negyedórára rá Göbbels arra kéri a Führert, fogadja asztalánál partnernőjével és az imént megismert kis szimpatizánssal együtt. „Ez a nő afféle Madame Pompadour, nem árt az óvatosság" – figyelmezteti Hitlert Göring. Ki tudja, kit szedett megint össze ez a forrófejű Göbbels... Ám Magda első látásra remek benyomást tesz Hitlerre. Otto Wagener, Hitler gazdasági tanácsadója, aki szintén jelen van első találkozásukon, így ír: „Feltűnt nekem, Hitlernek mennyire tetszik a nő ártatlan üdesége. Azt is észrevettem, hogyan csüng rajta a nő tekintete."

„Barátság és csodálat szoros köteléke kezdett kialakulni Hitler és Frau Quandt között" – jegyzi meg Wagener, akivel Hitler aznap késve ér az operába. Este, előadás után a Führer bizalmasan bevallja neki, hogy Geli halálakor úgy érezte, végleg leszámolt a világgal, ám Magdával újra „isteni pillanatokat" élt meg. Csupa olyan érzés elevenedett meg benne, amilyeneket kizárólag Gelivel érzett, más nővel soha. Érzelmi életről azonban szó sem lehet, mert unokahúga „szemfedelével együtt érzéseit is eltemette". Hitler maga is meglepődik, hogy az elbűvölő asszony hatására így megrohanják érzelmei. Az este végén megkönnyebbülve jelenti ki:

„Akkor talán csak ideiglenes visszaesésről volt szó. A teremtés mégis kegyes hozzám."[33]

A Hotel Kaiserhofban megismert Magdáról Hitler később is többször áradozik a hozzá közel állóknak: „Ez a nő komoly szerepet játszhatna az életemben, még akkor is, ha nem házasodnánk össze. Ő lehetne a női része munkásságomnak, ellensúlyozná az én túl férfias ösztöneimet." Munkatársai is szívesen látnának egy asszonyt Hitler oldalán. Ő közvetítene a vezér és a való élet között, elkísérné operába, színházba, koncertre, elegáns kávéházakba. Néhány nappal első találkozásuk után Otto Wagener elbeszélget Magdával Hitler ideális társnőjéről, pontos portrét festve Hitler női másáról. Magda hatalmasra nyílt kék szemekkel hallgatja. Érzi, végre tartalommal töltheti meg életét. Amikor a férfi a végén közli vele, hogy ez a nő akár ő is lehetne, Magda megérti, mi az egyetlen feltétel.

- Előbb azonban férjhez kell mennem, igaz?
- Pontosan. Lehetőleg Göbbelshez.

Magda innen már tudja, mi a dolga. Az 1931. október 17-én szervezett náci felvonuláson bejelenti a vezérkarnak, hogy elfogadja az ajánlatot, és hamarosan összeházasodik Göbbelsszel. Kevesebb mint egy éve párttag, mégis egy csapásra ő lesz a legmagasabb rangú nő a pártban, őt látni leggyakrabban nyilvánosság előtt. Hatalmas befolyással bír Hitler köreiben.

Anyja próbálja lebeszélni a házasságról: Göbbels egyelőre politikai mellékszereplő, szerény anyagiakkal, ekkor még nem sejteni majdani felívelő karrierét. A mama úgy érzi, a férfi nem képes megadni Magdának a megszokott luxust, márpedig ha lánya újra férjhez megy, elveszíti a válása kínálta előnyöket, így a tartásdíjat is. Magda azonban elszánt: „Meg vagyok róla győződve, hogy Németország politikai állásfoglalásának csak két útja van. Vagy belesüppedünk a kommunizmusba, vagy nemzetiszocialisták leszünk. Ha a vörös zászló lobog Berlin fölött, megszűnik a kapitalizmus, és én elveszítem a tartásdíjat, amit Quandt fizet. Ha viszont Hitler pártja kerül hatalomra, én leszek Németország egyik első asszonya." Magdát eszméi vezérlik, a világot feketében és fehérben látja.

Joseph és Magda 1931. december 19-én, karácsony előtt néhány nappal házasodik össze a volt férj, Günther Quandt egyik villájában. Az esküvői tanú maga Hitler. A szertartást egy protestáns lelkész celebrálja, ami annál is furcsább, mert Göbbels katolikus, Magda pedig újonnan lett protestáns, és nem tartja vallása rítusait. Különleges, fekete selyem menyasszonyi ruhájával is azt kívánja jelezni, ő más, mint a többi menyasszony. A menyegzői szertartás fölé horogkeresztes zászlók borulnak. Nászuk előrevetíti a közelgő náci hatalomátvételt a német nemzet és az emberek mindennapi élete fölött.

Quandt anyja, aki szintén jelen van az esküvőn, nem rejti véka alá csalódottságát: „A vacsora rettentően szervezetlen volt. Valószínűleg az egész párt tudott az ünnepségről, mert egyfolytában jöttek-mentek, mindenki Hitlerrel akart beszélni. Adolf alig tudott beszélgetni asztaltársaival és a vendégekkel, ötpercenként felkelt, és átment a szomszéd szobába tárgyalni." Göbbels házasságának híre futótűzként terjed, az egyik napilap az eseményt ezzel a szalagcímmel hozza le: *A kis náci vezető zsidó nőt vesz feleségül.*

1932 első napjaiban Joseph átköltözik Magda lakásába, a kancellária mellé, hogy innen irányítsa választási kampányát. Hitler gyakran vendégeskedik náluk, otthon érzi magát, Magda vegetáriánus ételeket készít az ő kedvéért. Mióta megpróbálták megmérgezni, Hitler gyanakvó, szívesebben bízza a főzést kiválasztottjára. Az elegáns Magda hat rá, a vidéki származású, faragatlan Adolf társasági viselkedése sokat csiszolódik mellette. Az ő hatására fedezi fel egyik kedvenc csemegéjét, a kaviárt, és Magda vezeti be a modern zenébe is, kimozdítva őt Wagner világából. Magda nem pusztán Hitler utolsó jóindulatú pártfogója, de szellemi társa is, akinek Hitler még azt is elnézi, hogy iszik és dohányzik.

Magda gyorsan teherbe esik, de továbbra is részt vesz a párt életében. Még 1932. szeptember 1-jén, két nappal gyermeke, Helga születése előtt is az ő lakásukon gyűlnek össze a náci prominensek. Hitler, Göbbels, Göring és Röhm az utolsó nagy támadást tervezik az általuk gyengének ítélt fennálló hatalom ellen. A náci párt júliusban megnyerte a törvényhozási választásokat, és ezzel Németország vezető pártjává vált, ám a demokraták még mindig nem hagyják, hogy Hitler kancellár legyen, és így teljhatalmat élvezzen.

Magda továbbra is reprezentatív szerepet tölt be Göbbels mellett, eleganciát kölcsönözve a náci pártnak. Legfőbb feladata, hogy a nőket a nemzetiszocialista politika mellé állítsa. Új küldetése fényében 1932. december 16-án bált rendez. Bella From újságírónő rajongással beszél róla:

„Magda gyönyörű volt az estélyen. Nem viselt más ékszert, csak egy igazgyöngysort a nyakában. Aranyszőke haját nem festi. Hatalmas, ragyogó szeme hol acélszürke, hol mélykék. Eltökélt akarat és átlag feletti büszkeség ragyog a szemében."[34] Az egyik jelen lévő diplomata, André Francois-Poncet így árnyalja a képet: „Soha sem láttam még ilyen jéghideg tekintetű nőt."

Látszólagos határozottsága mögött azonban Magda kezd megrendülni. Pártja számára a tét: mindent vagy semmit. Hitler is érzi, fordulóponthoz értek, többször emleget öngyilkosságot. Magda idegei kezdik felmondani a szolgálatot. A Göbbels házaspár feszült. Egyik este anyja egy félig üres konyakosüveg társaságában találja Magdát. Tekintete zavaros, akadozva beszél. Azt magyarázza anyjának, csak azért ivott tömény szeszt, mert meghűlt nagytakarítás közben... Az igaz, hogy Magda a tisztaság megszállottja, rendszeres időközönként felforgatja a lakást, eltologatja a bútorokat, máshová akasztja a festményeket, végigsikálja a parkettát – akár a legügyesebb takarítónő. Ezen a bizonyos estén azonban félrebeszél. Anyjára néz, elmosolyodik, majd felemelt mutatóujjal közli: „Most már biztosan tudom... A csillagok nem hazudnak. 1933 a győzelem éve lesz." Karácsony előestéjén a nő összeomlik. „Magda nem érezte jól magát. Erős fájdalmai voltak. Stoeckel kijött és azonnal elrendelte a kórházba szállítását... Az 1932-es évben egyik csapás jött a másik után, alig várom, hogy jöjjön az újév. Késő éjjelig csak ülök és emésztem magam. Minden olyan üres és egyhangú... Most, hogy Magda nincs itt, olyan kihalt a ház" – áll férje naplójában.

Másnap Joseph a kórház folyosóján karácsonyfát állít, gyertyát gyújt, aláteszi Magda ajándékait, majd az egészet betolja felesége szobájába. Az imádott nő egyszerre sír és nevet. „Egy órát maradtunk együtt, de a szívünk oly nehéz volt."

December 30-án – miközben Göbbels Berghofban szilveszterezik Hitlerrel – Magda elvetél. Néhány nappal később vérmérgezést diagnosztizálnak nála, egyedül még enni sem tud. Kérésére férje az éjszakai vonattal Berlinbe siet. „Annyira aggódtam érte, most értettem meg igazán, menynyire szeretem, mennyire szükségem van rá." Magda lassan gyógyul, ám amikor január 30-án Göbbels azzal a hírrel hívja fel a kórházban, hogy Hitlert kinevezték kancellárrá, majd kicsattan a boldogságtól. Sebesen gyógyul, február 2-án el is hagyhatja a kórházat. Kis üröm az örömben, hogy Hitler nem oszt férjének kormányfunkciót. A gyűlöletes beszédeiről híres Göbbels most nem mutatna túl jól a reflektorfényben. Az újabb választásokat március 5-re írják ki, Göbbels újra beindítja a manipulációs gépezetet a tömegek meggyőzésére. Február 27-én felgyújtják a Reichstagot, a náci propaganda meggyőzi a közvéleményt, hogy a tűzvész a kommunisták műve, s már másnap megindulnak a sorozatos letartóztatások. Magda ekkor még túl törékeny és instabil lelkileg, hogy részt vegyen cinkostársai kampányában. A márciusi választások meghozzák a várva várt győzelmet a náciknak. Az NSDAP a szavazatok 44 százalékát nyeri el. Hitler immár ki tudja nevezni Josephet a kormányba.

Magda most már nem csupán a náci párt, de az egész ország first ladyje. Megjelenése jellegzetesen „árja". Ő testesíti meg a tökéletes német nőt a Führer oldalán. Május 14-én, anyák napján Magda antifeminista felhangú beszédet tart, melyet a rádió is sugároz. „A német nép legszentebb javai tönkremennek. Az anyaság értéke csökkent. Az erkölcstelen időszak tévelygései miatt az anyákat már nem becsülik annyira, mint korábban. Azelőtt az anya volt a család tartóoszlopa, a tűzhely őrzője. Mára a férfi partnerévé vált, és legfőbb célja, hogy a politika, a munka és az erkölcs területein egyenértékűvé váljon vele, sőt felülmúlja őt. Így, amikor a társadalomban megjelent egy új korszakot elhozó férfi, aki új erkölcsiségért, új becsületért küzd, lehet-e azon csodálkozni, hogy a nők, méghozzá az anyák ösztönösen mellé állnak? Lehet-e csodálni, hogy miután megértettük magas intellektuális és erkölcsi céljait, mi, nők is ennek a férfinak lelkes támogatóivá és fanatikus katonáivá válunk?"

Magdát a Nemzeti Divatintézet tiszteletbeli elnökévé nevezik ki. A tömegdivat szerinte méltatlan a felsőbbrendű fajhoz: „Azt tekintem feladatomnak, hogy olyan jól nézzek ki, amennyire csak tudok." A német nőknek maximálisan szépnek és elegánsnak kell lenniük – hadd irigykedjenek a párizsi nők! Magda törekvése nem kevesebb, mint: „Példám által a német nőből fajunk valóságos modelljeit kialakítani."

Magdának azonban elsőrangú feladata az, hogy a náci rezsim anyaszerepében a párt egyik legnagyobb személyiségének utódokat szüljön. 1934. április 13-án megszületik második kislányuk, Hilde. Göbbels fiút akart, sértett apaként még virágot sem küld a kórházba. Csak akkor látja először újszülött gyermekét és a kimerült anyát, amikor Hitler. A következő évben a csalódott apa vágya végre teljesül, felesége fiút szül neki, majd

Helmut után újra három kislányuk születik. Mind a hat gyermeknek olyan nevet keresnek, ami H betűvel kezdődik. 1937-ben a gyerekek szereplésével propagandafilmet is forgatnak, amelyben Magda a mintaanya szerepét játssza, Adolf bácsi pedig kedvesen simogatja a Göbbels gyerekeket.

Terhességei és gyermekei mellett Magda továbbra is gondosan ügyel külsejére, az adott napszaknak megfelelően változtatja sminkjét, naponta többször is átöltözik, ruháit a kor legelismertebb divatszabászai készítik számára. Frizurája mindig tökéletes, kezei gondosan manikűrözöttek. Önuralma végtelen. Egyszer, amint éppen vendégeivel társalog, felrobban a gáztűzhely a konyhában, ám neki pillája sem rebben.

Magda semmiben sem hasonlít tehát a derék német asszonyra, aki csendesen alárendeli magát férje akaratának, nem iszik, nem dohányzik. Furcsa, de Hitler az átlag német háziasszony szöges ellentétét választja új nőideálnak. Ennek elsődleges oka az, hogy igen nagyra értékeli Magdát. „Ez látszott is... Hitler egészen felszabadult a közelében. (Magda) azon kevés nő közé tartozott, akiktől tanácsot is kért, és számos területen - például emberei irányításában - meg is fogadta azokat" - jegyzi meg Herbert Döhring. Rajta kívül a Führer egyetlen nőt sem talált méltónak arra, hogy politikai kérdéseket vitasson meg vele. „Hitler igen tisztelte őt, sőt valósággal bálványozta." Hitler a szép Magdát first ladyként mutatja be a társaságban.

Magda nem rejti véka alá, hogy féltékeny Eva Braunra, akit csak „kis hülye szőke"-ként emleget. Eva - Magda szurkálódó megjegyzéseinek legfőbb céltáblája - sokat panaszkodik a jeges szőkeségre. Egy ízben virágot küldet neki, de Magda csak titkárnőjén keresztül köszöni meg. Máskor azzal alázza meg Evát, hogy megkéri, kösse meg a cipőfűzőjét, mivel terhes és nem akar lehajolni. Eva erre megrázza a csengőt, hidegen beszólítja a szobalányt, hogy kösse meg a „madame" cipőjét, majd haragosan távozik.

Vajon hogyan áll Joseph Göbbels Hitler és a felesége kapcsolatához? Wilfried von Oven, Göbbels személyi tanácsadója tisztán látta a helyzetet: „Hitler nagyra értékelte Magda intellektuális harmóniáját. Az ő kérésére adták feleségül Göbbelshez, hogy mindig ott legyen a közelében."

Hitler meghallgatja Magda tanácsait, a nő pedig szinte kizárólag Adolfra hallgat. A Göbbels házaspár vitáiban általában Hitler a békebíró. Csitítja, békítgeti őket.

Vita pedig bőven akad, mert a karrierjében jócskán előrelépett Göbbels „férfiak felett álló férfiként" viselkedik - vagyis falja a nőket. A boldog családi élet kirakata mögött gátlástalanul elégíti ki szexuális étvágyát, és ráadásul egyre nyíltabban vállalja szerelmi kalandjait. Egyik reggel Magda éppen reggelizik, amikor egy fiatal nő lép ki férje hálószobájából. Magda nem rendez jelenetet az idegen előtt, asztalához invitálja, majd egyik alkalmazottjával kikísérteti a pályaudvarra. Az eset után folyamatos tájékoztatást kér férje nőügyeiről. Egyik este Joseph minden elővigyázatosságot feledve operába viszi az egyik szeretőjét, miközben Magda is jelen van. A férj a szerető páholyában ül, a feleség a családiban. Nyilvános a megaláztatás.

Házasságuk mélypontja Göbbels és egy cseh színésznő, Lisa Baarova kalandja, akibe a férfi halálosan belehabarodik. Magda a házasságuk megóvása érdekében egy időre abba is hajlandó belemenni, hogy hármasban éljenek. Volt sógornőjének, Ellónak így magyarázkodik: „Ha most elhagyom a férjem, egy életre elveszítem. Ha belemegyek a játékba, megtartom. Ha majd megöregszik, úgyis csak az enyém lesz." Férje pozíciója biztos pont Magda számára a náci rezsimben - a személyes női bosszút későbbre tartogatja.

Joseph házasságtöréseiről Karl Hanke államtitkár rendszeresen tájékoztatja a feleséget. Amikor az összes titkosrendőrségi információt átadja neki, betelik a pohár. Magda az egyik újdonsült ifjú hódolójához költözik. A fiatalember nem puszta emberbaráti jóságból fogadja be lakásába, szeretné feleségül venni. Magda komolyan elgondolkodik az ajánlaton, ám Hitler közbelép.

Nem történhet meg, hogy a Harmadik Birodalom álompárja, a legfőbb asszony és a propagandaminiszter elváljon. Lejáratnák a náci családpolitikát, botrány kerekedne, ami nyílt támadási felületet adna ellenfeleiknek. Hitler felszólítja őket a békülésre. Írásos szerződésben rögzítik, hogy Joseph nem tarthat kapcsolatot Baarovával, Magda pedig hazaköltözik. A színésznő fellépéseit egész Németországban lemondják.

Ettől fogva Josephet puszta érdekkapcsolat köti össze Magdával. „Hosszú bájcsevegés Magdával. Beszámol az estélyeiről, a nagyvilági dolgairól, Isten tudja, miről. Hidegen hagy" - írja Göbbels a naplójában 1939. február 17-én.

Magda egyetlen vágya, hogy Hitler közelében lehessen, ezért bármit megtenne. Szeretne még többet vállalni a háborús erőfeszítésekben, dolgozni akar a Telefunken fegyvergyárában. Az érzelmileg agyongyötört, végsőkig kimerült nő azonban már képtelen erre. Lelkileg-testileg gyenge, hol kórházban fekszik, hol elmegyógyintézetben. Tünetei sokszor megmagyarázhatatlanok. Heves állkapocsfájdalomra panaszkodik, pedig nem érte sérülés. Fél arca átmenetileg lebénul az idegei miatt. Szívtáji fájdalmai vannak, kínlódik, depressziós, labilis. A szakadék szélén az alkoholba menekül, a háború végére már csak árnyéka önmagának. Bajai ellenére Magda korán megérzi, hogy Németország elveszíti a háborút. Gondolataiban minden mindennel összefügg, győzelem és vereség, túlélés és bukás, saját önfeláldozása és diadala.

1945. február 1-jén Göbbels nyugalommal veszi tudomásul az elkerülhetetlent: „Bejelentettem a Führernek, hogy a feleségem határozottan úgy döntött, ő is Berlinben marad, és nem engedi, hogy másra bízzuk a gyermekeinket. A Führer nem tartja helyénvalónak a döntését, de csodálja érte őt." Magda ekkor már kérlelhetetlen világossággal fogalmazza meg Ellónak: „A német néptől hallatlan dolgokat követeltünk, más népekkel pedig keményen bántunk. A győztesek kíméletlenül bosszút állnak rajtunk. Nem adhatjuk meg nekik magunkat hitványul. Mindenki másnak joga van tovább élni - kivéve bennünket."

Magda egész életében dupla vagy semmi játékot folytatott. Most, amikor összeomlik az élete, rá jellemző szigorúsággal vonja le a következtetéseket, de konokul kitart Hitler mellett. Kevéssel Berlin orosz megszállását követően ő is csatlakozik férjéhez és imádott vezéréhez a bunkerben.

A perc, amelyre egész életében vágyott, az öngyilkosságát megelőző napon jön el. Hitler Magdához fordul és megajándékozza a párt aranyjelvényével. Magda életének csúcspontja ez. Megjutalmazzák azért, mert elszánt odaadással teljesítette feladatát. Talán egy szép, új következő életet is megérdemel - gondolja a keleti filozófiákhoz nyúló hite szerint. Ez a hit segíti utolsó óráiban is: a lemondás, az önfeláldozás és a megváltás reménye.

Ám Magda még felfoghatatlanabb rémtettre készül: magával együtt hat gyermekével is végez. A gyerekek, akik beragyogták vidámságukkal a bunkerben töltött utolsó napokat, nem ismerhetnek más világot, csak a Harmadik Birodalmat. Nevük csak átok lenne számukra. Magda meg akarja óvni őket attól, hogy a szüleik által elkövetett bűnökért kelljen felelniük. Nem kérdés, hogy nekik is meg kell halniuk. Hitler április 3-án lett öngyilkos. Másnap Magda összetereli gyerekeit a szobába, ahol immár egy hete együtt laknak. Mindannyiukat hófehérbe öltözteti. Fogorvosuk altatóinjekciót ad be nekik, majd anyjuk az alvó gyerekek szájába azonnal ható méregkapszulát helyez.

Férje utolsó teendőit végzi, egy napja ő a Harmadik Birodalom új kancellárja. Magda nyugodtan asztalhoz ül és pasziánszozni kezd. Szokatlan elfoglaltság, miközben a halált várja valaki... De Magda - ha zokogva is - kitart élete rituáléi mellett. Végül belép férje irodájába, a szoba közepén férj és feleség egymással szemben. Joseph golyót röpít az asszony mellkasába, majd magát is megöli.

Magda a végsőkig vitte azt, amit tizenöt esztendővel azelőtt vállalt. Kitartott Hitler mellett - jóban, rosszban. „Szeretem a férjem, de a Hitler iránt érzett szerelmem erősebb, érte az életem tudnám adni. Amikor világossá vált számomra, hogy Hitler nem tud egyetlen nőt szeretni, csak - ahogy ő mondta - egész Németországot, akkor úgy döntöttem, hogy Göbbels felesége leszek. Csak így maradhattam örökre Hitler közelében."

JEGYZETEK

Bevezető

1. A szövegben szereplő levelek egy része Henrik Eberle: *Levelek Hitlerhez* c. könyvéből való. Ford.: Farkas Tünde
2. A fordítás a *Levelek Hitlerhez* c. könyvből való, Eberle i.m.
3. A fordítás a *Levelek Hitlerhez* c. könyvből való, Eberle i.m.
4. A fordítás a *Levelek Hitlerhez* c. könyvből való, Eberle i.m.
5. A fordítás a *Levelek Hitlerhez* c. könyvből való, Eberle i.m.

Benito Mussolini

1. Quinto Navarra: *Memorie del cameriere di Mussolini* (Mussolini komornyikjának visszaemlékezései), Longanesi, Milánó, 1946. A szöveg a francia fordításból idéz, *Valet de chambre chez Mussolini*, ford.: Jean-Marie Rozé, 1949.
2. A Mussolinit dicsőítő idézetek Dino Biondi: *Viva il Duce! Comment se fait un dictateur* (Éljen a Duce! Miből lesz a diktátor?) című könyvéből valók. Robert Laffont, Párizs, 1969.
3. Enrico Rocca: *Diario degli anni bui*, Gaspare Editore, 2005.
4. Írja róla Rino Alessi újságíró a *Giornale del mattino* c. lapban, Bologna.
5. Giudo Mazza: *Mussolini e la scrittura* (Mussolini és az írás), Róma, Libreria del littorio, 1930. Mazza egyike volt azoknak a teoretikusoknak, akik a fasizmus új férfieszményének koncepcióját kidolgozták.

6. *Le vol de l'aigle, de Predappio a Roma* (A sas szárnyalása), Cecconi, 1933.
7. Mussolini 1911-es önéletrajzi írásából idéz Pierre Milza: *Mussolini* c. könyvében, Fayard, Párizs, 1999.
8. Idézet a *Dans ma vie rebelle* (Lázadó életemben) című könyvből, melynek megjelenésekor, 1938-ban Balabanov már Mussolinivel ellentétes politikai nézeteket vall. A szöveg Pierre Milza francia fordítását idézi, mert azt ítéli a leghitelesebbnek.
9. Yvon de Begnac: *Taccuini Mussoliniani,* in Pierre Milza: *Mussolini.*
10. Francoise Liffran: *Margherita Sarfatti*, Párizs, Le Seuil, 2009.
11. Margherita Sarfatti: *Mussolini élete*, Frederik A. Stokes Company, New York, 1925.
12. Clara Petacci: *Mussolini Segreto* (Mussolini titkai), Rizzoli, 2009. A fiatal nő részletgazdag naplója Mussolinivel folytatott kapcsolatáról igen értékes dokumentáció az utókor számára.
13. Clara Petacci naplójából, *Mussolini Segreto* (Mussolini titkai), Rizzoli, 2009.
14. Részletek a 2008 márciusában, az *Il Piccolo* (Trieszt) c. lapban megjelent, Mussolini sofőrje, Ercole Borrato által írt naplóból.
15. Clara Petacci, i.m.
16. A rendőrség által lehallgatott beszélgetés, melyet Pierre Milza idéz, i.m.
17. Margherita Sarfatti: *Mussolini como lo conoci* (Mussolini, amilyennek én ismertem), Buenos Aires Critica, 1945., Liffran fordításában, i.m.
18. Ezt az epizódot Rachele Mussolini elbeszéléséből ismerjük. In Albert Zarca: *Mussolini sans masques (*Mussolini álarcok nélkül), Párizs, Fayard, 1973.
19. Clara Petacci, i.m.
20. Clara Petacci, i.m.
21. Marco Innocenti: *Edda contro Claretta. Una storia di odio e di amore* (Edda és Claretta. Egy történet gyűlöletről és szerelemről), Mursia, 2003. Marco Innocenti Clara Petacci életének és személyiségének egyik legjelentősebb kutatója. A témáról még lásd: *Telefoni bianchi, amori neri* (Fehér telefonok, titkos szerelmek), 1999.
22. Ezeket Clara Petacci a halála előtti napon Dongóban, Pier-Luigi Delle Stellének mondja el. *Claretta. La donna che morí per Mussolini* (Claretta. A nő, aki meghalt Mussoliniért), Rizzoli, 1982.

Vlagyimir Iljics Lenin

1. Lenin levelezése anyjával, idézi Gérard Walter: *Lénine*, Párizs, Marabout, 1950.
2. Részletek Nagyezsda Krupszkaja emlékirataiból, Gerard Walter idézi, i.m.
3. Nagyezsda Krupszkaja összegyűjtött műveiből idézi M. N. Skatkin és G. S. Tsovianov: *Nadejda Kroupskaia, Perspectives. Revue trimestrielle d'éducation comparée,* Párizs, Bureau international d'éducation, UNESCO, XXIV. kötet, 1–2. sz., 1994.
4. Charles Rappoport: *Une vie révolutionnaire, 1883–1940* (Egy forradalmár élete, 1883–1940), Párizs, Éd. de la Maison des sciences de l'homme, 1991.
5. Lepesinszkij rendőrtiszt *Souvenirs* (Visszaemlékezések) című könyvéből idéz fenti művében Gérard Walter.
6. Lenin svájci tartózkodásáról lásd Maurice Pianzola: *Lénine en Suisse* (Lenin Svájcban), Genf, Librairie nouvelle, 1952.
7. Dorothae L. Meek: *„A Soviet Women's Magazine"*, In: *Soviet Studies*, 1952, IV. kötet, 1. szám, 32–47. old.
8. A párizsi időszakról többet tudhatunk meg Jean Fréville: *Lénine à Paris* (Lenin Párizsban) című művéből. Párizs, Éditions sociales, 1968.
9. Michael Pearson: *Lenin's Mistress: The Life of Inessa Armand* (Lenin szeretője: Inessza Armand élete), New York, Random House, 2002.
10. Egyik közeli barátja, Gleb Krizsanovszkij visszaemlékezése alapján.

11. Inessza sorait abból a mintegy hatvan levélből idézzük, amelyeket férjének, valamint sógorának, majd szeretőjének, Vlagyimirnak írt. I. F. Armand: *Sztatyi, recsi, piszma,* Moszkva, Polityizdat, 1975.

12. Ilja Ehrenburg (1891–1967) zsidó származású orosz író, újságíró. Egyike azoknak, akik felemelték hangjukat a születő kommunista rendszer kegyetlen visszaéléseivel szemben. Később Sztálin pénzbehajtási manővereiről is elítélőleg szólt, csakúgy, mint a zsidók meggyilkolása kapcsán a második világháború idején.

13. Latisev, Anatolij Georgijevics: *Rasszekrecsennij Lenin*, Moszkva: Izd-vo Mart, 1996. Magyar fordításban: A. Latisev: *Lenin és Inessza*. Részletek *A titoktalanított Lenin* című könyvből (ford. Peterdi Nagy László), Eszmélet. 1999/42. 67–95., illetve http://www.freeweb.hu/eszmelet/42/latisev42.html.

14. Angelica Balabanoff: *Ma vie de rebelle* (Lázadó életem), Párizs, Balland, 1981.

15. Latisev, Anatolij Georgijevics: *Rasszekrecsennij Lenin*, Moszkva: Izd-vo Mart, 1996. Magyar fordításban: A. Latisev: *Lenin és Inessza*. Részletek *A titoktalanított Lenin* című könyvből (ford. Peterdi Nagy László), Eszmélet. 1999/42. 67–95.

16. Lenin és Inessza kapcsolatáról lásd Bertram D. Wolfe: *Lenin and Inessa Armand* című cikkét a *Slavic Revue* XXII. számában 1963 márciusában.

17. Nágya Inesszával kapcsolatos visszaemlékezéseiről lásd Nagyezsda Krupszkaja: *Pamjatyi Inesszi Armand,* Moszkva, Goszudarsztvennoje izdatyelsztvo, 1926. A fenti magyar fordítás Peterdi Nagy László munkája. A. Latisev: *Lenin és Inessza* részletek, Eszmélet. 1999/42. 67–95., http://www.freeweb.hu/eszmelet/42/latisev42.html.

18. Lenin kevés Inesszának írt (és fennmaradt) levelét a moszkvai *Lenyinszkij szbornyik* jelentette meg Lenin összes művei ötödik kötetében. A magyar fordítás Peterdi Nagy László munkája. In: Eszmélet i.m.

19. R. Elwood: *Inessa Armand, Revolutionary and Feminist,* New York, Cambridge University Press, 1992. 130.

20. Georges Bardawil: *Ines Armand, la deuxième fois que j'entendis parler d'elle,* Párizs, J.-C. Lattes, 1983.

21. Clara Zetkin: „Souvenirs sur Lénine", *Cahiers du bolchevisme*, 28. szám (1925. október 1.) és 29. szám (1925. október 15.)

22. Larissza Vasziljeva idézi *Kremlin Wives* (Feleségek a Kremlben) című könyvében, New York, Arcade Publishing, 1992.

23. Michael Pearson: *The sealed Train*, New York, Fontana, 1975.

24. Inessza utolsó írásai, Pavel Podljasuk: *Tovaris Inessza,* Moszkva, Gospolitizdat, 1963.

25. A magyar fordítás Peterdi Nagy László munkája. In: Eszmélet i.m.

26. P. S. Vinogradszkaja: *Szobitija i pamjatnije vsztrecsi,* Moszkva, Polityizdat, 1968.

27. Angelica Balabanoff: *Impressions of Lenin,* Ann Arbor, University of Michigan Press, 1964. A magyar fordítás Peterdi Nagy László munkája. In: Eszmélet i.m.

28. Idézi Marcel Body: „Alexandra Kollontai", *Preuves*, 2. kötet, 4. szám, 1952. április.

29. Moshé Lewin: „Les derniers mois de la vie de Lénine d'apres le journal de ses secrétaires", *Cahiers du monde russe et soviétique,* 2. szám, 1967.

30. Sztálin levelei közeli hozzátartozóihoz, mint itt Ordzsonikidzé, a mai orosz központi levéltárban és történeti dokumentumkutató központban találhatók. Idézi Simon S. Montefiore: *La cour du tsar rouge*, Párizs, Syrtes kiadó, 2005.

31. A magyar fordítás Peterdi Nagy László munkája. In: Eszmélet i.m.

Joszif Visszarionovics Sztálin

1. Alekszandra „Szasiko" Szvanidze-Monoselidze, Állami Sztálin Múzeum (Goszudarsztvennij Dom-Muzej Sztalina, Gori - GDMS), Gori, Grúzia, 1955.

2. Rosamund Richardson: *The Long Shadow* (Hosszú árnyék), London, 1993. A szerző Sztálin lányával, Szvetlanával készített interjújából.

3. Így emlékezik Kato szintén jelen lévő unokatestvére, Ketevan Gelovani egy vele készült interjúban 2005-ben, Tbilisziben. Idézi Simon Sebag Montefiore: *Young Stalin,* London, Phoenix, 2008.

4. Donald Rayfield „Stalin The Poet", *PN Review,* 44, Manchester, 1984.

5. Anna Nikitin-Geladze, Marxizmus–Leninizmus Intézet Grúz Állami Részlege (GSF IML), Tbiliszi, Grúzia, 8.2.1.9.

6. Simon S. Montefiore: *Sztálin, a Vörös Cár udvara,* Alexandra, 2007., ford.: Király Róbert.

7. Tatyjana feljegyzései, Orosz Társadalomtörténelmi és Politikai Levéltár (RGASPL) 558, 4. 647. Sztálin szavai: 558. 1. 4372.

8. Boris Bazhanov: *Avec Staline dans le Kremlin* (Sztálinnal a Kremlben), Párizs, Editions de France, 1930.

9. Lásd Sztefanija Petrovszkaja memoárjait. RGASPI 558. 1. 635. 1–95. és GAVO (Goszudarsztvennij Arkhiv Vologodszkoj Oblaszty, Vologda, Oroszország), 108. 2. 3992 és 108. 1. 2372. Simon S. Montefiore: *Young Stalin* című művében.

10. Alekszandr Orlov: *Secret History of Stalin's Crimes* (A sztálini bűntettek titkos története), London, Random House, 1953. Az idézet Szvetlana Allilujeva: *Vingt lettres a un ami* (Húsz levél egy baráthoz) című könyvében is szerepel.

11. RGASPI Nágya levele Keke Dzsugasvilihez, Sztálin anyjához 1932. március 12-én.

12. RGASPI 558. 11. 155., Nágya levele Sztálinhoz 1930. szeptember 24-én.

13. Larissza Vasziljeva: *Kremlin Wifes* (Kremlbéli feleségek), London, Arcade Publishing, 1994., Nágya Allilujeva levele Anna Rascsenkóhoz.

14. RGASPI 74. 1. 429, E. D. Vorosilova naplóbejegyzése 1954. június 21-én. Montefiore: i.m. 55. o.

15. Boris Bazhanov: *Avec Staline dans le Kremlin* (Sztálinnal a Kremlben), Párizs, Editions de France, 1930.

16. Larissza Vasziljeva: i.m.

17. A fenti dialógusokat Montefiore magyar kiadásából vettük át, i.m. 36–37. o. Felix Csuev: *Conversations avec Molotov, 140 entretiens avec le bras droite de Staline* (Beszélgetések Molotovval, 140 beszélgetés Sztálin jobbkezével), Párizs, Albin Michel, 1995.

18. Montefiore, i.m.

19. Montefiore, i.m.

20. Montefiore, i.m. Marija Szvanidze naplóbejegyzése 1934 júliusában, októberében és december 23-án.

21. Montefiore, i.m. 294.

22. Montefiore, i.m. 296.

António Salazar

1. Felismina de Oliviera naplórészleteit Felicia Cabrita hozta nyilvánosságra *Os Amores de Salazar* című könyvében. A Esfera dos Libros, 2007, Lisszabon. A naplórészletek, amelyek Salazar hódításait beszélik el, szintén Cabrita könyvéből valók.

2. Salazar társasági életének kezdetéről lásd: Antonio Rosa Casaco: *Salazar na Intimidade,* Marjay, 1954, Lisszabon.

3. Portugál Állami Levéltár, Torre de Tombo, António Salazar-gyűjtemény, „Correspondência oficial relativa a Educaçao" részleg.

4. Maria de Conceiçao de Melo Rita: *Os meus 35 anos com Salazar,* A Esfera dos Libros, 2007, Lisszabon.

5. Erről lásd Yves Léonard: *Salazarisme et fascisme* (Salazarizmus és fasizmus), Chandeigne, 1996, Párizs.

6. A párbeszédet Franco Nogueira: *Salazar* című könyvéből idézzük, Porto, Civilizacao, 1986.

7. A João de Brito e Cunha (1907–1982) által hagyott kéziratos dokumentumokat Rodrigo Ortigao és Lourenço Correia de Matos tanulmányozza, és hamarosan megjelennek portugál nyelven.

8. Salazar magándokumentumait a Torre de Tombó-i portugál állami levéltárban lehet megtekinteni az António Salazar-gyűjtemény „Papeis pessoais" részlegén. Erről lásd még Maria Madalena Garcia gyűjteményét: *Arquivo Salazar: inventário e índices,* Editorial Estampa, Biblioteca Nacional, 1992, Lisszabon.
9. A Torre de Tombo levéltári „Diarios" számol be Salazar napi időbeosztásáról, 1933. január 1-jétől 1968. szeptember 6-ig.
10. Mercedes de Castro Feijo: *Svédországi levelek: tizennégy levél,* Revista Ocidente, 1940, Lisszabon.
11. Antonio Ferro: *Salazar, le Portugal et son chef,* Grasset, 1934, Párizs.
12. Christine Garnier: *Vacances avec Salazar,* Grasset, 1952, Párizs.
13. Marcello Mathias: *Correspondencia com Salazar,* Difel, 1987, Lisszabon.

Jean-Bédel Bokassa

1. A házaspár öltözetét és ékszereit hosszasan írja le könyvében Jean-Barthélemy Bokassa: *Saga Bokassa,* Párizs, Jacques-Marie Laffont kiadó, 2009.
2. Roger Delpey: *La Manipulation,* Jacques Grancher kiadó, 1981, Párizs.
3. A szerző interjúja André le Megnennel, aki Közép-Afrika egyik jelentős francia beszállítója, Bokassa üzleti partnere. Roger Delpey közeli barátjaként szemtanúja volt Bokassa és Catherine magánéletének Franciaországban, illetve jóval később, Bokassa elefántcsontparti és franciaországi száműzetése idején.
4. Stephen Smith és Géraldine Faes: *Bokassa 1er, un empereur français* (I. Bokassa, egy francia császár), Calmann Lévy, 2000, Párizs.
5. A francia katolikus papot Emmanuel Blanchard idézi, i.m.
6. Jérôme Levie: *Entretien avec le père Joseph Wirth* (Beszélgetés Joseph Wirth atyával), az ENS lelkészségének újságja, pünkösdi szám, 2003. Idézi Adjo Saabie: *Epouses et concubines de chefs d'Etat africains* (Afrikai államférfiak feleségei és szeretői), Párizs, L'Harmattan, 2008., Stephen Smith, i. m.

7. Stephen Smith, i.m.
8. A szerző beszélgetése Omer Malenguebou-val, Bokassa unokatestvérével, Catherine kinevezett franciaországi sofőrjével.
9. Stephen Smith, i. m.
10. Valéry Giscard d'Estaing: *Le Pouvoir et la Vie* (Hatalom és élet), Párizs, Compagnie 12 kiadó, 1. kötet, 1988. és 3. kötet, 2006.
11. A szerző beszélgetése Malenguebou feleségével 2010 februárjában.
12. A szerző beszélgetései alapján.
13. A felkelést követően hivatalos bizottság vizsgálódik a véres katonai beavatkozások kapcsán. Helyszíni nyomozásaik végeztével Jean-Bédel Bokassa fogadja őket. A megfigyelők közlik, hogy nem találják őt személyesen felelősnek a vérengzésekben. Ezt megünneplendő Bokassa a minisztereit és a diplomatatestületet az Oubanui Hotelben szervezett nagyszabású ünnepségre invitálja. Ugyanakkor, Párizsba visszatérve a bizottsági tagok jelentései kiemelten hangsúlyozzák Bokassa felelősségét.
14. Jacques Foccart: *Foccart parle: entretiens avec Philippe Gaillard* (Foccart beszélgetései Philippe Gaillard-ral), Párizs, Fayard, 1997.
15. A beszélgetés Roger Delpey könyvéből való, i. m.
16. Christophe Deloire és Christophe Dubois: *Sexus Politicus,* Párizs, Albin Michel, 2006.
17. Az egyik utolsó, filmre vett interjúban, amelyet Lionel Chomarat készített Bokassával, a bukott diktátor nyíltan vádolja Giscard-t: „Állandóan feljárt hozzám magánemberként, ismerte az egész családomat, velem ebédelt. És mégis ő rabolta el tőlem a feleségem, le is feküdt vele, és teherbe is ejtette."

Mao Ce-tung

1. Jang Kaj-huj, cím nélkül, 1930. január 28. Idézi Jung Chang – Jon Halliday: *Mao, az ismeretlen történet.* Ford.: Frank Orsolya, Latorre Ágnes, Révész Ágota, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2006.

2. Jang Kaj-huj, 1929. június. 20. *Cong liu sui dao ershiba sui* (Hatévestől huszonnyolc éves korig). *Chang és Halliday,* i.m. 32–33. o.

3. Stuart R. Schram: *Mao's Road to Power: Revolutionary Writings 1912–1949* (Mao útja a hatalomig, forradalmi írások, 1912–1949), London, M. E. Sharpe, 2004. „A szerelem kérdése. Öregek és fiatalok: romboljuk le az előre elrendezett házasság intézményét!", 1919. november 25.

4. Hu Csi-hszi, „Mao Ce-tung, a forradalom és a szexuális kérdés", *Revue française de science politique,* 23. évfolyam, 1. szám, 1973.

5. Chang és Halliday, i.m. 33.o.

6. Chang és Halliday, i.m. 33.o.

7. Philip Short: *Mao Ce-tung,* Párizs, Fayard, 2005. Még több életrajzi adatot találunk Jang Kaj-hujról a „Lily Xiao Hong Lee" fejezetben, in: *Biographical Dictionary of Chinese Women. The Twentieth Century 1912–2000,* Armork, New York, M. E. Sharpe Inc., 2003.

8. Jang Kaj-huj 1929-es írása „A női jogok a férfiak jogai felett?" a *Hunan dangshi tonghszun* (Levelezés a párt történetéről Honanban) című folyóiratban jelent meg. Csangsa, 1984., 1. szám. A fenti idézet innen való: Chang és Halliday: i.m. 33. o.

9. Jang Kaj-huj: *Gondolatok* c. verse, 1928. október, in Chang és Halliday: i.m.

10. Mao Ce-tung: *Report from Xunwu,* Stanford University Press, Stanford, California, 1990., angolra fordította Roger R. Thompson. A fenti magyar fordítás a francia alapján készült.

11. Edgar Snow: *The Divorce of Mao Ce Tung,* kézirat körülbelül 1956-ból. Idézi Chang és Halliday: i.m. A párbeszédeket Chang és Halliday művének magyar fordításából vettük át.

12. A Nym Wales néven is ismert Helen Foster Snow vissszaemlékezéseit az *Inside Red China* (Vörös Kínában) c. könyvében publikálta. Doran, Doubleday, 1939.

13. Agnes Smedley: *Battle Hymn of China* (Kína harci himnusza), London, Gollancz, 1944.

14. Helen Foster Snow: *My China Years: A Memoir* (Kínában töltött éveim, Visszaemlékezések), New York, Morrow, 1984.

15. Interjú egy közeli barátnővel, Cseng Csivel, 1994. szeptember 24., Philip Short, i.m.

16. Edgar Snow: *Red Star Over Chine* (Vörös csillag Kína felett), 1937, New York.

17. Roman Karmen: *God v Kitaje* (Egy év Kínában), Moszkva, Szovjetszkij Piszatyel, 1941.

18. Chiang Ching, Horace Hatamen: *Peking, un procès peut en cacher un autre: les minutes du procès de Jiang Qing, la veuve de Mao* (Egy pekingi bírósági per, és ami mögötte van: Mao özvegye, Csiang Csing tárgyalása percről percre), Párizs, Christian Bourgois, 1982.

19. Vang Tingshu beszélgetése Ross Terrillel, Tajpej, 1982. február 13. *The White-Boned Demon: A Biography of Madame Mao Zedong,* New York, Morrow, 1984.

20. Roxane Witke: *Camarade Chiang Ch'ing* (Csiang Csing elvtársnő), Párizs, Robert Laffont, 1978.

21. „Watashiwa no chugokunin", *Kosuke Wakuta, 176, Ross Terrill:* i.m.

22. Interjú Xie Fei-jel, Liu Sao-csi akkori feleségével, 1994-ben. Chang és Halliday, i.m.

23. Liu Yung: *Zai lishi de jiliu zhong* (A történelem szökőárjában), Peking, Zhonggong dangshi chubanshe, 1992.

24. Zhu Zhongli: *Nuhuang meng* (Arról álmodtam, hogy császárnő leszek), Peking, Dongfang chubanshe, 1988.

25. *A China Mainland Press közvélemény-kutatása.*

26. *Joint Publications Research Services, Red Guards samples,* 1967. augusztus 1., Ross Terril, i.m.

27. *La Vie privée de Mao racontée par son médecin* (Mao magánélete orvosa elbeszélése alapján), Párizs, Plon, 2006.

28. Wu Cheng'en: *La Pérégrination vers l'Ouest* (Nyugati utazás), Párizs, Gallimard, 1991. Magyarul: Vu Cseng-en: *Nyugati utazás avagy a majomkirály tör-*

ténete. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1969. (Fordította és az utószót írta Csongor Barnabás.)

29. Peng Dehuai: *Peng Dehuai nianpu* (Peng Tü-huaj története), Peking, Wang Yan, Renmin chubanshe, 1998.
30. *Ye Zilong's Memoirs*, 2000, The Press of the Central Archive.
31. Csuang Ce-tung a hatvanas években háromszoros világbajnok pingpongjátékos volt. Csiang Csing közbenjárására lett belőle politikus.
32. A részleteket Li Csiu-szi, Mao orvosának elbeszéléséből ismerjük, i.m.
33. „Shidai piping", Tajpej, 24. kötet, 7. szám.
34. „Issues and Studies", Tajpej, 1977. november.
35. *Manchester Guardian*, 1976. november 7.
36. A *Cseng ming* hongkongi lap másnapi beszámolója alapján.

Nicolae Ceauşescu

1. A hivatalos állásfoglalás szerint. Ezzel szemben Radu Portocala újságíró szerint a per három nappal korábban, december 22-én zajlott. Portocala fordította és kommentálta a francia televízión közvetített Ceauşescu-pert. Radu Portocala: *L'exécution des Ceauşescu* (A Ceauşescu házaspár kivégzése), Párizs, Larousse, 2009.
2. A magyar fordítás alapjául a Ceauşescu-perről készített *Panoráma* c. tévéműsor 1990-es különkiadásának szinkronszövege szolgált, a minimálisan szükséges módosításokkal.
3. Catherine Durandin: *La Mort des Ceauşescu* (A Ceauşescu házaspár halála), Párizs, Albin Michel, 1990.
4. Thomas Kunze: *Nicolae Ceauşescu, O biografie,* Bukarest, Vremea, 2002.
5. J.-M. Le Breton: *La fin de Ceauşescu,* Párizs, L'Harmattan, 1996.
6. Fise bio-politice din fosta Archiva a CC al P.C.R. In „Dosarele Istoreie" 1998/09 (Történelmi akták).

7. Catherine Durandin: *Ceauşescu, vérités et mensonges d'un roi communiste* (Ceauşescu, egy kommunista király, igazságok és hazugságok), Párizs, Albine Michel, 1990.
8. Ion Mihai Pacepa: *Vörös horizontok – Egy román kémfőnök vallomása,* New Brunswick, New Jersey, I. H. Printing Co., 1990. Pacepa könyve szinte az egyetlen rendelkezésre álló forrás a házaspár magánbeszélgetéseiről. Pacepa, Ceauşescu egykori közvetlen munkatársa visszaemlékezései megírásakor már kilenc éve nyugaton él, így beszámolóit a legnagyobb körültekintéssel kell olvasnunk, amit több elemző elfelejt megtenni. Mi itt csak azokat a részleteket vagy beszélgetéstöredékeket vesszük át, amelyek történelmileg hitelesnek tűnnek.
9. Az anekdotát Radu Portocala meséli el a 2010 februárjában a szerzővel készült interjúban. A szó román kiejtés szerint írva: *kodoj.*
10. Nicolae Ceauşescu: *Discursul lui Nicolae Ceauşescu la sedinta plenara a Comitetului Central al Partidului Comunist Roman,* 1973.
11. Gail Kligman: *The Politics of Duplicity: Controlling Reproduction in Ceauşescu's Romania* (A kétszínűség politikája: Államilag ellenőrzött szülés Ceauşescu Romániájában), Berkeley, University of California Press, 1998.
12. Despina Tomescu: *La Roumanie de Ceauşescu* (Ceauşescu Romániája), Párizs, Guy Epaud Editions, 1988.
13. A kiszabott büntetésekkel kapcsolatban lásd Baban Adriana cikkét *Women's Sexuality and Reproductive Behaviour in Post-Ceauşescu Romania: A Psychological Approach* (A női szexualitás és gyermekvállalási hajlandóság a Ceauşescu utáni Romániában: Egy pszichológiai megközelítés), Princeton University Press, 2000.
14. Corneliu Vadim Tudor, 1984. január 6.
15. T. Kunze, i.m.
16. Kunze életrajzíró idézi Ion Pacepát. Az ő beszámolóján kívül nincs más bizonyíték az eseményre, de annyi bizonyos, hogy a Pacepa által megjelölt időpontban Stefan Andreit valóban elbocsátották.
17. A történetet Thomas Kunze meséli el, i.m.

18. Cristina Liana Olteanu: *Cultul Elenei Ceauşescu in anii '80* (Elena kultusza a nyolcvanas években). Ez az első kitűnő tanulmány, melyet kimondottan Elenának szentelt szerzője. Köszönet Radu Portocalának a türelemért és kitartásért, mellyel lefordította könyvünk számára.

Adolf Hitler

1. Nerin Gun: *Eva Braun: Hitler's Mistress*, Meredith Press, New York, 1968.
2. August Kubizek: *Adolf Hitler, mein Jugendfreund,* Stocker Leopold Verlag, Graz, 2002. (magyar kiadás: August Kubizek: *Barátom, az ifjú Adolf Hitler,* Budapest, Gede Testvérek Bt.)
3. *Mein Kampf* (Harcom), 1924.
4. Beszélgetés Emil Maurice-szal, Nerin Gun i.m.
5. Ernst Hanfstaengl: *Hitler et les années obscures,* Párizs, éditions Trévise, 1967. A szerző, a náci párt egykori sajtófőnöke a háború kitörésekor átállt az amerikaiakhoz.
6. A berlini Sportspalastban tartott beszéd, 1932. február 27. Leni Riefenstahl: *Mémoires,* Párizs, Grasset, 1997. Leni Riefenstahl: *Emlékeim 1902–1945*, Budapest, Nagyvilág Kiadó, 2003.
7. Az idézet François Delpla: *Les tentatrices du diable* (Az ördög kísértései) című művéből való. Párizs, L'Archipel, 2005.
8. Wagner Friedelind és Cooper Page: *Heritage of Fire* (A tűz öröksége), New York City, Harper & Brothers, 1945.
9. Martin Bormann: *Hitler's Table Talk, 1941–1944*. (Munkaebéd Hitlerrel, 1941–1944), London, Enigma Book, 2000.
10. Brigitte Hamann: *Hitlers Wien. Lehrjahre eines Diktators,* München, 1996. (*Bécs és Hitler. Egy diktátor tanulóévei,* Európa Kiadó) című könyvében bőségesen beszámol Winifrednek ebben az időszakban született írásairól és tetteiről.
11. A kínos megjegyzést Guido Knopp említi *Hitlers Frauen und Marlene* (Hitler asszonyai és Marlene) című könyvében, München, Goldmann, 2003.

12. François Delpla i.m.
13. A *Stern* c. napilapban megjelent interjút Nerin Gun idézi Eva Braunról szóló kötetében. Maria vallomásait sokáig figyelmen kívül hagyták a történészek, ám mára több dokumentum bizonyítja szavahihetőségét.
14. Ronald Hayman: *Hitler and Geli* (Hitler és Geli), New York, Bloomsbury, 1997.
15. A fotográfus Heinrich Hoffmann lányának visszaemlékezéseiből, aki gyakran elkíséri a kis csapatot kirándulásaikra. Henriette von Schirach: *Der Preis der Herrlichkeit*, Berlin, Ullstein, 1995.
16. u.o.
17. Joseph Göbbels, *Journal, 1923–1933.* (Naplók, 1923–1933.) Párizs, Tallandier, 2006.
18. Albert Speer: *Erinnerungen,* Berlin, Ullstein, 2007. (Albert Speer: *Hitler bizalmasa voltam,* Zrínyi Katonai Kiadó, 1996.)
19. Geli tragikus életútját dolgozza fel Anna-Maria Sigmund könyve: *Les femmes du IIIe Reich* (Nők a Harmadik Birodalomban), Párizs, J.-C. Lattès, 2004.
20. Otto Wagener: *Hitler aus nächster Nähe. Aufzeichnungen eines Vertrauten, 1929–1932,* Henry Ashby Turner Jr., Frankfurt, Ullstein, 1978.
21. Nerin Gun i.m.
22. Részlet *Eva Braun naplójából*, 1935. április 29.
23. Részlet *Eva Braun naplójából*, 1935. május 10.
24. Részlet *Eva Braun naplójából*, 1935. március 11.
25. Herbert Döhring: *Hitler's private,* interjú a dokumentumfilmben, idézi Nering Gun fenti művében.
26. Idézi Speert Angela Lambert: *The Lost Life of Eva Braun* című könyvében, Arrow Books, 2008. (Angela Lambert: *Eva Braun elsüllyedt élete,* Európa, Budapest, 2007.) (Albert Speer a Harmadik Birodalom főépítésze, fegyverkezési minisztere, a haditermelés irányítója. A háború befejezése után Nürnbergben egyetlen volt a bíróság elé állított személyek közül, aki elismerte fele-

lősségét a második világháborús eseményekért. Börtönévei alatt írta meg emlékezéseit, melyet szabadulása után jelentetett meg. *A ford.*)

27. Magda levele a fiához, Haraldhoz 1945. április 28-án. Anja Klabunde idézi Magda Goebbels: *Annäherung an ein Leben* című könyvében, München, Bertelsmann, 1999.

28. Günther Quandt kiadatlan naplójából idéz Anja Klabunde idézett művében.

29. Magda anyjának visszaemlékezése 1930 elejéről. A *Schwäbische Illustrieté*nek adott interjúból, 1952. március 1-jén. Auguste Behrend: *Meine Tochter Magda Goebbels,* Stuttgard, Schwäbische Illustriete, 1952.

30. Guido Knopp idézi fenti művében.

31. A *Schwäbische Illustrieté*nek adott interjúból, 1952. március 1. Auguste Behrend: *Meine Tochter Magda Goebbels,* Stuttgard, Schwäbische Illustriete, 1952.

32. Féltestvére, Ariane Ritschel idézi Magda szavait. A. Klabunde: i.m.

33. Hitler és Wagener 1929 és 1932 között folytatott beszélgetéseit Wagener visszaemlékezéseiből ismerjük. Otto Wagener: *Hitler aus nächster Nähe: Aufzeichnungen eines Vertrauten, 1929–1932*, Henry Ashby Turner Jr., Frankfurt, Ullstein, 1978.

34. Bella Fromm: *Blood and Banquets. A Berlin Social Diary* (Vér és estélyek. A berlini társasági élet naplója), London–New York, 1942.

Tartalom

Mao kezdő szeretőinek először orvosánál kell jelentkezniük, hogy az felkészítse őket a szerepükre. A fiatal lányok örömmel állnak a feladat elé: „Minden, amit tesz, fantasztikus, valósággal részegítő!" - fogalmazza meg mindannyiuk nevében Mao egyik ágyasa. Mao szexuális örömét szolgálni mindenekfelett álló dicsőség, semmihez sem hasonlítható kegy, a kínai lányok álmainak netovábbja. Csak a legkiválóbbak juthatnak el a hálószobájáig. Mao ágyasai szinte kizárólag szegény családból való parasztlányok, akik mindent a kommunista pártnak köszönhetnek, így Maóra messiásként tekintenek. Néhány óra az elnök ágyában egy egyszerű lány számára életre szóló, magasztos élmény.

„Édes Adolf Hitler!

Egy Szászország-béli asszony nagyon szeretne gyereket magától...
Tisztában vagyok vágyam különleges voltával, ám nem hagy nyugodni a gondolat, hogy Önnek nincs gyermeke. (...)

Vágyaimba kételyek vegyülnek. Megeshet, hogy levelem el sem jut Önhöz. Az is lehet, hogy nem lenne ideje egy gyerekre. Esetleg túl idősnek érzi magát hozzá, s - mint valami lehetetlen ideát - már réges-rég kitörölte lelkéből a gyermek gondolatát. Ám mindezek ellenére nagyon fontos lenne, hogy Önnek gyermeke szülessen. Ez legnagyobb vágyam, melyet szívem minden erejével kívánok megvalósítani."

Sztálin ifjú felesége boldogtalan a házasságban. Valójában akarata ellenére ment férjhez. A részletekről nővére, Anna naplóbejegyzései alapján értesülhetünk. Húga nem szerette igazán Sztálint. Nem szeretőjeként, hanem munkatársként kísérte őt Caricinbe. Apjuk, Szergej, aki szintén a vonaton tartózkodott, egyik éjjel lánya sikoltozására ébredt. Amikor átrohant a másik hálókocsiba, ott találta Nágyát zokogva. Sztalin megerőszakolta. A dühös apa azzal fenyegette a férfit, hogy megöli. Sztálin kúszva könyörgött az apa lába előtt, hadd vegye el Nágyát.

HÍRHEDT DIKTÁTOROK ASSZONYAI

Felelős kiadó Kocsis András Sándor
a Kossuth Kiadó Zrt. elnök-vezérigazgatója
A kiadó az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének a tagja
Műszaki vezető Badics Ilona
Nyomdai előkészítés Veres Ildikó
www.kossuth.hu / e-mail: kiado@kossuth.hu

Nyomtatta és kötötte a Szekszárdi Nyomda Kft.
Felelős vezető Vadász Katalin igazgató

DIANE DUCRET
újságíró,
filozófus,
történész

Gyermekkorát Baszkföldön töltötte, érettségi után irodalmi előkészítő kurzust végzett, majd Rómában folytatta tanulmányait. Később a párizsi Sorbonne-on szerzett diplomát történelemből és filozófiából. Posztgraduális filozófiai tanulmányait Párizs egyik legrangosabb felsőoktatási intézményében, az École Normale Supérieure-ön végezte.

A több nyelven beszélő Ducret közreműködött a France 3 televíziós csatorna történelmi dokumentumfilmjeinek (Des racines et des ailes) szerkesztésében, illetve 2009-ben a History csatornán a *Történelmi fórum* című műsor műsorvezetőjeként tűnt fel. 2011-ben jelent meg első könyve, *Diktátorok asszonyai* címmel, a Perrin Kiadónál.

Diane Ducret nem ítélkezik, hanem tükröt állít a nők elé, hogy bemutassa a rajongók, szeretők és feleségek felelősségét a történelem legsötétebb pillanataiban. – *L'Express*

A könyv elég színes ahhoz, hogy remekül szórakozzunk, és elég komoly ahhoz, hogy ne legyen lelkiismeret-furdalásunk. – *Grazia*

A kötet elektronikus formában
megvásárolható:
www.multimediaplaza.com

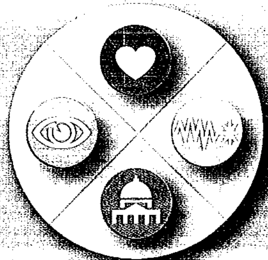
HÍRHEDT
DIKTÁTOROK ASSZONYAI

A francia szerző XX. századi diktátorok (Mussolini, Lenin, Sztálin, Salazar, Bokassa, Mao, Ceaușescu, Hitler) párkapcsolatait mutatja be. A hatalom megszerzésének útján a diktátorok egytől egyig felismerték, hogy csak akkor jutnak el a csúcsra, ha sikerül megnyerniük és saját céljaikra felhasználniuk a nőket. A diktátorok asszonyainak egy a sorsuk: párjuk oldalán belekóstolnak a hatalomba, ám cserébe megcsalják, megalázzák és kihasználják őket. A szexualitás a hatalom egyik mozgatórugója: a diktátoroknak teljhatalmuk megszerzéséhez zsigeri szükségük van rajongókra. A nők olykor a háttérből, máskor nyílt színen irányítják társukat, akár a bukásig, sőt a sírig is elkísérve.

Diane Ducret briliáns portrét fest a XX. század megalomániás diktátorainak asszonyairól. – *L'Express*

KOSSUTH KIADÓ
www.kossuth.hu
e-mail: kiado@kossuth.hu

TÖRTÉNELEM

humor

szerelem

tudomány

botrány

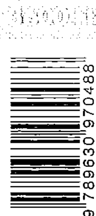

politika

igaz történet

történelem

család

pszichológia

DIKTÁTOROK ASSZONYAI

Diane Ducret

HÍRHEDT
DIKTÁTOROK
ASSZONYAI

Diane Ducret